

ΗΜΕΡΙΣ

ΠΑΙΟΛΟΓΙΑ

1900

Δ
135

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

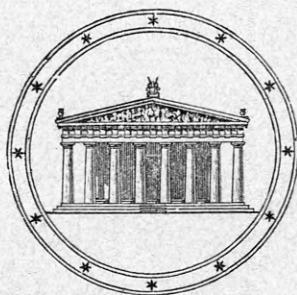
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1900

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1900

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
WILHELM, A. Ἐπιγραφή ἐκ Θουρίας	151
ΔΡΑΓΑΤΣΗ, ΙΑΚ. Χ. Ψήφισμα ἐκ Πειραιῶς (μεθ' ἑνὸς παρενθέτου πίνακος)	91
ΔΡΑΓΟΥΜΗ, ΣΤ. Ν. Ἐλευσινία ἐπιγραφή περὶ ἱεροῦ κεφαλαίου καὶ κατασκευῆς θυμια- τηρίων (μετὰ δύο παρενθέτων πινάκων)	74
ΖΗΚΙΔΟΥ, Γ. Δ. Ἐπιγραφαὶ ἐκ Θεσσαλίας ἀνέκδοτοι.	51
ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ, Π. Κεφαλή Ἀφροδίτης (πίν. 5)	87
ΚΛΕΙΝ, W. Νεανικὴ κεφαλή ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως (πίν. 1)	1
ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ, Κ. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος (πίν. 2 καὶ 5 ζιγχο- γραφήματα ἐν τῷ κειμένῳ)	5
— Βοιωτικὰ Σύμμικτα (6 ζιγχογραφήματα ἐν τῷ κειμένῳ).	101
— Τρία νέα ψήφισματα ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὑπερτελεῆτου Ἀπόλλωνος	153
ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ, Β. Σημείωσις εἰς Θεσσαλικὰς ἐπιγραφὰς	111
ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ, ΣΤ. Μῆτραι ἀρχαῖαι ἐκ Σητείας τῆς Κρήτης (πίν. 3 καὶ 4)	25
ΣΤΑΗ, Β. Ἀνασκαφαὶ ἐν Σουνίῳ (πίν. 5-9)	113
ΣΩΤΗΡΙΑΔΟΥ, Γ. Ἀνασκαφαὶ ἐν Θέρμῳ (πίν. 10 καὶ 11 καὶ 4 παρένθετοι πίνακες καὶ 11 ζιγχογραφήματα ἐν τῷ κειμένῳ)	161

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

Πίναξ	1	Νεανική ἐπιγραφή ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως.
—	2	(1) Ἀνάγλυφον Ἐρετρίας, (2-3) Ἀνάγλυφα Λαρίσης.
—	3-4	Μῆτραι ἐκ Σητείας τῆς Κρήτης.
—	5	Κεφαλή Ἀφροδίτης.
—	5	Ναὸς Ποσειδῶνος.
—	6	Ἴερόν Ποσειδῶνος ἐν Σουνίῳ.
—	7	Ἴερόν Ποσειδῶνος ἐν Σουνίῳ — Προπύλαια.
—	8	Ναὸς Ἀθηῶν — Γενικὸν διάγραμμα.
—	9	Ναὸς Ἀθηῶν — Λεπτομέρειαι.
—	10	Ὀρθοκέραμοι Θέρμου.
—	11	Ὀρθοκέραμοι Θέρμου.
Παρένθετος	πίναξ σελ.	73 1-2 Ἐλευσινία ἐπιγραφή.
—	—	» 91 3 Ψῆφισμα ἐκ Πειραιῶς.
—	—	» 161 Ἐρείπια τοῦ ναοῦ — Τὸ ὀροπέδιον τοῦ Θέρμου.
—	—	» 175 Ναὸς τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος.
—	—	» 183 Βορειοδυτικὴ γωνία τοῦ ναοῦ.
—	—	» 191 Ἐλλειψοειδὲς παρὰ τὸν ναὸν κτίριον.
Σελ.	19	Μαρμάρινος ὀμφαλός.
—	21	Μολύβδινον σταθμίον.
—	22	Μολύβδινον σταθμίον.
—	24	Ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος.
—	25	Ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος.
—	102	Ἀγγεῖον Βοιωτικόν.
—	103	Πανομοιότυπον ἐπιγραφῆς.
—	105	Ἀγγεῖον Βοιωτικόν.
—	107-109	Πανομοιότυπα ἐπιγραφῶν.
—	117	Τεμάχιον ἀναγλύφου ἐκ τῆς ζωοφόρου.
—	136	Χαλκοῦν ὀδοντωτὸν μηχανήμα (τροχαλία).
—	161	Κεφαλή λέοντος.
—	169	Σχ. 1 Γωνία τοῦ βορείου τείχους.
—	175	» 2 Πίθος παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ στυλοβάτου.
—	177	» 3 Πίθοι παρὰ τὸν δυτικὸν στυλοβάτην.
—	191	» 4 Ὀρθοκέραμοι.
—	193	» 5 Καλυπτῆρες ἀνθεμωτοί.
—	197	» 6 Καλυπτῆρες ἀρχαιότατοι.
—	201	» 7 Καλυπτὴρ τοῦ ναοῦ.
—	205	» 8 Στρωτὴρ τοῦ ναοῦ.
—	209	» 9 Γοργόνειον, σίμη.
—	211	Περίχωρος Θέρμου.

ΝΕΑΝΙΚΗ ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

(Πίν. 1)

Ἡ μαρμαρίνη κεφαλή, ἣν ἐπὶ τοῦ πίνακος 1 δημοσιεύομεν, εὐρίσκεται ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως¹, ἔνθα φέρει τὸν ἀριθμὸν 1331. Εἶνε αὕτη πεποιημένη ἐκ μαρμάρου λεπτοκόκκου καὶ ἔχει ὕψος 0,34.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ μουσείου εἶνε ἀναγεγραμμένον, ὅτι ἡ κεφαλή εὐρέθη ἐν ἔτει 1886 παρὰ τῷ Ἐρεχθεῖῳ, καὶ τῇ βραχείᾳ περιγραφῇ ταύτης προστίθεται ἐκεῖ μόνον ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ἴσως εἶνε εἰκονιστικὴ παράστασις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὐδαμοῦ δ' ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς συγγράμμασιν ἠξιώθη μέχρι τοῦδε οἰασθῆποτε μνείας, ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ ταύτης, ἡ ὀλίγου μόνον μῆνας πρότερον εὐρεθεῖσα Ἐλευσινιακὴ κεφαλή, ἥς ἡ ἀξία καὶ ἡ σπουδαιότης διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς καλλιτεχνίας δὲν εἶνε ὑπερτέρα, ἐπέσυρε γνωσθεῖσα ὑπὸ τὸ ἐπίσης ἄνευ λόγου προσκολληθὲν αὐτῇ ὄνομα «Εὐβουλεύς» τὴν γενικὴν προσοχὴν τῶν τε τεχνολογῶν καὶ τῶν φιλοτέχνων.

Τοῦτο συνέβη τὸ μὲν διότι ἡ ἔκθεσις τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει κεφαλῆς ἐπὶ τόπου ὑπὲρ τὸ δέον ὑψηλοῦ παρεκώλυε τὴν διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας αὐτῆς, τὸ δὲ διότι τὰ λαμπρὰ ἔργα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως παρέχοντα πολλὴν διδασκαλίαν καὶ πλῆθος προβλημάτων εἰς τὸν ἀρχαιολόγον, ἐπιδρῶσι τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐπὶ τούτου καὶ ἐπισπῶνται τὸν νοῦν αὐτοῦ τόσο, ὥστε εὐκολώτερον ἢ ἄλλοῦ που δύναται οὗτος νὰ παρίδῃ ἔργον τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος, ἂν μὴ κεῖται τοῦτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ του.

Ἡ σπουδαιότης τῆς κεφαλῆς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς καλλιτεχνίας ἐξετιμήθη παραδόξως διὰ πλαγίας ὁδοῦ, δηλαδὴ δι' ἐνὸς ἀντιγράφου ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου, τῆς ἐκ Μαδύτου² προερχομένης κεφαλῆς, ἣν ὁ συγγραφεὺς μετ' ἀκριβείας καὶ ἰδια-

ζόντως ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Εὐβουλεύς ἐπραγματεύθη πρὸ μικροῦ ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ «Praxitelische Studien». Ὡς εἰκός, ἡ ὁμοιότης τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς ἐκείνην δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τούτου, ὅστις καὶ παρεκάλεισεν ἵνα ἡ κεφαλή στηθῇ εἰς ταπεινότεραν θέσιν, ἐν ἣ τὸ ἐκπληκτικὸν αὐτῆς κάλλος ἔτι μᾶλλον κατεδείχθη.

Τὸ πρῶτον ἐξαγόμενον τῆς ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῆς κεφαλῆς εἶνε, ὅτι ἡ συμφωνία αὐτῆς πρὸς τὴν τοῦ Βερολίνου φθάνει μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, ἀπλῆ δὲ παράθεσις τῶν ἀπεικονισμάτων τῶν δύο κεφαλῶν θὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅτι δύο μόνον εἶνε δυνατά, τούτεστιν ἢ ὅτι καὶ αἱ δύο κεφαλαὶ ἐποιήθησαν κατὰ τρίτον ἀπολεσθὲν πρωτότυπον, ἢ ὅτι ἡ ἑτέρα τούτων εἶνε τὸ πρωτότυπον τῆς ἄλλης καὶ τῶν λοιπῶν ἀντιτύπων, ὅσα τυχὸν ὑπῆρχον.

Ἡ Βερολίνιος κεφαλή χαρακτηρίζεται ἐν τῷ καταλόγῳ ὡς ἔργον τῶν ὑστέρων Ἑλληνικῶν χρόνων καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι εὐρίσκω νῦν ἐπιτυχέστερον, ἢ ὅτε ἐπραγματεύθημεν περὶ ταύτης ἐν τῷ προμνημονεύθenti ἔργῳ μου

Ἐνεκα τῆς ἐμφύχου καὶ λεπτῆς ἐργασίας τῆς κεφαλῆς, ὅποια δὲν συνηθίζει νὰ ἀπαντᾷ ἐν ἔργοις Ρωμαίων ἀντιγραφῶν, μοὶ ἐπήλθε τότε ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ κεφαλή τοῦ Βερολίνου ἦτο πρωτότυπος, ἐνῶ αὕτη εἶνε τῷ ὄντι μόνον ἀντίγραφον πρωίμων Ἑλληνικῶν χρόνων. Ἡ διαφορὰ τῆς ποιότητος αὐτῆς πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀκροπόλεως εἶνε οἷα συνήθως ἡ μεταξὺ ἀντιγράφου καὶ πρωτοτύπου.

Ἡ ὠραιότης τοῦ πρωτοτύπου τούτου ἐπιτείνεται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἐξαιρέτου αὐτοῦ διατηρήσεως, διότι ἐκτὸς τῆς ἐλλείψεως μικροῦ τεμαχίου τῆς ῥινὸς ἀποχρυσθέντος καὶ μικρᾶς βλάβης τῆς κόμης κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος ὑπεράνω τοῦ με-

¹ Καστριώτης, Κατάλογος τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως σ. 60.

² Ant. Sculpturen No 329, Praxitelische Studien Fig. 14.

τώπου, ή κεφαλή κατά τὰ λοιπὰ εἶνε ἀνέπαφος. Ἐνεκα τῆς τελευταίας ταύτης λεπτομερείας μόνον θὰ μνημονεύηται τοῦ λοιποῦ ή κεφαλή τοῦ Βερολίνου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καλλιτεχνίας, ἐνῶ κατά τὰ ἄλλα ὀφείλει αὕτη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἐξ Ἀκροπόλεως κεφαλῆς, ἥς τὴν καλλιτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν δυσκόλως λέξεις δύνανται νὰ ἐκφράσωσιν, καὶ μόνον διὰ τοῦ τὰ πάντα διακρίνοντος ὀφθαλμοῦ δύναται τις νὰ αἰσθανθῇ.

Ἡ τέχνη τῆς κεφαλῆς εἶνε κατά γραφικὸν ὅλως τρόπον, πλήρης λεπτῶν ἐλαφρῶν φωτσοκιάσεων, αἵτινες πρὸ παντὸς τὸ ἀπαλὸν στόμα ἐπιχαρίτως περιβαλλουσι, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ή πλήρης ἰσχύος ἀλλὰ λεπτὴ ρίζα τῆς ῥινός ὡς καὶ τὰ μικρὰ ἀναπεπταμένα περυγία ταύτης, παρέχουσι καλλονάς, ὧν στεροῦνται οὐ μόνον ή κεφαλή τοῦ Βερολίνου, ὅπως αὕτη νῦν σώζεται, ἀλλὰ καὶ αὕτη ή Ἐλευσινιακὴ προτομή. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τῷ μετώπῳ καὶ πρὸ πάντων τῇ διαμορφώσει τοῦ λαιμοῦ, ἅτινα σώζονται ἐν τε τῇ τῆς Ἀκροπόλεως κεφαλῇ καὶ παρὰ τῇ προτομῇ τῆς Ἐλευσίνος, ή πρώτη βεβαίως δὲν εἶνε κατωτέρα τῆς δευτέρας.

Ἡ ἀριστοτεχνικὴ ἐπεξεργασία τῆς σαρκὸς ἐξαίρεται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἐργασίας τῆς κόμης, ἥτις, ἂν καὶ ἀφελῆς, προδίδει ὅλως ἐξαιρετικὸν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν· τὸ πλῆθος τῶν βοστρυχιῶν ταύτης μόνον ὑπὲρ τὸ μέτωπον καὶ κατά τοὺς κροτάφους ἀνορθοῦνται, ἐνῶ κατά τὸ ὀπίσθιον μέρος πρόσκεινται ταῦτα τῷ κρανίῳ. Ὑπὸ τὴν ἐλαφρὰν τῆς κόμης σκέπη ἀποκρύπτονται τὰ ὦτα, ἀλλὰ πρὸς τελείαν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς ἐκπλήρωσιν, ὅπως ἐξαίρη δῆλα δὴ τὴν λάμψιν τοῦ προσώπου, στερεῖται νῦν ή κόμη τοῦ χρωματισμοῦ, ὅστις καθίστα καταληπτότερον τὸν χαρακτήρα τῆς σχεδὸν μόνον ἐν σχεδιαγραφίᾳ ἐκτελέσεως αὐτῆς.

Τὴν θέσιν τῆς νεανικῆς κεφαλῆς τῆς Ἀκροπόλεως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καλλιτεχνίας ἐπειράθημεν νὰ καταδείξωμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐξετάσεως τοῦ Βερολινεῖου ἀντιγράφου καὶ διὰ τοῦτο μόνον εἰς ὑπαινιγμούς τινὰς δυνάμεθα νῦν νὰ περιορισθῶμεν. Παρεδέχθημεν ὅτι ἐκεῖνο κατεῖχε μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τοῦ Σατύρου τῆς Λαμίας καὶ τοῦ Εὐβουλέως, οὗτινος τὴν καταπληκτικὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐξ Ἀλεξανδρείας κεφαλῆν τοῦ Ἀλεξάνδρου

ὑπεδηλώσαμεν ἤδη τότε, ἐξήραμεν δ' ἔτι μᾶλλον καὶ τὴν ὑπὸ ἄλλων ἀναγνωρισθεῖσαν σχέσιν τοῦ Σατύρου τῆς Λαμίας πρὸς τὸν Γανυμήδη τοῦ Λεωχάρους καὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον τοῦ Ἀπόλλωνος Belvedere. Διατεινόμενοι, ὅτι καὶ περὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀκροπόλεως ἰσχύουσιν, ὅσα ἐκεῖ ἐξεθέσαμεν, παρατηροῦμεν μόνον, ὅτι αὕτη εἶνε κατά τι ἰλαρωτέρα, καὶ μᾶλλον κατά Πραξιτέλειον τρόπον ἐρρυθμισμένη ἢ ὁ Εὐβουλεύς, ὅστις, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει τι τὸ μὴ ἰλαρὸν ἐν τῇ ἐκφράσει, προσεκτέησαστο τὴν τὸσον πρόχειρον ὅσον καὶ ἐσφαλμένην ταύτην ἐπωνυμίαν, κατά τὴν ιδιότητα δὲ ταύτην προσεγγίζει ή κεφαλή ἡμῶν μᾶλλον πρὸς τὸν Σάτυρον τῆς Λαμίας. Συγχρόνως δικαιούμεθα ἐνταῦθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἐλπίζομεν, ὅτι ή κεφαλή ἡμῶν διὰ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς διατηρήσεως θὰ συντελέσῃ ὅπως ὀριστικῶς διαλευκανθῇ τὸ ζήτημα, ἂν τὸ ἐξ Ἀντίου γυναικεῖον ἄγαλμα, ἐξ οὗ ὠρμήθη τότε ή μελέτη ἡμῶν, ἀνήκη εἰς τὸν κύκλον τῶν ἔργων τούτων, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν θέλω νὰ εἰπῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλείονα.

Τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου Λεωχάρους, ὅπερ ἦτο τότε τὸ ἐξαγόμενον τῆς μελέτης ἡμῶν, ὑποστηρίζεται καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, διότι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὐρέθησαν τρεῖς βάσεις ἔχουσαι τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τεχνίτου Λεωχάρους¹, ὧν μία εἶνε ή μεγάλη, ἥτις ἔφερε ποτε τὸ ἀνάθημα τοῦ Πανδαίτου καὶ Πασικλέους, ὅπερ ὁ Λεωχάρης ἐξεργάσατο μετὰ τοῦ Σθένιδος, καὶ ἥτις δις μετεγράφη, τὸ τελευταῖον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τραϊανοῦ, Γερμανικοῦ, Αὐγούστου καὶ Δρούσου. Ἴσως δ' εἰς τοιοῦτόν τινα μεταβαπτισμὸν ὀφείλεται καὶ ή σωτηρία τῆς κεφαλῆς. Ἦτο αὕτη αὐτοτελῶς εἰργασμένη καὶ προωρισμένη, ὅπως ἐντεθῇ εἰς ἄγαλμα ἐνδεδυμένον, ὥστε πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν ἤρκει νὰ ἀφαιρεθῇ αὕτη καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπ' ἄλλης ἀρμοδίας κεφαλῆς.

Πρὸ παντὸς οἱ θησαυροὶ τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ὅτι πρὸ πάντων περιεσώθησαν μέχρι σήμερον, ὅσα οἱ ἀρχαῖοι εἶχον ἀπορρίψῃ ὡς ἄχρηστα.

Ἡ κεφαλή ἡμῶν εἶνε λαμπρὸν παράδειγμα ἰδανικῆς εἰκονιστικῆς παραστάσεως, ἥτις ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τοῦ νεκρικοῦ ἀναγλύ-

¹ Lövy Inscr. Gr. Bildh. N° 79, 80, 83.

φου και τῶν νεκρικῶν ἀγαλμάτων, φυσικὸν εἶνε νὰ ὑφίστατο καὶ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς μάλιστα ἐν ἔργοις τοῦ τεχνίτου Λεωχάρους.

Τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος ἔπερ ἀπεδόθη μετὰ δι-
καίων ἀμφιβολιῶν τῇ κεφαλῇ ἐν τε τῷ Βερολίῳ
καὶ ἐν Ἀθήναις ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ
χρῆζει νὰ εἴπωμεν ὅτι πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ, ἐνέχει
ὅμως σαφῶς γεγονός τι, ἔπερ προσμαρτυρεῖ ἰσχυ-
ρῶς τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος
ἀνεγνώρισεν, ὡς γνωστόν, ὡς ἐπίσημον τὴν ὑπὸ
τοῦ Λυσίππου ποιηθεῖσαν εἰκόνα, καὶ ταύτην ἀνε-
γνώριζον οἱ τε σύγχρονοι αὐτοῦ καὶ οἱ μετ' αὐτόν.

Ἡ διὰ τῶν μνημείων παράδοσις, ὡς ἀποδεικνύει
ἡ πραγματεία τοῦ Koerr καὶ τελευταῖον τὸ
ἀγαλμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ Μαγνησίας¹ παρέχει
ὅλως ἄλλοιον τύπον τῆς εἰκόνας ταύτης, ὅστις ὡς
δι' ὑποβολῆς παρεκίνησε τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐν
λόγῳ κεφαλῶν. Ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα σήμερον,
ὁ τύπος οὗτος δύναται νὰ εἶνε μόνον ὁ ὑπὸ τοῦ
τεχνίτου Λεωχάρους ποιηθείς.

¹ Ἐν Ἀθήναις μηνὶ Μαρτίῳ 1900.

W. KLEIN.

¹ Wiegand Arch. Jahrb. XIV (1899) σ. 1 ff.

ΕΚ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΑΜΑΡΥΣΙΑΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

(Πίν. 2)

Ἀρτέμιδι, Ἀπόλλωνι, Λητοῖ

Εἰς δέκα τρεῖς ἀνέρχονται οἱ μέχρι τοῦδε γνω-
στοὶ τὴν ὡς ἐπικεφαλίδα τοῦ κεφαλαίου τούτου τε-
θεῖσαν ἀφιέρωσιν φέροντες ἐνεπιγράφοι Ἑρετρικοὶ
λίθοι¹. τούτων οἱ δέκα εὐρέθησαν περὶ τὴν Βάθειαν².

¹ Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 σ. 159, 15. Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σ. 142.

² Ἡ Βάθεια εἶνε μικρὰ κόμη ἀπέχουσα 1 1/2 ὥραν περίπου πεζο-
πορείας ἐξ Ἑρετρίας καὶ τρεῖς περίπου ὥρας δι' ἀμάξης ἐκ Χαλκίδος·
κατέχει τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ἐκτεταμένης Ἑρετρικῆς πεδιάδος,
ἣτις ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ ὄρους Ὀλύμπου καὶ πρὸς Ἀν. ὑπὸ τοῦ
Κοτυλαίου ὄρους, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο συνοικισμῶν τῆς Ἄνω Βάθειας
καὶ τῆς Κάτω Βάθειας ἢ Παραλίας ἔχοντων ὁμοῦ περὶ τοὺς 800 κατοί-
κους. Ἡ Κάτω Βάθεια εἶνε ὀνεότερος συνοικισμὸς καὶ ἐπὶ τῇ θαλάσῃ
πρὸς μικρῶ φυσικῷ λιμένι κειμένη ἀποτελεῖ τὸ ἐπίγειον τῆς κόμης καὶ
τείνει ὡς ἐκ τῆς προσφορωτέρας θέσεως νὰ συγχωνεύσῃ καὶ τὴν Ἄνω
Βάθειαν· μέχρις αὐτῆς φθάνει ἡ ἀμαξιτός ἢ μέλλουσα νὰ συνδέσῃ τὴν
Χαλκίδα μετὰ τῶν νοτιῶν καὶ ἀνατολικῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων. Ἡ
Ἄνω Βάθεια κεῖται 1/2 περίπου ὥραν πρὸς Β. τῆς Κάτω Βάθειας καὶ
περιβαλλομένη πανταχόθεν ὑπὸ ὕψωματων δὲν εἶνε ὁρατὴ οὔτε ἐκ τῆς
πεδιάδος οὔτε ἐκ τῆς Κάτω Βάθειας. Ὁ μεταξὺ Ἄνω καὶ Κάτω
Βάθειας ὡς καὶ ὁ πρὸς Ἀν. τούτων χώρος τῆς πεδιάδος εἶνε κατάφυ-
τος ὑπὸ ἀμπέλων, συκῶν καὶ ἐλαιῶν. Πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια
καὶ τινὰ γλυπτὰ ἐμφυκοδομημένα ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς Ἄνω καὶ Κάτω
Βάθειας ἢ φυλαττόμενα πρὸ τῶν οἰκίων μαρτυροῦσιν, ὅτι ἐκεῖ που
πλησίον ἔκειτο ἀρχαῖος συνοικισμὸς ἢ καὶ πλείονες. Εὐρίσκονται δὲ τῷ
ὄντι καὶ ἐντός τῆς Κάτω Βάθειας καὶ ἐντός τῶν ἀγρῶν συγχρότατα θε-
μέλια παλαιῶν οἰκημάτων. Πρὸ δύο ἐτῶν ἐπιχειρήσας μικρὰν δοκι-
μαστικὴν ἀνασκαφὴν (ἰδ. Πρακτικὰ 1898 σελ. 100) ἐπὶ τοῦ ὕψους καὶ
τοῦ δυτικῷ πλαγίῳ μικροῦ λόφου κειμένου 20 λεπτά τῆς ὥρας ἀ. α.
τολικῶς τῆς Βάθειας ἐπὶ τῇ θαλάσῃ καὶ καλουμένου «Παληοκ-
κλησιεὺς» ἢ «Παληοχώρια» (Πρβλ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 σ. 161 καὶ
1892 σελ. 157 ἀρ. 52 καὶ 1899 σελ. 142) ἐπὶ μὲν τοῦ ὕψους οὐδὲν

“Ὅτε πρὸ ἔτους ἔγραφον ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ
1898 μικρὰν σημείωσιν περὶ δοκιμαστικῆς τι-
νος ἀνασκαφῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τῶν
Παληοκκλησιῶν, ἔλεγον ὅτι τὸ ἱερόν, ἐξ οὗ οἱ
λίθοι, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε τῆς Ἀμαρυ-
σίας Ἀρτέμιδος, τοῦτο δὲ διότι ἐν οὐδενὶ τῶν λί-
θων ἢ Ἀρτεμις ἐφέρετο μετὰ τοῦ ἐπιθέτου αὐτῆς
ὡς Ἀμαρυσία¹, ἐνῶ λατρεύονται μὲν αἱ Λητοῦναι
θεότητες ὁμοῦ² καὶ ἔνθα μόνον μία ἐξ αὐτῶν εἶνε

εὔρον, ἐπὶ δὲ τοῦ πλαγίου ἀνεκάλυψα ἰδιωτικὰ οἰκήματα Ἀλεξανδρει-
νῶν ἴσως χρόνων. Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας περίπου πρὸς Β. τῆς Κάτω
Βάθειας κεῖται μικρὸς λόφος, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἡ ἡρειωμένη ἐκκλησία
«Παλιοπαναγία» καλουμένη ἢ ἔχουσα ὡς ἁγίαν Τράπεζαν ἐπιγρα-
φὴν μετὰ τῆς ἀναθέσεως Ἀρτέμιδι, Ἀπόλλωνι, Λητοῖ (Ulrichs
Reisen und Forsch. P. II, 249 Bursian Geogr. σ. 422
Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σελ. 154 ἀρ. 41 καὶ 42. Ἐφημ. Ἀρχ. 1895
σ. 161). Ἐν Βάθειᾳ ἐτοποιητοῦντο ἄλλοτε αἱ Τάμυναι (Rhan-
gabé Mém. de l'île d'Eubée σ. 213). Ἐν αὐτῇ ἀναζητητέον τὰ
ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενα χωρία Αἰγίλια καὶ Χοιρεάς
(Bursian Geogr. 423). Ἐν αὐτῇ δ' ἀναμφιβόλως ἔκειτο πρὸς τού-
τοις καὶ ἡ ἀρχαία Ἑρετρικὴ κόμη Ἀμάρυνθος μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς
Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος.

¹ Τῶν μνημονευόντων τὴν Ἀμαρυσίαν Ἀρτεμιν λίθων ὁ μὲν εἶς
Ἀρχ. Ἐφημ. 1869 ἀρ. 401 ἄγνωστον ποῦ ἴστατο, πιθανῶς ἐν τῷ
ναῷ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, εὐρέθη δ' ἐν Χαλκίδι. Ὁ δ' ἕτερος
(Ἐφημ. Ἀρχ. 1853 ἀρ. 1382) ἔκειτο πιθανώτατα ἐν τῷ γυμνασίῳ
Ἑρετρίας ἔνθα καὶ εὐρέθη. Παραπομπὰς εἰς ἀρχαίους συγγραφεῖς
ἴδε Baumeister topogr. Skizze von Euböia σ. 51, 34. Preller-
Robert, Griech. Mythologie 314,4 πρβλ. καὶ Gruppe Gr. Myth.
(Iv. Müller's Handbuch V, 2) 66, 7 καὶ Busolt Griech. Gesch. I, 289, 8.

² Ἴδε παραδείγματα ἐν Pauly-Wissowa R.E. II Sp. 34-35.

ή κυρίως λατρευομένη, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ κυρία θεότης (ὁποῖα πάντοτε σχεδὸν εἶνε ὁ Ἀπόλλων ἢ ἡ Ἄρτεμις) διατηρεῖ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῆς ἐπιθετον, ἂν ἔχη τοιοῦτον¹. Ἄλλ' ὅμως ἢ τε πρόταξις τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀρτέμιδος ἐν ταῖς ἀφιέρωσιν², μαρτυροῦσα ὅτι ἐξ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος προέρχονται οἱ λίθοι, καὶ ἢ ἄλλως παντελῆς ἔλλειψις ἰχνῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, ἀφοῦ ἐσώθησαν τσαῦτα ἐξ ἱερῶν ὀλιγώτερον σπουδαίων, τοῦ τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος³ ἐπὶ παραδείγματι καὶ τοῦ ἄλλου ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐξ οὗ θὰ προεῖρχοντο οἱ φέροντες τὴν ἀφιέρωσιν ἡμῶν λίθοι, ἂν ἀφῆροῦμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὅτι ἐν Βάθειᾳ ἔνθα τὸ πλεῖστον τῶν μετὰ τῆς ἀφιέρωσεως ἐπιγραφῶν εὑρέθη καὶ ὁ μόνος τὴν Ἀμάρυνθον⁴, ἐν ἣ βεβαίως ἔκειτο ὁ ναὸς τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, μνημονεύων λίθος, πείθουσι καὶ ἐμέ, ὅτι καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀφιέρωσις εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος ἀναφέρεται.

Μετὰ τὰς ἀγόνους δοκιμὰς πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἱεροῦ ἐν τῇ μεταξὺ Βάθειας καὶ σημερινῆς Ἐρετρίας πεδιάδι⁵ καὶ τὴν προσεκτικὴν ἐπισκόπησιν ταύτης μηκέτι καλυπτομένης ὑπὸ θάμνων, οἵτινες ἄλλοτε⁶ ἡμπόδιζον τὴν ἀκριβῆ ἀναγνώρισιν αὐτῆς, ὀφείλομεν νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τῶν δεχομένων ὡς ἐσφαλμένην⁷ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος⁸ ἀναφέροντος, ὅτι εἰς ἀπόστασιν ἑπτὰ σταδίων ἀπὸ τῆς Ἐρετρίας ἔκειτο ἡ Ἀμάρυνθος, καὶ νὰ ἀναζητήσωμεν ταύτην καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος ἀνατολικώτερον ἔτι, ἔνθα ἄγουσιν ἡμᾶς τὰ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα ἰχνη.

Ἐπὶ τριετίαν ἐργαζόμενος ἐν Ἐρετρία κύριον μέλημά μου εἶχον τὴν ἀνασκαφὴν τῶν μεγάλων

¹ Ἴδε ὁμοίως Pauly - Wissowa ἔ. ἀ.

² Am. J. of Arch. 1895 (X) σελ. 333 Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 (Σταυρόπουλλος) ἔ. ἀ.

³ Ἐφημ. ἀρχ. 1895, 157, 9δ.

⁴ Ἀρχ. Ἐφ. 1872 (B. Περ.) σελ. 382.

⁵ Ἴδ. Am. J. of Arch. 1895, 335-336.

⁶ Πβλ. Baumeister Skizze σελ. 11.

⁷ Ἴδ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 σελ. 162 καὶ Am. J. of Arch. 1895, 337, 25.

⁸ Στράβωνος 448 « Ταύτης δ' ἔστι κόμη ἡ Ἀμάρυνθος ἀπ' ἑπτὰ σταδίων τοῦ τείχους ». Τὸ χωρίον Πτολεμαίου III, 15, 24 « Νῆσοι δὲ παράκεινται τῇ Ἀχαΐᾳ ἢ Ἐύβοια... ἧς ἡ περιγραφή ἔχει οὕτω... Χαλκίς... Ἐρέτρια... Ἀμάρυνθος » μαρτυρεῖ ὡς ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὀνομάτων ἐν τῇ ἀπαιτιμῆσει τῶν πόλεων, ὅτι ἡ Ἀμάρυνθος ἔκειτο μετὰ τὴν Ἐρετρίαν πρὸς Ἄν. τῆς Χαλκίδος.

αὐτῆς νεκροταφείων, ἧτις ἐκρίθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς μᾶλλον κατεπίγουσα, ἐπειδὴ τὰ τῆς Ἐρετρίας νεκροταφεῖα γνωστὰ ἤδη ἀπὸ πολλοῦ γενόμενα ἦσαν λίαν ἐκτεθειμένα εἰς τὴν ὑπὸ τυμβωρύχων σύλησιν, ἐν παρέργῳ δὲ μόνον ἡσχολήθη ἐἰς τὴν ἀναζήτησιν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, διὸ καὶ πάλιν ἰχνη μόνον τούτου παρουσιάζω ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐπικυροῦντα ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην, ὅτι ἐν Βάθειᾳ ἔκειτο ὁ ναὸς τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος.

Μαρμάρεινον ἀνάγλυφον

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τοῦ Κ. Μπαρραμπούτη ἐν Κάτω Βάθειᾳ, ὀλίγον μακρὰν τοῦ λιμένος, ὅτε οὗτος ἔσκαπτε πρὸς οἰκοδομίαν, μικρὸν τετράγωνον δωμάτιον, οὗ οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων μετ' ἀσβέστου, ἢ δὲ στρώσις ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλων μαρμάρων ληφθέντων ἐξ ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος, ὧν ἐν ἧτο καὶ τὸ ἐν πίνακι 2 εἰκονιζόμενον ἀνάγλυφον¹.

Τὰ μάρμαρα ἦσαν τετράγωνοι πλίνθοι πλ. 0,80-1,00 καὶ προεῖρχοντο ἐκ δαπέδου ἀρχαίου οἰκοδομήματος, δὲν ἔφερον δ' ἰχνη συνδέσμου.

Τὸ ἀνάγλυφον ἀπετέλει ἄλλοτε τὴν κορυφὴν ἐπιγραφῆς θραυσθὲν ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ μέρους ἔνθα ἤρχιζεν αὐτή, εἶνε δὲ καιδιόσχημον, ἔχει δὴλα δὴ τὴν παράστασιν περιβεβλημένην ὑπὸ πλαισίου ἀπεικονίζοντος πλευρὰν ναοῦ καὶ ἀποτελουμένου ἐκ δύο παραστάδων φερουσῶν ἐπιστύλιον καὶ ὑπὲρ τοῦτο γείσον κοσμούμενον ὑπὸ τῶν ἀκροκεράμων. Κορωνίς κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἐχρησίμευε διὰ τὴν συνένωσιν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

Τὸ μάρμαρον εἶνε πιθανῶς Πάριον, ἔχει δὲ τὸ ἀνάγλυφον πλ. 0,64 ὑψ. 0,50 καὶ πᾶχ. 0,19. Εἶνε τοῦτο ἄρτιον μέχρι μικροῦ μέρους τῆς ἐν τῷ μέσῳ μορφῆς ἀποσπασθέντος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε διάβρωτος εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ καθιστῶνται πολλάκις δύσγνωστοι αἱ λεπτομέρειαι τῆς παραστάσεως καὶ εἰκονίζονται ἐν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων μετὰ τῆς Λητοῦς καὶ Ἀρτέμιδος, πρὸς οὓς προσεύχεται ἀνὴρ.

Ὁ Ἀπόλλων ἴσασται ἀριστερὰ πρὸς τῇ παραστάδι ἐν κατατομῇ πρὸς δεξιὰ τὸν συνήθη κιθαρω-

¹ Mitt. 1899 σελ. 355.

δικὸν δύσγνωστον ἂν μετὰ ἢ ἄνευ χειρίδων ἡμφιεσμένος χιτῶνα, ἐζωσμένον κάτωθεν τοῦ στήθους καὶ ἔχοντα ἀπόπτυγμα φθάνον μέχρι τῶν μέσων μηρῶν· μακρὰ χλαμύς καταπίπτουσα ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ καλύπτει τὸ νῶτον μέχρι τῶν κνημῶν, καὶ φαίνεται ὀλίγον μὲν κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, περισσότερον δὲ κατὰ τὴν ἀριστεράν, ἔνθα ἀπλοῦται αὕτη ὡς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος¹. Ἡ πλουσία αὐτοῦ κόμη περισφίγγεται ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ μετώπου καὶ οὕτω σχηματίζεται ἐκ τῶν ὀγκουμένων ὑπὲρ τὸ μέτωπον τριχῶν οἰοεὶ μικρὸν στέμμα, δύο δὲ πλόκαμοι ἐκατέρωθεν κατέρχονται ἄνωθεν τῶν ὠτων ἐπὶ τοῦ στήθους.

Ὁ Ἀπόλλων ἀτενίζει εὐθὺ ἀνεπαισθήτως μόνον κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ἵσταται ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ποδὸς ἔχων τὸ ἀριστερὸν γόνυ κεκαμμένον, φέρει δ' ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ τὴν λύραν ἔχων τοὺς δακτύλους ἐπὶ τῶν χορδῶν, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ, καθειμένη, τὸ πλῆκτρον δύσγνωστον νῦν.

Παρὰ τοῦτον εἰκονίζεται ἡ Λητώ κατ' ἐνώπιον ἵσταμένη ἐν τελείᾳ ἡρεμίᾳ, φέρει δὲ καὶ αὕτη μακρὸν δωρικὸν χιτῶνα καὶ ὑπὲρ τοῦτον ἰμάτιον καλύπτον κατὰ τὸν συνήθει εἰς ἔργα τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος δυσπερίγραπτον τρόπον τὸν ἀριστερὸν ὦμον, ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν γονάτων, πλὴν τοῦ δεξιῦ μέρους τοῦ στήθους καὶ τοῦ δεξιῦ ὤμου, καὶ τὸ ἄνω ἡμισυ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος· ἡ κεφαλὴ αὐτῆς εἶνε δυστυχῶς κατεστραμμένη, ἦτο δ', ὡς φαίνεται, ἡ κόμη ἄνω ἐκτενισμένη καὶ κοσμεῖται ὑπὸ μικρᾶς στεφάνης. Ἀτενίζει καὶ ἡ Λητώ πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κλίνει ὀλίγον τι μᾶλλον τοῦ Ἀπόλλωνος τὴν κεφαλὴν, ἵσταται δ' ὁμοιότροπως τῷ Ἀπόλλωνι ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ποδὸς ἔχουσα τὸ ἀριστερὸν γόνυ κεκαμμένον. Ἐν τῇ ὑψωμένῃ ἀριστερᾷ εἶχε τὸ σκῆπτρον γραφῇ ἴσως ἄλλοτε δεδηλωμένον, τὴν δὲ δεξιὰν ἔχει καθειμένην ἄνευ ὄρατοῦ ἀντικειμένου τινός.

Ἡ Ἀρτεμις ἵσταται δεξιόθεν τῆς Λητοῦς ἔχει καὶ αὕτη ὁμοίαν ἐκείνην στολὴν, μακρὸν δὴλαδὴ χιτῶνα καὶ ἰμάτιον καλύπτον ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, μετὰ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ σώματος καὶ τὸν δεξιὸν μαστὸν καθ' ὃν τρόπον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ἐν ἄλλοις ἔργοις τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος τοῦτο συμ-

¹ Πρὸλ. διὰ τὸν τύπον Pauly - Wissowa RE. II, 98.

βαίνει. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς εἶνε λίαν ἐφθαρμένη, ἀλλὰ καὶ οὕτω δύναται τις νὰ διακρίνη τοὺς πλήρεις χάριτος καὶ παρθενικῆς ἐκφράσεως χαρακτηρισ τῆς θεοῦ. Ἡ στάσις τῶν ποδῶν αὐτῆς εἶνε ὁμοία τῇ τῆς Λητοῦς, τὴν δὲ κεφαλὴν ἔχει μᾶλλον ἐκείνης κεκλιμένην καὶ οἰοεὶ τὸν πρὸ αὐτῆς ἰκέτην ἀτενίζουσαν.

Ὁ προσευχόμενος ἐν τῇ συνήθει στάσει εἶνε κατὰ τὸ ἡμισυ μικρότερος τῶν θεῶν καὶ φέρει ἰμάτιον ἀφίνον ἀκάλυπτον τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους.

Ἡ ἐργασία τοῦ ἀναγλύφου εἶνε μετρία, μέρος δ' ὅμως τῆς κακῆς ἐντυπώσεως, ἣν τοῦτο προξενεῖ, ἀποδοτέον εἰς τὴν λίαν κακὴν αὐτοῦ διατήρησιν παραμορφουσαν τελείως τὰς γλυφάς. Ἀνήκει τοῦτο κατὰ τε τὴν μικρὰν ἔξαρσιν τοῦ ἀναγλύφου καὶ τὸν σχηματισμὸν τοῦ πλαισίου εἰς τὴν τάξιν τῶν τῆς δ' ἑκατονταετηρίδος ὁμοιοσχημῶν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων τόπων ἀναγλύφων.

Ὡς κορυφὴ τῆς περιεχούσης τὰς πρὸς Χαιρεφάνη συνθήκας τῶν Ἐρετριέων ἐπιγραφῆς τοῦ τέλους τοῦ δ' αἰῶνος¹, ἐχρησίμευεν ἀνάγλυφον, οὗ μικρὸν μόνον μέρος σῴζεται νῦν. Ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τούτου πείθει ἡμᾶς, ὅτι ἐπανελαμβάνετο ἐν αὐτῷ ἡ παράστασις τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου.

Τὸ λείψανον τῆς μορφῆς δεξιᾶ εἶνε ἀρκετὸν ὥστε νὰ γνωρίσωμεν, ὅτι αὕτη ἀπεικόνιζε πιστῶς τὴν τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν Ἀρτεμιν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῆς ἐν χερσίν, ἡ δ' ἐν ἀριστερᾷ θεὰ μετὰ τοῦ σκῆπτρου ἐν τῇ ὑψωμένῃ ἀριστερᾷ χειρὶ εἶνε ἡ Λητώ μετὰ τινων οὐσιωδῶν, εἶνε ἀληθές, παραλλαγῶν. Ἴσταται αὕτη ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ἀντὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ φέρει χιτῶνα μετ' ἀποπτύγματος, τὸν δὲ μανδύαν ἔχει ἐρριμμένον ἀπὸ τῶν ὤμων εἰς τρόπον ὥστε μόνον τὸν ἀριστερὸν ὦμον μετὰ τοῦ ἄνω ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ μέρος τοῦ ἀριστεροῦ στήθους ὡς καὶ τὸ νῶτον τῆς μορφῆς μέχρι τῶν γονάτων νὰ καλύπτῃ. Ὁ Ἀπόλλων ἵστατο δεξιόθεν τῆς Ἀρτέμιδος, ἔνθα ὑπῆρχε χώρος διὰ δύο τοῦλάχιστον ἔτι μορφὰς λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ἀποστάσεως τῶν σφζομένων μορφῶν ἀπ'

¹ Ἐφ' Ἀρχ. 1869, 404 ἔνθα ἐν τῷ πίνακι 48 μετὰ τοῦ πανομοιότυπου τῆς ἐπιγραφῆς ἀπεικονίζεται μετρίως καὶ τὸ ἀνάγλυφον. πρὸλ. καὶ Ἐφ. Ἀρχ. 1895, 125, 1. Ἡ χρονολογία αὐτῆς Ἐφημ. Ἀρχ. 1895 σελ. 147 (Σταυρόπουλος) πρὸλ. καὶ Rev. d. Ét. Gr. 1897 σ. 181 (Holleaux).

ἀλλήλων καὶ τοῦ πλάτους τοῦ ἀναγλύφου ὑπολο-
γίζομένου ἐκ τοῦ πλάτους τῆς ἐπιγραφῆς.

Δυσκολίαν εἰς τὴν τοποθέτησιν ταύτην τοῦ
Ἀπόλλωνος παρέχει ἴσως μόνον ἢ ἐκ τούτου προ-
ερχομένη τάξις τῶν θεῶν μενούσης τῆς Λητοῦς ἐν
τέλει, ἀλλ' ἴσως ἢ θέσις τῆς Ἀρτέμιδος, κυρίας
θεοῦ, ἐν Ἐρετρίᾳ καὶ ἢ σχέσις τοῦ Ἀπόλλωνος
ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν ὀρκίου θεοῦ πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐπι-
γραφῇ προὔκαλεσαν τὴν τάξιν ταύτην τῶν θεῶν.

Ἡ ὀνομασία τῶν δύο σφζομένων μορφῶν ἐπὶ
τοῦ τῆς Χαιρεφανείου ἐπιγραφῆς ἀναγλύφου σχετι-
ζομένου πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἐν πίνακι 2,1
ἀναγλύφου προκύπτει ἀσφαλῶς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς,
διότι ἐν αὐτῇ οἱ Ἐρετριεῖς ὀρκίζονται τὸν Ἀπόλ-
λωνα, τὴν Λητοῦν καὶ τὴν Ἀρτεμιν, ἀφοῦ ἐπομέ-
νως ἐν τῷ ἐπ' αὐτῆς ἀναγλύφῳ εἰκονίζεται ὁ Ἀπόλ-
λων μετὰ δύο θεῶν, φυσικὸν εἶνε, ὅτι αἱ δύο αὗται
θεαὶ εἶνε ἢ Λητώ καὶ ἢ Ἀρτεμις· εἶνε δὲ ἀναγκαία
ἢ μαρτυρία τοῦ Χαιρεφανείου ἀναγλύφου, διότι
ἐπὶ κιθαρωδικοῦ τινος ἀναγλύφου ἐν Δρέσδῃ¹, ἔνθα
ἐπαναλαμβάνεται ἢ μορφή τῆς ἡμετέρας Ἀρτέμιδος,
ὀνομάζεται αὕτη *Κουροτρόφος*, τὸ δ' ὄνομα Ἀρτε-
μις ἀποδίδεται εἰς ἄλλην μορφήν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
ἀναγλύφου, τοῦθ' ὅπερ ἀποδοτέον εἰς λόγους τοπι-
κούς τῆς λατρείας ἐν Μιλήτῳ², ἔνθα τὸ τῆς Δρέσ-
δης ἀνάγλυφον εὐρέθη.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο μαρτυρεῖται διὰ τῆς Χαιρεφα-
νείου ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ ἀναγλύφου αὐτῆς. Ἐν
ταύτῃ δῆλα δὴ λόγου γινομένου περὶ πληρωμῆς
προστίμου, ὀρίζεται νὰ ἀφιερῶται τοῦτο τῇ Ἀμα-
ρυσία Ἀρτέμιδι καὶ ἄλλως δὲ μνημονεύεται ἢ
Ἀμαρυσία Ἀρτεμις ἐν αὐτῇ, ἀναγκαίως λοιπὸν
πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐν τῇ Ἀρτέμιδι τοῦ ἀνα-
γλύφου τῆς ἐπιγραφῆς εἰκονίζεται ἢ Ἀμαρυσία
Ἀρτεμις, καὶ ὅτι ἐπίσης ἢ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τοῦ
πίνακος 2,1 Ἀρτεμις εἶνε ἢ Ἀμαρυσία, ὅπερ ἄλ-
λως καὶ μόνον ἐκ τῆς παραστάσεως αὐτοῦ τοῦ

¹ Arch. Anz. 1894, 26. Collignon Hist. de la plastique II, 653, 1. Furtwängler Meisterwerke σ. 535. Roscher's Lexicon (Leto) Sp. 1977.

² Πρὸλ. P. Hermann ἐν Arch. Anz. 1894, 26, ὅστις ὅμως σχε-
τίζει τὴν Κουροτρόφον πρὸς τὴν Λητώ ἐν ᾗ καθὼς φαίνεται πρὸς τὴν
Ἀρτεμιν μᾶλλον δὲ αὐτὴ νὰ σχετισθῇ. Τούναντίον ὁ Furtwängler
ἐν Meisterw. σ. 535, 5. Περὶ τῆς λαμπάδος ὡς συμβόλου τῆς Ἀρτέ-
μιδος πρὸλ. Pauly - Wissowa. RE. II, 1435. Μόνον λαμπάδα ὡς
σύμβολον ἔχει ἢ Ἀρτεμις καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαϊκῶν κιθαρωδικῶν ἀνα-
γλύφων.

ἀναγλύφου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς
προτάξεως τῆς Ἀρτέμιδος μετὰ τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ
ἡμετέρου ἄρθρου λεχθέντα περὶ τῆς ἀφιερῶσεως
Ἀρτέμιδι, Ἀπόλλωνι, Λητοῖ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἢ τέχνη τοῦ ἐκ Βάθειας
ἀναγλύφου εἶνε μετρία, τοῦτο ὅμως ἰσχύει μόνον
περὶ τῆς τεχνικῆς ἐκτελέσεως τούτου, τούναντίον
δ' ἢ τε ἐφευρέσις τῶν μορφῶν τῶν θεῶν καὶ ἢ καθ'
ὄλου διάταξις τῶν κατ' αὐτάς μαρτυροῦσιν ἔργα
ὑψηλοτέρας τέχνης.

Ἐν πρώτοις ἢ σεμνὴ καὶ ἄνευ τινὸς ἐνεργείας
στάσις τῶν θεῶν δεικνύει ἀναμφισβητήτως, ὅτι
ἔχομεν ἐν τούτοις εἰκόνας λατρείας, ἀπεικονίσεις
δῆλα δὴ ἀγαλμάτων, ἄτινα ἴσταντο ἐν ναῶ τινι,
ἂν δὲ τις ἀποβλέψῃ πρὸς τὰς μορφὰς καθ' αὐτάς,
ἀνευρίσκει ἐν τε τῇ στάσει καὶ τῷ ἱματισμῷ πρὸ
πάντων τῶν δύο τελευταίων τοσαύτας ὁμοιότητας,
ὥστε δὲν δύναται ἢ νὰ δεχθῇ, ὅτι καὶ αἱ τρεῖς
μορφαὶ ἢ μᾶλλον τὰ τρία διὰ τούτων εἰκονιζόμενα
ἀγάλματα ὑφ' ἐνὸς τεχνίτου ἐποιήθησαν, ὅστις βε-
βαίως δὲν ἦτο ὁ γλύπτης τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν,
ὅστις ἔργον ἴσως ἔχων τὴν χάραξιν τῶν γραμμῶ-
των μόλις θὰ ἦτο ἰκανὸς νὰ ἀντιγράψῃ μετρίως δε-
δομένας μορφάς.

Καὶ ἐν ταῖς τρισὶν μορφαῖς πρὸ πάντων δ' ἐν τῷ
Ἀπόλλωνι ἐμποιεῖ αἴσθησιν ἢ αὐστηρότης περὶ
τὴν στάσιν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν πτυχῶν τῆς ἐσθῆ-
τος, ἣτις ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς μᾶλλον ἔργα τοῦ ε'
αἰῶνος. Ἄλλ' ὅμως ἂν ἀποβλέψωμεν πρὸ πάντων
εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀναβολῆς τοῦ ἱματίου τῶν δύο
γυναικείων μορφῶν, ἀνευρίσκομεν τὴν ἀμφίεσιν,
ἣτις ὡς διὰ πολλοῦ ἐσχάτως περὶ αὐτῆς γενομένου
λόγου ἀνωμολογήθη¹, κυρίως εἰς ἔργα τῆς δ' ἑκα-
τονταετηρίδος ἀπαντᾷ. Ἄν παραβάλωμεν εἰδικώ-
τερον τὴν μορφήν τῆς ἡμετέρας Ἀρτέμιδος πρὸς
τὸ ἔργον, ὅπερ προὔκαλεσε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμέ-
νου τούτου συζήτησιν, τὰς Μούσας τῆς Μαντι-
νείου βάσεως² καὶ ἰδίως τὴν ἔχουσαν τοὺς αὐ-
λοῦς³, εὐρίσκομεν, ὅτι ἢ ὁμοιότης τούτων εἶνε
τοσαύτη ὥστε ἀδύνατον εἶνε νὰ παρήχθησαν ἀνε-

¹ Fougères Mantinée 553-554. Amelung Die Basis des
Praxiteles aus Mantinea σ. 50 κέ. Furtwängler Meisterw. σ.
397 περὶ ἀγάλματος τῆς Ὑγείας.

² Πρὸλ. τελευταῖον Fougères ἔ. ἀ. Oesterreich. Jahresh. 1899
σ. 259 (Benndorf). Collignon Hist. de la pl. II 258 κέ.

³ Fougères ἔ. ἀ. πίν. III.

ξαρτήτως ή μία τῆς ἄλλης αἰ μορφαί. Ἄν ἐξαιρέση τις ἴσως μόνην τὴν ἔκφρασιν τῆς κεφαλῆς, τὸ λοιπὸν σῶμα μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς θέσεως τῶν βραχιόνων ἐν μέρει, ἂν δὲν ἀντεγράφησαν τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ ἑτέρου, ἐποικήθησαν ὅμως παρ' ἀμφοτέροις κατὰ τὸ αὐτὸ πρωτότυπον. Ἡ στάσις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς μετὰ τοῦ ἰσχυρῶς κεκαμμένου δεξιῦ γόνατος, ἡ ἕξαρσις τῆς ἀριστερᾶς λαγόνος, ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς, ἡ περιβολὴ τοῦ ἱματίου καλύπτοντος καὶ τὸν δεξιὸν μαστὸν¹ καὶ σχηματίζοντος τὸν χαρακτηριστικὸν κυλινδροειδῆ ὄγκον ἀπὸ τῆς δεξιᾶς λαγόνος πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον, εἶνε κοινὰ γνωρίσματα ἀπαιτοῦντά τι μᾶλλον ἢ μόνην τὴν σύγχρονον γένεσιν τῶν ἔργων. Ὅ,τι εἶπομεν περὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἰσχύει καὶ περὶ τῆς Λητοῦς, διότι καὶ ταύτης ἡ στάσις εἶνε ἡ αὐτῆ, τὸ δ' ἱμάτιον κατὰ τὸν αὐτὸν φέρει καὶ αὕτη τρόπον μετὰ τῆς μικρᾶς διαφορᾶς μόνον, ὅτι μένει παρ' αὐτῆ ἀκάλυπτος ὁ δεξιὸς μαστὸς καὶ ἀπλοῦται τὸ ἱμάτιον μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, χαρακτῆρες, οἵτινες καὶ πάλιν ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν Μαντινεῖιον βάσιν, ἐν ἣ ἐπιζητεῖται ἢ διὰ τοιούτων μικρῶν παραλλαγῶν ποικιλία τῆς ἄλλως ὁμοίας περιβολῆς τοῦ ἱματίου ἐν ταῖς διαφόροις μορφαῖς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μορφή τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου ἀναπολεῖ ἡμῖν τὸν Ἀπόλλωνα τῆς βάσεως τῆς Μαντινεῖας· ὁ αὐτὸς κάτωθεν τῶν μαστῶν ἐξωσμένος χιτῶν, ἡ αὐτῆ μακρὰ χλαμύς, οἱ ἐπὶ τῶν ὤμων καταπίπτοντες πλόκαμοι· τὸ πρόσωπον τοῦ τῆς Μαντινεῖου βάσεως Ἀπόλλωνος εἶνε ἐφθαρμένον, ἀλλ' ἐφ' ὅσον σφύζεται δύναται τις εὐκρινῶς νὰ γνωρίσῃ τὴν ἡρεμον καὶ πως ὄνειροπόλον ἔκφρασιν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῆς Βάθειας Ἀπόλλωνος.

Λεπτομερεστέραν μελέτην τῶν μορφῶν τοῦ ἀνα-

¹ Ὁ Φίλιος Mitt. 1895 σελ. 256 ὡς ἐξῆς περιγράφει τὴν ὁμοίαν περιβολὴν τοῦ ἱματίου τῆς Κόρης « τὸ ἱμάτιον οὐ ἢ μία ἄκρα κρέμαται πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ὃν καὶ καλύπτει, στρέφει ὄπισθεν, σκεπάζει ἐν μέρει τὰ νῶτα καὶ ὕστερον ὑπὸ τὴν δεξιὴν μαστῶν συρόμενον ἔμπροσθεν κατὰ τὸ στήθος, μέρος μὲν τανύεται στερρῶς ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μαστῶν διὰ πόρπης συγκαταρούμενον οὕτως, ὥστε νὰ δηλωτῆ σαφῶς καὶ ὑπ' αὐτὸ ὁ δεξιὸς μαστὸς, τὸ δ' ἐπιλοιπὸν ἀνέτως ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐρριμμένον σχηματίζει κρεμάμενον τὸ ἕτερον αὐτοῦ ἄκρον ». Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν τοιαύτων περιβολῶν τοῦ ἱματίου ἐχουσῶν μορφῶν εἶνε καὶ ἡ κυλινδρική ἐξόγκωσις τοῦ ἱματίου σχηματιζομένη διαγωνίως τοῦ στήθους ἀπὸ τῆς δεξιᾶς μαστῶν πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὦμον.

γλύφου ἡμῶν δὲν ἐπιτρέπει δυστυχῶς ἢ κακῆ κατάστασις ἐν ἣ τοῦτο περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ οὕτω δ' ὅμως δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ τεχνίτης διέκρινεν ἐν τοῖς προσώποις τῆς Λητοῦς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τοὺς ἀπαλοὺς καὶ παρθεναίους οὕτως εἶπειν χαρακτῆρας ταύτης ἀπὸ τῶν ὠρίμων καὶ μητροπρεπῶν ἐκείνης.

Νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ γλύπτης τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, ὅστις, ὡς εἶπομεν ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφεύρῃ αὐτὸς τὰς μορφὰς τούτου, ἀντέγραψε ταύτας ἐκ τῆς βάσεως τῆς Μαντινεῖας εἶνε ἀδύνατον, νὰ δεχθῶμεν δὲ πάλιν ὅτι ὁ Πραξιτέλης ἀντέγραψε πιστῶς ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τῆς ἡμετέρας Ἀρτέμιδος τὴν Μοῦσαν τοῦ λίαν δύσκολον καὶ μὴ ἀρμόζον τῷ μεγάλῳ τεχνίτῃ. Ἐν μόνον εἶνε δυνατὸν καὶ πιθανόν, ὅτι ὁ ἴδιος εἶνε ὁ πλάστης καὶ τοῦ πρωτοτύπου τῆς ἡμετέρας Ἀρτέμιδος, ὅποτε θὰ ἐπετρέπετο εἰς αὐτὸν δι' ἔργον δευτερευούσης σημασίας, οἷον ἢ Μαντινεῖας βάσις νὰ ποιήσῃται χρῆσιν τύπου, ὃν αὐτὸς ἔπλασεν.

Περὶ τοῦ Πραξιτέλους γνωρίζομεν¹ ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦλάχιστον τοῦ σταδίου τοῦ ἐποίει ἔργα ὑπόδειγμα ἔχων ἐν πολλοῖς προϊόντα τῆς προηγηθείσης αὐτοῦ μεγάλης καλλιτεχνικῆς περιόδου. Τὰ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προστατηρίου Ἀπόλλωνος ἐν Μεγάρων ἀγάλματα Ἀπόλλωνος, Λητοῦς, Ἀρτέμιδος ἦσαν, ὡς φαίνεται ἐξ ἀπεικονισμάτων αὐτῶν ἐπὶ νομισμάτων ἐκ Μεγάρων, λίαν ἀρχαιοτρόπα², εὐεξήγητος λοιπὸν θὰ ἦτο καὶ ἡ παρατηρουμένη αὐστηρότης ἐν ταῖς μορφαῖς τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου, ἂν αὗται ἀντεγράφησαν ἐξ ἔργων τῶν πρώτων χρόνων τῆς δράσεως τοῦ Πραξιτέλους.

Πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τῶν ἐκ Μεγάρων νομισμάτων συμφωνεῖ καθ' ὅλα ἐν τε τῇ στάσει καὶ τοῖς κρατουμένοις ἀντικειμένοις ὁ Ἀπόλλων τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν, καὶ ἡ μορφή δὲ τῆς Λητοῦς μεθ' ὅλην τὴν ἐκ τῆς κακῆς διατηρήσεως τοῦ νομίσματος μὴ ἀκριβῆ γνώσιν τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς φαίνεται νὰ συνεφῶνι πρὸς τὴν Λητῶ τοῦ ἐπὶ τοῦ

¹ Amelung ἔ.ἀ. σ. 57. Oesterr. Jahresh. 1899 σ. 262.

² Collignon Hist. de la plast. II, 255. Furtwängler Meisterw. 538,1 (προβάλλει τὴν πιθανότητα τῆς κατασκευῆς τῶν ἀγαλμάτων ὑπὸ τοῦ ἀρχαιότερου Πραξιτέλους). Overbeck, Kunst. mythol. Apollon σελ. 94 (Münzt. V, 3) J. H. St. XVI, 1896 σ. 281 Percy Gardner. Imhoof Blumer καὶ Percy Gardner, numismat. Commentary on Pausanias πίν. A, X, FF, I, II.

πίνακος 2,1 ἐκ Βάθειας ἀναγλύφου, διαφορὰ μόνον ὑπάρχει ἐν ταῖς μορφαῖς τῆς Ἀρτέμιδος.

Κατ' ἐξοχὴν πλάστης τῶν Ἀπολλωνείων θεοτήτων δύναται νὰ ὀνομασθῆ ὁ Πραξιτέλης· οἱ πλείονες τῶν τύπων τῶν περιελθόντων εἰς ἡμᾶς ἀγαλμάτων Ἀρτέμιδος εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται. Ἡδὴ νεώτατος ὁ Πραξιτέλης ἐκλήθη εἰς Μαντίνειαν πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀγαλμάτων τῶν τριῶν θεῶν ἐν τῷ ἐκεῖ ναῷ, ἀλλ' ὅπως κληθῆ οὗτος εἰς χώραν ἀπομεμακρυσμένην τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τοιοῦτου ἔργου θὰ εἶχεν ἤδη γίνῃ γνωστὸς διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν αὐτῶν θεῶν ἐν Ἀθήναις ἢ που πλησίον τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τούτων, ἅτινα ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ κληθῆ ὁ Πραξιτέλης εἰς Μαντίνειαν, δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἦσαν τὰ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν εἰκονιζόμενα. Ποῦ δ' ἴσταντο ταῦτα δὲν εἶνε δύσκολον νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν προλεχθέντων. Ὁ ναὸς τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, τόπος πανευβοϊκῆς λατρείας¹, δὲν ἦτο ἀνάξιος νὰ περιλαμβάνῃ ἔργα ἐνὸς τῶν πρώτων τῆς Ἑλλάδος γλυπτῶν, ἐν δ' Ἐρετρίᾳ ἐγγύτατα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν ἀδιακόπῳ συγκοινωνίᾳ μετ' αὐτῶν εὐρισκομένη εὐκολον ἦτο νὰ ἦτο γνωστὸς ὁ Πραξιτέλης καὶ ἐν ἀρχῇ ἔτι τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἐρετρίας δὲν εἶνε δυστυχῶς καλῶς ἐγνωσμένη, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἂν καὶ μετὰ ποῖον συμβάν ἐγένετο ἡ ἰδρυσις τῶν ἀγαλμάτων τούτων κατὰ τὴν διάρκειαν ἴσως τῆς τρίτης δεκαετηρίδος τοῦ δ' αἰῶνος π. Χ., ἀλλ' ἴσως τότε μόλις οἱ Ἐρετριεῖς ἕκατὸν καὶ πλέον ἔτη μετὰ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν, ἣν ὑπὸ τῶν Περσῶν ὑπέστησαν, ἀναλαβόντες τελείως καὶ μικρὸν ἀνανήψαντες ἐκ τῶν διαφορῶν περιπετειῶν, εἰς ἃς ὅτε μὲν ἢ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν σύμπραξις αὐτῶν, ὅτε δ' ἢ ἐχθρική αὐτῶν πρὸς ἐκείνους στάσις παρῆσεν αὐτούς, ἠδυνήθησαν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν διαφορῶν δημοσίων² οἰκοδομημάτων καὶ νὰ ἀνανεώσωσι τὰ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστραφέντα ἀγάλματα, ἅτινα ἴσως μόνον προχείρως μετὰ τὰ Περσικὰ ἀντικατέστησαν.

Τὸν τύπον τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν

¹ Arch. Epigr. Mitt. a. Oe. U. 1892 XV σελ. 115 Titi Livi XXXV, 38.

² Am. J. of Arch. 1891 περὶ τοῦ θεάτρου καὶ αὐτοῦ σελ. 243.

ἀναπαριστᾷ καθ' ὅλα ἐκ τῶν σφζομένων ἀγαλμάτων μόνος δ' ἐν Μονάχῳ Ἀπόλλων Barberini¹, διαφέρων μόνον πρὸς τὸν ἡμέτερον κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς κόμης ἐπὶ τοῦ κρανίου, διότι ὁ Ἀπόλλων Barberini ἔχει ταύτην ἐκτενισμένην οὕτως ὥστε νὰ χωρίζεται εἰς δύο ἀντιθέτους φορὰς ἀπὸ τοῦ μέσου πρὸς τὰ πλάγια τοῦ κρανίου· γνωστοῦ ὅμως ὄντος ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀπόλλωνος Barberini πιθανώτατα δὲν εἶνε ἢ ἀρχῆθεν εἰς τὸ ἀγαλμα ἀνήκουσα, ἢ διαφορὰ αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μὴ ὑφισταμένη. Τὴν κεφαλὴν τοῦ ἡμετέρου Ἀπόλλωνος μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν γνωρισμάτων ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ προτομῇ τοῦ Ἀπόλλωνος Petworth², ἣτις ὑπὸ τοῦ Furtwängler ἀποδίδεται εἰς τὸν ἀρχαιότερον Πραξιτέλη.

Ἡ Λητώ ὡς ἀγαλμα καθ' ἑαυτὴν δὲν σώζεται³, τὴν μορφήν δ' αὐτῆς μόνον ἐν ὀλίγοις δημοσιευθεῖσιν ἀναγλύφοις⁴ καὶ ἐν εἰκόσιν ἀγγείων ἀνευρίσκομεν, ἢ παράστασις αὐτῆς συμφωνεῖ μέχρι παραλλαγῆς πρὸς τὴν τῆς Δήμητρος, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἀρτεμιν, ὅπως αὕτη παρίσταται ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν, μόνον ἐν τῷ μνημονευθέντι ἐκ Μιλήτου ἀναγλύφῳ τῆς Δρέσδης εὐρίσκομεν ἐκτὸς τῆς Ἐρετρίας⁵, καὶ ταύτης δὲ τὴν μορφήν ἀνευρίσκομεν ἐν ταῖς διαφοροῖς παραστάσεσιν τῆς Ἐλευσινίας Κόρης.

Αἱ σχέσεις τῆς Λητοῦς καὶ Ἀρτέμιδος πρὸς ἀλλήλας ὡς μητρὸς καὶ θυγατρὸς καὶ πρὸς τὸν Δία ὡς συζύγου τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν καὶ θυγατρὸς αὐτοῦ, εἶνε αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης, εἶχε λοιπὸν πολλοὺς τοὺς ὁμοίους χαρακτῆρας ὁ γλύπτης, ὥστε νὰ μὴ δύνηται νὰ ἀποφύγῃ, τούναντίον δὲ μᾶλλον νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα ἐν τῇ παραστάσει τῶν δύο τούτων ζευγῶν.

Μολονότι δὲν εἶνε τοῦ κυρίου σκοποῦ τοῦ πα-

¹ Πρβλ. Pauly - Wissowa RE. II, 98. Ὑπὸ τοῦ Furtwängler ἀποδίδεται ὁ Ἀπόλλων Barberini (Meisterw. 119) εἰς τὸν Ἀγοράκριτον. Πρβλ. τὸν τύπον ἐπὶ νομισμάτων ἐν Overberck, Kunstmythol. Apollon σελ. 306 καὶ Münzt. V. Ἴδε καὶ Fougères Mantinée p. 312.

² Meisterw. 140.

³ Τὴν κεφαλὴν ἀγάλματος Πραξιτελείου τῆς Λητοῦς ὑποθέτει ὁ Furtwängler Meisterw. ἐν τῇ κεφαλῇ τῆς Ἡρας Ludovisi. Λητώ ἐπὶ τῶν νομισμάτων Ἀργεῶν Collignon Hist. II 262.

⁴ Roschers Lex. Sp. 1977.

⁵ Πρβλ. Él. Céram. I, A.

ρόντος ἄρθρου ἐπισυνάπτομεν (ἐπὶ τοῦ πίνακος 2,2 καὶ 3) τὰς εἰκόνας δύο ἀναγλύφων τοῦ Ἐθνικοῦ μουσείου καὶ διότι ἡ ἐπ' αὐτῶν παράστασις εἶνε ὁμοία τῆς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ ἡμῶν καὶ διότι αἱ παραστάσεις ἐπ' αὐτῶν τῆς Τριάδος τῶν Ἀπόλλωνείων θεοτήτων δύνανται ἴσως νὰ βοηθήσωσι τοὺς εἰδικώτερον ἀσχολουμένους¹ περὶ τὸ ζήτημα ὅπως μορφώσωσιν εὐκολώτερον ἰδέαν περὶ τῆς ἐν τῷ δ' αἰῶνι ὑπὸ διαφόρων τεχνιτῶν παραστάσεως τῶν τριῶν θεῶν ὁμοῦ, περὶ ὧν ὑπὸ συγγραφέων ἔχει ἡμῖν παραδοθῆ².

Πίν. 2, 2. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον (Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1400).

Ἡ παράστασις εἰκονίζεται ἐπὶ βάσεως προεχούσης τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀναγλύφου καὶ στεγάζεται ὑπὸ ἀπλῆς ἀετωματιομόρφου προεξοχῆς. Ὁ Ἀπόλλων πρὸς δεξιὰ παρίσταται ἐν τῇ συνήθει κιθαρωδικῇ τοῦ δ' αἰῶνος στολῆ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἔχων τὴν λύραν, ἐνῶ ἡ δεξιὰ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος κεκαμμένη κρατεῖ δυσδιάκριτόν τι ἀντικείμενον πρὸ τοῦ κάτω ἄκρου τῆς λύρας· ἡ κόμη αὐτοῦ εἶνε βραχεῖα καὶ ἄνευ τινοςκόσμου. Ἡ Λητώ ἐν τῷ μέσῳ κατ' ἐνώπιον ἐν τῇ γνωστῇ Δημητροειδεῖ μορφῇ δῆλα δὴ μητροπρεπῆς, τὸ ἱμάτιον ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν, ἥτις κοσμεῖται καὶ διὰ μικρᾶς στεφάνης, ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ σκῆπτρον· ἐν τῇ δεξιᾷ τείνει φιάλην μεσόμφαλον πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἡ Ἄρτεμις ὀλίγον πρὸς ἀριστερὰ ἐν τῷ γνωστῷ τύπῳ κἀλλιστα ἀντιπροσωπευομένη διὰ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Δρέσδης³ κρατεῖ ἐν τῇ καθευμένη ἀριστερᾷ τὸ τόξον καὶ ὑψοῖ τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν δεξιὸν ὦμον, οὐχὶ κρατοῦσα γραφῇ δεδηλωμένην δᾶδα, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Amelung, ἀλλ' ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα Ἄρτεμις τῆς Δρέσδης, ὅπως ἀφαιρέση βέλος ἀπὸ τῆς φαρέτρας, ἥτις φαίνεται ὀπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὦμου τῆς θεᾶς. Παρὰ τὴν δεξιὰν πλευρὰν αὐτῆς ἵσταται μικρὰ δορκάς, ἥς μόνον τὸ πρόσθιον μέρος φαίνεται.

Ἡ μορφή τοῦ Ἀπόλλωνος διαφέρει τῆς παραστάσεως τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Μαντινείου βάσεως ἰδίως κατὰ τὴν κόμην, διαφέρει δὲ καὶ τῆς παρα-

στάσεως τοῦ ἐκ Μεγάρων νομίσματος κατὰ τὴν θέσιν τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, ὥστε μολονότι ἡ Ἄρτεμις ἀπεικονίζει τὴν τοῦ ἐκ Μεγάρων νομίσματος¹ Ἄρτεμιν δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ αἱ τρεῖς μορφαὶ κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ ἐκ Μεγάρων νομίσματος ἐποιήθησαν.

Ἐν πίνακι 2, 3 (Hartwig, Bendis σ. 9 εἰκ. 2) ἀπεικονίσθη ὁμοίου σχήματος ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἀρ. 1380 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

Αἱ κεφαλαὶ εἶνε ἀποκεκρουσμένοι καὶ ἄλλως δ' ἡ παράστασις εἶνε βεβλαμμένη.

Αἱ μορφαὶ ἴστανται κατ' ἐνώπιον ὁ μὲν Ἀπόλλων καὶ ἡ Λητώ ἐν ᾧ καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ σχήματι μετὰ μικρᾶς παραλλαγῆς ἐν τῷ ἱματίῳ τῆς Λητοῦς, ἡ δ' Ἄρτεμις ἐν τῷ ἀμαζονοειδεῖ τύπῳ, ἔχουσα πρὸς τοῖς χιτῶσιν περιβεβλημένην τῷ στηθεὶ δορὰν² καθ' ὃν τρόπον παρίσταται αὕτη διὰ τοῦ πηλίνου εἰδωλίου ἐν Samml. Saboureff πίν. 125-126. Οἱ πόδες αὐτῆς εἶνε τεθραυσμένοι, ἡ ἀριστερὰ χεὶρ λείπουσα νῦν ὑψοῦτο ὡς φαίνεται, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς θωπεύει τὴν κεφαλὴν μικρᾶς δορκάδος δεξιόθεν αὐτῆς ἵσταμένης.

Κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφή

ΓΟΡΓΟΝ...ΑΣΑΝΕΘΗΚΕ³

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς δύναται τὸ ἀνάγλυφον νὰ ἀνήκη εἰς τὴν γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ περίπου χρόνους πρέπει νὰ ἀναχθῆ καὶ τὸ προηγουμένον ἀνάγλυφον.

Λείψανον ὁμοίας παραστάσεως τῶν τριῶν θεῶν περιεσώθη ἡμῖν καὶ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 1359, οὗ σώζεται μόνον μικρὸν τμήμα τοῦ ἀριστεροῦ μέρους μετὰ τῆς μορφῆς τοῦ Ἀπόλλωνος παρισταμένου ὡς παίζοντος τὴν λύραν κατὰ τὰ ἄλλα δ' ὁμοίου τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Βάθειας.

¹ Amelung Die Basis des Praxiteles σ. 23,1.

² Hartwig Bendis σελ. 8.

³ Πῶς πρέπει νὰ ἀναγνώσθῃ ἡ ἐπιγραφή δὲν μοι ἐγένετο δυνατόν νὰ συμπεράνω. Ἐν τῇ Γοργον...ας ἐγκρύπτεται πιθανῶς ὄνομά τι Γοργονίλλας; Ἐν τῇ συνοδευούσῃ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀναγλύφου ἐκθέσει τοῦ Ἐλ. Κούση ἐπιμελητοῦ ἐν Λαρίσῃ ἀπὸ 2^{ας} Μαρτίου 1887 ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Lolling συνεπλήρου τὴν ἐπιγραφὴν *Γοργονίλλα ἀνέθηκε*, ἐν τούτοις τὰ ἔχνη τοῦ Σ μοι φαίνονται ἀσφαλῆ.

¹ Πρόβλ. τὰ περὶ τοῦ ζητήματος ἐν Fougères Mantinée. ἔ. ἀ.

² Τὰ ἀνάγλυφα προέρχονται ἐκ Λαρίσης· τὰ τῆς προελεύσεως μοι ὑπεδείχθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Wolters.

³ Meisterw. XXIX. Pauly-Wissowa RE. II, 1423.

Μαρμάρινος ὀμφαλός¹.

Ὁ ἐν τῇ προκειμένῃ εἰκόνι (εἰκ. 1) δημοσιευόμενος μαρμάρινος ὀμφαλός, ἔκειτο πρὸ μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς ἁγ. Παρασκευῆς κειμένης ἑκατοντάδας τινὰς μέτρων μακρὰν πρὸς Β Δ τοῦ λόφου τῶν Παληοκκλησιῶν ἐν Βάθεια. Ἡ ἐγγύριος θυμοσοφία εἶχε

πλάσῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ ὀμφαλοῦ τούτου, ὅστις ὡς ἐκ τῆς μορφῆς αὐτοῦ ἐξελήφθη ὡς ἀπεικονίζων πῖλον καθολικοῦ ἐπισκόπου.

Ἰδρῦθη, ἔλεγον, ὑπὸ τῶν Φράγκων πρὸς ἀνάμνησιν τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς καθολικῆς. Ἀπόκειται νῦν οὗτος ἐν τῇ συλλογῇ Ἑρετριᾶς.

Εἰκὼν 1

Ὁ ὀμφαλός ἔχει ἡμισφαιρικὸν σχῆμα καὶ περιβάλλεται ὑπὸ πλέγματος δικτυωτοῦ κοσμουμένου ὑπὸ ἀστραγαλοειδῶν ἐξογκωμάτων καὶ ἀπολήγοντος κάτω εἰς τρίγωνον φέροντα χρυσοῦς² ἔχει ὕψ. 0,45 καὶ πλ. 0,60, εἶνε δὲ συμφοῆς μεγάλη μαρμαρίνη τετραπλεύρω βάσει πλ. 0,90 καὶ ὕψ. σωζομένου νῦν 0,75 περίπου.

¹ Πρακτικά 1898 σελ. 100.

Ὁ ὀμφαλός ὡς σύμβολον, κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ σύμβολον ἰδιάζον τῷ Ἀπόλλωνι¹ κυρίως, καὶ εἰκονίζεται πολλάκις μετὰ παραστάσεων αὐτοῦ ἐπὶ διαφόρων ἀρχαίων ἔργων².

¹ Pauly-Wissowa II, Sp. 410.

² Id. J. II. St. 1888 σ 295 (Middleton) καὶ 1899 σ. 239 (Jane Harrison) καὶ Hiller v. Gärtringen gesch. v. Delphi S. 6 (Separatabdruck aus Pauly-Wissowa RE. Bd. IV).

Ὁ μέγας ὄγκος τοῦ ἐκ Βάθειας ὀμφαλοῦ δὲν ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μετεφέρθη εἰς τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως αὐτοῦ ἐξ ἀπομεμακρυσμένου τόπου, ἢ δ' εὐρέσις αὐτοῦ ἐγγὺς τοῦ μέρους, ἔνθα εὐρέθησαν αἱ εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος ἀποδοθεῖσαι ἐπιγραφαὶ δικαιοῖ ἡμᾶς ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ προερχόμενον καὶ τὸν ὀμφαλὸν τοῦτον νὰ θεωρήσωμεν, ὅπου μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ἀπόλλων.

Δύο ὅμοιοι ὀμφαλοὶ ὡς ἀφιερώματα καθ' ἑαυτοὺς εὐρέθησαν καὶ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς¹.

Μολύβδινον σταθμίον.

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ πλαγίου τοῦ λόφου τῶν Παληοκκλησιῶν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τοῦ μέρους ἔνθα ἀπεκάλυφα ἐγὼ ἐν δοκιμαστικῇ ἀνασκαφῇ ἀρχαῖα ἰδιωτικὰ οἰκήματα, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου Ὁθ. Μιχαήλ κατοικοῦ Βάθειας σκάπτοντος πρὸς φύτευσιν ἐλαίας τὸ κάτωθι εἰκονιζόμενον μολύβδινον σταθμίον. Κάτοχος αὐτοῦ εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ ἐν Χαλκίδι χρυσοχόος Γ. Κεφάλας.

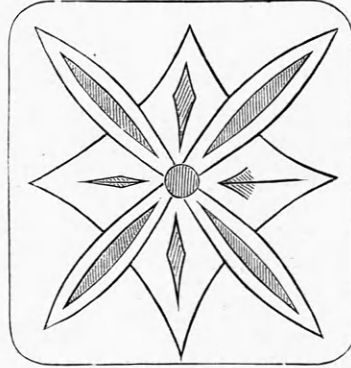
Τὸ σταθμίον ἔχει τὸ σύνηθες σχῆμα τετραγώνου μνάς καὶ διατηρεῖται ἐξαιρέτως. Μικρὸν τεμάχιον ἀπεκόπη πρὸ τῆς ἀνευρέσεως αὐτοῦ ἐπίτηδες κατὰ μῆκος τῆς μιᾶς γωνίας. Ζυγίζει τὸ σταθμίον δράμια 130 ἢτοι περίπου 416 γραμμάρια.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἔχει τὸ ἡμέτερον σταθμίον ἐντὸς περιθωρίου, ἀποτελεσθέντος διὰ μικρᾶς ἐξοχῆς τῶν ἄκρων κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς, τὴν ἐπιγραφὴν Ἀρτέμιδος διανενημένην ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ εἰκόνι 2 καὶ ἐν τῷ μέσῳ

Εἰκὼν 2

ταύτης τὸ ἐν τῇ αὐτῇ εἰκόνι ἀπεικονισθὲν μονόγραμμα ἄρχοντος πιθανώτατα, ἐν ᾧ διακρίνονται τὰ γράμματα ΕΥΘΚ (Εὐθυκλῆς ἢ τι παρόμοιον). Ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς (εἰκ. 3) εἰκονίζεται ἐντὸς

Εἰκὼν 3

ὁμοίου περιθωρίου κόσμημα (ἄνθος;) ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων φύλλων (ἐλαίας;) συμμετρικῶς διανενημένων περὶ μικρὸν κύκλον ἐν τῷ κέντρῳ καὶ τεμνομένων ὑπὸ τετραγώνου ἔχοντος καμπύλας τὰς πλευράς. Τέσσαρες λογγισκοειδεῖς περίπου ἀκτίνες χωροῦσι μεταξὺ τῶν φύλλων ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὰς γωνίας τοῦ τετραπλεύρου. Ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν εἶνε εἰκονισμένον σπειροειδὲς κόσμημα.

Ὁ τύπος εἶνε λαμπρὸς εἰς τίνα δὲ σχέσιν εὐρίσκειται τὸ κόσμημα πρὸς τὴν Ἐρέτριαν ἢ τὸ χωρίον ἐν ᾧ εὐρέθη δὲν δύναμαι νὰ εἶπω. Κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἐπιγραφῆς τὸ σταθμίον ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς Ῥωμαίκοὺς χρόνους.

Ἡ ἐπιγραφὴ Ἀρτέμιδος καὶ ὁ χώρος ἐν ᾧ εὐρέθη μὲ παρακινουσι νὰ σχετίσω καὶ τοῦτο τὸ σταθμίον πρὸς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος.

Ἐπιγραφαί.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ πύργου, ὅστις ὑπάρχει εἰς τὸ ΝΑ ἄκρον τοῦ τείχους τῆς Ἐρετρίας τοῦ μέρους δὴλα δὴ, ἔνθα τὸ τεῖχος ἀπὸ τῆς πρὸς Ν φορᾶς κλίνει πρὸς Δ σχηματίζον γωνίαν, καὶ ἔνθα κατ' ἐκεῖ φαινόμενα ἴχνη ὑπῆρχε πύλη ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τείχους (ΕF ἐπὶ τοῦ τοπογραφικοῦ σχεδιογραφήματος Ἐρετρίας ὑπὸ J. Pickard ἐν Am. J. of arch. VII, 1891 πίν. XIX), ἐν τῷ κτήματι τοῦ ἱατροῦ Νικ. Κάραλη εὐρέθησαν κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον αἱ ἐξῆς δύο ἐπιγραφαί,

¹ Bull. Corr. Hell. 1894 σ. 180. Frazer Pausanias V, 314.

ὧν ἡ μία (ἀρ. 2) μένει ἔτι ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς θέσει, καὶ ἄς δημοσιεύομεν, διότι μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἐν τῇ πόλει Ἐρετρίας ἐλατρεύοντό που ἐν ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἁμοῦ αἱ τρεῖς θεαί¹.

Ἀρ. 1.	ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ	Ἀπόλλωνος
	ΔΗΛΙΟΥ	Δηλίου
	ΛΗΤΟΥΣ	Λητοῦς
	ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ	Ἀρτέμιδος

Ἐπὶ στήλης μαρμάρου ἐχούσης ὕψ. 0,65, πλ. 0,35, πάχ. 0,09. Εὐρέθη ὀλίγα μόνον μέτρα ἀνατολικώτερον τῆς ἀνωτέρω ὑποδειχθείσης θέσεως ὀρθία ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς θέσει, καθὰ μ' ἐβεβαίωσεν ὁ ἀποσπάσας αὐτὴν ἐκεῖθεν φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων Ἐρετρίας εἰς ἐλάχιστον μόνον βᾶθος ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευομένης ὑποδεικνύεται ἡμῖν ἡ θέσις τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, δυστυχῶς ἡ μικρὰ ἐπίχωσις καὶ ἡ ἔλλειψις ὀρατῶν ἰχνῶν τοῦ ἱεροῦ ὀλίγας ἐλπίδας παρέχουσιν, ὅτι θὰ ἀνευρεθῆ μέγας τις ναὸς ἢ ἄλλο σπουδαῖον οἰκοδόμημα, πάντως ὅμως λίαν πιθανὸν εἶνε νὰ εὐρεθῶσι μικρὰ ἀναθήματα ἴσως δὲ καὶ ἐπιγραφαί. Τοῖχος τις ἀκολουθῶν τὴν γραμμὴν τοῦ Ἄν. τοῦ τείχους σκέλους ἴσως ἀπετέλει τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ.

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν ἡ ἐπιγραφή προέρχεται ἐκ τοῦ γ' αἰῶνος.

Ἵτι ὁ Ἀπόλλων Δῆλιος ἐλατρεύετο πολλαχοῦ ἐκτὸς τῆς Δήλου εἶνε γνωστόν².

Ἀρ. 2.	ΟΡΟΣ	ὄρος
	ΙΕΡΟΥ	ἱεροῦ

Ἐπὶ στήλης μαρμάρου ὕψ. 0,70 περ., πλ. 0,40, πάχ. 0,10 εὐρέθη πενήκοντα περίπου μέτρα ἀνατολικώτερον τῆς προηγουμένης ὀρθία ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς θέσει, ἐν ᾗ καὶ ἀφέθη ὑπ' ἐμοῦ παρατυχόντος κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν.

Ἡ μικρὰ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς καθιστᾷ βέβαιον, ὅτι τὸ ὑπονοούμενον ἱερόν εἶνε τὸ ἐν ἐκείνῃ μνημονευόμενον, περιορίζε-

ται δὲ διὰ ταύτης ἔτι μᾶλλον ὁ χώρος, ἐν ᾧ δέον νὰ ζητηθῆ τὸ ἱερόν, οἰαςδήποτε μορφῆς καὶ ἂν ἦτο τοῦτο.

Ἡ ἐπιγραφή κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμῶν εἶνε νεωτέρα τῆς προηγουμένης προέρχεται δ' ἐκ τοῦ α' ἴσως αἰῶνος π. Χ.

Ἀγαλμάτις Ἀρτέμιδος.

Τῶν παρακειμένων δημοσιευομένων δύο κορμῶν, ὁ μὲν εἰς εὐρέθη ἐντὸς τῆς Ἐρετρίας (εἰκῶν 4), ὁ δ' ἕτερος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κατόχου ἱατροῦ Νικ. Κάραλη ἐν ᾗ θέσει καὶ αἱ ἀνωτέρω δημοσιεύονται δύο ἐπιγραφαί.

Ἵ ἐν εἰκ. 4 παριστᾷ τὴν Ἀρτεμιν ἐν τῷ σχή-

Εἰκὼν 4

ματι τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀρτεμὶς Colonna τύπου, οὗ τὸ πρωτότυπον ἀποδίδεται κοινῶς εἰς

¹ Πρὸλ. Ἀπόλλωνος Τριμοριδίου, Λητοῦς Ἀρτέμιδος ἐν Ἀθηνᾶς 1893.

² Pauly-Wissowa RE ἔ. ἀ. σελ. 49.

μέγαν τινά τεχνίτην τῶν ἀρχῶν τοῦ δ' αἰῶνος¹, ἡ ἐντομὴ διαγωνίως τοῦ στήθους ἀπὸ τοῦ δεξιῦ ὤμου

Εἰκὼν 5

πρὸς τὴν ἀριστερὰν μασχάλην δεικνύει τὴν θέσιν

¹ Pauly-Wissowa Sp. 1426.

² Meisterw. σ. 558. Klein Praxiteles 314. Jahrbuch III σ. 320. Κορμὸς μικροῦ ἀγάλματός ἐν τῇ συλλογῇ Κ. Καραπάνου ἐν Ἀθήναις ἀναπαριστᾷ τὸν τύπον.

τοῦ τελαμῶνος τῆς φαρέτρας, ἣτις ὅμως οὐδαμῶς δηλοῦται. Ἰσταται ἡ Ἄρτεμις ἐπὶ μικρᾶς συμφοῦς πλίνθου, ἐντεθειμένης εἰς βάσιν, ἐφ' ἧς ἦτο προσκεκολλημένη διὰ μολύβδου, ὅστις ἐν εἴδει ἤλου προῦχώρει διὰ τρήματος ἐν τῇ πλίνθῳ σχηματίζων ἄνω ἐξόγκωμα ὁμοιάζον πρὸς κεφαλὴν ἤλου.

Ὁ ἕτερος κορμὸς (εἰκ. 5) παριστᾷ τὴν Ἄρτεμιν ἐν τῇ συνήθει ἀμαζονοειδεῖ στολῇ ἐν Πραξιτελείῳ στάσει στηριζομένην διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ κορμοῦ δένδρου· τὸ ἱμάτιον κρεμάμενον ἀπὸ τῶν δύο καθειμένων καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος κεκαμμένων βραχιόνων φέρεται ὀπισθεν κατὰ μῆκος τῆς ὀσφύος· τὸ ἄκρον τῆς κόμης, ἣτις ὡς συμπαγῆς μάζα κατέπιπτεν ἐπὶ τοῦ νώτου τῆς μορφῆς σφίζεται ἔτι ὀπισθεν. Παρὰ τὸν δεξιὸν ὤμον ὀπισθεν σφίζεται ὀπὴ ἐν ἧ ἦτο προσηλωμένη ἢ ἐκ μετάλλου ἴσως φαρέτρα. Καὶ τὸ ἀγάλματιον τοῦτο ἀναπαριστᾷ τύπον τῆς Ἄρτέμιδος², διὰ τοῦ κορμοῦ Chiaramonti γνωστόν καὶ ἐπὶ σφραγιδολίθου τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τινος νομίσματος τῶν Ταβῶν ἀπεικονισμένου.

Καὶ τοὺς κορμοὺς τούτους δημοσιεύομεν ὡς μαρτύρια καὶ τούτους τῆς λίαν διαδεδομένης λατρείας τῆς Ἄρτέμιδος ἐν Ἐρετρία.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ.

ΜΗΤΡΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΚ ΣΗΤΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

(Πιν. 3-4)

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους γεωργὸς ἐκ Καρυδίου Σητείας καλλιερῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κείμενον 150 μέτρα ΒΔ τοῦ χωρίου Παλαιοκάστρου ἀνέσυρε διὰ τοῦ ἀρότρου δύο μικρὰς πλάκας φερούσας λαξεύματα· αἱ πλάκες κατεσχέθησαν ὑπὸ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Χανία, ὅπου ἐγὼ εἶδον αὐτάς ἐν τῇ Ἀν. Διευθύνσει τῆς Παιδείας, ἀνεγνώρισα ὡς μήτρας ἀρχαίων τεχνιτῶν καὶ κατέθηκα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Αἱ πινακίδες αὗται ἐξ ὑποπρασίνου ἀργιλλικοῦ

σχιστολίθου ἀρκετὰ μαλακοῦ καὶ εὐθρύπτου διατηροῦνται καλῶς· μόνον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἶναι ἑκατέρα ἐφθαρμένη, ἄνευ ὅμως βλάβης τῶν τύπων, διότι εἴτε κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ἢ μᾶλλον διότι ὑπῆρχεν ἡ προεβλέπετο ἡ φθορὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς χαράξεως ὁ τεχνίτης δὲν ἐγλυψεν ἐδῶ παραστάσεις, ἢ ἀκριβέστερον, ἐσκέφθη, φαίνεται, νὰ χαράξῃ καὶ εἶχεν ἀρχίσῃ διὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ χοανώδους χεῖλους τῆς αὐλακος, ἣτις θὰ ἔφερον εἰς τὴν κοιλότητα τοῦ τύπου, ἀλλὰ

παρητήθη τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἢ παρατηρηθεῖσαν τότε βλάβην τοῦ λίθου.

Αἱ πινακίδες εἶναι ἰσομεγέθεις καθ' ὅλας τὰς διαστάσεις, ἤτοι ἔχουσι μῆκος 0,225, πλάτος 0,10, πάχος 0,02.

Οἱ τύποι τῶν ἐγγεγλυμμένων παραστάσεων εἶναι

Α'. Πινακίς. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά.

α'.) Ἐπὶ βάσεως κωδωνοειδοῦς μετὰ ραβδώσεων ὀριζοντιῶν δίσκος ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύο συγκεντρικοὶ κύκλοι ἐκ στιγμῶν· μετὰ τῶν δύο κύκλων πρὸς τὴν βάσιν ἡμισέληνος λεπτή, ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τοῦ δίσκου καὶ τῶν κύκλων μικρὸς σταυρός, οὗ τὰ ἄκρα παχύνονται στρογγυλούμενα, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὸν γνωστὸν ἀγκιστρωτὸν λεγόμενον σταυρὸν (swastika). Ὑπεράνω τοῦ δίσκου μικρὸν κοίλωμα στρογγύλον ἀκτινωτὸν ἐν εἴδει ἀστέρος συνδεόμενον πρὸς τὸν δίσκον διὰ χαράγματος, ἐκατέρωθεν δὲ τούτου καὶ ἐπὶ τῆς περιφερείας τοῦ δίσκου ἀνὰ ἐν τριγωνικὸν δελτοειδὲς σχῆμα ἐκ τριῶν στιγμῶν συνδεομένων διὰ γραμμῆς ἀποτελούμενον ἕκαστον.

β'.) Γυνὴ ὀρθία φέρουσα ῥαπτὴν παχειᾶν ἐσθῆτα ποδῆρη πεποικιλμένην διὰ στολίδων καὶ γραμμοειδῶν ποικιλμάτων ἐζωσμένην περὶ τὴν ὀσφύν· τὸ στῆθος αὐτῆς καὶ τὸ περιγράμμα τῶν μαστῶν ὡς νὰ μὴ ἔφερον ἔνδυμα, ἀλλὰ πιθανὸν φαίνεται ὅτι ὁ τεχνίτης ἤθελε νὰ εἰκονίσῃ αὐτὴν φέρουσαν στενὸν καὶ λεπτὸν περικάρμιον κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον τῆς Μυκηναϊκῆς γυναικείας ἐνδυμασίας, τοῦ ὁποίου ἄλλως διακρίνονται γραμμαὶ τινες ἄνω τοῦ ἀγκῶνος καὶ παρὰ τὰς ἄκρας χεῖρας, ἂν μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι παριστάνουσι φέλλια. Ἡ γυνὴ ἔχει στάσιν οὕτως εἰπεῖν ἐπίσημον καὶ θρησκευτικὴν· εἰκονίζομένη ἐντελῶς κατὰ μέτωπον ἔχει τὰς χεῖρας συμμετρικῶς ἐκτεταμένας καὶ κεκαμμένας πρὸς τὰ ἄνω ἐκ τοῦ ἀγκῶνος κρατοῦσα ἐν ἐκατέρῃ ἄνθος δισχιδὲς ἢ δύο μήκωνας. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς δυσαναλόγως μεγάλη, τὸ πρόσωπον τερατωδῶς παχύ, ἢ ῥίς τεραστία, οἱ ὀφθαλμοὶ μικροὶ καὶ στρογγύλοι· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει εἶδος διαδήματος ἀκτινωτοῦ ἀπολήγοντος ἐκατέρωθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς ὄξύ, ἐκ τοῦ μέσου δὲ τῆς κεφαλῆς ἐκφύεται ἄνθος τρισχιδές. Ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀλλὰ λίαν πλαγίως ἐκφύονται κέρατα. Ἰσταται ἐπὶ βάσεως κωδωνομόρφου

μετὰ καθέτων γραμμῶν. Μεταξὺ τῆς ἀριστερᾶς ἄκρας χεῖρός καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς γυναικὸς ἐπῆλθε μικρὰ βλάβη τοῦ λίθου κατὰ τὴν διάτρησιν ἴσως τῆς πλακὸς πρὸς κατασκευὴν τῆς διὰ τὴν γόμφωσιν ὀπῆς γενομένη, ἢ βλάβη δὲ αὕτη ἐξηφάνισε τὸ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χεὶρὶ ἄνθος.

γ'.) Μέγας τροχὸς ἐκ δύο κύκλων συγκεντρικῶν ἀποτελούμενος ἔχων ἐξέχοντας τῆς περιφερείας ὀδόντας τριγωνικοῦ σχήματος 25 τὸν ἀριθμὸν, διατεμνόμενος ὑπὸ δύο παχειῶν διαμέτρων ἀποτελοῦσάν σταυρὸν. Οἱ κύκλοι οἱ ἀποτελοῦντες τὸν τροχὸν συνίστανται ὁ μὲν τῆς περιφερείας ἐκ δύο πάλιν συγκεντρικῶν κύκλων καὶ ἐνὸς ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν κοκκιδωτοῦ, ὁ δὲ ἐσωτερικὸς, οὗ ἡ συνέχεια διακόπτεται εἰς τέσσαρα μέρη ὑπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐκ ταινίας ἐκ γραμμῶν ἐγχαράκτων. Αἱ δύο διαμέτροι αἱ ποιοῦσαι τὸν σταυρὸν ἔχουσιν ἢ μὲν κάθετος μίαν σειρὰν στιγμῶν, ἢ δὲ ὀριζοντία δύο. Καὶ οἱ ὀδόντες τῆς περιφερείας ἔχουσι στιγμὰς λεπτὰς.

δ'.) Λαξεύματα 4 κατεσκευασμένα πιθανῶς ἵνα συγκοινωνήσωσι πρὸς τὸ λάξευμα τοῦ μεγάλου δίσκου διὰ τεχνικοὺς λόγους, ἀλλὰ πράγματι ἐκ τῶν τεσσάρων μόνον τὸ ἐν συγκοινωνεῖ.

Ἐπὶ τῆς ἄλλης ἐπιφανείας τῆς αὐτῆς πινακίδος κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τὸ σῶον εἶναι γεγλυμμένον ἐν εἶδος κοσμήματος ἀποτελούμενον ἐξ ἡμίσεος κύκλου διατεμνομένου ὑπὸ καθέτου, ἐφ' οὗ ἐπίθημα ἐκ βάσεως καὶ κεράτων ἐκατέρωθεν· εἰς τὸ μετὰ δὲ τῶν κεράτων διάδημα κύκλος ἐκ στιγμῶν μικρῶν μόλις φαινόμενος· ἕτερα στιγμή μεγαλύτερα ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ κύκλου.

Β'. Πινακίς. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας δύο πελέκεις ἀμφίστομοι μετὰ τῶν στείλων καταλαμβάνοντες ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν ταύτην, ὧν ὁ εἷς πολὺ μεγαλύτερος τοῦ ἄλλου· τοῦ μὲν μεγαλύτερου τὸ μῆκος ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀκμῆς μέχρι τῆς ἄλλης εἶναι 0,12, τοῦ δὲ μικροῦ 0,59· ἐπὶ τῆς πλακὸς ὁ μὲν πρῶτος εἶναι λελαξευμένος ὀριζοντιῶς ὥστε ὁ στείλεὸς ἔρχεται κάθετος ἐπ' αὐτῆς, ὁ δὲ δευτέρος κάθετος ὥστε ὁ στείλεὸς ὀριζόντιος. Τὸ σχῆμα καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν εἶναι αὗται· τὰ στόματα αὐτῶν ἔχουσι σχῆμα ἡμισελήνοειδές, ἢ λεπίς κατόπιν στενοῦται μέχρι τοῦ μέσου ὅπου προσαρμόζεται ὁ στείλεὸς, ἀλλ' ἢ γραμμῆ ἢ καμπύλη ἢ ἀπὸ τοῦ στόματος μέχρι τοῦ μέσου δὲν

εἶναι ὁμαλή, ἀλλὰ ποικίλλεται ὑπὸ κοσμηματικῶν ὀδόντων τριῶν ἐκατέρωθεν τοῦ στελλεοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ δύο ἐν τῷ μικρῷ· ἐν τῷ μέσῳ ἐκατέρωθεν τοῦ στελλεοῦ ὑπάρχουσι κοσμήματα προέχοντα ἐπίσης τῆς λεπίδος ἐκ στιγμῶν ἀποτελούμενα. Ἡ ἐντὸς τοῦ περιγράμματος τούτου ἐπιφάνεια κοσμεῖται ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ πελέκει ἐκ τριῶν γραμμῶν, ὧν ἡ μὲν ἐν τῷ μέσῳ ἐνώνει τὰ μέσα τῶν δύο στομάτων, αἱ δὲ ἄλλαι δύο τεμνόμεναι χιαστί συναντῶσι τὴν πρώτην καὶ ἑαυτὰς ἐν τῷ μέσῳ. Τὰς μεγάλας ταύτας γραμμὰς ἐνώνουσιν ἄλλαι μικρότεραι· τὰ μεταξύ δὲ τούτων διαστήματα καὶ αἱ ὀδοντωταὶ προεξοχαὶ εἶναι κατάστικτοι μικραῖς στιγμαῖς, αἵτινες ἐν τῷ ἀποτυπώματι γίνονται κοκκίδες.

Ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς κατὰ τὸ ἄκρον τὸ μὴ ἐφθαρμένον γυνὴ ὁμοία τῇ ἐν τῇ πρώτῃ πινακίδι ὀρθία καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπισήμῳ στάσει· ὁ ἱματισμὸς σχεδὸν ὁ αὐτός· μόνον τὰ χαράγματα τῆς ἐσθῆτος ἀβαθέστερα καὶ αἱ στολίδες καὶ τὰ κοσμήματα ποικιλώτερα ἀποτελούμενα ἐκ γραμμῶν καθέτων, κεκλιμένων, κεκλασμένων καὶ ἐκ στιγμῶν· ἡ ὀσφύς καὶ τὸ στῆθος καὶ οἱ βραχίονες ἐπίπεδα πλατύτερα καὶ ἀκομφότερα, οἱ μαστοὶ ἀδρότεροι, αἱ χεῖρες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συμμετρικῶς διατεταγμέναι· κρατοῦσιν ἑκατέρα ἀμφίστομον πέλεκυν ὅμοιον τὸ σχῆμα τοῖς περιγραφείσιν ἀνωτέρω ἀλλὰ μετὰ κοσμημάτων, ὡς ἦν φυσικὸν διὰ τὴν σμικρότητά των, ἀπλουστέρων· ἡ κατασκευὴ τῆς κεφαλῆς, τὰ κέρατα καὶ τὸ ἀκτινωτὸν διάδημα ἐντελῶς τὰ αὐτά· ἡ μορφὴ ὅμως τοῦ προσώπου εἶναι ὀλιγώτερον παχεῖα καὶ τερατώδης καὶ ἐλλείπει καὶ τὸ ἄνθος τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Χαρακτῆρ καὶ ἐρμηνεία τῶν παραστάσεων.

Ἄπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῶν πινακίδων ἢ τῶν ἀπεικονίσεων αὐτῶν ἐν πίναξιν 3-4 ἀρκεῖ νὰ πείσῃ πάντα περὶ τοῦ ξενοτρόπου τῶν παριστανομένων ἀντικειμένων· ἐξαιρέσει τῆς ἀμφίσεως ἧτις ὁμοιάζει τῇ Μυκηναίᾳ οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἐλληνικὸν ἐν αὐτοῖς, οὔτε τὰ πρόσωπα οὔτε οἱ δίσκοι οὔδὲ τὰ λοιπὰ χαράγματα. Καὶ πάλιν ἐκτὸς τοῦ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τῆς πρώτης πινακίδος κοσμήματος οὐδὲν ἔχουσι κοινὸν οἱ τύποι οὔτοι πρὸς τὴν

Αἰγυπτιακὴν τέχνην καὶ τὸν Αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν. Ἀλλαχοῦ ἔθεν πρέπει νὰ στραφῶμεν πρὸς ἐξήγησιν τῶν παραστάσεων· τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐν τῇ θρησκείᾳ, τῇ τέχνῃ καὶ τῷ πολιτισμῷ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς τῶν ἀχμασάντων καὶ πολιτισθέντων πρὸ τῶν Ἑλλήνων. Φρονῶ δὲ ὅτι οὐχὶ δυσκόλως αἱ παραστάσεις ἀναγνωρίζονται ὡς Ἀσσυροβαβυλωνιακαί. Ἄλλ' ἄς δοκιμάσωμεν νὰ πείσωμεν περὶ τούτου εἰσερχόμενοι εἰς τὴν καθ' ἕκαστον καὶ λεπτομερῆ ἐρμηνείαν τῶν εἰκονιζομένων ἀντικειμένων.

Νομίζω ὅτι τὴν κλεῖδα πρὸς κατανόησιν καὶ ἐξήγησιν τῶν παραστάσεων δίδει ἡ σειρὰ τῶν εἰκόνων ἢ ἐν τῇ πρώτῃ πλευρᾷ τῆς πρώτης πινακίδος· περιέγραψα ἀνωτέρω τὴν σειρὰν ταύτην· γυνὴ ἐν στάσει θρησκευτικῇ καὶ ἐπισήμῳ εἰκονίζεται μεταξύ δύο δίσκων ἐνός μεγάλου ὀδοντωτοῦ ἢ ἀκτινωτοῦ καὶ ἐνός μικροτέρου τοποθετημένου ἐπὶ βάρθρου. Ἐντὸς τοῦ μικροτέρου τούτου εἰκονίζεται ἡμισέληνος· λαμβάνοντες ἔθεν καὶ τὸν μεγαλύτερον κύκλον ὡς ἀντίστοιχον τοῦ τὴν σελήνην εἰκονίζοντος δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἰκονίζει τὸ ἀντίστοιχον τῆς ἡμέρας ἄστρον, τὸν λαμπρὸν καὶ φωτοδότην ἥλιον· οὕτω ἐξηγοῦντες τὰς δύο ταύτας παραστάσεις καὶ ἔχοντες ἐν νῷ τὰς παραδόσεις τῆς Χαλδαϊκῆς θεολογίας ἐμπίπτομεν οἰονεὶ φυσικῶς καὶ ἀδιάστως εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο οὐρανίων σωμάτων γυναικειᾶς μορφῆς, ἧτις τότε οὐδεμία ἄλλη δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ Ἰστάρ ἢ ἀποτελοῦσα μετὰ τοῦ θεοῦ Ἡλίου Shamash καὶ τοῦ θεοῦ τῆς Σελήνης Sin τὴν γνωστὴν θείαν τριάδα τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς θεολογίας· ὥστε Shamash, Sin, Istar εἶναι αἱ τρεῖς θεότητες αἱ εἰκονιζόμεναι ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ ταύτῃ τῆς πρώτης πινακίδος, ἢ μὲν τελευταία ὑπὸ τὴν ἀνθρωπίνην αὐτῆς μορφήν, ὁ δὲ Sin καὶ ὁ Shamash ὑπὸ τὴν συμβολικὴν μορφήν τοῦ ἡλιακοῦ δίσκου καὶ τῆς ἡμισελήνου. Τὴν ἐξήγησιν δὲ τοῦ ἔθους νὰ εἰκονίζεται τὸ μὲν ἐν πρόσωπον τῆς Τριάδος ὑπὸ μορφήν ἀνθρωπίνην τὰ δὲ δύο ἄλλα ὑπὸ συμβολικὴν εὐρίσκομεν ὡς νομίζω ἐν Λουκιανῷ τόμ. III Teubner 479-480 ἐν οἷς λέγονται περὶ τῆς Συρίας θεοῦ· μετὰ τὴν περιγραφὴν δηλ. τοῦ ἐν τῇ Ἰρῇ πόλει ναοῦ καὶ τοῦ ξοάνου τῆς Συρίας θεοῦ, ἧτις οὐδεμία ἄλλη εἶναι ἢ ἡ Ἰστάρ τῶν Ἀσσυρίων φέρονται

«ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ναῷ εἰσιόντων ἐν ἀριστερῇ κέεται πρῶτα μὲν θρόνος Ἡελίου, αὐτοῦ δὲ ἕδος οὐκ ἐνι μούνου δὲ Ἡελίου καὶ Σεληναίης ζόανα οὐ δεικνύουσιν· ὅτεο δ' εἵνεκα ὧδε νομίζουσιν, ἐγὼ καὶ τόδε ἔμαθον. λέγουσι τοῖσι μὲν ἄλλοισι θεοῖσιν ὄσιον ἔμμεναι ζόανα ποιέεσθαι, οὐ γὰρ σφέων ἐμφανέα πάντεσι τὰ εἶδεα. Ἡέλιος δὲ καὶ Σεληναίη πάμπαν ἐναργέες καὶ σφέας πάντες ὀρέουσι. κοίη ὧν αἰτίη ξοανουργίης τοῖσιν ἐν τῷ ἡέρι φαινομένοισι;» Παρὰ τοῖς Σύροις ἄρα τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέως τοῦ περὶ τῆς Συρίας θεοῦ συνταγματίου ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον νὰ μὴ ποιῶσι ζόανα τοῦ Ἡελίου καὶ τῆς Σελήνης, ἀλλ' ἐποίουν μόνον θρόνους αὐτοῖς, βάρθρα τινὰ ἐφ' ὧν θὰ ἔθετον τὰ σύμβολα τῶν οὐρανίων θεοτήτων, ὡς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πινακίδι βλέπομεν τὸ σύμβολον τῆς Σελήνης ἐπὶ βάρθρου καὶ ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ τὸ σύμβολον τοῦ Ἡελίου ἐπὶ μνημείων Ἀσσυριακῆς τέχνης. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως ἐπεκράτει πρότερον παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυριοῖς παρ' ὧν θὰ τὸ παρέλαβον καὶ τὸ διετήρουν οἱ Σύροι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, διότι φυσικὸν ἦτο ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὴν λατρείαν τῆς θεότητος νὰ ἀκολουθῶσι καὶ τοῖς ἔθεσι τοῖς ἐπικρατοῦσι κατὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς. Καὶ φαίνεται μὲν τὸ πρᾶγμα οὕτω γινόμενον ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ ἐξαίρεσεως, διότι βλέπομεν ἐν πινακίδι προερχομένη ἐκ τῆς πόλεως Sippara τῆς Ἀσσυρίας αὐτὸν τὸν θεὸν Ἡλίον Shamash εἰκονιζόμενον ἐν μορφῇ ἀνθρώπου καθήμενον ἐπὶ θρόνου¹ ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ εὐρίσκεται καὶ τὸ σύμβολόν του, ἦτοι ὁ ἀκτινωτὸς δίσκος ἐπὶ βάρθρου τοποθετημένος καὶ ἐξηρητημένος ἀπὸ δύο σχοινίων τὰ ὅποια κρατοῦσιν ἄνωθεν φαινόμενοι δύο δαίμονες ἀνθρωπόμορφοι· ὁ ἀκτινωτὸς αὐτὸς δίσκος ὁ συμβολίζων τὸν Ἡλίον εἶναι κατὰ τὴν θεολογίαν τῶν Ἀσσυρίων εἷς τῶν φωτεινῶν τροχῶν τοῦ ἄρματος αὐτοῦ². Ἀνθρωπόμορφος ἐπίσης εὐρηται ὁ Shamash ἀλλὰ πάλιν μετὰ τοῦ συμβολικοῦ τροχοῦ ἐν κυλίνδρῳ Χαλδαϊκῷ³. Ὁμοίως ὁ θεὸς τῆς Σελήνης Sin παρίστατο ἐνίοτε ὑπὸ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὡς βλέπομεν αὐτὸν ἐν κυλίνδρῳ ἀσσυριακῷ καθήμενον ἐπὶ θρόνου καὶ ἔχοντα πρὸ

αὐτοῦ τὸ σύμβολον τὴν ἡμισέληνον⁴. Πάντως ὅμως ἐπεκράτει ἡ συνήθεια νὰ εἰκονίζωνται μόνον διὰ τῶν συμβόλων⁵.

Καὶ ποία μὲν ἡ σημασία τῶν δύο ἄλλων προσώπων τῆς τριάδος ταύτης δῆλον· πῶς ὅμως ἡ Ἰστάρ συνεδυάζετο τοῖς οὐρανίοις θεοῖς τῷ Shamash καὶ τῷ Sin, τῷ Ἡλίῳ καὶ τῇ Σελήνῃ; Ἡ Ἰστάρ κατὰ τὴν ἀστρολογικὴν θεολογίαν τῶν Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων εἶναι ὁ Ἐσπερος ὁ προηγούμενος τῆς ἐμφανίσεως τῆς Σελήνης καὶ ὁ Ἐωσφόρος ὁ προαγγέλλων τὴν προσεχῆ ἔλευσιν τοῦ Ἡελίου, ἡ δὲ λάμψις τῶν ἀκτίνων του δικαιολογεῖ τὴν πρὸς τὰ μείζονα ἄστρα συμπαράθεσιν⁶. «τὰς παρελθούσας ἡμέρας . . . ὁ Ἐἄ ἐπεφόρτισε τὸν Σιν τὸν Σαμαῖν καὶ τὴν Ἰστάρ νὰ διευθύνωσι τὸ στερέωμα τῶν οὐρανῶν—μετὰ τοῦ Ἄνου διένειμε μεταξὺ των τὴν διοίκησιν τοῦ στρατεύματος τῶν οὐρανῶν—καὶ μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων θεῶν, τῶν τέκνων του, διεμοίρασε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ ἐργάζωνται αἰωνίως⁷». Ἐχομεν ἄρα ἐνταῦθα τὴν δημοφιλεῖ θεότητα τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων ὑπὸ ἑνα τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτῆς χαρακτήρων τὸν οὐράνιον καὶ ἀστρονομικόν, τὴν Οὐρανίαν Ἰστάρ, τὴν πρόγονον τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν κυρίαν τοῦ ἐπιθέτου σημασίαν τὴν τοῦ πλανήτου Ἀφροδίτης. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην εἰκονίζεται ἡ Ἰστάρ κρατοῦσα ἐν τῇ χειρὶ τὸ σύμβολόν της, τὸν ἀστέρα ἐν Ἀσσυρ. κυλίνδρῳ⁸. Τὸν ἀστρονομικὸν τοῦτον χαρακτήρα διετήρησε καὶ ἡ Ἑλλ. Ἀφροδίτη· τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πλανήτου Ἀφροδίτης, ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς ὃς συνεβόλιζε τὴν Ἰστάρ, καὶ ἐκ τινῶν ἄλλων ἀρχαίων μνημείων, ἐν οἷς εἰκονίζεται μετὰ τῶν οὐρανίων συμβόλων τῆς σελήνης καὶ ἐνὸς ἀστέρος, ἢ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ μετὰ πόλου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὡς τοιαύτη ἠγάπησε καὶ ἤρπασε τὸν Φαέθοντα τὸν υἱὸν τῆς Ἡοῦς τὸν λάμποντα ἀστέρα τῆς πρωίας καὶ τῆς ἐσπέρας. Οὕτως ἐπὶ Μακεδονικοῦ νομίσματος τῆς Οὐρανόπολεως ἐν τῇ χερσονήσῳ Ἀκτῆ παρὰ τὴν διώρυχα τοῦ Ξέρξου

¹ Perrot et Chipiez, Histoire de l'art II pag. 211. 605.

² Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient I. pag. 656.

³ Ibidem pag. 681.

⁴ Ibidem p. 655.

⁵ Perrot, Hist. de l'art II. fig. 340, 342, 344, 345 etc.

⁶ Maspero, Histoire I p. 658.

⁷ Ibidem.

⁸ Maspero, Hist. I. pag. 659.

παρατηρούμεν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους ἥλιον, σελήνην ἀστέρας, ἐπὶ τοῦ ἄλλου ΟΥΡΑΝΙΔΩΝ Ἀφροδίτην Οὐρανίαν καθημένην ἐπὶ σφαίρας καὶ ἔχουσαν σταυρὸν ἢ ἀστέρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς¹. Καὶ ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἀφροδισιῶν ἐν Καρία παρίσταται ἢ Ἀφροδίτη ἔχουσα τοὺς βραχίονας πρὸς τὰ ἔμπροσθεν τεταμένους, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει πόλον, ἔμπροσθεν ἔχει ἡμισέληνον, ὀπισθεν ἀστέρα καὶ παρὰ τοὺς πόδας ἀγγεῖον πλήρες ἀνθέων².

Ἐν Σικυῶνι ὁ Κάναχος παρέστησε τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην καθημένην φέρουσαν πόλον καὶ κρατοῦσαν τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ μήκωνα τῇ δ' ἑτέρα μῆλον³. Καὶ εἰς τὰ νομίσματα τοῦ κοινοῦ τῶν Κυπρίων ἐν οἷς εἰκονίζεται ὁ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης-Ἀστάρτης ἀνωθεν τοῦ ναοῦ εἶναι ἢ ἡμισέληνος καὶ εἰς ἀστήρ⁴. Ἐνεκα τῆς ιδιότητος ταύτης ἔλαβεν ἢ Ἀφροδίτη καὶ τὰ ἐπίθετα Πασιφάη-Πασιφάεσσα καὶ Ἀστερία.

Ἄλλ' ἢ Μεγάλη θεὰ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων δὲν ἦτο μόνον οὐρανία θεότης ἀλλ' εἶχε καὶ ποικίλας ἄλλας ιδιότητας, ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ λαοὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ οἱ γνωρίσαντες τὴν θεὰν ταύτην ὑπὸ τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας νὰ ταυτίσωσιν αὐτὴν πρὸς διαφόρους θεότητας ἰδικὰς των καὶ νὰ ἀποδώσωσιν αὐτῇ ἀναλόγως τῆς ἐκάστοτε ιδιότητος διάφορον ὄνομα. Οἱ Ἕλληνες π. χ. ἐταύτισαν μὲν αὐτὴν πρὸς τὴν Φοινικικὴν Ἀστάρτην καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀφροδίτην πρὸς ἃς ἔχει κοινὰ τὰ πλεῖστα γνωρίσματα, ἀλλ' ἄλλοτε πρὸς ἄλλους χαρακτῆρας τῆς θεότητος ἀπιδόντες ὠνόμασαν αὐτὴν Κυβέλην, Ἥραν, Ἄρτεμιν, Περσεφόνην, Ἀθηνᾶν, Σελήνην.

Εἶναι ζήτημα ἀκόμη μεταξὺ τῶν Ἀσσυριολόγων ποῖος ἦτο ὁ ἀρχικὸς χαρακτῆρ τῆς θεότητος ταύτης, ἥτις ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Χαλδαία ἐλατρεύετο ὑπὸ τὸ Σουμिरικὸν ὄνομα Nana ἢτοι Ὑπάτη Κυρία, ἀλλαχοῦ δὲ ὡς Anat καὶ Anahit (Ἀναίτις τῶν Ἑλλήνων), ὑπὸ τῶν Σύρων καὶ Ἰουδαίων Ashtoreth ὅπως καὶ ἂν λυθῇ ὁμοῦς τὸ ζήτημα

τοῦτο εἶναι βεβαιωμένον ὅτι ὁ κυριώτερος καὶ δημοτικώτερος χαρακτῆρ τῆς Μεγάλης Κυρίας, ὡς πολλάκις ἀποκαλεῖται, ἦτο ὁ ἐξῆς· ἐπιστεύετο ὡς θεὰ τῆς φύσεως καὶ μήτηρ πάσης ζωῆς· ἦτο θεὰ τοῦ ἔαρος καὶ τῆς παραγωγῆς· προστάται τῆς γεννήσεως πάντων τῶν ὄντων, ὑπεκκαίει τὸ πῦρ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἡδονῆς. Ἦτο σύζυγος καὶ μήτηρ καὶ τροφός, προστάτις τοῦ γάμου καὶ τῆς συζεύξεως τῶν γενεῶν. Ἄνευ αὐτῆς τὸ πᾶν μαραίνεται καὶ φθίνει, οὔτε ἡ γῆ δύναται νὰ παραγάγῃ βλάστησιν ἄνθη καὶ καρποὺς οὔτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶα νὰ διαβιώσωσι τὸ εἶδός των. Διὰ τοῦτο ὅτε ποτε κατὰ τὴν Ἀσσυριακὴν κοσμογονίαν κατελθοῦσα εἰς τὸν ἄδην ἀθαιρέτως ἵνα ἀναγάγῃ τὸν ὑπὸ σοὺς δηχθέντα καὶ ἀποθανόντα ἔραστήν της τὸν ὠραῖον ποιμένα Doumouzi ἐδεσμεύθη ὑπὸ τῆς ἀπηνουῖς Allat τῆς βασιλίσσης τοῦ κάτω κόσμου καὶ ἐκράτηθη ἐκεῖ· πᾶσα ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἐμαράνθη καί, ὡς λέγουσι τὰ θεολογικὰ κείμενα¹ «Ἡ Ἰστάρ κατῆλθεν εἰς τὸν ἄδην καὶ δὲν ἐπανῆλθεν — καὶ ἀφ' ὅτου ἢ Ἰστάρ κατῆλθεν εἰς τὸν ἄδην χωρὶς νὰ ἐπιστρέψῃ — ὁ ταῦρος δὲν ὀρμᾷ πλέον ἐπὶ τῆς δαμάλεως καὶ ὁ ὄνος ἐπὶ τῆς ὄνου — ὁ δεσπότης δὲν ἐπιζητεῖ πλέον τὴν δούλην εἰς τοὺς διαδρόμους — ὁ δεσπότης ἀποκοιμᾶται διατάσων καὶ ἡ δούλη ἐργαζομένη». Οἱ θεοὶ συσκεφθέντες ἀποφασίζουσι νὰ ἀναγάγωσιν αὐτὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἵνα μὴ ἐξαλειφθῇ πᾶσα ἰκμὰς καὶ ζωὴ, στέλλουσι διαταγὴν εἰς τὴν Allat νὰ ἀφήσῃ αὐτὴν ἐλευθέραν, ἢ δὲ θεὰ παραλαβοῦσα τὸν ποθητὸν ἐρώμενον καὶ ἀνανεάσασα αὐτὸν ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν, ἢ ζωὴ δὲ καὶ ἡ χαρὰ ἐπανερχεται μετ' αὐτῆς.

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μήτρᾳ ἢ Ἰστάρ, ὡς νομίζω, εἰκονίζεται ὄχι μόνον ὑπὸ τὸν ἀστρονομικὸν χαρακτῆρα ὡς ἐν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ἀστρονομικῆς Τριάδος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν φυσικὸν τὸν ὁποῖον περιεγράψαμεν ἀνωτέρω. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τούτου ὅτι κρατεῖ ἄνθος ἐν ἑκατέρᾳ χειρὶ, ὅτι τοιοῦτον ἄνθος φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς καὶ ὅτι οἱ μαστοὶ αὐτῆς, ἐξ ὧν ἀλλαχοῦ εἰκονίζεται ἐκθλίβουσα τῆς ζωῆς τὸ νᾶμα, εἰσὶ δεδηλωμένοι ἀρκούντως σφριγηλοί, μάλιστα ἐν τῇ δευτέρᾳ πινακίδι. Ἐχομεν ἄρα τὴν Ἰστάρ ὑπὸ τὰς δύο αὐτῆς ιδιότητας τὴν ἀστρονομικὴν καὶ τὴν φυσικὴν, τὴν Οὐ-

¹ Head, *Historia numorum* pag. 183. *Zeit. f. Num. Pl.* I. 2 *Brit. Mus. Catalog. Mac.* p. 133.

² Decharme, *Mythologie de la Grèce* (μεταφ. Καράλη σελ. 261 εἰκ. 58).

³ Πausανίας X. 5.

⁴ Perrot, *Hist. III.* pag. 120. fig. 58.

¹ Maspero I 695.

ρανίαν καὶ τὴν Πάνδημον Ἀφροδίτην ὡς θὰ ἔλεγον οἱ Ἕλληνες. Βεβαίως πόρρω ἀπέχει ἀκόμη ἢ παραστάσις αὕτη τοῦ μετὰ ταῦτα συνήθους τρόπου τῆς ἀπεικονίσεως τῆς Ἀστάρτης γυμνῆς μὲ τοὺς παχεῖς γλουτούς της ἐκπνεύσεως διὰ τῶν χειρῶν τὸ γάλα ἐκ τῶν μαστῶν ἢ φερούσης τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ αἰδοίου, ἀλλὰ πάντως ἢ τελευταία αὕτη ἀπεικόνισις τῆς Φοινικικῆς Ἀστάρτης εἶναι ἀνάπτυξις μόνον καὶ ἐξέλιξις διὰ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχαιοτέρας ἀλλὰ σεμνοτέρας ἀπεικονίσεως τῶν ἡμετέρων πινακίδων. Ἴσως ἢ παραστάσις τῆς γυμνῆς Ἰστάρ ἔχει τὴν ἀρχὴν της ἐν τῷ θεολογικῷ ἀσσυριακῷ μύθῳ, ὃν εἶδομεν καὶ προηγουμένως, καθ' ὃν ἢ Ἰστάρ ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἄδην, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῆς Ἀλλάτ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ ἐνδύματα καὶ κοσμήματα καὶ νὰ ἔμβῃ γυμνὴ ὡς φέρεται ἐπὶ Ἀσσυρ. κυλίνδρων¹, ἐκ τοῦ περιστατικοῦ δὲ τούτου ἐπεκράτησε τὸ ἔθος νὰ εἰκονίζεται οὕτω, τὸ ἔθος δὲ τοῦτο παρέλαβον εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ οἱ παραδεχθέντες τὴν λατρείαν τῆς θεότητος, οἱ Φοίνικες διὰ τὴν Ἀστάρτην καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ τῶν Φοινικῶν διὰ τὴν Ἀφροδίτην των².

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω γενικὰ τῆς θεᾶς χαρακτηριστικὰ ἃς ἴδωμεν καὶ ἰδιαίτερά τινα γνωρίσματα παρατηρούμενα ἐν τῇ προκειμένῃ εἰκόνι. Τὸ δύσμορφον καὶ ἐξωγκωμένον πρόσωπον δὲν ἔχει βεβαίως ἰδιαίτερόν τινα λόγον ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὴν ἀδεξιότητα τοῦ τεχνίτου. Ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀκτινωτὸς στέφανος ἔχων ἴσως σχέσιν πρὸς τὸν οὐράνιον χαρακτῆρα τῆς θεᾶς εἶναι γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν ὅτι ἐφέρετο ὑπ' αὐτῆς, ὡς ἐκ τοῦ Λουκ. περὶ Συρίας θεοῦ (Teubner 478): «Καὶ τὰ μὲν ξύμπαντα ἀτρεκέϊ λόγῳ Ἦρη ἐστίν· ἔχει δέ τι καὶ Ἀθηναίης καὶ Ἀφροδίτης καὶ Σεληναίης καὶ Ῥέης καὶ Ἀρτέμιδος καὶ Νεμέσιος καὶ Μοιρέων· χειρὶ δὲ τῇ μὲν ἐτέρῃ σκῆπτρον ἔχει, τῇ ἐτέρῃ δὲ ἄτρακτον καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἀκτίνας τε φορεῖ καὶ πύργον καὶ κροστὸν, τῷ μούνην τὴν Οὐρανίην κοσμεῖουσιν».

Ὁμοιότατος τῷ τύπῳ τῆς Ἰστάρ ἢ Ἀστάρτης τῷ ἐν ταῖς ἡμετέραις μήτραις εἶναι ὁ ἐπὶ χρυσοῦ

¹ Maspero, Hist. I. 695. Perrot, II pag. 505 fig. 228 et 229.

² Παραβαλ. τὴν Κνιδίαν καὶ καλλιπυγον Ἀφροδίτην, ἰδίως ὅμως τὰ ἀρχαῖα εἰδῶλια ἐκ πηλοῦ τῆς γυμνῆς Ἀφροδίτης τὰ ἰσχυρῶς εὐρεθέντα ἐν Ἀξῷ ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς τῆς ὑπὸ τὸν F. Halbherr.

ἐλάσματος ἐν τινι τῶν τάφων τῆς Φοινικῆς εὐρεθέντος ὑπὸ τοῦ E. Renan καὶ εἰκονιζομένου ἐν Perrot Hist. de l'art III. pag. 814 fig. 566, 567. Εἶναι καταπληκτικὴ ἢ ὁμοιότης· ἡ κεφαλὴ κατὰ μέτωπον εἶναι ἐπίσης ἐστεμμένη διαδήματι ἀκτινωτῷ, ἢ μορφή τοῦ προσώπου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πλατεῖα καὶ δύσμορφος ἐκατέρωθεν τοῦ μετώπου τὰ δύο κέρατα καὶ ἐπὶ τοῦ πεπλατυσμένου στήθους οἱ μαστοί. Τὸ χρυσοῦν ἔλασμα εἰκονίζει τὴν θεᾶν μόνον μέχρι τῆς ὀσφύος, ὅπισθεν δὲ φέρει κεκολλημένους δύο μικροὺς δακτυλίους δι' ὧν θὰ προσηρμόζετο τὸ εἰδῶλιον εἰς ἄλλο τι μεγαλύτερον ἀντικείμενον, ἴσως εἰς προσπερνίδιον ἱερέως ὡς ὑποθέτει ὁ Perrot¹. Ἡ ἐν τῷ χρυσοῦ ἔλάσματι θεότης βεβαίως εἶναι ἢ Φοινικικὴ Ἀστάρτη ἔχουσα τὸν αὐτὸν τύπον καὶ τὰς αὐτὰς ιδιότητας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς Ἰστάρ.

Ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι καὶ τὰ δύο κέρατα τὰ ἐκφυόμενα τοῦ μετώπου καὶ εἰς τὰς δύο τῆς θεότητος ἀπεικονίσεις τῶν μητρῶν καὶ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ ἐλάσματος τοῦ Renan. Ταῦτα συμβολίζουν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Σημίταις τὴν ῥώμην, ἐκ τούτων δὲ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἢ Ashtoreth Karnaïm = Ἀστάρτη μὲ τὰ δύο κέρατα².

Τὸ ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τῆς πινακίδος κόσμημα εἶναι κατ' ἐξαιρέσιν Αἰγυπτιακόν· εἶναι τὸ σύνθηδες διάδημα τῆς Αἰγυπτίας θεότητος Ἰσιδος τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν κεράτων τῆς δαμάλεως τὴν ὁποῖαν ἀντιπροσωπεύει καὶ τῆς ὁποίας τὴν κεφαλὴν πολλακίς φέρει ὡς Isis Hathor, μεταξὺ δὲ τῶν κεράτων ἔχει τὸν ἡλιακὸν δίσκον, ὅστις ἐν τῷ ἡμετέρῳ κοσμήματι λίαν ἐπιπολαίως παρίσταται διὰ κύκλου ἀβαθῶν στιγμῶν μόλις φαινομένων. Τὸ διάδημα τῆς Ἰσιδος παραλαβόντες οἱ Φοίνικες παρὰ τῶν Αἰγυπτίων τὸ ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Βαβυλωνιακῆς θεᾶς Ἰστάρ τῆς ὑπ' αὐτῶν λεγομένης Astoret³. Τὸ ἐπὶ τῆς πινακίδος ὅμως κόσμημα ἀπεμακρύνθη ἀρκετὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ μορφῆς καὶ ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον συνθηματικὸν καὶ κατὰ τὸ σχῆμα τῶν κεράτων καὶ διὰ τὸ σχηματιζόμενον ἐπίθημα τὸ κεκοσμημένον διὰ στιγμῶν, ὥστε δυ-

¹ Ibidem.

² Perrot IV. pag. 372.

³ Perrot III. pag. 68 fig. 23

νάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ τεχνίτης ὁ χαράξας αὐτὸ ἐπὶ τῆς μήτρας δὲν εἶχε πλέον συναίσθησιν τῆς σημασίας αὐτοῦ καὶ τῶν μερῶν ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο, ἐποίησε δὲ αὐτὸ ὅλως τυπικῶς καὶ μηχανικῶς.

Μετὰ τὰ εἰρημμένα αἱ τῆς δευτέρας πινακίδος παραστάσεις δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην πολλῆς ἐρμηνείας. Καὶ πρῶτον οἱ διπλοὶ πελέκεις οἱ γεγλυμένοι ἐν τῇ μιᾷ πλευρᾷ τῆς μήτρας οὐδὲν ἔχουσι τὸ δυσεξήγητον. Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς λιθίνης λεγομένης ἐποχῆς εὐρίσκωμεν τὸν πέλεκυν εἴτε ἀπλοῦν εἴτε διπλοῦν ὡς ἐν τῶν χρησιμωτάτων οἰκιακῶν ὀργάνων καὶ ἐν τῶν συνηθεστάτων καὶ προχειροτάτων ὄπλων. Πολλαχοῦ δὲ τοιοῦτοι λίθινοι πελέκεις ἔχουσιν εὐρεθῆ ἀπὸ τῆς Ἀσίας, τῆς Τρωάδος, τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν ἐν τῇ Δύσει χωρῶν. Δείγματα καὶ σχήματα αὐτῶν εὐρίσκει ὁ βουλόμενος παρὰ Perrot Histoire de l'art VI pag. 118 καὶ ἐφεξῆς, ὅστις ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον δι' ὃν ἀπεδόθη εἶδός τι λατρείας εἰς τὸ ἐργαλεῖον αὐτὸ τὸ τόσον χρήσιμον κατὰ τὴν λιθίνην μάλιστα ἐποχὴν καὶ ὡς οἰκιακὸν σκεῦος καὶ ὡς ὄπλον διὰ τὴν θήραν καὶ τὸν πόλεμον, δι' ὃ ἀπεδόθη μετὰ ταῦτα αὐτῷ μαγικὴ τις καὶ ἀλεξίκακος δύναμις, ἡ ἰδέα δὲ αὕτη καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατεῖ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔνθα ὁ λαὸς ἀποδίδει τοιαύτην τινὰ ἐνέργειαν εἰς τὰ λίθινα αὐτὰ ἐργαλεῖα τῆς λιθίνης ἐποχῆς ἃ ἀποκαλεῖ ἀστροπελέκια¹.

Οἱ ἐκ χαλκοῦ, ὀρειχάλκου καὶ ἄλλων μετάλλων πελέκεις εἶναι συνηθέστατοι παρὰ τοῖς Ἀσιάταις, τοῖς Μυκηναίοις καὶ τοῖς Ἑλλησιν ἀλλὰ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι παρὰ μὲν τοῖς πρώτοις ὁ πέλεκυς ἦτο κοινότατος καὶ χρήσιμος καὶ ὡς ἐργαλεῖον καὶ ὡς ὄπλον, ἐν ᾧ παρὰ τοῖς Ἑλλησι τοῦλάχιστον τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς ἦτο μὲν χρήσιμον ἐπίσης ἐργαλεῖον ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὄπλον, διότι οἱ Ἕλληνες θεώρουν τὸν πέλεκυν ὄπλον βαρβαρικόν διὰ τοῦτο ἐπὶ μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης μόνον βαρβάρους βλέπομεν κρατοῦντας πέλεκυν καὶ μαχομένους δι' αὐτοῦ οὐχὶ δὲ καὶ Ἕλληνας, ἰδίως δὲ ἦτο ὄπλον ἰδιάζον τῶν Ἀμαζόνων, ὡς βλέπομεν ἐπὶ τῶν πολυαριθμῶν παραστάσεων Ἀμαζονομαχιῶν.² Καὶ οἱ Μυκηναῖοι φαίνονται ποιούμενοι χρῆσιν τοῦ πελέ-

κεως ὡς ὄπλου, δι' ὃ καὶ εὐρίσκωμεν αὐτὸν συχνὰ ἀπεικονιζόμενον ἐν μνημείοις τῆς ἐποχῆς ταύτης, δίστομον μὲν ἐν τῷ περιφήμῳ χρυσῷ δακτυλίῳ¹ καὶ ἐν τοῖς λεπτοῖς χρυσοῖς κοσμήμασι ἐν οἷς εὐρηται μεταξὺ τῶν κεράτων βοός², μονόστομον δὲ εὐρεν ὁ κ. Τσουντας ἐν Βαφειῷ³, καὶ οὗ ὅμοιον ἀπαντῶμεν ἐν διατρήτῳ λίθῳ (Inselstein) τῶν Μυκηνηνῶν⁴ καὶ ἄλλον ἐπὶ διατρήτου ἀμυδαλοειδοῦς αἱματίτου λίθου ἀγορασθέντος ὑπ' ἐμοῦ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀποκειμένου ἐν τῇ συλλογῇ τῶν διατρήτων λίθων τοῦ Μουσείου τοῦ Ἡρακλείου. Πελέκεις δίστομοι ἐξ ὀρειχάλκου εὐρέθησαν ἐν Κρήτῃ πολλοὶ ὅμοιοι τοῖς ὑπὸ Schliemann εὐρεθεῖσιν ἐν τῇ ἕκτῃ πόλει τῆς Τροίας⁵ καὶ ἐν Μυκῆναις⁶. Τὸ Μοῦσεῖον τοῦ Ἡρακλείου κατέχει τοιοῦτους 15, ἅπαντας προερχομένους ἐκ τῶν περὶ τὴν Δίκτην ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Καὶ οἱ ἀπλοὶ καὶ οἱ διπλοὶ πελέκεις ἀπαντῶσι συχνὰ ἐπὶ μνημείων τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς τέχνης⁷.

Παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὁ δίστομος πέλεκυς ἐλέγετο καὶ βουπληξ ὡς χρησιμεύων ἵνα καταβάλωσι τὸν διὰ τὴν θυσίαν προωρισμένον βοῦν⁸ (παράβαλε τὰς χρυσᾶς κεφαλὰς βοῶν τῶν Μυκηνηνῶν μετὰ τοῦ δίστομου πελέκεως μεταξὺ τῶν κεράτων). Ὁ ἀμφίστομος πέλεκυς ἰδίᾳ ἐθεωρεῖτο σύμβολον τοῦ ἐν Λαβράνδοις τῆς Καρίας λατρευομένου Διὸς ὃς ἐκ τούτου ἐκαλεῖτο Ζεὺς Λαβρανδεύς. Ἐμυθολογεῖτο δὲ ὅτι ὁ δίστομος πέλεκυς (λάβρη) ἦτο αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ἀφῆρεσεν ὁ Ἡρακλῆς ἀπὸ τὴν βασιλίσσαν τῶν Ἀμαζόνων νικήσας αὐτήν. Κοσμηματικοὶ χρυσοὶ πελέκεις, ὧν τινες λίαν ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς διὰ τῶν ἡμετέρων μητρῶν κατεσκευαζομένους εὐρέθησαν ἐν Τράλλεσι τῆς Μ. Ἀσίας παρὰ τὸ σημερινὸν Αἰδίνι καὶ τὰ παλαιὰ σύνορα Καρίας καὶ Λυδίας ἐκ τύμβου προερχόμενοι⁹. Τὸ σχῆμα, ἡ

¹ Perrot VI. pag. 841 fig. 425.

² Schuchardt, pag. 290. 321.

³ Τσουντας, Μυκῆναι πίν. 7. ἀριθ. 8.

⁴ Perrot VI. p. 847 fig. 231. 4.

⁵ Schliemann, Ilios (ἀγγλ.) p. 606.

⁶ Schliem. Mycenae p. 111. N° 173.

⁷ Perrot II. pag. 75. 76. Maspero, Hist. anc. I. 768.

⁸ Ομηρ. Ὀδυσ. Γ. 449.

⁹ Perrot V. p. 295 καὶ ἐξ. Bull. de corr. hel. 1879 p. 129-130.

¹ Περὶ τῶν λιθίνων πελέκεων ἴδ. Schliemann, Ilios (ἀγγλ.) pag. 238. 239. 244. 275 καὶ ἐφεξ. 445. 569. 573.

² S. Reinach, pierres gravées pl. 55, f. 32. 33. 1.

τεχνοτροπία και ἐν μέρει τὰ ποικίλματα εἶναι τὰ αὐτὰ τοῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μήτρᾳ.

Ὑπολείπεται νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς γυναικείας μορφῆς τῆς εἰκονιζομένης ἐν τῇ β'. πλευρᾷ τῆς πινακίδος ταύτης. Καὶ ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ ἔχομεν τὴν Μεγάλην θεὰν τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν αὐτὴν ταύτην τὴν Istar-Astoret, οὐχὶ πλέον ὑπὸ τὴν εἰρηνικὴν καὶ παραγωγικὴν αὐτῆς φάσιν ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀντίθετον, τὴν πολεμικὴν καὶ καταστρεπτικὴν, τὴν πρόγονον τῆς ἐνοπλίου Ἀφροδίτης ἢ τῆς πολεμοχαροῦς Παλλάδος Ἀθηνᾶς. Διότι ἡ θεὰ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων συνεδύαζεν ἐν ἑαυτῇ ὄψεις ἀντιφατικὰς· «τὸ ἄστρον τῆς ἐσπέρας ἐσυμβόλιζε τὴν θεότητα τοῦ ἔρωτος, ὅστις ἔλκει τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ δεσμεύει αὐτοὺς διὰ τῆς ἡδονῆς, ἐν ᾧ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς ὑπελάμβανον ὡς τὴν ψυχρὰν καὶ ὠμὴν πολεμιστριαν τὴν περιφρονοῦσαν τὴν ἡδονὴν διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἡ Ἴστάρ διέμεινεν σεμνὴ ἅμα καὶ ἀκόλαστος, φιλόφρων καὶ ἀγέρωχος, εἰρηνικὴ καὶ φιλόμαχος, χωρὶς ἢ συνύπαρξις τῶν ἀσυμβιβάστων ιδιοτήτων νὰ ταράξῃ τὴν εὐσέβειαν τῶν λατρευτῶν της»¹. Ὁ πολεμικὸς χαρακτήρ φαίνεται ὅτι ἀπέδότη εἰς τὴν θεὰν ταύτην ὡς καὶ ἄλλους θεοὺς τοῦ Χαλδαϊκοῦ πανθέου ὑπὸ τῶν φιλοπολέμων Ἀσσυρίων συμφώνως πρὸς τὸν πολεμικὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ τούτου, οὕτω δὲ ἡ φιλειρηνικὴ καὶ ἐρωτικὴ θεὰ τῶν Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων ἐγένετο κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἢ πολεμικὴ καὶ ἐνοπλὸς Ἐνυὼ τῶν φιλοπολέμων Ἀσσυρίων.

Παραστάσεις τῆς Ἴστάρ ὑπὸ τὴν φάσιν ταύτην ἔχομεν ἐν Ἀσσυριακοῖς μνημείοις· ἐπὶ κυλίνδρου Ἀσσυριακοῦ² φέρεται καθημένη ἐπὶ θρόνου ποικίλου τοῦ φέρουσα ἐν τῇ κεφαλῇ τὸ ἀκτινωτὸν διάδημα καὶ περιβαλλομένη κατὰ τοὺς ὤμους ὑπὸ δοράτων καὶ ἄλλων ὅπλων, ἄνωθεν δὲ αὐτῆς φαίνονται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Ἐν ἄλλῳ Ἀσσυριακῷ κυλίνδρῳ ἀρχαϊκῆς τέχνης παρίσταται ἡ θεὰ ὀρθία κρατοῦσα πέλεκυν ἀπλοῦν μετὰ λεπίδος τριγωνικῆς³.

Τὸν διπλοῦν καὶ ἀντιφατικὸν χαρακτήρα ἡ Ἴστάρ διετήρησε καὶ παρὰ τοῖς Φοίνιξι, παρ' οἷς ἡ Ἀστάρτη ἐλατρεύετο ὡς Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀδια-

λείπτως καταστρέφουσα καὶ παράγουσα, παράγουσα καὶ καταστρέφουσα· διὰ τοῦ πολέμου καὶ παντὸς εἶδους κακοῦ φθείρει τὰ ἀνωφελῆ καὶ γεγηρακότα ὄντα . . . . ταυτόχροτως διὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς παραγωγῆς προίσταται τῆς ἀδιαλείπτου ἀνανεώσεως τῆς ζωῆς¹. Ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Πλαῦτος² μιμούμενος ἑλληνικὸν πρότυπον ἔργον τοῦ Φιλήμονος διὰ τῶν ἐξῆς στίχων ἐξυμνεῖ τὰς πολλαπλᾶς ιδιότητας καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῆς Ἀστάρτης τῶν Φοινίκων.

Diva Astarte, hominum deorumque vis, vita, salus; rursus eadem quae est
Pernicies, mors, interitus. Mare, tellus, coelum, sidera
Jovis quaecunque templa collimus, ejus ducuntur nutu, illi obtemperant . . . .

Τέλος οἱ Ἕλληνες παραλαβόντες διὰ τῶν Φοινίκων τὴν λατρείαν τῆς Ἀσιατικῆς θεότητος, μᾶλλον ἀκόλουθοι ἑαυτοῖς εἰς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας, ἀπέδωκαν τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολεμικὸν χαρακτήρα τῆς θεᾶς εἰς τὸν ἔρωτα, ἐν τούτῳ παραδεχόμενοι αὐτὴν παντοδύναμον καὶ ἄμαχον. Ἐν τούτοις καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι δὲν λείπουσιν ὅλως καὶ λείψανα τῆς πολεμικῆς φύσεως τῆς Ἀφροδίτης-Αστάρτης, ἐξ ὧν ἡ θεὰ ἔλαβε τὰ ἐπίθετα ἐνόπλιος, ἔγχειος, Ἀρεία, νικηφόρος³.

Ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἀναφέρεται ἐν Κυθήροις ξόανον τῆς Ἀφροδίτης ὠπλισμένον⁴ «τὸ δὲ ἱερὸν τῆς Οὐρανίας ἀγιώτατον καὶ ἱερῶν ὀπόσα Ἀφροδίτης παρ' Ἕλλησίν ἐστιν ἀρχαιότατον. αὐτὴ δὲ ἡ θεὸς ξόανον ὠπλισμένον». Καὶ ἄλλαι παραστάσεις ὠπλισμένης Ἀφροδίτης ἐν μέρει τοῦλάχιστον σώζονται φερουσης τόξον ἢ δόρυ ἢ ἀσπίδα, αἱ ἀπεικονίσεις δὲ αὐταὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ πολεμικοῦ χαρακτήρος τῆς θεᾶς. Τοιοῦτον ἄγαλμα εὐρέθη ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι ὑπὸ Β. Στάη (1886 πιν. 13). Ἄλλαι δὲ παραστάσεις ἐνόπλου Ἀφροδίτης εὐρίσκονται ἐν Reinach Repertoire I. pl. 593. 3. 594, 3. 596, 1. 2. 3.

Τοιαῦται περίπου αἱ ἐπὶ τῶν μητρῶν κεχαραγμένα παραστάσεις καὶ τοιαύτη ἢ ἐρμηνεία τὴν ὁποίαν ἐγὼ δίδω εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν. Ἐκ τῆς

¹ Perrot III. pag. 69.

² Mercator IV. sc. VI. v. 825. Perrot. ibidem.

³ Πολίτου Ἐγκυκλ. Λεξικὸν λ. Ἀφροδίτη.

⁴ Pausan. III. 23.

¹ Maspero, Hist. anc. I. pag. 670.

² Maspero I. pag. 681.

³ Perrot II. pag. 684 fig. 340.

ἐρμηνείας ταύτης ὀρμηθεὶς δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ κάμω μικρὰν παρέκβασιν καὶ ἀντιπαρβολὴν τῶν παραστάσεων τούτων πρὸς τὰς τοῦ γνωστοτάτου χρυσοῦ δακτυλίου τῶν Μυκηναίων τοῦ εἰκονιζομένου παρὰ Τσουντα Μυκην. πιν. 5. 2 καὶ Perrot VI. 841 fig. 425 καὶ ὑποδεικνύων ὅ,τι θεωρῶ κοινὸν ἐν ἀμφοτέροις νὰ δοκιμάσω νέαν ἐξήγησιν τῶν ἐπὶ τοῦ δακτυλίου παραστάσεων. Ὡς παρετήρησαν ἤδη ἄλλοι ἐλλείπουσι τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρὸς ἀκριβῆ καὶ ἀναμφισβήτητον ἐρμηνείαν τῶν γλυφῶν τοῦ Μυκην. δακτυλίου, ἤτοι ἡ γνῶσις τοῦ πανθέου καὶ τῶν θρησκευτικῶν ἐν γένει δοξασιῶν τῶν λεγομένων Μυκηναίων λαῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μέχρι τοῦδε ἐπιχειρήσαντες ἐρμηνείαν τῶν ἐν τῷ δακτυλίῳ ἀρκετὰ ἀπεμακρύνθησαν ἀλλήλων (Milehhöfer, Τσουντας, Furtwängler), ἐκ διαφόρου ἕκαστος ὀρμηθεὶς ἀρχῆς. Ἄν ὅμως εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι οἱ Μυκηναῖοι εἶχον κοινὸν ἕν τι μίτρον τὸν πολιτισμὸν πρὸς τὰ πρὸ αὐτῶν ἀκμάσαντα ἔθνη τῆς Ἀσίας καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι εἶχον πυκνὰς τὰς ἐμπορικὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς λαοὺς τούτους οἵτινες εἶναι τρόπον τινὰ οἱ διδάσκαλοι τῶν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἐπίσης πιθανώτατον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι καὶ εἰκονίσωσι τοὺς θεοὺς τῶν παρὰ κατὰ τὰ πρότυπα τῶν διδασκάλων τῶν, ὡς συνέβη καὶ εἰς τόσα ἄλλα στοιχεῖα τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης στηριζόμενος ἀναγνωρίζω ἐν ταῖς παραστάσεσι τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου, αἵτινες κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν πάντων σχεδὸν τῶν μέχρι τοῦδε ἐρμηνευτῶν ἔχουσιν ἀναφορὰν θρησκευτικὴν, ἀναγνωρίζω, λέγω, τινὰς καὶ δὴ τὰς κυρίας ὡς τὰς αὐτὰς ταῖς ἐν ταῖς μήτραις. Οὕτω τὰ οὐράνια σύμβολα τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, ὁ διπλοῦς πέλεκυς, τὸ ὄπλον τῆς Μεγάλης θεᾶς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τελευταῖον αὕτη αὕτη ἡ Μεγάλῃ Κυρία τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς θεολογίας ἐν τῇ ὑπὸ τὸ δένδρον καθημένη καὶ τὴν λατρείαν τῶν ἄλλων γυναικῶν δεχομένη εὐρίσκονται καὶ ἐν τῷ χρυσῷ δακτυλίῳ. Νομίζω ὅθεν ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ δένδρου καθημένη γυναικεία μορφή, ἥτις οὐδεμία ἄλλη εἶναι ἢ ἡ Ἰστάρ, εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον περὶ ὃ συγκεντροῦται ὅλη τοῦ δακτυλίου ἡ παράστασις καὶ ὅτι παρίσταται ταῦτοχρόνως καὶ

ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτῆς ιδιότητος ἃς εἶδομεν ἐν ταῖς μήτραις, ἐν ὅλῃ δηλ. τῇ θεῖᾳ αὐτῆς παντοδυναμίᾳ καὶ δὴ α'.) ὑπὸ τὴν οὐρανίαν φάσιν καθ' ἣν εἶναι ἐν τῶν προσώπων τῆς ἀστρονομικῆς τριάδος τῶν Χαλδαίων, δι' ὃ ἔχει ἄνωθεν τὰ δύο ἄλλα ἄστρα τὸν Ἡλίον (Σαμαῶς) καὶ τὴν Σελήνην (Σίν), β'.) τὴν εἰρηνηκὴν καθ' ἣν εἶναι ἀφορμὴ πάσης βλαστήσεως, πηγὴ πάσης ζωῆς καὶ τροφὸς τῶν ὄντων· ἐντεῦθεν δ' εἰκονίζεται καθημένη ὑπὸ δένδρον καὶ κρατοῦσα ἐν τῇ χειρὶ ἄνθος καὶ ἕτερον φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς οἰονεὶ πρὸς συμβολισμὸν τῆς ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ ἀνθέων ἐπικρατείας τῆς καὶ γ'.) ὑπὸ τὴν πολεμικὴν καὶ καταστρεπτικὴν φάσιν, τὴν συμβολιζομένην διὰ τοῦ ἄνωθεν ἐπικρεμαμένου φοβεροῦ τῆς ὄπλου τοῦ ἀμφιστόμου πελέκεως, δι' οὗ φθείρει καὶ καταστρέφει ὅ,τι πρὸ ὀλίγου παρήγαγεν. Ὑπολείπονται ὁ ὀπλίτης μὲ τὴν ἀμφίκυκλον ἀσπίδα ἢ μικρὰ γυναικεία μορφή καὶ αἱ λεοντοκεφαλαί· ταῦτα θεωρῶ ἐγὼ ὡς δευτερεύοντα ὄλως σημεῖα τῆς εἰκόνας (ἐντεῦθεν καὶ εἰς μικροτέραν κλίμακα πεποιημένα) τεθέντα ἀπλῶς ἵνα καταδειχθῆ ἔτι περισσότερο ἢ δύναμις τῆς θεᾶς καὶ συμπληρωθῆ ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας τῆς, ὅπως ἐτέθη διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸ δένδρον· ὁ μὲν ὀπλίτης λοιπὸν εἶναι ὁ ἀνὴρ εἰς οὗ τὴν καρδίαν ἡ πολεμοχαρὴς θεὰ ἐμφυσᾷ τὸ πολεμικὸν μένος, αἱ δὲ λεοντοκεφαλαὶ εἶναι αἱ κρῆναι καὶ αἱ πηγαὶ καὶ οἱ ῥύακες δι' ὧν ζωογονεῖ τὴν γῆν καὶ τέλος τὸ δένδρον ἀφ' οὗ ὀρέπει τοὺς καρπούς καὶ τὰ ἄνθη ἢ μικρὰ ὀπισθεν γυνή, ἵνα τὰ προσφέρῃ πάλιν εὐχαριστίαν τῇ θεῷ, εἶναι τὸ εὐεργετικὸν δῶρον τῆς θεότητος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον ἡ προτεινομένη ἐρμηνεία τῆς παραστάσεως τοῦ χρυσοῦ δακτυλίου διὰ τῶν παραστάσεων τῶν ἡμετέρων μητρῶν θὰ γίνῃ ἀσπαστὴ καὶ ὑπὸ ἄλλων· τοῦλάχιστον νομίζω ὅτι παρουσιάζει δύο σπουδαῖα πλεονεκτήματα ἢ ἐρμηνεία αὕτη· ὅτι ἔχει μεγάλην ἐνότητα καὶ συγκεντροῖ περὶ τὸ πρόσωπον τῆς καθημένης θεότητος πάντα τὰ λοιπὰ μέρη τῆς εἰκόνας τὰ ὅποια ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῆς καὶ εἶναι ἀποτελέσματα τῆς θείας αὐτῆς δυνάμεως, καὶ δευτέρον ἢ ἐρμηνεία γίνεται δι' ὁμοίων παραστάσεων ὧν ἡ ἔννοια εἶναι καὶ σαφὴς καὶ βεβαία, ὡς νομίζω.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἴσως θὰ θεωρηθῆ ὡς πολὺ

άσιατική, διότι προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ πράγματα μᾶλλον κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὰς ιδέας καὶ ἀντιλήψεις τὰς θρησκευτικὰς τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ἀντιθέτως ἐγὼ φρονῶ ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε γινόμεναι εἶναι ὑπὲρ τὸ μέτρον ἑλληνικαί, διότι ἐξηγοῦσι τὰ εἰκονιζόμενα ἀναχρονιστικῶς ὡς εἰ προὔκειτο περὶ ἔργου ὅλως ἑλληνικοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεολογικῶν ιδεῶν τῶν Ἑλλήνων τῶν ιστορικῶν χρόνων.

Δὲν θέλω διὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης νὰ εἶπω ὅτι ὁ προκείμενος δακτύλιος εἰσήχθη ἐξ Ἀσίας, ἢ ὅτι εἶναι ἀσιατικῆς ὅλως τέχνης, οὐδ' ὅτι οἱ Μυκηναῖοι ἐλάτρευον καθ' ὅλα καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς θεότητας τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπλῶς φρονῶ ὅτι ἡ προκειμένη παράστασις ἂν καὶ ἐποιήθη ὑπὸ τεχνίτου ἐγχωρίου, κατεσκευάσθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τῶν πεπολιτισμένων λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ ὑπὸ θρησκευτικὴν ἀτμόσφαιραν πολλὰ τὰ κοινὰ ἔχουσαν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν. Ἴσως δὲ καὶ μέρη τινὰ τῆς εἰκόνος μάλιστα τὰ δευτερεύοντα (δι' ὃ καὶ δὲν ἐπιμένω ἐπὶ τούτων) διεσκευάσθησαν ἢ προτετέθησαν κατὰ τὰς παρηλλαγμένας καὶ τροποποιημένας θρησκευτικὰς ιδέας τοῦ Μυκηναϊκοῦ λαοῦ.

Ἄρχαϊαι μῆτραι καὶ τρόπος τῆς χρήσεως αὐτῶν.

Ὡς εἶπον καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προκειμένης πραγματείας τὰς πινακίδας τοῦ Παλαιοκάστρου θεωρῶ ἀναμφισβητήτως μῆτρας ἢ τύπους τεχνιτῶν πρὸς κατασκευὴν εἰδώλιων καὶ κοσμημάτων ἐκ μετάλλου μάλιστα χρυσοῦ, ἵνα ἐπικολῶνται ἢ ῥάπτωνται πρὸς κόσμον ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων ἢ φέρωνται (μάλιστα τὰ εἰδῶλια) ὡς περιάπτα ἀποτρόπαια παντὸς κακοῦ καὶ βασκανίας.

Μῆτραι ἢ τύποι τοιοῦτοι ἀρχαῖοι διὰ τοιοῦτον σκοπὸν ἢ διὰ χώνευσιν ὄπλων ἔχουσιν εὐρεθῆ πολλοὶ πολλαχοῦ. Ὁ Σλειμάν π. χ. ἐν Τροίᾳ¹ ἐν τῇ πρώτῃ πόλει εὗρε τοιαύτας ἐκ σχιστολίθου πρὸς κατασκευὴν αἰχμῶν βελῶν παραδόξου σχήματος, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ τῇ κεκαυμένῃ, ὡς λέγει², συνέλεξε περὶ τὰ 90 κομμάτια μητρῶν καὶ μεταξύ αὐτῶν τινὰς ἀκεραίας ἐκ σχιστολίθου, ἄλλας ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ

μῖαν ἐκ γρανίτου. Τινὲς τούτων ἔχουσι καὶ εἰς τὰς ἐξ ἐπιφανείας τύπους πρὸς κατασκευὴν χυτῶν ὄπλων, ἢτοι πολεμικῶν πελέκεων, μαχαιρῶν καὶ ἄλλων ἀγνώστου χρήσεως ἀντικειμένων.

Ἐν Ἀσσυρίᾳ εὐρέθησαν ὑπὸ Layard¹ μῆτραι ἐκ γρανίτου ἢ ὀφίτου πρὸς κατασκευὴν κοσμημάτων εἴτε χυτῶν ὄπου παρατηρεῖται ἡ αὐλαξὶς ἢ ἐνώουσα τὸ χάραγμα τοῦ τύπου πρὸς τὸ χεῖλος τῆς μήτρας ἢ ἐκτύπων ἐπὶ μεταλλίνων πλακῶν, ὄπου δὲν ὑπάρχει τοιαύτη αὐλαξίς.

Ἰπῆρχον καὶ μῆτραι πρὸς κατασκευὴν μικρῶν χυτῶν ὑαλίνων ἀντικειμένων³. Ἡ σημαντικωτέρα καὶ μᾶλλον ὁμοιάζουσα ταῖς ἡμετέραις ἀρχαῖα μῆτρα εἶναι ἢ εὐρεθεῖσα ἐν Θουατείροις τῆς Λυδίας καὶ ἀποκειμένη νῦν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου², σπουδαία καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῶν δι' αὐτῆς κατασκευαζομένων ἀντικειμένων καὶ τὸν χαρακτήρα τὸν ὁποῖον παρουσιάζουσιν οἱ τύποι. Ἡ μῆτρα αὕτη πρὸς τοῖς ἄλλοις φέρει δύο γυναικείας μορφάς, ὧν ἡ μία ἢ ὑψηλοτέρα ἐντελῶς γυμνὴ θὰ εἶναι ἢ Istar-Anahit, ἢ δὲ παρ' αὐτὴν ἐνδεδυμένη θὰ εἶναι ἄλλη κατωτέρα θεὰ ἢ ἱέρεια τῆς πρώτης. Διὰ τῶν τύπων τούτων κατεσκευάζοντο εἰδῶλια τῆς θεᾶς τὰ ὅποια θὰ ἔφερον ὡς φυλακτῆρια ἀλεξίκακα οἱ πιστοί. Ὁ Perrot παρατηρεῖ⁴ ὅτι οἱ τύποι τῆς μήτρας ταύτης ἔχουσι τόσον στενὴν σχέσιν πρὸς τοὺς ἐν Χαλδαίᾳ παραδεδομένους, ὥστε εὐρίσκειται τις εἰς πειρασμὸν νὰ υποθέσῃ ὅτι ἡ μῆτρα μετηνέχθη ἐκ Μεσοποταμίας ὑπὸ τινος τῶν πλανήτων χρυσοχῶν οἱοὶ εὐρίσκονται καὶ σήμερον ἐν Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ πάλιν, παρατηρεῖ ὅτι ἡ τέχνη εἶναι πολὺ ἀγροῖκος καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν λεπτότητα τῆς Χαλδαϊκῆς, ὥστε οἱ χαράξαντες τοὺς τύπους τούτους ἐμιμοῦντο ξένα πρότυπα ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ Λυδία δὲν εὐρίσκετο εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ μεγάλα πολιτισμένα ἔθνη τῆς ἐπέκεινα Ἀσίας εἰμὴ διὰ μεσαζόντων ἐθνῶν τῶν Συροκαπαδοκῶν καὶ ὅτε ἢ Ἑλλάς δὲν ἐλογίζετο ἀκόμη.

Ἐτέρα μῆτρα ἐξ ὀφίτου ἀγνώστου προελεύσεως εὐρισκομένη ἐν τῷ Cabinet de la Bibliothèque nationale φέρει δύο πρόσωπα ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἰστα-

¹ Schl. Ilios (ἀγγλ.) p. 248.

² Schl. Ibid. p. 423 καὶ ἐξῆς.

¹ Discoveries p. 527. Perrot II. pag. 765 καὶ ἐξῆς.

² Perrot III. pag. 745.

³ Perrot V. pag. 299 et suiv. fig. 209.

⁴ Ibidem.

μένους τὸν ἓνα παρὰ τὸν ἄλλον· ἡ γυνὴ κατὰ τὸ ἄνω ἤμισυ γυμνὴ φέρει τὰς χεῖρας εἰς τοὺς μαστοὺς καὶ ἔχει κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μνηοειδὲς μὲ γεωμετρικὰ σχήματα· εἶναι δὲ ἔργον δεξιωτέρου τεχνίτου¹.

Ἐν Μυκῆναις εὐρέθησαν ὑπὸ τοῦ Σλειμάν² δύο μῆτραι ἢ μία ἐκ γρανίτου, ἢ ἄλλη ἣτις εἶναι καὶ μικροτέρα ἐκ βασάλτου· ἡ πρώτη ἔχει γλυφὰς εἰς τὰς δύο ἐπιφανείας, ἢ ἄλλη εἰς τέσσαρας· τὰ ἐπὶ τούτων κατασκευαζόμενα δὲν ἦσαν χυτὰ, ἀλλὰ ἔκτυπα ἐπὶ ἐλασμάτων, διότι λείπουν τὰ ἀναγκαῖα τεχνικὰ συστατικὰ πρὸς κατασκευὴν τῶν χυτῶν ἢτοι ἢ ἀκριβῆς λείανσις τῶν ἐπιφανειῶν, ἢ σύριγγ δι' ἧς ἐγχεῖται τὸ βρευστὸν μέταλλον καὶ αἱ πρὸς γόμφωσιν ὀπαί.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν μητρῶν τούτων παρατηροῦμεν ὅτι δύο διάφορα συστήματα ὑπῆρχον πρὸς κατασκευὴν ἀντικειμένων μεταλλίνων διὰ τῶν μητρῶν· ὁ εἰς τρόπος ἦτο ἢ τῶν χυτῶν καὶ ὁ ἄλλος ὁ δι' ἀποτυπώσεως ἐπὶ λεπτῆς μεταλλικῆς πλακῶς. Κατὰ τὸ πρῶτον σύστημα ἐρρευστοποιεῖτο τὸ μέταλλον καὶ εἶτα ἐνεχεῖτο ἐντὸς τοῦ τύπου τῆς μήτρας καὶ ἔμεινε ἐκεῖ μέχρι ἐντελοῦς ψύξεως καὶ στερεοποιήσεως, τὰ δὲ οὕτω κατεσκευασμένα χυτὰ ἀντικείμενα ἦσαν στερεὰ (massif). Κατὰ τὸν ἄλλον ἐλαμβάνετο τὸ λεπτὸν ἔλασμα τοῦ μετάλλου ἐπετίθετο ἐπὶ τοῦ τύπου τῆς μήτρας, ἐπιέζετο ἰσχυρῶς ὥστε τὸ ἔλασμα νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς κοιλότητας τοῦ τύπου καὶ νὰ λάβῃ τὴν μορφήν αὐτοῦ. Καὶ τὰ δύο ταῦτα συστήματα μετεχειρίσθησαν οἱ ἀρχαῖοι.

Ὁ πρῶτος πάλιν τρόπος δηλ. ὁ τῆς κατασκευῆς τῶν χυτῶν ἀντικειμένων ἦτο διττός, ἢτοι δι' ἀπλῆς ἢ διὰ διπλῆς μήτρας. Ἡ δι' ἀπλῆς μήτρας μέθοδος ἦτο ἢ ἀπλουστερά· ἐχαράσσετο ὁ τύπος ὁλόκληρος ἐπὶ μιᾶς μήτρας, ἐχύνετο τὸ βρευστὸν μέταλλον ἢ ἢ ὕαλος ἐντὸς τῆς κοιλότητος ἕως ὅτου πληρωθῆ ἐντελῶς καὶ ἀφίετο μέχρι ἐντελοῦς στερεοποιήσεως· διὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον εἶναι προωρισμένοι αἱ μῆτραι τῆς Τροίας πρὸς κατασκευὴν χυτῶν ὀπλῶν, αἰχμῶν βελῶν, πολεμικῶν πελέκεων, μαχαιρῶν, ξιφῶν³. Ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει τοῦτο τὸ

μειονέκτημα ὅτι ἢ μία ἐπιφάνεια τοῦ ἀντικειμένου ἢ πρὸς τὰ ἄνω πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ἐπίπεδος. Ἡ δὲ διὰ διπλῆς μήτρας μέθοδος ἦτο τοιαύτη· ὁ τύπος δὲν ἐχαράσσετο καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πάχος ἐπὶ μιᾶς πλακῶς ἀλλ' ἐπὶ δύο, ἢτοι τὸ ἐν ἤμισυ ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τὸ ἕτερον ἤμισυ πάχος ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἐλειοῦντο ἀκριβῶς αἱ ἐπιφάνειαι αὐτῶν, ὥστε νὰ ἐφαρμόζωνται ἀκριβῶς, ἐλαξέυετο ἐν ἑκάτερα μῆτρα αὐλάξ. ὥστε συνενουμένων τῶν δύο πλακῶν νὰ ἀποτελεσθῆ σύριγγ χρησιμεύουσα πρὸς ἔγχυσιν τοῦ ὑγροῦ καὶ ἐνεγομοφούντο, ὥστε νὰ μὴ μετακινῶνται κατὰ τὸν χειρισμὸν διὰ μικρῶν ξυλίνων ἐμβόλων ἢ μεταλλικῶν συρμάτων ἐνθεμένων ἐντὸς ὀπῶν ἀκριβῶς ἀντιστοίχων ἐπὶ τῶν προσαρμοζομένων πλακῶν τῶν ἐχουσῶν τὰς μήτρας. Ἀφ' οὗ οὕτω στερεῶς προσηρμόζοντο αἱ δύο ἡμίσειαι μῆτραι ἐνεχεῖτο τὸ βρευστὸν μέταλλον διὰ τοῦ συριγγίου οὗ τὸ στόμιον πλατύτερον πολὺ ὢν λελαξευμένον ἐσχημάτιζεν εἶδος χοάνης πρὸς εὐκολωτέραν ἔγχυσιν τοῦ ὑλικοῦ, μετὰ τὴν ψύξιν ἀπεχωρίζοντο αἱ δύο πλάκες καὶ οὕτω ἐλαμβάνετο τὸ κατασκευασθὲν ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο στερεὸν (massif) ἦτο καὶ πανταχόθεν στρογγύλον (en ronde bosse). Ὁ τρόπος οὗτος ὅθεν παρήχε τὰ τελειότερα χυτὰ ἀντικείμενα. Ἄν ἀντὶ τῶν δύο ἡμισειῶν μητρῶν ἐλαμβάνετο μόνον ἢ μία ἢ φέρουσα τὸ πρόσωπον καὶ ἀντὶ τῆς ἄλλης ἡμίσειας ἐνετίθετο ἀπλῶς ἢ πλάξ μὴ ἔχουσα τύπον ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτῶν τεχνικῶν μέσων, ἃ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, προσαρμοζομένη πρὸς τὴν μήτραν, τότε παρήγετο τὸ χυτὸν ἀντικείμενον κατὰ τὸ ἤμισυ μόνον τοῦ ὅλου πάχους.

Μῆτραι πρὸς κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων κατὰ τὴν μέθοδον τῶν δύο πλακῶν εἶναι αἱ ἐν Ἀσσυρίαι εὐρεθεῖσαι¹, ἢ τῶν Θαυαίρων καὶ ἢ τῆς Bibliothèque nationale, περὶ ὧν εἶπομεν ἄνωτέρω².

Ἡ δευτέρα μέθοδος ἢ δι' ἀποτυπώσεως ἐπὶ λεπτοῦ ἐλάσματος τοῦ τύπου τῆς μήτρας εἶναι ἀπλουστάτη. Ἡ μήτρα οὐδεμίαν ἄλλην ἐργασίαν ἀπῆτει παρὰ τὴν λάξευσιν τοῦ τύπου· ἐπὶ τούτου ἐπετίθετο τὸ λεπτὸν πέταλον τοῦ μετάλλου ἐπιέζετο δυνατὰ ἢ καὶ ἐτύπτετο δι' ἀμβλέος ὀργάνου, ὥστε νὰ εἰσδύσῃ ἐντελῶς εἰς τὰς κοιλότητας καὶ

¹ Perrot V. pag. 302 fig. 210.

² Schuchardt p. 323-324.

³ Schliemann Ilios (ἀγγλ.) p. 248.

¹ Perrot II. p. 766 fig. 436, 437.

² Perrot V. p. 30 fig. 209 et 210.

πτυχάς του τύπου και ἀφηρεῖτο μὲ προσοχὴν φέρον τὴν μορφήν του τύπου ἀρνητικὴν καὶ ἔκτυπον ὁμοίαν τῇ ἐργασίᾳ τῇ λεγομένη ἐκτύπῳ (au repoussé).

Μῆτραι πρὸς τοιαύτην μέθοδον πεποιημέναι εἶναι αἱ τῶν Μυκηνῶν ἐν μέρει τοῦλάχιστον καὶ αἱ Ἀσσυριακαὶ τοῦ Layard¹. Ἐκ τοιούτου ἐπίσης συστήματος μητρῶν προῆλθον τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ οἱ χρυσοὶ κοσμηματικοὶ πελέκεις τῶν Τράλλεων περὶ ὧν εἶπομεν προηγουμένως καὶ τὰ πολυάριθμα χρυσᾶ πέταλα καὶ κομβία μετὰ παραστάσεων ἐκ τῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν καὶ ἐκ Κρήτης.

Ἐξετάσωμεν ἤδη καὶ τὰς ἡμετέρας μήτρας καὶ ἰδῶμεν εἰς ποῖον τῶν συστημάτων ἀνήκουσιν. Ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι φέρουσιν ὅλα τὰ τεχνικὰ συστατικά τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰς μήτρας τὰς προωρισμένας πρὸς κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων διὰ δύο μητρῶν, ἢ διὰ μιᾶς μήτρας καὶ μιᾶς πλακῶς, δηλ. ἔχουσι τὰς ἐπιφανείας ἐντελῶς λειασμένας, φέρουσι τὰς αὔλακας μετὰ τῶν περιχειλωμάτων πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς χοάνης καὶ τέλος τὰς ὁπᾶς δι' ὧν ἐνεγομοῦντο καὶ στερεῶς προσηρμόζοντο ἀλλήλοις διὰ δύο μέρη· εἰς μίαν δὲ ἐκ τῶν ὁπῶν τούτων τῆς πρώτης πινακίδος σώζεται ἀκόμη καὶ λείψανον χαλκοῦ σύρματος ἐμβεβλημένον πρὸς τοῦτο. Ὡστε οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι αἱ μῆτραι αὗται ἐχρησίμευον πρὸς κατασκευὴν χυτῶν ἀντικειμένων διὰ τῆς μεθόδου τῶν δύο πλακῶν. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ διὰ τὴν μέθοδον τῆς ἀποτυπώσεως ἦσαν ἐπιτήδειοι αἱ μῆτραι αὗται, διότι καὶ ἀβαθεῖς λίαν εἶναι οἱ τύποι ὥστε ἄνευ βλάβης τοῦ μεταλλικοῦ ἐλάσματος νὰ ἀποτυπῶνται, καὶ ἡ μορφή τῶν τύπων εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀρμόζωσι διὰ κοσμήματα καὶ εἰδῶλια προωρισμένα νὰ ἐπιρράπτωνται ἐπὶ ἐνδυμάτων ἢ νὰ ἐπικολλῶνται πρὸς κόσμον ἐπὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὥστε ἐγὼ φρονῶ ὅτι αἱ μῆτραι αὗται ἦσαν οὕτω κατεσκευασμένοι ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλοι καὶ διὰ τὰς δύο μεθόδους καὶ ὁ τεχνίτης ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν παραγγελιῶν τῶν πελατῶν μετεχειρίζετο πότε τὴν μίαν καὶ πότε τὴν ἄλλην μέθοδον. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ φανῆ παράδοξον, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς μήτρας τὰς εὑρεθείσας ἐν Ἀσσυρίᾳ ὑπὸ τοῦ Layard, ἐν

¹ Perrot II. p. 765 fig. 436 et 437.

αἷς ἐν τῇ αὐτῇ μήτρᾳ ἄλλοι μὲν τύποι ἦσαν διὰ χυτὰ καὶ ἄλλοι δι' ἔκτυπα ἀντικείμενα.

Τόπος καὶ χρόνος τῆς κατασκευῆς τῶν μητρῶν.

Ἵπολείπεται τὸ τελευταῖον ἀλλὰ καὶ δυσχερέστατον σημεῖον τῆς ἐρμηνείας τῶν μητρῶν τοῦ Παλαιοκάστρου. Πότε, ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος κατεσκευάσθησαν καὶ πῶς εὑρέθησαν ἐκεῖ ὅπου ἀνέστυρεν αὐτὰς τὸ ἄροτρον τοῦ χωρικοῦ τοῦ Παλαιοκάστρου; Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἣν ἔδωκα εἰς τὰς παραστάσεις τὰς ὁποίας φέρουσιν αἱ μῆτραι, αὗται χαρακτηρίζονται ὡς τέχνης Ἀσσυριακῆς ἔργα· καὶ ὅμως εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἰσχυρισθῇ τις μετὰ τίνος πιθανότητος ὅτι προέρχονται ἐκ Μεσοποταμίας καὶ ὅτι κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τεχνίτου Ἀσσυρίου. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ἐχαράχθησαν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ κατὰ μίμησιν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἔργων τέχνης, ἀλλ' ἂν ὁ τεχνίτης ἦν Ἀσσύριος, Σύρος, Φοῖνιξ, Μυκηναῖος ἢ Ἐτεόκρης δεῖται μαντικῆς, διότι ὅλα αὗται αἱ περιστάσεις εἶναι δυναταί. Δὲν εἶναι βεβαίως παράδοξον νὰ εἰσηχθῆσαν οὕτω κατεσκευασμένοι ἐκ Μεσοποταμίας ὑπὸ τεχνίτου πλάνητος, ἐξασκοῦντος τὴν τέχνην μακρὰν τῆς πατρίδος κατὰ τὴν καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ἐν Ἀνατολῇ. Τοιοῦτοι πλάνητες τεχνῖται¹ δὲν ἔλειψάν ποτε περιερχόμενοι μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐργαλείων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ ἀπὸ κώμης εἰς κώμην πρὸς ζήτησιν ἐργασίας πολλάκις πολὺ μακρὰν τῆς ἰδίας πατρίδος, ὅπως οἱ κωμοδρόμοι (χαλκεῖς) τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς καὶ ὅπως οἱ γαιωτάδες τῆς σήμερον. Ἄλλ' ἔτι πιθανώτερον ὅτι ὁ εἰσαγαγὼν καὶ ποιήσας τὰς μήτρας ταύτας καὶ μεταχειριζόμενος αὐτὰς πρὸς κατασκευὴν τῶν κοσμημάτων δὲν ἦτο Ἀσσύριος ἀλλ' ἄλλος τις ἐκ τῶν μεσαζόντων ἐθνῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας πιθανώτατα δὲ Φοῖνιξ, ἐκ τοῦ ἐθνους δηλ. ἐκείνου περὶ οὗ εἶναι πεπιστωμένον σήμερον ὅτι πολλὰ στοιχεῖα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ Ἀσσυριακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν

¹ Μάλιστα χρυσοχοί, orfèvres ambulants ὅπως τοὺς καλεῖ ὁ Perrot.

τεχνῶν παρέλαβε καὶ ἡ μικρὸν ἢ οὐδόλως τροποποιημένα μετεφύτευσε ἐν τὴν εἰσέτι νηπιάζουσαν Ἑλλάδα. Ἡ πιθανότης δὲ αὕτη ὑπὲρ τῶν τελευταίων γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερα καὶ ἐκ τῆς συνυπάρξεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ κοσμήματος ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιφανείᾳ τῆς πρώτης πινακίδος, τὸ ὁποῖον ἠρμήνευσα ὅτι εἶναι τὸ σύνθημα τῆς Ἰσιδος, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Φοίνικες καὶ παρὰ τῶν δύο πεπολιτισμένων λαῶν δηλ. τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων παραλαμβάνοντες τὰ στοιχεῖα ταῦτα πολλάκις ἀνέμιξαν καὶ συνέχυσαν αὐτά. Πρόχειρον καὶ σχετικὸν τῷ ἡμετέρῳ θέματι παράδειγμα τῆς ἀναμίξεως ταύτης φέρω τὸ ἄνω μέρος τῆς στήλης τοῦ Jchawmelek λεγομένης ἐν ἣ εἰκονίζεται ἡ Ἀσσυριακὴ Ἰστάρ φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῆς Αἰγυπτιακῆς Ἰσιδος¹, τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς μείζονα ἐνίσχυσιν τῆς Φοινικικῆς προελεύσεως τῶν μητρῶν, ὡς καὶ ἡ ὁμοιότης ἢ μεγάλη ἦτις ἄνωτέρῳ παρατηρήθη μεταξὺ τῆς θεᾶς τῶν ἡμετέρων μητρῶν καὶ τοῦ χρυσοῦ εἰδωλίου τοῦ εὑρεθέντος ὑπὸ τοῦ Renan.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους θεωρῶ πιθανώτατον ὅτι Φοῖνιξ ἦτο ὁ τεχνίτης ὁ κατασκευάσας καὶ μετακομίσας τὰς μήτρας ταύτας εἰς Κρήτην, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἀποκλείεται παντάπασιν καὶ ἡ ὑπόθεσις ὅτι καὶ ἐγγώριος τεχνίτης ἠδύνατο νὰ μιμηθῆ καὶ ἀντιγράψῃ παρόμοια ἔργα, τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην θὰ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν μετακομιζόμενα ὑπὸ τῶν ἐμπόρων καὶ ναυτίλων τῆς Φοινίκης. Ἐν μόνον δύναται νὰ τεθῆ ὡς βέβαιον ὅτι οἷος δῆποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ τεχνίτης καὶ ἐν οἷῳ δῆποτε τόπῳ καὶ ἂν ἐλαξεύθησαν αἱ πλάκες αὐταί, εἶναι προϊόντα τέ-

χνης Ἀσιατικῆς καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἶναι ὑποθέσεως Ἀσσυριακῆς πλὴν τοῦ διαδήματος τῆς Ἰσιδος.

Ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ἀνωτέρῳ προβλήματος ἐξαρτᾶται ἀναγκαίως καὶ τὸ χρονολογικὸν ζήτημα τῆς κατασκευῆς τῶν μητρῶν, ἐν ὅσῳ δὲ ἐκεῖνο μένει ἄλυτον οὐδὲ περὶ τούτου δύναται νὰ γίνηται λόγος. Ἐν δύναται νὰ τεθῆ ὡς βέβαιον καὶ ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦτο, ὅτι δηλ. ὁ χρόνος τῆς κατασκευῆς τῶν μητρῶν αὐτῶν δὲν δύναται νὰ μεταβιβάσθῃ ἐντεῦθεν τοῦ τέλους τῆς λεγομένης Μυκηναϊκῆς περιόδου.

Τέλος εἶναι ἄξιον νὰ παρατηρηθῆ ὅτι τὸ μέρος ἐν ᾧ εὑρέθησαν αἱ μήτραι αὐταί ἐξόχως ἦτο πρόσφορον διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσαγωγὴν των, τὰ παράλια δηλ. τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης τῆς μᾶλλον προσεγγιζούσης πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας ἐπαρχίας ἐν ἣ κατώκουν οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Κρήτης περὶ τὴν πόλιν Πραισόν, οἱ Ἐτεόκρητες. Ὁ λαὸς οὗτος καὶ ἂν δὲν θεωρηθῆ Ἀσιατικῆς καταγωγῆς, ὡς φρονεῖ ὁ Padre de Cara¹, πάντως ὅμως πολὺ πρωιμώτερον τῶν ἄλλων ἑλλ. φύλων ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς ἀντικρῶ αὐτῶν κατοικοῦντας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας λαοὺς καὶ πολὺ φυσικὸν εἶναι, ὅτι πρῶτοι τῶν λαῶν τῆς Κρήτης ἴσως καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος καὶ μάλιστα πάντων ἦλθον εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀσιάτας γείτονας καὶ πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης παρέλαβον.

¹ Ἐν Χανίοις μηνὶ Μαρτίῳ 1900.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

¹ Perrot II. pag. 68.

¹ Padre de Cara. Gli Hetei Pelasgi.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ

1

ΙΠΟΛΥΞΕΝΟΙΠΟΛΥΞΕΝΕΙΟΙΔΑ
 ΜΦΙΛΟΧΟΙΜΕΝΙΤΑΙΟΙΠΟΡΤΙΝΟΙΦΡΥΝΕΙ
 ΔΑΙΟΙ: ΕΔΟΞΕΤΟΥΚΟΙΝΟΥΤΑΣΠΟΛ
 ΣΤΑΓΟΣΚΑΙΤΟΣΤΑΜΙΑΣΟΥ
 5 ΝΚΙΟΝΑΛΙΘΙΑΝΟΣΣΑΟΥΝΝΕΚΕΙ
 ΛΙΤΑΝΚΙΟΝΑΕΝΤΑΝΚΕΕΣΓΡΑΦΕ
 ΟΙΕΡΟΝΤΑΣΑΘΑΝΑΣΤΑΝΜΑΘΝΑ
 ΤΕΤΑΝΚΙΟΝΑΚΑΙΕΝΤΑΝΕΣ
 10 ΕΝΑΤΤΑΝΚΟΙΝΑΝΠΟΘΟΔΟ
 ΝΑΣΙΑΡΧΕΝΤΟΣΠΙΘΟΥΝΟΣ
 ΤΑΣΚΡΑΝΝΟΥΝΙΟΥΝΚΟΝΑΙΟ
 ΞΕΝΕΙΟΣΜΑΡΣΥΑΣ
 ΣΙΠΠΕΙΟΣΒΡΟΧΥΣΓΕΝΝΑΙΕΙ
 15 ΛΥΞΕΝΟΣΠΟΛΥΞΕΝΕΙΟ
 ΥΔΑΜΑΝΤΟΣΔΑΙΜΟΝ
 ΙΟΣΤΑΝΙ

- Ἐπι Πολυξένοι Πολυξενεῖοι, Δα . .
 Ἀμφιλόχοι Μενιταῖοι, Πορτινοὶ Φρυνεῖ-
 . . δαῖοι: Ἐδοξε τοῦ κοινοῦ τὰς πόλι-
 ος τὸς ταγὸς καὶ τὸς ταμίαις ου . .
 5 . . . . τὰν κίονα λιθίαν, ὅσα δὲ νεκεῖ
 . . . . λι τὰν κίονα, ἐν τὰν κε ἐσγραφεῖ-
 ῖ, ἐν τῷ ἱερῶν τὰς Ἀθάνας τὰν μάονα
 . . . . . τε τὰν κίονα καὶ ἐν τὰν ἐσ-
 γράφ[εν] ἀττᾶν κοινᾶν ποθόδο[υν].
 10 Περὶ;]νασι ἄρχεν τὸς πιθούνοσ
 πόλιος] τὰς Κραννουνίου Κοναῖο
 . . . . Ἀστ]οξένειος, Μαρσύας . .
 . . . Μνα]τίππειος, Βροχὺς Γενναίει-
 ος, Πο]λύξενος Πολυξενεῖο[ς
 15 . . . Πολ]υδάμαντος, Δαίμων
 . . . . . ιος Τανι
 . . . . .

Ὁ λίθος ἐκ τῆς οἰκίας Γ. Οἰκονομάκη, μετενεγκόντος αὐτὸν ἀλλαχόθεν εἰς Λάρισαν, μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ἐχει δὲ μῆκος 0,35, πλάτος 0,27 καὶ πάχος 0,09 ἀποκεκρουμένος ὡς κάτωθεν καὶ ἀριστερόθεν.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, γε-

γραμμένη ἐν τῷ Θεσσαλικῷ ἰδιώματι. Τὸ ἐν στίχ. 3 « τοῦ κοινοῦ » = τῷ κοινῷ, ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ὡς Κερδοίου (Dial. I, 372 = Κερδῶφ), ἱεροῦ = ἱερῷ, αὐτοῦ = αὐτῷ. Ὁ μακαρίτης I. Οἰκονομίδης (Ἐποικ. Λοκρ. Γρ. 1869 σ. 129) νομίζει ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦτο διεσώθη καὶ ἐν τῇ δημῳδίᾳ, ὅπερ δὲν εἶνε ὀρθόν· διότι ἡ χρῆσις τῆς γενικῆς ἐν τῇ συνηθείᾳ ἀντὶ τῆς δοτικῆς συμβαίνει οὐχὶ μόνον ἐν τοῖς δευτεροκλίτοις ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρωτοκλίτοις καὶ τοῖς τριτοκλίτοις, ὡς « ἔδωκα τῆς κόρης μου, τῆς γυναικός μου χρήματα » (ἔρα Δοκίμ. Ἰστ. Ἑλλ. Γλ. Μαυροφρ. σελ. 504-5). Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν ταῖς γενικαῖς πληθυντικαῖς κατὰ τὴν δημῳδίαν. Τὸ ἐν στίχ. 4 « τὸς ταγὸς καὶ τὸς ταμίαις » καὶ στίχ. 10 « τὸς πιθούνοσ » (= τοὺς ταγούς καὶ τοὺς πιθούνοσ) εἶνε ἰδίωμα συμβαῖνον οὐ μόνον παρὰ Θεσσαλοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Κρησί, Κυρηναίοις, Θηραίοις, Κῶϊοις καὶ Ἀρκάσι (ἔρα Γραμ. Kühner-Blass 2 τόμ. Α', σ. 168, 6'). Τὸ ἐν στίχ. 4 « ου . . . » εἶνε βεβαίως λείψανον ἀπαρεμφάτου τινός, χρῆζοντος συμπληρώσεως. Τὸ ἐν στίχ. 5 « νεκεῖ » ὑπολαμβάνομεν ὅτι εἶνε Θεσσαλικόν τι ῥῆμα ἄγνωστον, περὶ οὗ ἀναμένομεν ἄλλων γνώμην. Τὸ ἐν στίχ. 6 « ἐν τὰν κε ἐσγραφεῖ » = εἰς ἣν ἂν ἐσγράφη καὶ στίχ. 8 « ἐν τὰν ἐσγρά[φ]εν » = εἰς ταύτην εἰσγράψαι, ἔνθα ἢ ἐν = εἰς, ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλαις Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς « ὀνγράψαι αὐτὸ ἐν στάλλαις λιθίας » (Athen. Mitth. 1882 σ. 65, στίχ. 21 κτλ.). Τὸ ἐν στίχ. 7 « τὰν μάονα » εἶνε λέξις ἄγνωστος, ἐὰν μὴ εἶνε τὸ μήονα = μείονα, ὡς λέγεται καὶ πλεῖον (= πλεῖον) καὶ ἄπειρος (= ἄπειρος)· ἔρα Σημειῶσ. ἐν Γρηγορ. Κορίνθ. σελ. 279 καὶ 888. Τὸ « ἀττᾶν κοινᾶν ποθόδου » (στίχ. 9) = ἀπὸ τῶν κοινῶν προσόδων (ἔρα καὶ Athen. Mitth. 1882 σελ. 66, στίχ. 46), πρὸς καὶ « ἀττᾶς πρεσβείας » (αὐτόθι σελ. 64, στίχ. 12) = ἀπὸ τῆς πρεσβείας. Ἡ λέξις « τὸς πιθούνοσ » (στίχ. 10) εἶνε ἄγνωστος. Παρὰ Θεσσαλοῖς ἐφέρετο τὸ κτητικὸν ἐπίθετον Πιθούνειος (Athen. Mitth. 1882

σελ. 66, στίχ. 53 και 55) τὸ ἐκ κυρίου Πίθουρος γενόμενον. Ἄγνωστα εἶνε καὶ τὰ κύρια ὀνόματα *Μερίτας* (πρὸβλ. Mitth. 1883 σ. 131, 8), παρ' ὃ τὸ *Μερίταιος*, καὶ τὸ *Βροχύς*. Τὸ δὲ ἐν στίχ. 10 «...*ρασι*» συμπληροῦμεν διὰ τοῦ «[*πεφῆ*]ρασι»: διότι «*πέφρηας*: τὸ εἰρηκας. Μένανδρος» (Φωτί. Λεξ. Τόμ. Β', σελ. 87, 11 Ναβ.).

2

Θ Ι Ο Σ Τ Υ Χ Α Ν Α Γ Α Θ Α Ν
Α Π Ο Λ Ι Ξ Α Κ Ρ Α Ν Ο Υ Ν
Ν Ο Ι Ν Ε Δ Ο Υ Κ Ε Α Ρ Χ Α Ρ Ε
Τ Α Λ Ε Π Τ Ι Ν Α Ι Α Κ Α Λ Υ Δ Ο
5 Υ Ν Ι Α Π Ο Λ Ι Τ Ε Ι Α Ν Κ Α Ι Ε Ν
Τ Α Σ Ι Ν Κ Α Τ Α Π Ε Ρ Κ Ο Ι Α Λ Ι
Ρ Α Ν Ν Ο Υ Ν Ι Ο Ι Κ Α Ϊ Φ Υ Λ Α
... Μ Ε Ν Τ Α Σ Κ Ε Δ Ε
... Ι Ε Ι Λ Ε Τ Ο Ε Μ Μ Ε Ν Α
10 ... Λ Ο Υ Ν Τ Α Γ Ε Υ Ο Ν
... Φ Ε Ι Δ Ο Υ Ν Ο Σ Π Α Υ
... Ν Ε Ι Ο Ι Ο Ν Α Υ Τ Α Φ Α
... Λ Γ Ι Ο Ι . . . . .

Θιός τύχαν ἀγαθὰ[ν]

Ἄ πόλις ἄ Κρανούν-
νοιον ἔδουκε Ἄρχαρέ-
τα Λεπτιναίᾳ Καλυδο-

5 υνίᾳ πολιτείαν καὶ ἔ[ν]-
τασιν κατάπερ κοί ἄλ[λοι]

Κ]ραννούνοι καὶ φυλά-
ς ἔμ]μεν, τᾶς κε δε[ί]-
ληται κα]ί εἴλετο ἔμμεν ἄ-

10 πασ]άουν, ταγεύον-
του]ν Φεῖδουνοσ Παυ-
σου]νείοι, Ὀναύτα (;) Φα-
... γίοι . . . . .

Ὁ λίθος (ὕπογλαυκιζων) εὑρεθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ Χρίστου Λιάπη ἐν τῷ χωρίῳ Χατζιλὰρ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ἔχει μῆκος 0,26, πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,12. Εἶνε κάτωθεν ἀποκεκρουμένος καὶ ἀριστερόθεν ἀπὸ τοῦ στίχου 7, εἶνε δὲ ψήφισμα, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, τῆς πόλεως Κραννωνίων, δι' οὗ δίδοται πολιτεία καὶ ἔγκτησις Ἄρχαρέτα τινί, θυγατρὶ Λεπτινίου τινὸς ἐκ Καλυδῶνος τῆς Αἰτωλίας.

Τὸ ἐν στίχ. 2 «*Κρανούννοιον*» νομίζω ὅτι προ-
ῆλθεν ἐκ λάθους τοῦ χαρακτοῦ ὀφείλοντος νὰ γράψῃ
«*Κραννουρίον*», ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς προη-
γουμένης ἐπιγραφῆς (στίχ. 11). Τὸ ἐν στίχ. 6
ἀναγνούς πρότερον «*κατάπερ κοίαν Κραννούνοι*»
(= καθ' ὅποιαν περ Κραννώνοι ἔχουσι), νῦν ἀνα-
γινώσκω «*κατάπερ κοί ἄλ[λοι] Κραννούνοι*» =
καθάπερ χοί ἄλλοι Κραννώνοι, διότι παρατηρῶ
ὅτι τὸ δυνάμενον ἐν τῷ λίθῳ νὰ ἐκληφθῆ ὡς Ν ἔχει
πλαγιωτέραν τὴν πρὸς τὰριστερὰ κεραίαν, ὅπερ δὲν
συμβαίνει κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ Ν ἐν ταύτῃ τῇ
ἐπιγραφῇ. Καὶ ἐν τῇ Θεσσαλικῇ δὲ διαλέκτῳ φέ-
ρονται ψιλὰ σύμφωνα πρὸ δασυνομένων φωνηέν-
των, ὡς «*ταρὸν τὸν ἐπεστάκοντα*» (Athen. Mitth.
1896 σελ. 248, στίχ. 8). Ἡ δὲ ἀνάγνωσις «*κατά-
περ κ' οἱ ἄλλοι*» = *καθάπερ ἂν οἱ ἄλλοι* (ἐνθα θὰ
ἐνοηθῆται τὸ ἔχωσιν ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον), ἣν δέχε-
ται ἐμὸς φίλος, φαίνεται μοι οὐχὶ ὀρθή, διότι οὕτω
θὰ ἀναφέρηται εἰς πολιτείαν καὶ ἔγκτησιν, ἣν μέλ-
λουσιν οἱ Κραννώνοι νὰ ἔχωσιν, καὶ οὐχὶ εἰς ἣν νῦν
ἔχουσι πολιτείαν καὶ ἔγκτησιν. Ἡ δὲ ἐν στίχ. 8-9
συμπλήρωσις «*τᾶς κε δε[ίληται]*» γενομένη ὑπὸ
τοῦ φίλου κ. Ἄ. Σκιᾶ φαίνεται μοι ἐπιτυχής. Ὀ-
νομα δὲ Ἄρχαρέτα εἶνέ μοι ἄγνωστον (πρὸβλ. καὶ
κατωτέρω *Μνασαρέτα* ἀριθ. 15). Τὸ δὲ Ὀναύτα
ἀντὶ τοῦ Ὀνάτα κατὰ λάθος ἐχαραχθῆ ἢ οὕτως
ἴσως παρὰ Θεσσαλοῖς ἐφέρετο τὸ ὄνομα.

3

Τ Α Μ Ι Ε Υ Ο Ν Τ Ο Υ Ν Τ Α Σ Π Ο Λ Ι Ο Σ Ε Π Ι Κ Ρ Α Τ
Ν Ο Ι Ε Ρ Γ Ι Ν Ε Ι Ο Ι Τ Α Γ Ε Υ Ο Ν Τ Ο Υ Κ Ρ Α Τ Ι
Ι Σ Α Γ Ο Ρ Α Φ Ε Ρ Ε Κ Ρ Α Τ Ε Ι Ο Ι Κ Λ Ε Ο Ν Ι Ι
Ε Υ Ν Ο Τ Ε Ι Ο Ι Θ Α Υ Μ Α Ρ Ε Ι Τ Ο Ι Γ Ο Ρ Γ
5 Π Ε Τ Θ Α Λ Ο Ι Τ Ι Μ Ο Κ Λ Ε Α Ι Ο Ι Σ
Ε Ν Φ Ο Σ Ο

Ταμειούντων τᾶς πόλιος Ἐπικρατ . . . . .
νοι Ἐργινεῖοι, ταγευόντου(ν) Κρατι . . . . .
Ἰσαγόρα Φερεκρατεῖοι, Κλεονίκοι; . . . . .
Εὐνοτεῖοι, Θαυμαρεῖτοι Γοργ . . . . .
5 Πετθαλοῖ Τιμοκλαεῖοι, Σ . . . . .
. . . . . ενεος Ὀ . . . . .
. . . . .

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὑρεθεῖσα ἐν τινὶ ὁδῷ σκα-
πτομένη παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀναστασίου Φιλίου

μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,46, πλάτος 0,26 καὶ πάχος 0,13. Ὁ λίθος λευκὸς μετὰ γείσου ἄνωθεν, κάτωθεν δὲ καὶ δεξιόθεν ἀποκεκρουμένος.

Ἐν τῷ στίχ. 2 ὁ χαρακτὴς πλημμελῶς ἐχάραξε «ταρευόντου», ἀντὶ τοῦ «ταρευόντου». Ὄνόματα δὲ *Εὐνοτος*, παρ' ὃ τὸ *Εὐνότειος*, καὶ *Θαυμάρειτος* καὶ *Πετθαυλὸς* (πρβλ. Athen.Mitth. 1882 σελ. 67, 55) καὶ *Τιμοκλέας*, παρ' ὃ τὸ *Τιμοκλείαιος*, εἶνε ἀκαταχώριστα ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape - Benseler.

4

Κ Α Ι Ο
Ι Ξ : Κ Α
Γ Α Ξ Ι
Α Ξ : Μ
5 Θ Ε Κ
Μ Α Ι :
Ε Τ Ο Ξ

Ἐπιγραφή εὑρεθεῖσα ἐν τινὶ γηπέδῳ ἀνασκαπτομένῳ κατὰ τὸν παρελθόντα Μάιον καὶ κειμένῳ παρὰ τὴν νῦν νομαρχίαν. Αἱ λέξεις χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ δύο στιγμῶν. Ὁ λίθος λευκὸς καὶ ἔχων μῆκος 0,31, πλάτος 0,12 καὶ πάχος 0,12, ἀποκεκρουμένος δὲ ἀριστερόθεν καὶ κάτωθεν εὐρίσκεται ἐν τῷ Διδασκαλείῳ.

5

Ν Ι Ο Υ Ν
Θ Ε Ν Ε Ι Ο Ν
Α

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,70, πλάτος 0,38 καὶ πάχος 0,12, ἀποκεκρουμένος δὲ ἀριστερόθεν τῆς ἐπιγραφῆς, ἥτις κεῖται ἐν τῇ εὐθείᾳ πλευρᾷ· διότι ὁ λίθος εἶνε ὀγκώδης καὶ ἐχρησίμευεν ὡς γείσον. Εὐρίσκεται νῦν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ εὑρεθεὶς παρ' αὐτό.

6

Υ
Ν Ε Ψ
Ο Σ Ξ Κ
Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Ι

5 Η Ο Σ Ε Ι
Π Η

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εὑρεθεῖσα ἐν Λαρίσῃ παρὰ τὸ νῦν καλούμενον Φάληρον μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε δ' ἀποκεκρουμένη ἀπανταχόθεν πλὴν τῶν στίχων 1-4, ἐνθα σφύζεται ἡ ἀριστερὰ αὐτῆς ἄκρα. Ὁ λίθος λευκὸς καὶ πωροειδῆς ἔχει μῆκος 0,17, πλάτος 0,19 καὶ πάχος 0,14.

7

Π Ε
Β Ο Λ
Κ Α Τ
Π Α Λ Ι
5 Ι Λ Α Δ Σ
Α Κ Α
Φ Ο Λ Α
Κ Ρ Α Κ Ν
Ε Π Ε Ι Ρ Α
10 Ο Ξ Ι Ο Υ
Ο Ρ Ο Υ Ι Α
Α Υ Μ Α Ι Ι
Α Ν Α Δ Ι
Υ Κ Κ Ι
Λ Ι

Ὁ λίθος λευκὸς καὶ πωροειδῆς, ὅστις ἔχων μῆκος 0,29, πλάτος δὲ 0,08-0,16 καὶ πάχος 0,11 καὶ εὑρεθεὶς ἐν τῷ Φαλήρῳ τῆς Λαρίσσης μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Εἶνε ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ κάτωθεν, ἀπὸ δὲ τοῦ 14^{ου} στίχου καὶ ἀριστερόθεν.

8

Ο Ι Α Ν Μ Α
Π Π Ο Δ Α Μ
Π Α Ν Γ Λ
Λ Α Ι Ν Ο Υ Γ
Π Α Ν Π

Λίθος ὑπομέλας καὶ πωροειδῆς καὶ ἀποκεκρουμένος ἀπανταχόθεν μῆκους 0,13, πλάτους 0,17 καὶ πάχους 0,09. Εὑρεθεὶς ἐστρωμένος ἐν τῷ λιθοστρώτῳ παρὰ τὰ κρεοπωλεῖα μετὰ τῶν γραμμάτων πρὸ τὰ κάτω μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

9

Α Λ Λ Ο Ι Ν
Ν Ο Ι Κ Α Ι Φ Υ Ι

5 ΑΥΤΟΙΕΛΟΥΝ
 ΚΝΙΤΟΙΟΑΝ
 ΕΥΙΝΤΟΥΝΙ
 ΜΕΙΟΙΟΚΛΕΑ
 ΕΜΠΕΔΙΟΥ
 ΕΥΟΜΝΑΜΟΙ
 ΙΟΑΣΤΙΟΥΝΟΣ
 10 ΧΕΝΥΘΥΝΣΤΡ
 ΚΛΕΙΟΙΟΙΡΙΞΟΙΟ
 ΘΕΟΤΟΤΟΙΓΥΝ
 ΙΙΛΟΜΜΕΙΙΕΦ

Λίθος κιτρινοειδής ἔχων μῆκος 0,19, πλάτος 0,10 καὶ πάχος 0,05, εὑρεθεὶς δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Χατζιλᾶρ ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀποστόλου Καραλιγκιώτου μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Εἶνε ἀποκεκρου- μένος ἄνωθεν, δεξιόθεν καὶ κάτωθεν.

10

ΝΙΟΝΑΥ
 ΟΛΙC   CΑΙ
    ΡΙ

Ὁ λίθος εὑρεθεὶς ἐν τῷ αὐτῷ γηπέδῳ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἐπιγραφή 4^η μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,59, πλάτος 0,43 καὶ πάχος 0,15. Τὰ τέσσαρα πρὸς ἄριστερά γράμματα εἶνε μείζονα καὶ ἴσως = [π]όλις, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ στίχῳ ἦσαν καὶ ἄλλα γράμματα, ἅτινα ἀπεξέστησαν, μόλις δὲ φαίνονται ἐκ τῶν σφζομένων καὶ τὰ 4 πρῶτα γράμματα.

11

ΙΟΙΔΕΕΙ
 ΝΙΚΟΠΟΛΙΣ
 ΘΕΜΙΣΤΙΩΝ
 ΣΗΣ // // ΣΠΕΛ
 ΑΠΟΛΛΩΝ
 ΟΔΕΑ

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,24, πλάτος 0,12 καὶ πάχος 0,06. Εὑρεθεὶς δὲ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας Κ. Πατόφλα ἐστρωμένος μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ κάτωθεν καὶ ἐν μέρει καὶ ἄριστερόθεν, εἶνε δὲ κατὰ τὸ μέσον διερρωγός. Ὄνομα δὲ Θεμιστίων εἶνέ μοι ἄγνωστον ἀλλαχόθεν.

Εἰ καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν κολοβῶν τούτων λίθων (4-11) εἶνέ μοι ἄσαφές (μόνον ὁ ὑπ' ἀριθ. 9 φαίνεται ὡν κατάλογος ὀνομάτων), ὅμως ἐνταῦθα, μετὰ τὰ ψηφίσματα, ἔκρινα καλὸν νὰ καταλέξω αὐτούς.

12

ΛΕΥΚΑ // // ΑΝΤΙΓΕΝΕΙΣ ΔΕΞΙΠΠΕΙΟ // //
 ΑΡΧΙΦΡΟΥΡΕΙΣΑΣΚΑΙΟΙΣΥΝΦΡΟΥΡΟΙ

Λευκά[τ]α Ἀντιγένεις Δεξιππειο[ς]
 ἀρχιφρουρείσας καὶ οἱ σύνφρουροι.

Ὁ λίθος εὑρηται ἐν μεγάλῳ Καισερλί ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀτῆφ Ταφούρμπεη. Ἦν δὲ γραπτὸς πίναξ (λ. λευκοῦ) ἀέτωμα καὶ παραστάδας ἔχων καὶ κατὰ τὴν κάτω πλευρὰν ἔμβολον πρὸς ἐγγόμεφωσιν ἐπὶ βάρθρου. Ὑψ. 0,80, ἐμβόλου 0,20. Ὅθεν τὸ ὄλον ὕψος 1,00, πλ. 0,75, πάχος 0,14. Τῆς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ μέσον τετραγώνου βαθύσματος ὑπαρχούσης ποτὲ γραφῆς ἵχνη δὲν σώζονται. Ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ γείσου τοῦ ἀετώματος. Ὁ πίναξ ἦν ἀνατεθειμένος τῷ Λευκάτα (= Ἡλίφ). Τὸ ἀρχιφρουρεῖν μόνον ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ὅσον ἔμοιγε γνωστόν, ἀπαντᾷ.

13

.. ΣΙΠΡΟΣ .....

Λύ]σιππος .....

Ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ λ. λευκοῦ γραπτὸς πίναξ ὕψ. 0,75, πλάτους 0,50 καὶ πάχ. 0,04. Ἡ ἐπιγραφή ἐφέρετο οὐχὶ ἄνω ἐπὶ τοῦ γείσου, ἀλλὰ κάτω ἐπὶ τῆς ταινίας τῆς παρὰ τὸ ἔμβολον ἐγκεχαραγμένη. Μοίρα κακῆ μόνον τὸ ὄνομα, καὶ τοῦτο κολοβόν, τοῦ ἀναθέντος ἐσώθη. Ὁ λίθος ἐκ τῆς φλιάς τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ Δαμασιώτου μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

14

... ΥΝΑΡΝΑΕΙΟΣΣΑΡΑΠΙΔΙΙΣΙΔΙ

... υν Ἀρνάειος Σαράπιδι Ἴσιδι.

Ἐτερος ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ λευκοῦ λίθου

γραπτὸς πίναξ ὕψ. 0,48, πλάτ. 0,36 καὶ πάχ. 0,05. Ἀποκεκρουμένος εἶνε κατὰ τὴν ἄνω πρὸς τὰριστερὰ (τοῦ θεατοῦ) γωνίαν, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον, ὅσον 4, ὡς εἰκάζω, ἠδύναντο νὰ χωρήσωσιν ἔτι γράμματα. Ὅθεν συμπληρωτέα ἴσως ἡ ἐπιγραφή ὠδέ πως [Πύθο]υ (= Πύθων) ἢ [Φίλο]υ Ἀρνάειος κτλ. Ὄνομα Ἀρνάειος, παρ' ὃ τὸ κτητικὸν Ἀρνάειος, εἶνέ μοι ἄγνωστον. Τῆς δ' ἐπὶ τοῦ πίνακος γραφῆς ἴσως λείψανα εἶνε τὰ καὶ νῦν ἔτι σωζόμενα ἀμυδρὰ ἔχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ. Φαίνεται ὅτι οἱ τοιοῦτοι πίνακες ἦσαν συνήθεις ἐν Θεσσαλίᾳ (παράβ. καὶ κατωτέρω ἀριθ. 22)

15

Μ Ν Α Σ Α Ρ Ε Τ Α	Μνασαρέτα
ΠΑ Ν Τ Α Π Ο Ν Ε Ι Α	Πανταπονεια
Α Φ Ρ Ο Δ Ι Τ Α	Ἀφροδίτα

Λίθος λευκὸς τετράγωνος ἔχων μῆκος καὶ πλάτος 0,46, πάχος δὲ 0,13. Εὑρεθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἰωάννου Τζίρου μετενεγκόντος αὐτὸν ἐκ τῆς καταφισθείσης οἰκίας τοῦ Ἰουδαίου Ἰσιουὰ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ἐν τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ ὑπάρχει κοιλῶμα ἀκανονίστου κύκλου, ἐν ᾧ ἴσως ἐστηρίζετο ἀγαλμάτιον τῆς Ἀφροδίτης, ἣ προσήνεγκεν αὐτὸ *Μνησαρέτη* ἢ *Πανταπόνου*. Ὄνομα *Πανταπόνο*, παρ' ὃ γίνεται τὸ κτητικὸν *Πανταπόνειος*, εἶνέ μοι ἄγνωστον.

16

Κ Α Λ Λ Ι Α Σ	Καλλίας
Ν Ι Κ Ο Υ Ν Ε Ι	Νικούνει-
Ο Σ Ο Ν Ε Θ Ε	ος ὀνέθε[ι]-
Κ Ε	κε

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,26, πλάτος 0,22 καὶ πάχος 0,06. Εὑρεθεὶς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰουδαίου Σαμουὴλ Μιζᾶ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

17

ΟΙ ΝΕΑΝΙΣΚΟΙ
ΠΟΛΥΞΕΝΟΝΑΣΤΟΦΥΛΕΙΟΝ
ΓΥΜΝΑΣΣΑΡΧΕΙΣΑΝΤΑ

Οἱ νεανίσκοι
Πολύξενον Ἀστοφύλειον
γυμνασσαρχεῖσαντα.

Λίθος λευκὸς ἀκριβῶς τετράγωνος ἔχων ἐν ἐκάστη πλευρᾷ ἕκτασιν 0,88 καὶ πάχος 0,13, κάτωθεν δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου γίνεται σχῆμα στρογγύλον καὶ οὕτως ἀποτελεῖται κιονόκρανον. Ἡ ἐπιγραφή (τὰ γράμματα σφόδρα πεποικιλιμένα δι' ἀκρεμόνων) εἶνε κεχαραγμένη ἐν μιᾷ πλευρᾷ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ λίθου ὑπάρχουσι κοιλώματα, ἐν ᾧ ἐστηρίζοντο οἱ πόδες ἀγάλματος τοῦ Πολυξένου. Ὁ λίθος εὑρεθεὶς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὄνομα κύριον Ἀστοφύλος, παρ' ὃ τὸ Ἀστοφύλειος γίνεται, εἶνέ μοι ἄγνωστον. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε καὶ τὸ ῥῆμα *γυμνασσαρχεῖν* ἀντὶ τοῦ *γυμνασιαρχεῖν*, ἔνθα τὸ ἰ ἀφωμοιώθη εἰς Σ.

18

ΕΥΑΝΔΡΟΣ ΕΥΑΝΔΡΟΥ ΒΕΡΟΙΑΙΟΥ ΣΕΠΟΙΕ

Εὐάνδρος Εὐάνδρου Βεροιαῖος ἐποίη[ε].

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,54 καὶ πάχος 0,35¹ εἶνε προτομὴ γυναικὸς μετὰ βάσεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἣ δὲ κεφαλὴ πρόσθετος οὔσα καὶ ἐξ ἄλλου λίθου, ὡς δεικνύει ἢ κατὰ τὸν λαιμὸν κοιλότης, ἐν ᾗ ἐτίθετο, ἐλλείπει. Τὸ ἔργον φαίνεται τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων ὄν καὶ οὐχὶ καλὴν γλυφίδα ἐμφαῖνον, εἶνε δ' ὅμως σπουδαῖον κατὰ τοῦτο, ὅτι νέον γλύπτην ἐκ Βεροίας παρέχει ἄγνωστον τέως, ὡς βλέπω ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape - Benseler, ὅπερ μόνον ἐνταῦθα βοήθημα ἔχω¹.

19

ΤΑ ΔΑΙΕ Ταδαῖε

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,15 καὶ πλάτος 0,05 καὶ ἀποκεκρουμένος ἀπανταχόθεν. Εὑρίσκεται ἐστρωμένος ἐν τῇ αὐλῇ Ἰωάννου Εὐαγγέλου ἐν τῇ συνοικίᾳ Σαρσλάρ. Ὄνομα *Ταδαῖος* (;) εἶνέ μοι ἄγνωστον ἄλλοθεν.

20

ΤΟΝ ΜΕΤΑΛΛΗΘΕΙΑΣ ΖΗ
ΣΑΝΤΑΚΑΛΩΣΑΓΕΛΛΑΟΝ

¹ Καὶ ἐν τῷ τοῦ E. Loewy βιβλίῳ (Ins. Gr. Bildhauer) δὲν φέρεται ἀναγεγραμμένος ὁ τεχνίτης, ὡς φίλος ἀνὴρ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπέστέλλει μοι.

ΤΥΜΒΟΣΕΧΕΙΚΑΤΑΓΗΣ
 ΤΕΡΜΑΛΑΧΟΝΤΑΒΙΟΥ
 5 ΜΝΗΜΗΣΔΗΛΙΘΟΣΕΙΜΙ
 ΦΕΡΣΑΤΑΓΡΑΜΜΑΤΑΤΑΥΤΑ
 ΣΠΟΥΔΗΣΤΕΥΝΟΙΑΣ
 ΚΥΔΟΣΕΝΕΓΚΑΜΕΝΩ

Τὸν μετ' ἀληθείας ζήσαντα καλῶς Ἀγέλαον
 τύμβος ἔχει κατὰ γῆς τέρμα λαχόντα βίου,
 μνήμης δ' ἡ λίθος εἰμί φέρουσα τὰ γράμματα ταῦτα
 σπουδῆς τ' εὐνοίας κῦδος ἐνεγκαμένῳ.

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,92, πλάτος 0,65
 καὶ πάχος 0,17. Λήγει εἰς ὀξύ, ἐν δὲ τῷ τριγώνῳ
 τῷ ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ῥόδαξ ἀντ' ἀν-
 θεμίου, ἐν δὲ ταῖς ἐντομαῖς τῶν γραμμάτων ὑπάρ-
 χει καὶ ἐρυθρὸν χρῶμα καλῶς σφζόμενον. Τὰ
 γράμματα εἶνε μεγάλα, ἀπαξ δὲ τὸ Σ χαράσσεται
 διὰ τοῦ C (στίχ. 2) καὶ τὸ ΟΥ διὰ τοῦ 8 (στίχ.
 6). Ὁ λίθος εὑρέθεις ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γεωργίου
 Μουρούφη κειμένη παρὰ τὸ παραποτάμιον Τουρκι-
 κὸν νεκροταφεῖον μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.
 Εἶνε δὲ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή ἐν στίχοις ἐλεγειακοῖς,
 ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης. Σημειωτέον τὸ λίθος
 μετὰ θηλυκοῦ γένους. Ὄνομα δὲ Ἀγέλαος εἶνε
 μοι γνωστὸν ἐκ πολλῶν ἄλλων χωρῶν, οὐχὶ δὲ καὶ
 ἐκ Θεσσαλίας.

21

Π Ο Λ Υ Δ Ι Ρ Ο Σ   Πολύδαρος
 Π Α Γ Κ Λ Ε Α Ι Ο Σ   Παγκλέαιος

Μάρμαρον λευκὸν μετὰ γείσου ἔχον μῆκος 0,97,
 πλάτος δὲ 0,46 καὶ πάχος 0,19, εὑρεθὲν δὲ ἐν τῷ
 Ἑβραϊκῷ σχολείῳ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.
 Τὸ μετὰ τοῦ Α καὶ Ρ φερόμενον Ι νομίζομεν μετα-
 γενεστέρας χειρὸς ἢ τύχης ὅλως ἔργον, διότι καὶ
 τὴν ἀνάλογον ἀπόστασιν δὲν ἔχει τὸ Ι ἀπὸ τῶν
 ἄλλων γραμμάτων καὶ διότι τὸ ὄνομα Πολύδαρος
 καὶ ἐξ ἄλλων Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν εἶνε γνωστὸν.
 Ὄνομα δὲ Παγκλέας (κατὰ τὸ Ἀγαθοκλέας, Νι-
 κοκλέας, ἅπερ καὶ εὐρηγται ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπι-
 γραφαῖς), παρ' ὃ τὸ Παγκλέαιος γίνεται, εἶνε
 ἀμάρτυρον, ὅσον ἐγὼ οἶδα, ἄλλοθεν.

22

ΦΙΛΟΛΑΕΕΜΠΕΔΩΝΟΣΚΑΛΛΙΚΛΕΑΙΕΡΩΝΟΣΧΡΗΣΤΟΙ
 ΧΑΙΡΕΤΕΕΜΠΕΔΩΝΕΣΦΙΛΟΛΑΟΥΧΑΙΡΕΤΕ

Φιλόλαε Ἐμπεδίωνος, Καλλίκλεα Ἰέρωνος χρηστοί
 χαίρετε. Ἐμπεδίωνες Φιλόλαου χαίρετε.

Λίθου λευκοῦ πίναξ ἀναθηματικός, οἷοι οἱ προη-
 γούμενοι τὸ σχῆμα (παράβ. ἀριθ. 12, 13, 14) μῆκ.
 0,67, πλ. 0,60 καὶ πάχ. 0,08. Ἐξιτήλου γενο-
 μένης τῆς γραφῆς ἀπεξέστησαν ἔπειτα καὶ τὰ πρό-
 τερον γράμματα καὶ ὁ πίναξ μετετρέπη εἰς στήλην
 ἐπιτύμβιον. Εὑρέθη ἐν τοῖς ἀγροῖς παρὰ τὸ χω-
 ρίον Χατζιλάρ (παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κρανωνῶνα)
 ὑπὸ ποιμένων καὶ ἐκ τῆς καλύβης, ἔνθα ἦν κατα-
 κείμενος, μετεκομίσθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Εἶνε
 δὲ τεθραυσμένος εἰς τέσσαρα τεμάχια. Ἐν τῷ 1^ῳ
 στίχῳ τὸ Δ μετὰ τοῦ Ι εἰς ἐν γράμμα ἠνωμένα (Δ).

23

Μ Η Ν Ο Δ Ο

Λίθος λευκός, ἀποκεκρουμένος δὲ δεξιόθεν καὶ
 κάτωθεν, ἔχει μῆκος 0,35, πλάτος 0,19 καὶ πά-
 χος 0,10. Εὑρέθεις μετὰ τοῦ λίθων συμπεφορημένων
 παρὰ τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων μετηνέχθη εἰς
 τὸ Διδασκαλεῖον.

24

Θ Ε
 Φ Ω Κ

Λίθος λευκός μῆκος 0,41, πλάτους 0,18 καὶ
 πάχος 0,08. Εὑρέθεις ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἀγίου Δη-
 μητρίου τοῦ Κομνηνοῦ τῆς ὑπαρχούσης παρὰ τὸ
 Τσάγεζι μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὁ λίθος
 εἶνε περιέργος, διότι δεξιόθεν θὰ ἦτο ἀποκεκρουμέ-
 νος, εἰ καὶ φαίνεται καὶ ἐκεῖ νῦν ἐπειρασμένος·
 τοῦλάχιστον τοῦτο ἀπαιτεῖ τὸ σχῆμα αὐτοῦ.

25

Κ Α Ι Ο Σ Ε Υ Δ Α Μ Ε Ι Ο   Δί]κχιος Εὐδάμειος

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,57, πλάτος 0,38
 καὶ πάχος 0,08, εἶνε ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν, καὶ
 ἐκατέρωθεν τῶν γραμμάτων βεβλαμμένος, εὑρέθη
 δὲ ἐν τῷ βραχίονι τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὰ σφαγεῖα,
 ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

26

/// Ρ Χ Ε Π /// Λ Ι Σ Δ Ι Ο Κ Λ Ε Ι Α Ι Α

Ἀρχέπ[ο]λις Διοκλειαία

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 1,43, πλάτος 0,61 καὶ πάχος 0,15. Εὐρέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἀνθέμιον. Τὸ Ἀρχέπολις ὡς ὄνομα γυναικὸς εἶνέ μοι ἀλλαχόθεν ἄγνωστον.

27

... Ω Τ Ο Υ Η Ρ Ω Ι Χ Α Ι Ρ Ε

... Φιλῶτου ἡρώϊ χαίρει.

Ὁ λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,70, πλάτος 0,82 καὶ πάχος 0,08 καὶ ἀέτωμα. Εὐρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Βασιλείου Χρόνη ἐν τῇ συνοικίᾳ Σάλια, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος κάτωθεν καὶ ἀριστερόθεν.

28

... Δ Ε Ι C I A C A Μ Β Α
... Α Τ Ο Ν Ε Α Υ Τ Η C
... Α Μ Ν Ε Ι Α C Χ Α
... Ω C Χ Ρ Η C Τ Ε
... Ι Ρ Ε

Παρα]δεισία Σαμβα-
υλαί]α τὸν ἑαυτῆς
ἀνδρ]α μνείας χά-
ριν ἡ]ως χρηστὴ
χα]ίρει.

Ὁ λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,88, πλάτος 0,23 καὶ πάχος 0,12, ὑπεράνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ἀνθέμιον. Εὐρέθη ἐστρωμένος ἐν λιθοστρώτῳ ὁδῷ τῆς συνοικίας Σαρασλάρ τῆς Λαρίσης μετὰ τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν γῆν ἐστραμμένων, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον· εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος ἀριστερόθεν. Εἰ καὶ τὸ ὄνομα Παραδεισία εἶνέ μοι ἄγνωστον ἀλλαχόθεν, ὅμως οὕτως ἐτόλμησα νὰ συμπληρώσω αὐτό, τὸ δὲ ὄνομα Σαμβαύλας, παρ' ὃ τὸ κτητικὸν Σαμβαυλαία γίνεται, εἶνε ἤδη γνωστόν.

29

... Ω Ρ Ο Ε
... Τ Η C Y N
... Μ C Χ Α Ρ Ι

Διόδ[ε]ωρος
... τῆ συν-
θίφ] μ(νεία)ς χάριν[ν.

Ὁ λίθος λευκός καὶ ἀποκεκρουμένος ἀριστερό-

θεν, ὅστις ἔχων μῆκος 0,45, πλάτος 0,19 καὶ πάχος 0,06 εὐρέθη μετὰ τῶν λίθων συμπεφορημένων ἐν τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ καὶ προελθόντων ἐκ τῆς πύλης Φαρσάλων κατεδαφισθείσης, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ μνείας ἐχαράχθη μόνον διὰ δύο γραμμάτων Μ C συντόμως.

30

Α Υ Ξ Η Σ Σ Κ Ρ Α Τ Η Σ Ω
Α Π Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Α Χ Ρ Η Σ Τ Η
Χ Α Ι Ρ Ε

Αὔξης Κρατησῶ
ἀπελευθέρα χρηστὴ
χαίρει.

Ὁ λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,50, πλάτος 0,50 καὶ πάχος 0,09, ὅστις εὐρεθεὶς ἐστρωμένος ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας τοῦ φωτογράφου Γ. Ἀποστολίδου μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἶνε Ἑρμοῦ χθονίου ὁμοίωμα. Περίεργος δ' εἶνε ὁ διπλασιασμός τοῦ ἐν τέλει τῆς λέξεως Σ, πρβλ. καὶ ἐν Ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς «εἰς τὴν» (C. I. A. II, 272, 8 τοῦ 4^{ου} π. X. αἰῶνος) καὶ «εἰς τὸ» (C. I. A. II, add 573, b, 15 τοῦ 4^{ου} π. X. αἰῶνος), κτλ. Κύρια δὲ Αὔξη (ἡ) καὶ Κρατησῶ (ἡ), οἷ ὅμοιον εἶνε τὸ ἐν Ἐπιγρ. Περγάμου 882 Νικησῶ (πρβλ. καὶ Ἡγησῶ, Κτησῶ, Μρασῶ, κτλ.), εἶνε ἀκαταχώριστα ἐν τῷ Λεξικῷ Pape. Τὸ Κρατησῶ εἶνε γνωστόν καὶ ἐξ ἄλλης Θεσσ. ἐπιγρ. (Athen. Mitth. 1883, σ. 50, 13).

31

Υ Γ Ι Α Ν C Π Ο Ν
Δ Η Τ Η Ν Ε Α Υ Τ Η C
Θ Ρ Ε Π Τ Η Ν Μ Ν Η
Μ Η C Χ Α Ρ Ι Ν

Υγίαν Σπόν-
δη τὴν ἑαυτῆς
θρεπτὴν μνή-
μης χάριν.

Ὁ λίθος λευκός ἔχων μῆκος 1,13, πλάτος 0,45 καὶ πάχος 0,10. Εὐρέθη ἐν τινὶ ἀμπέλῳ τοῦ χωρίου Γκερλί· ἀποκείμενος δὲ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πρώην δημάρχου Ψάρα μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ἦν προτομὴ γυναικὸς γεγλυμμένη, ἧς σφίζεται μόνον ὁ λαιμὸς καὶ τὸ στήθος. Τὸ ὄνομα Σπόνδη (ἐκ τοῦ σπονδὴ γενόμενον, πρβλ. ἀρετὴ Ἀρέτη, κραυγὴ Κραύγη, κτλ.) φέρεται μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ Θεσσαλικῶν ἐπιγρῶν, ὅσον ἔμοι γε γνωστόν.

32

Α Π Ο Λ Λ Ο Δ Ω
Ο Σ Α Ν Α Τ Ο Λ Η
Τ Η Ν // Α Υ Τ Ο
Γ Υ Ν Α Ι Κ Α Μ
5 Ν Ε Ι Α Σ Χ Α Ρ Ι Ν
Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ
.....

Ἀπολλόδω[ρ-
ος Ἀνατολή[ν
τὴν [ἐ]αυτοῦ
γυναῖκα μ-
νείας χάριν
ἤρωσ χρησ-
[τὴ χαίρει].

Λίθος λευκὸς ἔχων ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ῥό-
δακα καὶ μῆκος 0,35, πλάτος 0,21-0,32 καὶ
πάχος 0,07. Εἶνε ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν, δεξιόθεν
καὶ κάτωθεν, εὑρεθεὶς δὲ παρὰ τὸ καλούμενον Φά-
ληρον μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Κύριον δὲ
ὄνομα γυναικὸς Ἀνατολή εἶνέ μοι ἄγνωστον ἀλ-
λαχόθεν.

33

Φ Ι Λ Ω Τ Ε Ρ Α Θ Ε Ο Τ Ε
Μ Α Σ Α Π Ε Λ Ε Υ Θ Ε Ρ Α
// PE

Φιλωτέρα Θεοτε[ί-
μας ἀπελευθέρα
χαί]ρει.

Λίθος ὑπομέλας ἔχων μῆκος 1,26, πλάτος
0,64 καὶ πάχος 0,16. Εὑρεθεὶς δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ
ιατροῦ Γερογιώκα μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.
Τοῦ χαῖρε τὸ χαι εἶνε ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐξαληλιμ-
μένον. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Pape-Benseler δὲν
ὑπάρχει διὰ τοῦ ΕΙ τὸ Θεοτεῖμα.

34

Ρ Θ Ο Υ Λ Ε Υ Κ Ι Σ
Χ Ι Ε

Ῥορθου Λεύκι[ε
χαί]ρει

Ὁ λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 1,45, πλάτος
0,46 καὶ πάχος 0,14· εὑρεθεὶς δ' ἐν τῷ ἀγίῳ
Ἀχιλλεῖῳ ἐκ λίθων τῆς Φαρσαλίας πύλης κατε-
δαφισθείσης μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

35

ϸ Ν ✱

Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ε Β Ι Λ Ο Υ
Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ Σ Τ Ε Χ Α Ι
Ρ Ε

Ἀλέξανδρε Βίλου,
ἤρωσ χρηστέ χαί-
ρει.

Ὁ λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,38, πλάτος
0,43, πάχος 0,18 καὶ ὑπάρχων ἐν τῷ στρατιω-

τικῷ νοσοκομείῳ τῷ παρὰ τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Γαλ-
λίας κειμένῳ μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον· εἶνε
δὲ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καὶ κάτωθεν. Τὸ χρη-
στὸς γράφεται διὰ δύο Σ, πρὸβλ. καὶ ἐν Ἀττικαῖς
ἐπιγραφαῖς «χρησστή» (C. I. A. III, 3021, 3 ἐπὶ
τῶν χρόνων τῶν Καισάρων). Κύριον δὲ ὄνομα Βί-
λος εἶνε ἄγνωστον. Ὁ σταυρὸς καὶ τὰ λείψανα
τῶν γραμμάτων τὰ παρ' αὐτὸν εἶνε μεταγενέ-
στερα. Κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχουσι δύο ῥό-
δακες κατὰ τὸ ἡμισυ σφζόμενοι.

36

... Ι Ι Α Χ Ι Λ
Χ Α Ι Ρ Ε

Λίθος λευκὸς ὀγκώδης ἔχων μῆκος 1,61, πλά-
τος 0,32 καὶ πάχος 0,24 καὶ ἀποκεκρουμένος ἀρι-
στερόθεν. Εὑρέθη ἐν τῇ Φαρσαλίᾳ πύλῃ παρὰ τὴν
τάφρον, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

37

Λ Ο Σ Ι Μ Ν Ε Ι Α Σ Χ Α . . .
Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ Τ Ε Κ Α Ι . . .
Λ Η Ψ Υ Χ Η Χ Α Ι Ρ .

... σοι μνείας χά[ριν
ἤρωσ χρηστέ καὶ [κα-
λή ψυχὴ χαί]ρει.

Λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,52, πλάτος 0,42
καὶ πάχος 0,08 καὶ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καὶ
δεξιόθεν. Εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Παναγιώτου Σιώκου
ἐστρωμένος ἐν τῇ αὐλῇ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ
Διδασκαλεῖον. Εἶνε δ' ἄξιος λόγου διὰ τὸν πρόσθετον
τύπον «καὶ καλή ψυχὴ».

38

Ν Ε Ι Κ Ω Ν Π Ο Λ Υ Κ Ρ Ι
Τ Ο Υ Η Ρ Ω Σ Χ Α Ι Ρ Ε

Νείκων Πολυκρί-
του ἤρωσ χαίρει.

Λίθος λευκὸς μετὰ βαθύσματος κωνοειδοῦς καὶ
μετ' ἀνθεμίου ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς καὶ μετὰ
δύο ῥοδάκων κάτωθεν αὐτῆς. Ἔχει μῆκος 1,22,
πλάτος 0,49 καὶ πάχος 0,10, εὑρεθεὶς δ' ἐν τῷ
βραχίονι τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὰ σφαγεῖα μετηνέχθη
εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Τὸ δὲ ἐν τῷ Νείκων Ε δὲν
ἔχει τὴν ἐν τῷ μέσῳ κεραίαν καὶ εἶνε ὁμοῦ μετὰ
τοῦ Ν εἰς ἓν γράμμα συμπεπλεγμένον ὅπως καὶ τὸ
Η μετὰ τοῦ Ρ ἐν τῇ λέξει ἤρωσ.

39

ΦΙΛΟΞΕΝΑΦΙΛΟ
ΞΕΝΟΥΗΡΩΙΣΣΑ
ΧΡΗΣΤΗΧΑΙΡΕ

Φιλοξένα Φιλο-
ξένου ήρωισσα
χρηστή χαίρει.

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,79, πλάτος δὲ 0,43 καὶ ὑποβαστάζων κίονα ξύλινον ἐν τῷ προφυλαίῳ τῆς οἰκίας Γ. Μπούρα. Τὸ δὲ ἐν τῷ *Φιλοξένα* Ξ κατὰ λάθος ἐχαράχθη ὡς Ε τὸ πρῶτον.

40

ΦΙΛΑΔ . . .	Φίλα Δ[ημάδην;
ΤΟΝΕΑ . . .	τὸν ἐα[υτῆς] ἄν-
ΔΡ	δρ[α μνείας χάριν].
ΗΡΩCΧ	ήρωc χ[ρηστὲ]
ΧΑΙΡΕ	χαίρει.

Λίθος λευκός ἔχων μῆκος 0,55, πλάτος 0,46 καὶ πάχος 0,10. Εὑρεθεὶς ἐν τῷ ἀγίῳ Χαραλάμπει μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ἦσαν γεγλυμμένοι δύο προτομαί, ἀλλ' αὐταὶ νῦν οὐδόλως σφίζονται ἐκτὸς μικροῦ μέρους τοῦ λαιμοῦ. Τὰ δ' ἐν παρενθέσει ἐν τῇ μεταγραφῇ διειλημμένα γράμματα οὐδόλως φαίνονται ἐν τῷ λίθῳ ἐξαφανισθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου.

41

ΦΙΛΑΚΙΜ ΟC	Φίλα Κίμ[ων]ο[ς]
ΧΡΗΣΤΗΧΑΙΡΕ	χρηστὴ χαίρει

Λίθος ὑπομέλας ἔχων μῆκος 0,31, πλάτος δὲ 0,23 καὶ πάχος 0,07 καὶ ἀποκεκρουμένος κάτωθεν. Εὑρεθεὶς ἐν τινὶ λιθοστρώτῳ ὁδῷ παρὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει κενὸς ὁ λίθος.

42

.....	
...ΩΑΝΔΡΙΜΝ..	τ[ῷ] ἀνδρὶ μν[είας]. .

Ὁ λίθος εἶνε λευκός ἔχων μῆκος 0,62, πλάτος 0,48 καὶ πάχος 0,08 καὶ ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν παρὰ τὰ γράμματα, κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἀνάγλυφον παριστάνον ἔφιππον μετὰ χλαμύδος ἐξηνεμωμένης, δεξιόθεν δὲ τοῦ ἵππέως κάτω-

ται γυνὴ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὴν κεφαλὴν ἐρείδουσα, κάτωθεν δὲ τοῦ ἵππέως ὑπάρχει κύων. Τὰ πρόσωπα ὑπὸ τοῦ χρόνου εἶνε κατεστραμμένα, εἶνε δὲ τὸ ἔργον καθόλου γλυφίδος οὐχὶ καλῆς. Ὁ λίθος εὑρίσκεται νῦν ἐν τῷ Διδασκαλεῖῳ διηρημένος εἰς δύο, μετηνέχθη δὲ εἰς αὐτὸ ἐκ τῶν κατεδαφισθεισῶν Τουρκικῶν εἰρκτῶν.

43

ΣΠΕΡΟCΦΙΛΙCΚΟΥΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟC
ΧΡΗCΤΕ

Ἐσπερος Φιλίσκου ἀπελεύθερος
[ήρωc] χρηστὲ [χαίρει].

Ὁ λίθος λευκός ὢν ἔχει μῆκος 0,21, πλάτος δὲ 0,18 καὶ πάχος 0,05, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος κάτωθεν, ὑπεράνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἀνάγλυπτον κόσμημα. Εὑρεθεὶς δὲ ἐν ταῖς κατεδαφισθείσαις εἰρκταῖς μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

44

ΑΝΔΡΑ	ἄνδρα
ΜΝΗΜΗC	μνήμης
ΧΑΡΙΝ	χάριν
ΗΡΩC	ήρωc
ΧΑΙΡΕ	χαίρει.

Ὁ λίθος εἶνε λευκός ἔχων μῆκος 1,20, πλάτος δὲ 0,14 καὶ πάχος 0,15. Ἡ ἐπιγραφή κεῖται ἐν τοῖς δεξιοῖς ἀναγλύπτου εἰκόνας ἀνδρός, οὐτινος σφίζεται μόνον μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος, περὶ δὲ τοὺς πόδας ὑπάρχει μικρὸς παῖς, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δὲ τοῦ παιδὸς ὑπάρχει ἡ χεὶρ τοῦ ἀνδρὸς ἐξηγμένη τῆς ἐσθῆτος. Ὁ λίθος καθόλου εἶνε διηρημένος καθέτως εἰς τὸ ἥμισυ, βεβαίως δὲ καὶ ἀριστερόθεν κατὰ τὸ ἀπολόμενον μέρος τοῦ λίθου ὑπῆρχον ἕτερα γράμματα τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸ ὄνομα ἐμφαινόντα. Εὑρεθεὶς δὲ καὶ οὗτος ἐν ταῖς εἰρκταῖς μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

45

ΜΑΡΚΙΑΔΑCΚΛΗΠΙΑΔΟΥΧΡΗCΤΟΝ
ΧΡΗCΤΟΥΤΟΝΕΑΥΤΗCΑΝ
ΔΡΑΗΡΩCΧΡΗCΤΕ
ΧΑΙΡΕ

Μαρκία Ἀσκληπιάδου Χρήστον
Χρήστου τὸν ἑαυτῆς ἀν-
δρα ἤρωσ χρηστῆ
χαίρει.

Ὁ λίθος εἶνε λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος κάτω-
θεν, ἔχει δὲ μῆκος 0,65, πλάτος 0,52 καὶ πάχος
0,06, ὑπεράνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἀνθέ-
μιον. Καὶ οὗτος εὐρεθεὶς ἐν ταῖς εἰρκταῖς μετηνέ-
χθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

46

Μ Α Ρ Κ Ε Ο Κ Τ Α . . . Μάρκε Ὀκτά[βιε φι-
Λ Α Δ Ε Λ Φ Ε Η . . . λάδελφε ἤ[ρωσ
Χ Ρ Η Σ Τ Ε Χ . . . χρηστῆ χαίρει.

Ὁ λίθος εἶνε λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος δεξιό-
θεν, ἔχει δὲ μῆκος 0,33, πλάτος 0,25 καὶ πάχος
0,08, εὐρεθεὶς δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Χαραλάμ-
πους μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

47

Σ Α Β Ε Ι Ν Α Α Π Ο Λ
Λ Ω Ν Ι Ν Τ Ο Ν Ι Δ Ι Ο Ν Σαβεῖνα Ἀπόλ-
Π Α Τ Ε Ρ Α Μ Ν Ε Ι Α Σ Χ Α λωνιν τὸν ἴδιον
Ρ Ι Ν πατέρα μνείας χά-
Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Σ Τ Ε Χ Ε ριν
ἤρωσ χρηστῆ χαίρει.

Ὁ λίθος εἶνε λευκὸς καὶ ἀποκεκρουμένος ἀνωθεν,
ἔχει δὲ μῆκος 0,65, πλάτος 0,40 καὶ πάχος 0,05,
εὐρεθεὶς δὲ ἐν τῷ μύλῳ τοῦ Δημητριάδου μετηνέ-
χθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ὄνομα δὲ Ἀπόλλωνιος
(ἐκ τοῦ Ἀπολλώνιος, ὡς τὸ Ἀλεξίς ἐκ τοῦ Ἀλέ-
ξιος ἢ Ἀλεξίας, Ἀκεσις ἐκ τοῦ Ἀκέσιος, κτλ.)
εἶνέ μοι ἀλλαχόθεν ἄγνωστον.

48

Κ Ε Ρ Δ Ω Ν Λ Υ Κ Α . Κέρδων Λύκα[ν
Τ Η Ν Ε Α Υ Τ Ο Υ Μ . . . τὴν ἑαυτοῦ μ[ητέ-
Ρ Α Μ Ν Η Μ Η Σ Χ ρα μνήμης χά-
Ρ Ι Ν Η Ρ Ω Σ Χ Ρ Η Ρ Τ ριν ἤρωσ χρη(σ)τ[ῆ
Χ Α Ι Ρ Ε χαίρει.

Ὁ λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,78, πλάτος 0,35
καὶ πάχος 0,08 καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἔχνη Ἐρ-

μοῦ, εἶνε δὲ ἀποκεκρουμένος δεξιόθεν καὶ εὐρεθεὶς
ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐν τῇ συνοικίᾳ
Ἀρναούτη μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Τὸ
χρηστ[ῆ] εἶνε πλημμελῶς κεχαραγμένον ΧΡΗΡΤΗ
ἀντὶ τοῦ ΧΡΗΣΤΗ. Τὸ δὲ Η μετὰ τοῦ Σ (ὡν Ρ)
εἰς ἐν γράμμα συμπεπλεγμένον.

49

Ν Ε Ι Κ Α Γ Ο Ρ Α Ν Ε Ι Κ Α Ν Ο
Ρ Ο Σ Θ Υ Γ Α Τ Η Ρ Χ Ρ Η Σ Τ Η

Νεικαγόρα Νεικάνο-
ρος θυγάτηρ χρηστή.

Ὁ λίθος εἶνε λευκὸς ἔχων μῆκος 0,30, πλάτος
0,37 καὶ πάχος 0,08, ὑπεράνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς
ἔχει ῥόδακα, εὐρέθη δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, ἔθεν
μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

50

Ζ Ω Σ Ι Μ Ο Σ Π Α Ρ Ζώσιμος Παρ-
Δ Α Λ Ι Σ Τ Η Σ Γ Υ Ν Α Ι δαλιστῆς γυναι-
Κ Ο Σ Μ Η Μ Η Σ Χ Α κὸς μνήμης χά-
Ρ Ι Ν ριν.

Ὁ λίθος ὑπομέλας ἔχων μῆκος 0,77, πλάτος
0,45 καὶ πάχος 0,06. Εὐρέθη ἐστρωμένος παρὰ
τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας Ἀννης Βάλθη, ἔθεν μετηνέ-
χθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Κύριον ὄνομα Παρδα-
λιστῆ εἶνέ μοι ἄγνωστον ἄλλοθεν.

51

Θ Ε Ο Κ Λ Η Σ Φ Ι Θεοκλῆς Φί-
Λ Ι Π Π Ο Ν Μ Ν Ε Ι λιππον μνεί-
Α Γ Χ Α Ρ Ι Ν Η Ρ Ω Ι ας χάριν ἤρωι.

Ὁ λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,42, πλάτος 0,25
καὶ πάχος 0,07, εὐρέθη δὲ ἐστρωμένος ἐν τῇ αὐλῇ
τῆς οἰκίας τοῦ Χριστοῦ Κουτσούμπα, ἔθεν μετη-
νέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Συμπεπλεγμένα τὰ
γράμματα ΝΕ τῆς λέξεως μνείας καὶ τὰ γράμ-
ματα ΝΗΡ τῶν λέξεων χάριν καὶ ἤρωι.

52

Ε Ρ Μ Α Ο Υ Χ Θ Ο Ν Ι Ο Υ Ἐρμάου χθονίου

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν γραμμάτων ὑπάρχει σχῆμα Ἑρμοῦ. Ὁ λίθος ἔχων μῆκος 0,62, πλάτος 0,36 καὶ πάχος 0,10 εἶνε ὑπομέλας, εὐρέθη δ' ἐν τοῖς ἐρειπίοις γεφύρας καταπεπτωκυίας παρὰ τὸ κτῆμα τοῦ Ὀθωμανοῦ Λιγκέρη, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, εἶνε δ' ἄνωθεν ἀποκεκρουμένος, δι' ὃ δὲν διεσώθησαν τὰ ἄλλα γράμματα.

53

...ΙΕΙΛΛΟΚΛΕ
...ΔΧΡΗΣΤΕΧΑΙΡΕ

ΕΡΜΗ ΧΘΟΝΙΩ

Ὁ λίθος λευκὸς ἔχων μῆκος 0,90, πλ. 0,56 καὶ πάχος 0,17 εἶνε ἀποκεκρουμένος ἄνωθεν καὶ ἐν μέρει ἀριστερόθεν μάλιστα κατὰ τὰ γράμματα. Εὐρέθη ἐν τοῖς πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀχιλλεῖου συνηγμένοις λίθοις καὶ ἐκεῖθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Μεταξὺ τῆς κυρίας ἐπιγραφῆς καὶ τῆς εἰς τὸν Χθόνιον Ἑρμῆν ἀναφερομένης ὑπάρχουσι βόδακες (ὧν ὁ ἕτερος ἀποκεκρουμένος) καὶ μεταξὺ τούτων ἄνθος. Ὑπὸ δὲ τὰ γράμματα Ἑρμῆ Χθονίῳ τοῦ Χθονίου Ἑρμοῦ τὸ σύνηθες ἐν τοῖς τοιοῦτοις λίθοις ὁμοίωμα.

54

ΓΡΟΦΙΜΕ
ΗΡΩΣΧΡΗΣ
ΧΑΙΡΕ ΤΕ

Γρόφιμε
ἥρως χρησ-
χαῖρε τέ

Ὁ λίθος εἶνε ὑπογλαυκίζων, ἔχει δὲ μῆκος 0,78, πλάτος 0,28 καὶ πάχος 0,08 καὶ εὐρέθη ἐν τῷ παρὰ τὸν ποταμὸν Τουρκικῶ νεκροταφείῳ, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει σχῆμα Ἑρμοῦ. Ὄνομα κύριον Γρόφιμος εἶνε μοι ἄγνωστον, ἴσως δὲ ὁ χαρακτὴς κατὰ λάθος ἐχάραξε τοῦτο ἀντὶ τοῦ Τρόφιμος.

55

ΣΑΚΟΝΔΑΛΑΙΛΙΑ
ΓΥΝΗΑΝΤΙΓΟΝΟΥ
ΗΡΩΙΣΑΧΡΗΣΤΗ
ΧΑΙΡΕ

Σακόνδα Λαιλία
γυνὴ Ἀντιγόνου
ἡρώισα χρηστὴ
χαῖρε.

Ὁ λίθος εἶνε ὑπομέλας ἔχων μῆκος 0,69, πλάτος 0,13 καὶ πάχος 0,09, ὑπερῶνω δὲ τῆς ἐπιγραφῆς εἶχε γυναικείαν προτομήν, ἀλλ' αὕτη νῦν εἶνε συντετριμμένη, σφύζεται δὲ μόνον ὁ λαιμός, οὗ πέριξ ὑπάρχουσι πλόκαμοι, ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει σχῆμα Ἑρμοῦ. Εὐρέθη δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Δερελί, ὅθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Τὸ ἡρώισα κακῶς ἐχάραχθη δι' ἐνὸς Σ (ὄρα καὶ ἐπιγρ. 30). Ὄνομα Σακόνδα εἶνε μόνον ἐκ θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν γνωστόν.

56

ΦΙΛΑΕΥΒΙΩΤΟΝΤΟΝΕΙ
ΔΙΝΥΙΟΝΛΝΙΑΣΧΑ//ΙΝ
ΗΡΩΣΧΡΗΣΤΑΙΧΑΙΡ//

Φίλα Εὐβίωτον τὸν εἰ-
δι(ο)ν υἱὸν μνίας χά[ρ]ιν
ἥρως χρησταὶ χαῖρε.

Ὁ λίθος ὑπογλαυκίζων καὶ ἔχων μῆκος 0,50, πλάτος 0,27 καὶ πάχος 0,15, εἶνε δὲ ἐνφοδομημένος ὡς ἀκρογωνιαῖος λίθος ἐν τῇ ἐπιστάσι τῶ χωρίου Νεχάλης, κτήματος Δημητριάδου καὶ Σκαλιώρα. Ὄνομα δὲ κύριον Εὐβίωτος διὰ τοῦ Ω δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ τοῦ Pape-Benseler λεξικῶ, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ Ο. Αἱ ἀνορθογραφίαι τοῦ λίθου μαρτυροῦσι σαφῶς τὴν προφορὰν τοῦ ΕΙ ὡς Ι καὶ τοῦ ΑΙ ὡς Ε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους.

57

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΕΡΜ
ΙΟΥΗΡΩΣΧΡΗΣΤ
ΕΧΑΙΡΕ

Ἀλέξανδρε Ἑρ-
μίου, ἥρως χρηστ-
ῆ χαῖρε.

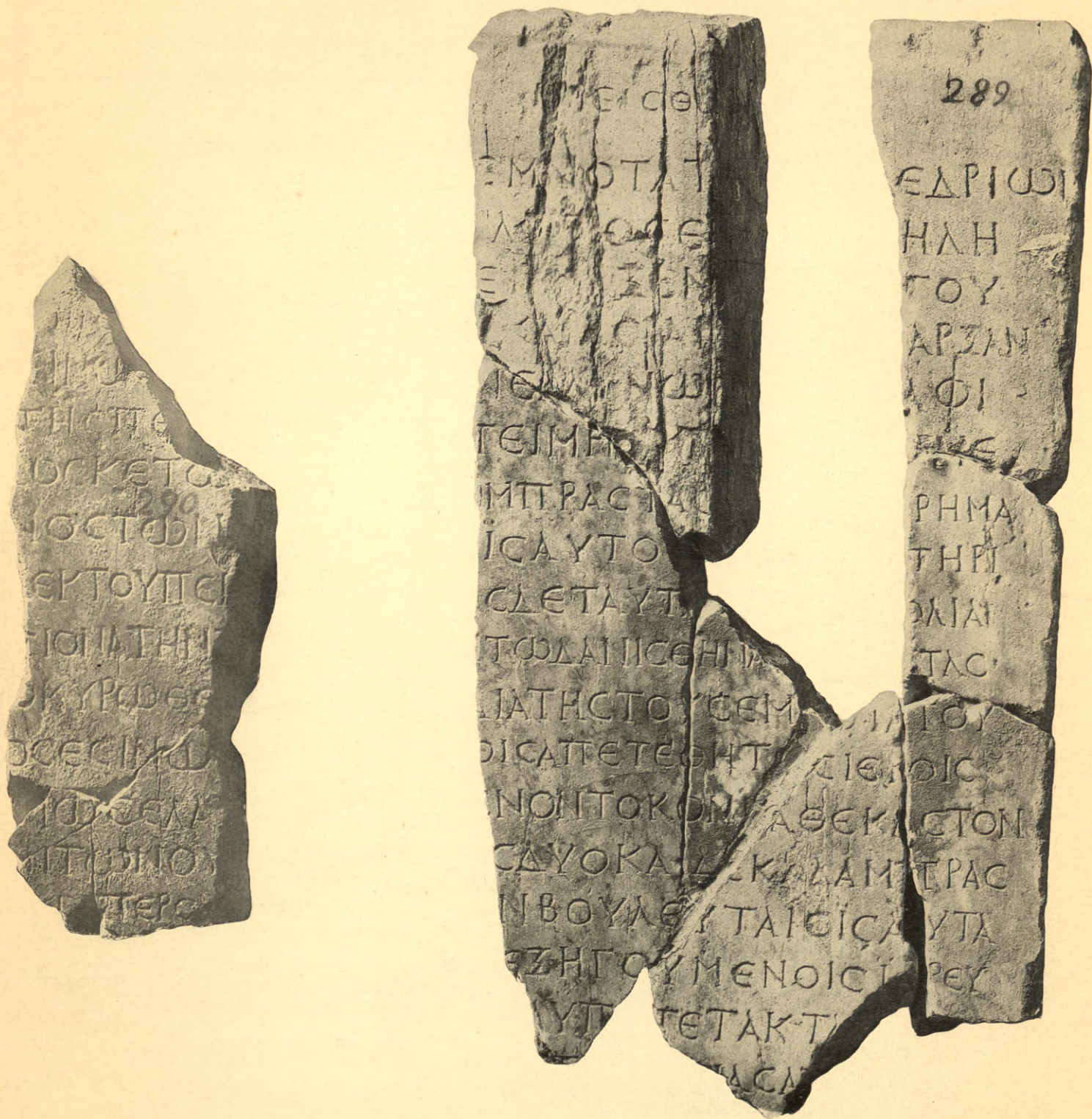
Ὁ λίθος εἶνε παρωδῆς, εὐρεθεῖς δ' ἐν τῇ οἰκίᾳ Μαρκίδου μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἀλλὰ δυστυχῶς συντετριμμένος εἰς ἐννέα τεμάχια. Ἄνωθεν ἔχει κεφαλὴν γεγλυμμένην, κάτωθεν δὲ ἰππέα. Ἐχει πλάτος 0,48, μῆκος δὲ 0,92 καὶ πάχος 0,12.

58

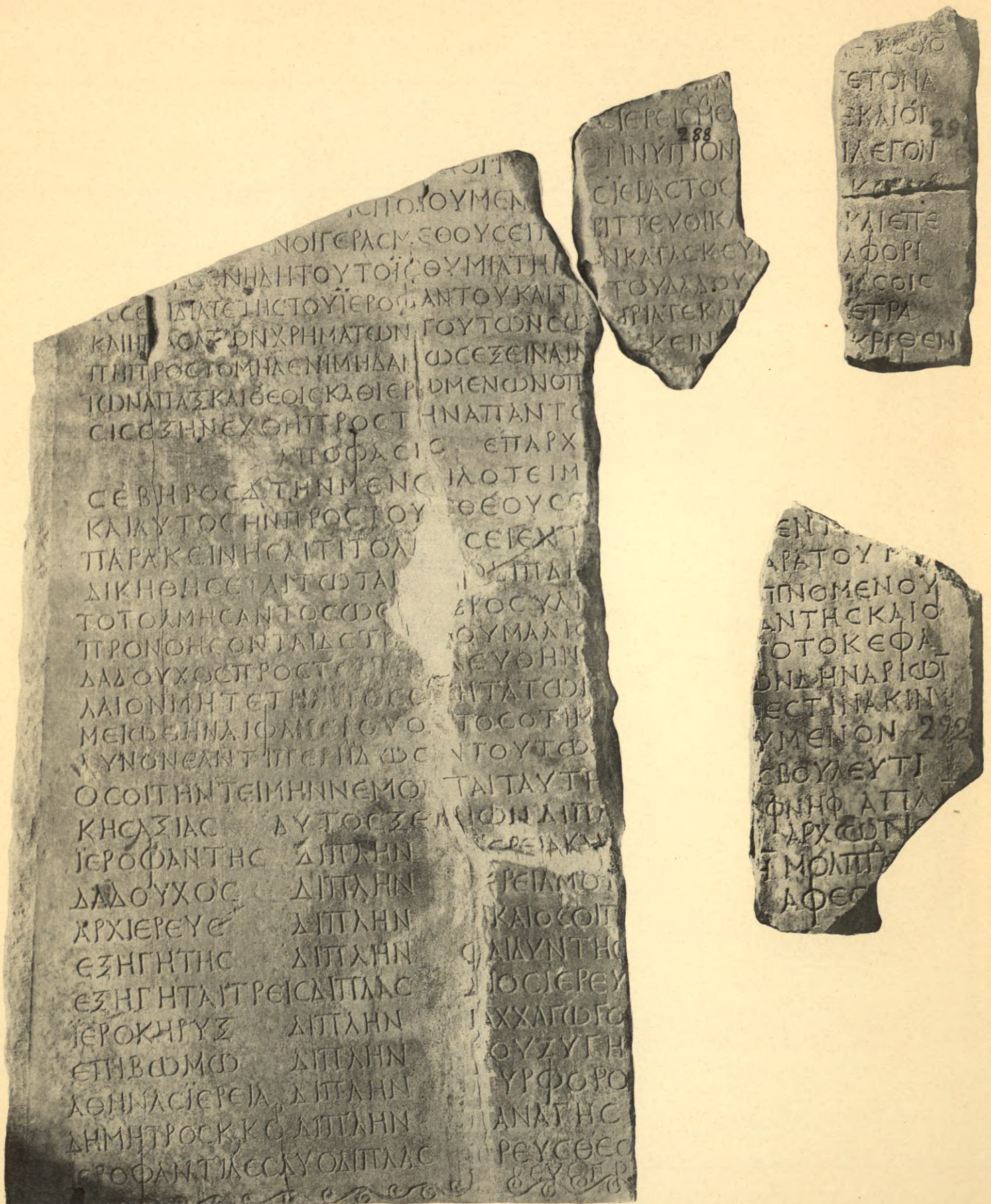
ΑΓΑΘΑΔΙΚΕΑΓΟΡΑΣ
ΗΡΩΕΙΧΡΗΣΤΗΧΑΙΡΕ

Ἀγάθα Δικεαγόρας
ἥρως χρηστὴ χαῖρε.

ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

...ΟΙ ΓΕΡΑΣΜΕΘΟΥΣΕΙΤ
 ...ΝΗΛΗΤΟΥ ΤΟΙΣ ΘΥΜΙΑΤΗ
 ...ΙΣΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΔΑΝΤΟΥ ΚΑΙ Τ
 ΚΛΗΤΟΝ ΔΝΧΡΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΤΩΝ ΟΥ
 ΠΗΤΡΟΣ ΤΟΜΗΛΑΝΙΜΗΔΑΙ ΩΣΕΣ ΕΙΝΑΙ
 ΤΩΝ ΑΠΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΙΣ ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΩΝ ΟΤ
 ΣΙΣΣΗΝΕΧΘΗΤΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΑΝΤΟ
 ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΕΠΑΡΧ
 ΣΕΒΗΡΟΣ Δ ΤΗΝ ΜΕΝΟ ΙΛΟΤΕΙΜ
 ΚΑΙ ΚΥΤΟΣ ΗΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ Σ
 ΠΑΡΑΚΕΙΝΗ ΣΑΙΤΙ ΤΟΛΙ ΣΕΙ ΕΧΤ
 ΔΙΚΗΘΗΣ ΕΙΛΙΤΩΤΑΙ ΙΟΥ ΠΑΡ
 ΤΟ ΤΟΛΜΗΣ ΑΝΤΟΣ ΟΣΩ ΕΡΟΣ ΥΛ
 ΠΡΟΝΟΗΣ ΟΝΤΑΙ ΔΕ ΣΤΕ ΙΟΥ ΜΑΛΙ
 ΔΑ ΔΟΥΧΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΕΥΘΗΝ
 ΛΑΙΟΝΙΜΗΤΕΤΗ ΤΟΣΟΝ ΤΑΤΩ
 ΜΕΙΩΘΗΝΑΙ ΟΜΕΙΟ ΟΥΟ ΤΟΣΟΤΗ
 ΜΥΝΟΝΕΑΝΤΙ ΠΕΡΙΑ ΩΣ ΝΤΟΥ ΤΩ
 ΟΣΟΙ ΤΗΝ ΤΕΙΜΗΝ ΝΕΜΟΙ ΤΑΙ ΤΑΥΤΗ
 ΚΗΣΑΣΙΑΣ ΔΥΤΟΣ ΖΕΛΩΝ ΔΙΠΛ
 ΙΕΡΟΦΑΝΤΗΣ ΔΙΠΛΗΝ ΚΡΕΙΑΚΑ
 ΔΑ ΔΟΥΧΟΣ ΔΙΠΛΗΝ ΠΡΕΙΑΜΟΙ
 ΑΡΧΙΕΡΕΥΕ ΔΙΠΛΗΝ ΚΑΙ ΟΣΟΙΤ
 ΕΖΗΓΗΤΗΣ ΔΙΠΛΗΝ ΦΑΙΛΥΝΤΗΣ
 ΕΖΗΓΗΤΑΙ ΤΡΕΙΣ ΑΠΤΙΛΑΣ ΔΙΟΟΙ ΕΡΕΥ
 ΙΕΡΟΚΗΡΥΣ ΔΙΠΛΗΝ ΙΑΧΧΑΤΩΤΟ
 ΕΤΙΒΩΜΩ ΔΙΠΛΗΝ ΟΥΣΥΓΗ
 ΑΘΗΝΑΣΙ ΕΡΕΙΑ ΔΙΠΛΗΝ ΥΡΦΟΡΟ
 ΔΗΜΗΤΡΟΣ ΚΚΟ ΔΙΠΛΗΝ ΑΝΑΓΗΣ
 ΕΡΟΦΑΝΤΙΣ ΟΥΟ ΔΙΠΛΑΣ ΠΡΕΥΣΘΕΟ

...ΙΕΡΕΙΟΝ
 ...ΤΙΝΥΠΤΙΟΝ
 288
 ...ΣΙΕΙΑΣΤΟΣ
 ...ΠΤ ΤΕΥΟΙΚΑ
 ...ΝΚΑΤΑΚΕΥ
 ...ΤΟΥ ΔΑΔΟΥ
 ...ΠΡΙΑΤΕΚΑ
 ...ΚΕΙΝ

...ΕΤΟΝΑ
 ...ΕΚΛΙΟΙ
 ...ΙΑ ΕΓΟΝ
 ...
 ...ΚΛΙΕΤΕ
 ...ΑΦΟΡΙ
 ...ΣΟΙΣ
 ...ΕΤΡΑ
 ...ΚΡΕΕΝ

...ΕΝ
 ...ΑΡΑΤΟΥ Ρ
 ...ΤΗΝ ΟΜΕΝΟΥ
 ...ΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Ο
 ...ΤΟ ΤΟ ΚΕΦΑ
 ...ΟΝ ΔΗΝ ΑΡΙΩ
 ...ΕΣΤΙΝ ΑΚΙΝ
 ...ΥΜΕΝΟΝ 292
 ...ΣΒΟΥΛΕΥΤΙ
 ...ΦΗΝΟ ΑΠΛ
 ...ΑΡΧΩΤΗ
 ...Ε ΜΟΛΠ
 ...ΑΦΕΟ

ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

Ὁ λίθος υπογλαυκίζων φέρει γεγλυμμένον ὑπὸ τὰ γράμματα σχῆμα Ἐρμοῦ χθονίου. Μῆκος ἔχει 0,90, πλάτος 0,49 καὶ πάχος 0,13, εὐρέθη δὲ ἐν τῷ πολιτικῷ νοσοκομείῳ Λαρίσης, ἔθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον. Ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape εὐρίσκεται τὸ θηλ. ὄνομα Δικααγόρα, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ Δικεαγόρα, καὶ τὸ Ἀγάθη καὶ οὐχὶ Ἀγάθα. Πλημμελῶς δὲ ὁ χαρακτήρας ἀντὶ τοῦ ἥρωος ἢ ἡρώϊς ἢ ἡρώϊσσα ἐχάραξεν ἡρωεῖ. Ἴσως ἤθελε νὰ γράψῃ ἡρωεῖ (παράβ. ἀριθ. 27).

59

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣΤΗΣΙ Ἀλέξανδρος τῆς ἰ-
ΔΙΑΣΓΥΝΑΙΚΟΣΜΝΙ δίας γυναικὸς μν(ε)ί-
ΔΟΧΑΡΙΝΗΡΩΟΧΡΗΣ[Τ ας χάριν ἡρώως χρῆσ[τ
ΕΧΑΙΡΕ ἔ χαῖρε.

Ἵπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λίθου ὄντος κυκλικοῦ ὑπάρχει ἀντὶ ῥόδακος κόσμημα ὀμφαλοειδεῖ φιάλῃ προσόμοιον, μεθ' ὃ ἰππεὺς μόλις φαινόμενος. Ὁ λίθος εἶνε Ἀπράγιος, εὐρέθη δὲ ἐν τῷ Τουρκικῷ τεμένει τῷ παρὰ τὸ Διδασκαλεῖον κειμένῳ καὶ ἐκεῖθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἔχει δὲ μῆκος 0,81, πλάτος 0,40 καὶ πάχος 0,08.

60

..... ΖΙΟΣ .....[σ]ιος
LITOREYΣΑΣ [λε]ιτορεύσας

Λίθος λευκὸς εὐρεθεὶς ἐν τινὶ τοίχῳ ἐνφοδομημένος τοῦ Ἰμαρὲτ τζαμίου τῆς Λαρίσης καὶ ἐκεῖθεν μετενεχθεὶς εἰς τὸ Διδασκαλεῖον, ἀποκεκρουμένος δὲ ἄνωθεν καὶ ἀριστερόθεν καὶ ἔχων μῆκος 0,35, πλάτος δὲ 0,31 καὶ πάχος 0,19. Εἶνε δὲ τὸ λειτορεύειν γνωστὸν μόνον ἐκ Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν = ἱερατεύειν.

61

ΖΩΣΜΟΣΦΙΛΙΠΑ Ζ[ώ]σ(ι)μος Φιλίπ(π)α
ΛΑΧΑΙΡΙΝ λαῶ χαίρ(ε)ιν.

Ὁ λίθος υπογλαυκίζων εἶνε τεθραυσμένος ἄνωθεν ἐν αὐτοῖς τοῖς γράμμασι καὶ κάτωθεν μετ' αὐτὰ ἔχων μῆκος 0,61, πλάτος 0,48 καὶ πάχος 0,09. Εὐρέθη ἐν τῷ πολιτικῷ νοσοκομείῳ καὶ ἐκεῖθεν μετηνέχθη εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

Ἐν Λαρίσῃ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1899.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΖΗΚΙΑΗΣ

ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ

ΠΕΡΙ ΙΕΡΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΩΝ

(Μετὰ 2 παρενθέτων πινάκων)

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ (1899, σ. 218-221) παρατηρήσεων τοῦ κ. Α. Ν. Σκιαῖ ἐπὶ τῆς ἀξιολόγου ἐπιγραφῆς, ἧς τὰ λείψανα πρῶτος ἐν ἔτει 1894 (Ἐφημ. Ἀρχ. σ. 173 ἐπ. 241 ἐπ.) ἐδημοσίευσεν, ἐζήτησα καὶ παρ' αὐτοῦ τούτου προφρόνως ἔλαβον χάρτινον ἐκτύπωμα τῶν σωζομένων θραυσμάτων τῆς στήλης, ὅπως, ἐκ νέου ἐξετάσας τὰμφιβαλλόμενα, παρασκευάσω τὰ χρῆσιμα εἰς ὑποστήριξιν τῶν γνωμῶν, ἃς ἐν ἔτει 1897 ἐν τῷ ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐκδιδόμενῳ Περιοδικῷ (Mittheilungen d. D. Arch. Inst. XXII, σ. 381-386) ἐξήνεγκα, συναρμολογήσας τῆς τεθραυσμένης ἐπιγραφῆς τὰ

μέρη, ὡς τότε ὑπῆρχον ὑπὸ τὰς ὄψεις μου, ἐπὶ μόνων τῶν ἀπλῶν μεγαλογραμμάτων πινάκων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος.

Ἄλλ' ἐξετάζων τὸ παραδοθέν μοι ἐκτύπωμα ἐπειθόμην περισσότερον ὅτι τοιαύτης ἐπιγραφῆς, ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, ἢ προσήκουσα παρὰ παντὸς ἀρμοδίου ἀνδρὸς μελέτη καὶ κατ' ἀκολουθίαν πᾶσα ἀσφαλῆς ἐπὶ τῶν προτεινομένων κρίσις ἀδύνατος ἄνευ πιστοτάτου ἀποτυπώματος, ὅπερ μόνῃ ἢ φωτογραφία ἠδύνατο νὰ παράσχη. Εὐτυχῆσας δὲ νὰ ἔχω συμφωνοῦντα καὶ τὸν κ. Σκιαῖν, εἰς τούτου τὴν πεπειραμένην μέριμναν ὀφείλω τὸ ἀγαθὸν ὅτι τὰ ἐνταῦθα σήμερον γραφόμενα παρακολουθοῦνται

ὑπὸ δύο φωτοτυπικῶν πινάκων, εἰς οὓς παραπέμπονται πρὸς ὀρθὴν ἀντίληψιν καὶ κρίσιν οἱ μέλλοντες ν' ἀναγνώσωσι τὰ κατωτέρω¹.

Ἐπὶ τοῦ τμήματος Α'.

Ἡ πιθανότης τῆς ἐν τοῖς Mittheilungen (Beilage I, σ. 382) μετ' ἐνδοιασμοῦ ὑποδειχθείσης συναρμόσεως τῶν θραυσμάτων, καὶ μετὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Σκιᾶ, διαμένει ἡ αὐτή, ἴσως δὲ καὶ

ἐνισχύεται κατὰ τι παρὰ τῷ βλέποντι μὲν νῦν αὐτὸν τὸν λίθον ἐπὶ τοῦ φωτογραφικοῦ ἀποτυπώματος, ὑφ' οὗ σαφῶς μαρτυρεῖται ὅτι οὐδὲν τὸ ἀντίστοιχον μεταξὺ τῆς ἐν Α' ἐπικεφαλίδος ΠΕΙΘΘΕ¹ καὶ τῆς ἐν Β' ΑΠΟΦΑΙΣ ΕΠΑΡΧ[ΟΥ], ἀντιπαραβάλλοντι δὲ τὸ φωτοτύπημα πρὸς τὴν ἐπομένην μικρογράμματον μεταγραφὴν, ἥς ὁ ἐνδέκατος στίχος φαίνεται μοι πολλὴν παρέχων πιθανότητα λογικῆς συνεχείας, ὡς κατωτέρω ἀποκαθίσταται.

Α'.

(Π)εῖσθε

Ἐδοξε τῷ σεμνοτάτ[ωι συν]εδρίω
 [τῶν Πανελλήνων] . . . . . Λ . . . . . ος ε . . . . . ἤδη
 . . . . . ε(ἰπ)[εν] Ξεν[ίων] . . . . . του
 5 . . . . . [τὰς δ]ικαίας ἀρ[χάς] . . . . . ἄρξαν-
 ; [τος . . . . . γ](ε)ινω[σκ . . . . . τῶν Πα]νελλήνω[ν . . . . . οἱ] ἀφι-
 ; [κνούμενοι] . . . . . τῆς πε . . . . . τειμή[σ](α) . . . . . (έν)ε
 . . . . . ; [γειν]ωσκέτω . . . . . [λα]μπράς τὰς . . . . . [χ]ρημα-
 ; [τιζόμε]νος τῶν . . . . . ἰς αὐτὸ . . . . . τηρι
 10 . . . . . ἐκ τοῦ Πει[ραιῶς]; . . . . . [τὰς . . . . .] δὲ ταύτ(α)ς . . . . . [ἡμι]ολίαι
 . . . . . πλ](ε)ίονα τὴν (π)[ροσότητα . . . . . ἐξέ](σ)τω δανισθῆν(α)[ι καὶ τα]ύτας
 ; [κατὰ τ](ὸ) κυρωθῆ[ν . . . . . (δ)ιὰ τῆς τοῦ σεμ[ν](ο)τάτου
 . . . . . (ω)σεισινω . . . . . [αὐ]τοῖς ἀπετέθη τ[οῖς] ἱεροῖς
 ; [οἰς τεταγμέ](ν)ως ἐλά[μβανον τὸν γιγνόμε](ε)νον τόκον καθ' ἕκαστον
 15 [ἐνιαυτὸν ἐ](π)ὶ τῶν οὐ[τ]ω . . . . . τὰς δυοκαίδεκα λαμπράς
 . . . . . (χι ὕ)πέρ ο . . . . . ν βουλευταῖς ἰς αὐτὰ
 . . . . . ἐξηγουμένοις ἰ(ε)ρεῦ-
 [σιν] . . . . . ἀλλ' ὑπ(ο)τέτακτ(α)ι . . .
 τ . . . . . ιασα(τ) . . . .

Ἐπὶ τοῦ 1^{ου} στίχου (ἐπικεφαλίδος) : (Π)εῖσθε. Πρὸ τῶν γραμμάτων τούτων ὑπάρχει ἐλάττωμα φυσικῆς φλεβὸς τοῦ λίθου καὶ ἀπολέπις μετ' ἐπιπλοκῆς γραμμῶν, τυχαίων ἢ χαρακτῶν, δυσχεραίνουσας τὴν διάγνωσιν ἂν προηγοῦντο ἐν ἡ δύο, καὶ τίνα γράμματα. ; Πέ]πεισθε; Πειῖσθε; Ὁ]πεισθε; Πεισθε[ταιρος; — Πέπεισθε καὶ πειῖσθε προστακτικὰ ὑποταγῆς εἰς τὸ ἀκολουθοῦν κείμενον ἱεροῦ νόμου, ἐκεῖνο μὲν κατὰ τὸ αἰσχύλειον Πέπεισθι (Εὐμερίδες, 750), τοῦτο δὲ κατ' ἀναλογίαν, ὡς τὸ σημερινὸν πειῖσθητε(;) :

¹ Ἐν τῷ ἐπομένῳ μικρογράμμάτῳ κειμένῳ ἀμφοτέρων τῶν τμημάτων, ἐν ἀγκύλαις μὲν [ ] ἐτέθησαν τὰ συμπληρώματα, ἐν καμπύλαις δὲ ( ) αἱ κατὰ τὰ ἐπὶ τοῦ λίθου σημεῖα ἀποτελέσεις ἀκεραίων τῶν βεδλαμμένων γραμμάτων, τέλος δ' ἢ ὀγκίνους < > τὰ μεταξὺ τῶν στίχων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρέγγραπτα καὶ αἱ τῶν συγκεκομμένων λέξεων ἀναπτύξεις.

Ἐν στίχῳ 3^ῳ, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ διακριθὲν ΕΛΠΤΟΣ δὲν ἐπιβεβαιούται. Στοιχεῖον μὲν Ε δὲν φαίνεται, τὰ δὲ μεταξὺ τῶν βεβαίων Λ καὶ ΟC γράμματα, ἀμυδρὰ καὶ ἀσαφῆ, ἔνεκα τῆς τε μεγάλῃς ἐκεῖ τριβῆς τοῦ λίθου καὶ τῆς συμπτώσεως τυχαίων γραμμῶν παρεμφερῶν χαράγμασι. ΛΩΤΟΣ; ΛΟΙΠΟΣ;

Ἐν στίχῳ 4^ῳ, τὸ ἐνδοιαστικῶς ὑπ' ἐμοῦ ὑπο-

¹ Ἡ ἐπικεφαλὶς ΠΕΙΘΘΕ τοῦ τμήματος Α' ἀπέχει τῆς κορυφαίας γραμμῆς τοῦ ἐπομένου στίχου τρία ἑκατοστά τοῦ μέτρου, ἐν ᾧ ἢ ἐν τῷ Β' τμήματι ἐπικεφαλὶς ΑΠΟΦΑΙΣ ΕΠΑΡΧ[ΟΥ], ἴσον ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἀφίσταται 1 1/2 ἑκατοστόν. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο (διότι ἐπὶ τῶν πινάκων δὲν ἔχομεν διατετηρημένας τὰς ἀναλογίας ἔνεκα τῆς μὴ φωτογραφήσεως ἀπάντων τῶν θραυσμάτων ἐκ τῆς αὐτῆς ἀποστάσεως) ὅτι ἐπὶ τοῦ λίθου αὐτοῦ καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ χαρτίων ἐκτύπων τὰ ἐν τῷ τμήματι Α' γράμματα εἰσι μείζονα τῶν ἐν τῷ Β', καθὼς καὶ τὰ διάστιχα πλατύτερα πολὺ τῶν ἐν τῷ Β' (16-18 χιλιοστά πρὸς 10).

δειχθὲν *Ξεροφάντου* καταδικαστέον. Ἄλλ' ἀποδεικνυομένου ἐν Β', κατωτέρω, ὅτι ἔχομεν ἐπὶ τῆς στήλης *Ξερίωνα* καὶ τῶν ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ γραμμάτων, τῶν πρὸ τῆς συλλαβῆς *ΞΕΝ* φαινομένων ὅτι λέγουσιν «εἶπεν», ἐπιτρέπεται ἢ εἰκασία ὅτι ἡ συλλαβὴ *ΞΕΝ* δεικνύει τὴν ἀρχὴν τοῦ ὀνόματος τούτου, οὗ τὸ πατρωνυμικὸν ἴσως κρύπτει τὸ χάσμα τὸ ἀπολήγον εἰς τὴν κατάληξιν του. Ἄλλὰ τὸ χάσμα χωρεῖ ὀκτὼ τὸ πολὺ γράμματα, κατὰ τὰς κάτωθεν ἐνδείξεις, μετὰ δὲ τὴν προσθήκην τῆς καταλήξεως *ΙΩΝ* μένει θέσις ὑπόλοιπος εἰς πέντε μόνα γράμματα.

Ἐν στίχῳ 5^ο, τὴν ἀνάγνωσιν «[τὰς δ]ικαίας ἀρχ[ὰς]» κρίνω ἀσφαλῆ. Τὸ δικαίας ἀντιρομίμους ἢ ἐννόμους.

Ἐν στίχῳ 6^ο, κυροῦται τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Σκιᾶ ἀναγνωσθὲν *ΝΕΛΛΗΝΩ(Ν)*, ἐξ οὗ δυνατόν μὲν νὰ γραφῆ τῶν *Ἑλλήνων*, ἀλλὰ πιθανώτερον τὸ ὑπ' αὐτοῦ προτεινόμενον «*Πα]νελλήνων*»¹, ὅπερ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον προσέθηκα ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου στίχου.

Ἐν στίχῳ 10^ο, τὴν τελευταίαν λέξιν ἀναγνωστέον εἴτε ἐνικὴ δοτικῇ «*ἡμι]ολία*», — «*ἡμιολία*: τὸ ἡμισυ τοῦ κεφαλαίου», κατὰ Σουΐδαν καὶ Ἡσύχιον, — εἴτε ἐν πληθυντικῇ ὀνομαστικῇ «*ἡμι]ολίαι*», — «*δίκροτοι νῆες*». — Διὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν, σημειωτέον ὅτι τὸ προσγεγραμμένον ἰῶτα μαρτυρεῖται ἐν τῇ λέξει «*συνεδρίω*» τοῦ τμήματος Α', ἐν ᾧ ἐν Β' οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ. Ἄν δὲ προκρίθῃ ἢ δευτέρα ἀνάγνωσις, ἐνδείκνυται ἢ συμπλήρωσις τῶν ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ προηγουμένων *ΕΚΤΟΥΠΕΙ* οὕτως «*ἐκ τοῦ Πει[ραιῶς]*».

Ἐν στίχῳ 14^ο, ἡ συμπλήρωσις «*τεταρμέ]νω*ς» ὑπαγορεύεται καὶ ὑπὸ τῶν σαφῶν ἰχνῶν τοῦ Ν καὶ ὑπο τοῦ νόηματος. Τὸ δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου «*οἷς*» συντελεῖ εἰς ἀποκατάστασιν τῆς συνεχείας τοῦ λόγου, ἐν θέσει μὴ παρεχούσῃ χωρὸν δεκτικὸν πλειόνων τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων γραμμάτων.

Ἐπὶ τοῦ τμήματος Β'.

Ἐνταῦθα ἡ συναρμολόγησις τῶν λίθων, ὡς ἐγένετο (*Mitth. Beil. II, σ. 382*), φαίνεται βεβαία, καίτοι ἀνεπαρκὲς τὸ συναγόμενον νόημα, κατὰ τὸ πολλαχὺ καὶ ἐπὶ ἀκεραίων ἐπιγραφῶν συμβαῖνον

¹ Ἴδε κατωτέρω σημείωσιν 1 ἐν σελ. 83.

ἡμῖν, διὰ τὴν ἀτελῆ γνῶσιν ἀρχαίων τινῶν ἐθίμων ἢ ὀργανισμῶν, μάλιστα δὲ τῶν θρησκευτικῶν.

Ὁ κ. Σκιᾶς, ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς θέσεως εἰς ἣν κατετάχθη ὑπ' ἐμοῦ τὸ θραῦσμα γ', λέγει, πλὴν ἄλλων, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀμφιβολιῶν αὐτοῦ συνηγοροῦσι καὶ αἱ ἀντιφάσεις, αἱ ὅλως ἀσυμβίβαστοι «*μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Δραγούμη συμπληρουμένων καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς ἐπιγραφῆς*». Ἀντίφασιν δ' εὐρίσκει τὸ ὅτι ὁ ἱεροφάντης καὶ ὁ δαδοῦχος, ἐν ᾧ ὀρίζονται ἐκτελεσταὶ τῶν περὶ τιμωρίας εἰς τὸ διπλάσιον ὀρισμῶν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἐπάρχου, ἀναγράφονται καὶ ὡς ἔνοχοι μετὰ ποινῆς τῆς διπλῆς. Ἄλλὰ παρεῖδεν ὁ κ. Σκιᾶς ὅτι ἡ ἀπόφασις, ἀνατιθεμένη εἰς τε τὸν ἱεροφάντην καὶ τὸν δαδοῦχον τὴν πρόνοιαν περὶ ἀμετακινήτου τῶν ἐγκριθέντων καὶ καθιερωθέντων «*πρὸς τὸ μὴ σαλευθῆναι τοῦτο τὸ κεφάλαιον μήτε τὴν ποσότητα τῶν καθιερωθέντων δηναρίῳ ἐνὶ μειωθῆναι*», ἐπιτελεῖ καὶ κατὰ τούτων εἰδικῶς καὶ ῥητῶς ἀπειλὴν ποινῆς, ἐὰν παρίδωσι τοιαύτην τινὰ μετακίνησιν «*φανερῶς ὄντος ὅτι μηδαμῶς ἐστὶν ἀκίνδυνον ἐὰν τι περιῖδωσιν τούτων μετακινούμενον ὅσοι τὴν τειμὴν νέμονται ταύτην τῆς σεμνῆς βουλευτικῆς ἀξίας*», δηλαδή καὶ ὁ δαδοῦχος καὶ ὁ ἱεροφάντης καὶ οἱ ἄλλοι πάντες καὶ αὐτὸς ὁ ἄγνωστος ἡμῖν Ξενίων, ὅστις ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι ἐνέμετο τὴν τιμὴν τῆς σεμνῆς βουλευτικῆς ἀξίας. Οὐδὲν δὲ ἄπορον ὅτι καὶ μὴ βουλευταὶ συναναφέρονται ὡς ὑποκείμενοι εἰς διπλῆν, ἀφ' οὗ οὕτω κολάζονται πάντες οἱ ὅπωςδῆποτε μετακινούντες κατὰ τὸν γενικὸν ὀρισμὸν τῆς ἀποφάσεως. Ἄλλὰ παρατηρητέον ὅτι εἰδικῶς κατονομάζονται πάντα τὰ ἀξιώματα ἐκείνων, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, οἵτινες ἕνεκα τῆς ἐπισήμου θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ ἐλευσινιακῇ λατρείᾳ εἶχον μετοχὴν τινὰ ἢ ἀνάμιξιν εἰς τὰ τῆς διαχειρίσεως. Τὸ ὅτι δὲ ὁ δαφνηφόρος, οἱ *Μολπίδαι*, δηλονότι οἱ *Εὐμολπίδαι*, ἢ καὶ ἄλλοις φέρονται ὡς ἐνεχόμενοι εἰς ἀπλῆν, — διότι ἴσως τούτων ἢ εὐθύνη ἦν ἐλαφροτέρα, — δὲν βλέπω κατὰ τῆς ἀντιστρατεύσεως εἰς τὴν γενομένην συναρμολόγησιν. Πολλὰ τῶν ὄντων ὑπάρχουσι τὰ ἀσαφῆ ὅλως καὶ ἀνεξήγητα, ἔτι καὶ μετὰ τὴν νέαν ἐνταῦθα ἐπεξεργασίαν, ἱκανὰ δὲ καὶ τὰ ἀσυμπλήρωτα, ἀλλ' οὐδὲν τὸ ἀναιροῦν τὴν λογικὴν συνέχειαν, τὸν εἰρμὸν τοῦ κειμένου ὡς συνεπήχθη.

B'.

- (α) εισ(ε)χῶ
 (ιπλ) . . . . . (τ)στονα
 ες ἱερεῖς <συν>ήθ[εις τ]ε καὶ οἱ
 ἄλλ[οι] (μ)ἐν καὺστιν ὑπιόν [τε ἐπ]ιλέγον-
- 5 [τες] . . . . το]ῖς ποιουμέν[οις] ἰς ἱεράς τοσ[αύτας οἰ]κ(ο)[ν](ο)-
 [μίας]. . . ἐξαιρούμ[ενοι] γέρας, μεθ' οὓς εἶ τ[ε] περ[ι]ττεύου[σι] κα[ρ]ποῦ] καὶ ἐπε-
 [δαψίλει](υ)σεν ἤδη, τοῦτο ἰς θυμιατηρ[ίω]ν κατασκευ(ή)ν ἀφορι-
 (ζ)εσθ[α]ἰ διά τε τῆς τοῦ ἱεροφάντου καὶ τῆς τοῦ δαδού(χ)[ου οἰ](κ)ίας οἷς
 καὶ ἡ πᾶσα τῶν χρημάτων τούτων σω(τ)ηρία τε καὶ [χρεῖα ἐ](π)ετρά-
- 10 πη, πρὸς τὸ μηδενὶ μηδαμῶς ἐξεῖναι (μ)[ετ](α)κειν(ῆ)[σαί] τι τῶν ἐγ[κριθέν]-
 των ἀπαξ καὶ θεοῖς καθιερωμένων ὁπ[ω]ς καὶ ὕ[π]ο [τοῦ ἐπάρχου ἢ ἀπό](φ)[α]-
 σις ἐξηνέχθη, πρὸς τὴν ἀπάντ(ω)[ν] γνώσιν].
- Ἄποφασις ἐπάρχ[ου]
 Σεβῆρος Δ̄ τὴν μὲν φιλοτειμ[ίαν] καὶ τὴν εὐσέθειαν οἶδα
 15 καὶ αὐτὸς ἦν πρὸς τοὺς θεοὺς ἔχοντες διατελεῖτε . . . εἰ δέ τις]
 παρακεινῆσαι τι τολ(μ)[ή]σειεν τ[ῶν] καθιερωθ[έν]τ(ω)[ν]
 δικηθῆσεται τῷ τα(μ)[εἰ](ω) διπλ(ῆ)[ν] εἰσπράξαι π[α]ρὰ τοῦ (τ)[οῦ]-
 το τολμήσαντος ὡς [ἐφ' ἰ]εροσυλί[α] τούτου] γιγνομένου
 προνοήσονται δὲ τ(ο)[ῦ] ὀ(λ)ου μάλι(σ)[τα] ὅ τε ἱεροφ[άν]της καὶ ὁ
- 20 δαδούχος πρὸς τὸ μὴ σ[α](λ)ευθῆν[αί] ποτε τοῦ(τ)ο τὸ κεφά-
 λαιον μῆτε τὴν ποσό(τ)ητα τῶν [καθιερωμέν](ω)ν δηναρίω ἰ
 μειωθῆναι, φανεροῦ ὄ[ν]τος ὅτι μ[η]δαμῶ(ς) ἐστὶν ἀκίν-
 δυον ἐάν τι περιῖδωσιν τούτω(ν) [μετακεινο]ύμενον
 ὅσοι τὴν τειμὴν νέμονται ταύτη[ν] τῆς σεμνῆ]ς βουλευτι-
- 25 κῆς ἀξίας. Αὐτὸς Ξενίων διπ(λ)[ῆ]ν Δ](α)φνηφ<όρος> ἀπλ<ῆ]ν
 Ἱεροφάντης διπλῆ]ν Ἱερεία <Καύστιδος>; [διπλῆ]ν Ἄρχων (ἐ)[πώνυμος ἀπλῆ]ν
 Δαδούχος διπλῆ]ν [Ἱ]ερεία Μο(ι)[ρῶν] διπλ<ῆ]ν Μολπί<δαι> ἀ(π)[λῆ]ν
 Ἄρχιερεὺς διπλῆ]ν Καὶ ὅσοι (π) . . . . . ἀφ' ἐσ[τίας] . . . . .
 Ἐξηγητῆς διπλῆ]ν Φαιδυντῆς . . . . .
- 30 Ἐξηγηταὶ τρεῖς διπλᾶς Διὸς ἱερεῦ[ς] . . . . .
 Ἱεροκῆρυξ διπλῆ]ν Ἰαχχαγωγό[ς] . . . . .
 Ἐπί βωμῶ διπλῆ]ν Βουζύγη[ς] . . . . .
 Ἀθηνᾶς ἱερεία διπλῆ]ν Πυρφόρο[ς] . . . . .
 Δήμητρος κ<αἰ> Κ<όρης> διπλῆ]ν Παναγῆς . . . . .
- 35 Ἱεροφάντιδες δύο διπλᾶς Ἱερεῦς θεο[ῦ] . . . . .
 Ἱερεῦς Τρ[ι]ποτόλεμου]

Ἐν στίχῳ 3^ο, ἡ ἀνάγνωσις « ἱερεῖς συνήθεις τε καὶ οἱ » λίαν πιθανή. Τοῦ « συνήθεις » τὸ « συν » παραλειφθὲν κατὰ τὴν χάραξιν, παρενεγράφη ἔπειτα μικροῖς γράμμασιν ὑπεράνω τοῦ στίχου.

Τὸ ἐν στίχῳ 4^ο κενόν, τὸ μεταξὺ τῶν τεσσάρων μοναδικῶν λειψάνων γραμμάτων τοῦ πρώτου θραύσματος (ἀριθμὸς Μουσειῶ 287),—ὧν τὸ πρῶ-

τον φαίνεται λείψανον Λ, δυνατόν ὅμως καὶ Κ, τὸ δεύτερον καὶ τρίτον βεβαίως ΟΙ, εἰς δὲ τὸ τέταρτον διακρίνω πρὸς τῆ καθέτω γραμμῇ καὶ λοξῶς ἐπηρτημένην τὴν ἀριστερὰν κεραίαν Μ,—τὸ μεταξὺ, λέγω, τούτων καὶ τῶν σαφειστάτων CTINYPION τοῦ δευτέρου θραύσματος (ἀρ. Μουσειῶ 288) κενον, χωροῦν βεβαίως πέντε γράμματα, συνεπλη-

ρώθη ὧδε· « ἄλ(λ)οι (μ)[ἐν καῦ]στιν ». Τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ δευτέρου τούτου θραύσματος καὶ τοῦ τρίτου (ἀρ. Μουσείου 291) κενόν, ἔπερ ἀσφαλῶς ἐκ τῶν κατωτέρω (στίχος 7) ὀρίζεται δεκτικὸν τεσσάρων γραμμάτων, συνεπληρώθη οὕτω· « ὑπιόν [τε ἐπ]ιλέγον », — ἦτοι ἐν συνεχείᾳ « ἄλλοι μὲν καῦστιν ὑπιόν τε ἐπιλέγον | τες ». — Καῦστις, « ἐπώνυμον Δήμητρος », καθ' Ἡσύχιον, ἐν τῇ λέξει. Ἄλλὰ καὶ « ἡ ἔκφυσις τῶν σταχύων » καὶ « πυροὶ ἀδρυνόμενοι καὶ χόρτος· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἀμφίκανσις . . . καλεῖται δὲ καὶ εὔστρα »¹. Ἐνταῦθα δὲ τὸ νόημα δεικνύει εἶδος τι πυρῶν, ἦτοι σίτου. — Ὑπιον δὲ ἢ ὑπιος τίς; Ὑπιος ἐπώνυμον Διός, κατὰ τὸ Μέγα Ἐτυμολογικόν· ἀλλ' ὡς τὴν καῦστιν μεμαρτυρημένως, οὕτω δυνάμεθα ἴσως ὑπιον νὰ δεχθῶμεν ἐπιθετὸν δηλωτικὸν εἶδους σίτου ἐκ τῆς Ποντικῆς Ἡρακλείας καταγομένου, ἔνθα Ὑπια ὄρη καὶ Ὑπιος ποταμός².

Ἐν στίχῳ 5^ο, ἡ μὲν ἐλλείπουσα ἀρχὴ μέχρι τῶν γραμμάτων ΙΣΠΟΙΟΥΜΕΝ εἶχε βεβαίως 17 ἢ 18 γράμματα, ὡς δεικνύουσιν οἱ ἐπόμενοι στίχοι 7^ο καὶ 8^ο. Τούτων τῶν γραμμάτων τὰ τρία πρῶτα ἀποτελοῦσι τὴν βεβαίαν κατάληξιν τες τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ προηγουμένου στίχου· « ἐπιλέγον | τες ». — Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν τελευταίων γραμμάτων τοῦ πρώτου θραύσματος (ἀριθ. Μουσείου 287) ΙΣΠΟΙΟΥΜΕΝ καὶ τῆς ἀπέναντι ἐπὶ τοῦ δευτέρου (ἀριθ. Μουσ. 288) συνεχείας ΣΙΕΡΑΚΤΟC κενὸν χωρεῖ τρία ἢ τέσσαρα ἢ καὶ ἑστένοχωρημένως πέντε γράμματα. Ἐνταῦθα δυνατὸν ν' ἀναγνώσῃ τις καὶ οὕτω· « . . . ις ποιούμε[οι

¹ Ἡσύχιος ἐν λ. « εὔστρα . . . καὶ ὁ στάχυς, ὅταν μῆπω πέπειρος ὢν ἀποφλογοσθῇ ». — Μέγα Ἐτυμολογικόν, ἐν λ. Ἀμφίκανσις· « ἡ ὠρίμη (διόρθωσις ἐκ τοῦ ὀρεινῆ, κατ' Εὐστάθιον, Ὀδυσ. 6, 1446· ἀλλὰ γραπτέον πρωίμη) κριθή, ἣν ἡμεῖς εὔστραν (Εὐστάθιος· « εὔστραν ») καλοῦμεν . . . Οἱ δὲ τὴν πρώτην ἔκφυσιν τῶν πυρῶν, ἣν λήϊον προσαγορεύουσιν ὠραῖον, διὰ τὸ τοῖς πρωῆμοις, κατέρων τῶν ἀχέρων, ἐπιτηδεῖουσιν εἶναι εἰς τροφήν ». Ἐν δὲ λ. « εὔστρα . . . ὁ στάχυς ὅταν μῆπω πέπειρος ἀποφλογοσθῇ ». Ἐν λ. « πυροί . . . σημαίνει καὶ τὴν κριθήν ». Πρὸς Ἡσύχ. ἐν λ. « κριθή· πυροί ». — Ἡ λέξις εὔστρα περιεσώθη μέχρι σήμερον παρὰ Μεγαρεῶν οὕτως· οὔστρα (ἢ) Σημαίνει δέ, κατ' ἐξήγησιν ἣν ἔχω ἔγγραφον προκρίτου Μεγαρέως, τοῦ πρώην Δημάρχου κ. Σ. Ἀραπέκη, « τοὺς στάχυς τοῦ σίτου (οὐχὶ καὶ τῆς κριθῆς) τοὺς ἀώρους, οὓς καινοῖσι καὶ τρώγουσιν οἱ Μεγαρεῖς », αὐτὸ τοῦτο τὸ παλαιόν· « ὁ στάχυς ὅταν μῆπω πέπειρος ὢν ἀποφλογοσθῇ ». Ὅτι εὔστρα καὶ οὔστρα δασυντέα πρόδηλον.

² Μέγα Ἐτυμολογικόν, ἐν λ. Ἄμφιος, Ἄνιος, Ὑπιος. Στέφανος Βυζάντιος, ἐν λ. Ὑπιος.

τὰ]ς ἱεράς τος[αύτας] » ἢ οὕτω « τοῖς ποιούμεν[οις τὰ]ς ἱεράς » ἢ « . . . . τῆ]ς ἱεράς τος[οὔτον] ». — Μεταξὺ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου (ἀρ. Μ. 291) θραύσματος, τὸ τελευταῖον C ἀπὸ τοῦ ἀπέναντι K χωρίζεται διὰ κενοῦ χωροῦντος 6-7 γράμματα. Κεῖται δὲ τὸ K τοῦτο εὐδιάκριτον ἐπ' αὐτῆς τῆς ὀριζοντίου τομῆς εἰς δύο τοῦ τρίτου θραύσματος καὶ μετ' αὐτὸ ἀμέσως εὐδιάκριτον ὡσαύτως O δεδιχοτομημένον, μεθ' ὃ ἐν γράμμα κατεστραμμένον καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλο, οὗ ἀσθενῆ ἔχνη ἄνω καὶ κάτω τῆς τομῆς φαίνονται ἡμῖν ὡς δεύτερον O. Ἐκ τούτου ἐτολμήσαμεν τὴν ἀνάγνωσιν· τος[αύτας οἰ]κ(ο)[r](ο)|μίας¹.

Ἐν στίχῳ 6^ο, τὰ μὲν πρῶτα τῶν ἐλλειπόντων ἑνδεκα ἢ δώδεκα ἐν ὄλῳ γραμμάτων ἀνήκουσιν εἰς τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ προηγουμένου στίχου, ἣν ἐσημείωσα ἤδη ἀνωτέρω· « οἰκονο|μίας ». Τῶν δὲ πρώτων ἀναγινωσκομένων ΕΝΟΙ ἢ συμπλήρωσις (μετὰ τὴν βεβαίωσιν ὅτι ὀρθῶς ὁ κ. Σικίᾶς ἀνέγνωσε τὴν ἀμέσως ἐπομένην λέξιν « γέρας »), εὐκόλος, ὑπαγορευομένη ὑπὸ τοῦ νοήματος εἰς « ἐξαιρούμενοι ». — Μεταξὺ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου θραύσματος κενὸν τριῶν γραμμάτων, ὠρισμένως, ιπε, μεταξὺ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου χῶρος κενὸς 4 ἕως 5 γραμμάτων, ἔνθα ἡ ἔννοια ὑπαγορεύει τὴν συμπλήρωσιν « κα[ρποῦ] ». —

Ἐν στίχῳ 7^ο, οὗ τινος ἐλλείπει μόνη ἢ ἀρχή, — γράμματα ἀσφαλῶς πέντε ἢ ἕξ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἔκτου ἢ ἐβδόμου, — ὀδηγούμενος ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῶν λειψάνων τούτου, ἔπερ μόνον I ἢ Y εἶναι δυνατὸν (μᾶλλον δὲ Y ἕνεκα τῆς ἐκατέρωθεν φαινομένης εὐρυτέρας ἀποστάσεως), ἔνθεν δὲ ὑπὸ τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ ἀρχῆς τῆς λέξεως καί, ἐπὶ πᾶσιν, ὑπὸ τῆς ἐννοίας, ἔγραψα, ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς ἐπιγραφῆς « ἐπεπλεόνασεν » τὴν λέξιν « ἐπεδαψίλευσεν » Δυνατὸν ὅμως ν' ἀρμόζῃ ἐκεῖ καὶ ἄλλη τις παραπλήσιος, οἷον ἐπεχρημάτισεν κλπ. Ἐπεδαψίλευσεν, ἀμεταβάτως = ἠφθόρησεν. Ἐπεχρημάτισεν, ὡσαύτως ἀμετά-

¹ Οἰκονομίας Ἡ λέξις ὡς σημαίνουσα διαμερισμόν, διανομήν, βράβειον, ὀρισμὸν ἀμοιβῆς δυνατὸν νὰ ἔχη θέσιν ἐνταῦθα, ἔνθα πρόκειται περὶ διαλογῆς ἱεροῦ καρποῦ καὶ προεξαίρεσως μερίδος ὑπὲρ τῶν ἱερέων λόγῳ ἀμοιβῆς (Ἡσυχ. ἐν λ. οἰκονομία. Σουῖδας ἐν λ. οἰκονομία, βραβεύει, βραβευτής). — Ἀλλὰ καὶ ὡς σημαίνουσα διοικῆσιν ἔργου ἢ ὑποθέσεως, ὅποσον καὶ τὸ εἰς τοὺς ἱερεῖς ἀνατεθειμένον· ὑπὸ τοιαύτην τινὰ ἔννοιαν παρελήφθη ἄνω ἐν τῇ δοκιμαστικῇ κατασκευῇ τῆς φράσεως.

βατον = συνέλεξε χρήματα (Ἡσύχιος ἐν λ. χρηματίζει. Πολυδ. Γ' 113. Ἀντιτίθεται ὁ Σουίδας ἐν λ. χρηματίζεσθαι).

Οὕτως ἐπιτυγχάνεται ἀποκατάστασις ἡμιτελῆς μὲν καὶ ἀμφίβολος τῶν στίχων 3-7, παρέχουσα ὅμως εἰς τὸ κείμενον γενικὴν τινα ἔννοιαν, ἐπαρκῆ εἰς κατανόησιν τοῦ θέματος περὶ οὗ ἡ ἐπιγραφή πραγματεύεται: «*ἱερεῖς συνήθειαι τε καὶ οἱ . . . ἄλλοι μὲν (;) καθῆσιν ὑπὸν τε ἐπιλέγοντες, οἱ δὲ (;) . . . τοῖς ποιουμένοις ἰς ἱεράς τσαυτάς οἰκονομίας (;) ἐξαιρούμενοι γέρας· μεθ' οὓς εἴ τι περιττεύοι καρποῦ καὶ ἐπεδαψίλευσεν ἤδη, τοῦτο εἰς θυμιατηρίων κατασκευὴν ἀφορίζεσθαι*». Πρόκειται ἐνταῦθα ὀρισμός, ὡς ὀρθῶς ὑπετόπασεν ὁ κ. Σκιᾶς (Ἐφ. Ἀρχ. 1899 ἐν σελ. 221), περὶ καρποῦ ἀνήκοντος εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι ἱερόν Δήμητρος καὶ Κόρης, οὗ τὰ περισσεύματα, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκουσῶν θυσιῶν καὶ τὴν προεξαίρεσιν τῶν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἀνηκόντων γερωῶν (ἱερωσύνων, ἀμοιβῶν, δωρεῶν), προστάσσει τὸ κείμενον, τρεπόμενα διὰ πωλήσεως εἰς χρῆμα, νὰ δαπανῶνται εἰς κατασκευὴν ὀρισμένου εἶδους ἀναθημάτων θυμιατηρίων, ὃν τρόπον καὶ ἐν ἔτει 431 π. Χ., ἐπὶ Περικλέους, βλέπομεν ψήφισμα ἀττικὸν ἐπιτάσσον τοῖς ἱεροποιοῖς, μετὰ τὴν εἰς θυσίας δαπάνην ἐκ τῆς ἔκτοτε «*κατὰ τὰ πάτρια*» προσφερομένης ἀπαρχῆς, νὰ πωλῶσι μετὰ τῆς Βουλῆς τὸν σίτον καὶ τὰς κριθάς, τὸν καρπὸν, καὶ «*ἀναθήματα ἀνατιθέναι τοῖν θεοῖν ποιησαμένους, ἅττ' ἂν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοκῆ καὶ ἐπιγράφειν τὰ ἀναθήματα, ὅτι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς ἀρεθέθη καὶ Ἑλλήνων τὸν ἀπαρχόμενον*»¹. Ἀπὸ τῶν μέσων

¹ «*Κοὶ τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀπαρχόμενον*»: οὕτως ἀναγινώσκειται νῦν τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς ἣν παραπέμπομεν κατωτέρω ἐν σημειώσει . . . Ἀλλὰ, μετὰ τὸν Εὐστρατιάδην, ὁ Foucart ἀνέγνω: «*καὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀπαρχομένων*», ἐννοῶν ὅτι τὰ ἀναθήματα ἐπεγράφοντο ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς καὶ ἀπὸ τῶν ἀπαρχομένων Ἑλλήνων, ἠνωμένων καὶ κατὰ διάκρισιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν ἀπειργαμένων τῆς ἀπαρχῆς (Bull. de Corr. Hell., IV, σ. 238-241). Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Foucart, ἐπὶ τῶν ἀναθημάτων ἐφέροντο τῶν ἀποπεμπουσῶν τὰς ἀπαρχὰς ἐλληνίδων πόλεων τὰ ὀνόματα σὺν τῶν τῶν Ἀθηνῶν, ἠνωμένως, ὃν τρόπον μετ' Ἀδριανὸν βλέπομεν ἀπάσας συλλήβδην ἀναγεγραμμένας ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Συνεδρίον τῶν Πανελλήνων*». Ἐν τῇ ἰδρύσει τοῦ συνεδρίου τούτου, ὑπόδειγμα βεβαίως προτεινόμενον εἶχεν ὁ φιλέλληνας Αὐτοκράτωρ τὸ τοῦ Περικλέους ψήφισμα: «*πάντας Ἑλλήνας τοὺς ὅπῃποτε κατοικοῦντας Εὐρώπῃς ἢ τῆς Ἀσίας παρακαλεῖν, καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην, εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἱερῶν, ἃ κατέπερσαν οἱ βαρβάροι, καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὀφείλου-*

περίπου τοῦ Ε' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, μέχρι τῶν μέσων καὶ πέραν ἔτι τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, τοῦ χρόνου δηλονότι εἰς ὃν ἀνήκει ἡ ἐνταῦθα ἐξεταζομένη ἐπιγραφή, βλέπομεν ἐξακολουθοῦσαν τὴν ἤδη καὶ ἐπὶ Περικλέους πάτριον ἀφιέρωσιν *δημητρείου καρποῦ* εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι ἱερόν, οἰκονομουμένον κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου, γενικῶς εἰπεῖν, τρόπον¹. Ὄρχοντο μὲν ἀνεπιστρεπτεῖ οἱ σύμμαχοι καὶ ἡ αὐτοτέλεια καὶ ἡ αὐτονομία τῶν ἐλληνίδων πόλεων καὶ ἡ ἐλευθέρα Βουλὴ καὶ οἱ Ἱεροποιοὶ οἱ ὑπὸ τῆς πόλεως κληρούμενοι ἢ ἐκλεγόμενοι καὶ ὁ Δῆμος ὁ τὰ πάντα, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀναθημάτων τῶν εἰς τὰς ἐν Ἐλευσίνι θεὰς κατασκευαστέων, ὀρίζων — ἀλλ' ὁ σίτος καὶ αἱ κριθαί, πτωχότερα ὑπὸ πτωχοτέρων, ἐξηκολούθουν νὰ προσφέρονται εἰς τὸ ἱερόν· καί, ἀντὶ τῶν ἐλευθέρων ἀρχῶν, ὁ ῥωμαῖος Ἐπαρχος νὰ ἐγκρίνη καὶ κυροῖ ἐν ἰδίᾳ ἀποφάσει τὰ εἰς τὴν ἱεράν κοινότητα περὶ αὐτῶν δόξαντα, περὶ τε τῆς ἄλλης οἰκονομίας τοῦ καρποῦ καὶ περὶ τῆς ἐπευωνίσεως τοῦ περισσεύματος καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἀργυρίου τοῦ ἀπ' αὐτοῦ κατασκευῆς καὶ ἀναθέσεως θυμιατηρίων.²

σιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ὅτε πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐμάχοντο, καὶ τῆς θαλάττης, ὅπως πλέωσιν πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγῳσιν». (Πλούταρχος, ἐν βίῳ Περικλέους, 17). Διὰ τοῦτο, βέβαιον δύνανται νὰ θεωρηθῆ ὅτι, ὡς ἐπὶ Περικλέους, συγγραφαὶς καὶ ψηφίσματι τοῦ Δήμου *πανελληνίως ἐκατονοίσθησαν τὰ τῆς ἀπαρχῆς*, οὕτω καὶ ἐπ' Ἀδριανοῦ ὀρίσθησαν, ὅτε ἴδρυσεν τὸ Συνέδριον τῶν Πανελλήνων, ἀληθῆ σύλλογον τῶν βουλευσομένων περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἱερῶν καὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ὄφειλον οἱ Ἕλληνας ὑπὸ τὸ σκηπτρον αὐτοῦ τὴν εἰρήνην ἄγοντες.

¹ Περὶ τῶν διαχειριζόντων τὰ τῶν θυσιῶν καὶ διοικούντων τὰ Ἐλευσίνια κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἴδε Ἀριστοτέλους, Ἀθηναίων Πολιτείας XXX καὶ LIV. — Ἡ δὲ ἡμετέρα ἐπιγραφή ἀνακτεῖα εἰς τοὺς τῶν Ἀντωνίνων χρόνους, (138-180 μ.Χ.), εἰ μὴ τὸ προγεγραμμένον τῆς ἀποφάσεως Ἐπαρχου ὄνομα «*Σεβῆρος*» ἀνήκει, οὐχὶ εἰς τὸν Ἐπαρχον, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτε καταδιδάσκειται ἡ ἐπιγραφή εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος (Σεπτίμιος Σεβῆρος, 193-211 μ.Χ.). Τὴν περὶ τοιαύτης ἐνδείξεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ὀνόματος ὑπόνοιαν, φαίνεται πως ἐνισχύον τὸ παρακολουθοῦν αὐτῷ ἰδιόρρυθμον σῆμα ἢ σύμβολον, οὗ τινος ἐξήγησιν ἀκριβοῦς μᾶτην ἀνεζήτησα.

² CIA. IV, I, 27b (Suppl. II). — Ἐν CIA. IV, σ. 174 ἀριθ. 225 k, βλέπομεν τοὺς ἐπιστάτας παραλαμβάνοντας παρὰ τῶν ἱεροποιῶν «*ἀργύριον ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς ἀπαρχῆς τοῖν θεοῖν*». Πρὸς CIA. I, ἀριθ. 32. — Ἐν Ἐφρημ. Ἀρχαιολ. 1894, σ. 84, ἀριθ. 29 καὶ 30, ἴδε δύο βάρβα ἀναθημάτων ἰδρυθέντων ὑπὸ τῶν Πανελλήνων «*ἐκ τῆς τοῦ δημητρείου καρποῦ ἀπαρχῆς*», κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, τὸ πρῶτον ἴσως ἐν ἔτει 122-123 μ.Χ., ἐπὶ Ἀδριανοῦ, ἂν ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένος ἄρχων Φλαυῖος Ἀμφικλῆς ταῦτισθῆ πρὸς τὸν ἐκ μόνου τοῦ οἰκογενειακοῦ Φλαυῖος μέχρι τοῦδε γνωστὸν ἄρχοντα τοῦ ἔτους τούτου (Pauly-Wissowa, Real Encyclopaedie, ἐν λ. Archontes, σ. 595). Περὶ δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ δευτέρου βάρβα ἐπιγραφῆς ἴδε ὅσα ἐν Bull. de Corr. Hell. (ἐνθα ἀνωτέρω)

Ἐν στίχῳ 8^ο, τὴν παλαιότεραν ἀνάγνωσιν «ἐπιμελείας» ἀπεδοκίμασα, πεισθεὶς ὅτι ὁ κενὸς χῶρος δὲν δέχεται πλείονα τῶν ἑξ γραμμῶν, ὧν τὸ ἕκτον φαίνεται ὅτι ἀρῆκεν ἐπὶ τοῦ πρὸς δεξιὰ τελευταίου θραύσματος ἕγνος, δεικνύον αὐτὸ Κ. Διὸ καὶ ἔγραψα ἀνωτέρω «δαδούχ[ου οἰ]χίας». — Ὡσαύτως δὲ ἐν στίχῳ 9^ο, διὰ λόγους δυσχωρίας, ἀντικατέστησα τὴν πρώην τεθειμένην ἐκεῖ λέξιν «πρόνοια» διὰ τῆς ταύτοσήμου καὶ οὕτω κατὰ τοὺς ταπεινοὺς χρόνους εὐχρήστου λέξεως «χρεία»¹.

Κατὰ ταῦτα, εἰς τὸν οἶκον ἱεροφάντου καὶ δαδούχου ἀνετίθεντο τὰ τῆς κατασκευῆς θυμιατηρίων καὶ ἡ πᾶσα τοῦ χρήματος σωτηρία τε καὶ ἐπιμέλεια².

Ἐν στίχῳ 10^ο, «μεταχειρῆσαι τι», ἀντὶ τοῦ τῶς «μεταχειρεῖν».

Ἐν στίχῳ 19^ο, «προνοήσονται δὲ το[ῦ ὄλ]ου» οὐχὶ «τ[ούτ]ου», καὶ διότι σώζεται τὸ πρῶτον Ο^ο σχεδὸν ἀκέραιον καὶ διότι τὸ κενὸν θέλει τρία γράμματα καί, πρὸς τούτοις, διότι τοῦ τρίτου γράμματος, παρὰ τὸ τελικὸν ΟΥ, σώζεται ἕγνος λοξὸν δεξιῶ σκέλους Λ.

Ἐν στίχῳ 20^ο, καλῶς ἐπέμεινεν ὁ κ. Σκιας εἰς τὴν λέξιν «τοῦ]το», βεβαίως ὄντος τοῦ ΤΟ.

Ἐν στίχῳ 25^ο, οὔτε «Ξενίων» οὔτε «Ξενοφν», ἀλλὰ σαφέστατα «Ξενίων»³. — Πρὸ δὲ

γράφει ὁ Foucart, τελευταῖος πρὸ τοῦ κ. Σκια ἀναδημοσιεύσας αὐτήν. Τὰ βάρβαρα ταῦτα ἐξεταστέον μὴ ἐστὶν ἱερὸν θυμιατήριον, ἀναθήματα τῶν Πανελλήνων. Περὶ δὲ θυμιατηρίων, ἐκτὸς ὧν ὑπεδείξαμεν ἐν Mitth. XXII, σ. 384, ἴδε καὶ τὰ ὑπὸ Ο. Rubensohn, ἐν τῷ αὐτῷ γερμανικῷ περιοδικῷ (XXIV-1899-, σελ. 56 μετὰ τοῦ πίνακος VIII, 2-3) γεγραμμένα.

¹ Σουΐδας, ἐν τῇ λέξει· «ὑπόθεσις, πρόνοια», ἔνθα καὶ τὸ τοῦ Πολυδίου «παρέχεσθαι χρεῖαν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν».

² Εἰς τὸν ἱεροφάντην καὶ τὸν δαδούχον ἦν ἀνατεθειμένη καὶ τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἡ περὶ τῆς ἀπαρχῆς καὶ τῶν θυσῶν φροντίς, κατὰ τὰ ἐν στίχοις 26-30 καὶ 36-40 τῆς ἄνω ἐν σελ. 83, σημ. 1, μνημονευθείσης ἐπιγραφῆς. Ἄλλ' εἰς τοὺς ἱεροποιοὺς ἦν τότε παραδεδομένη ἡ διαχείρισις καὶ ἡ πώλησις, συμπραττούσης εἰς ταύτην καὶ τῆς Βουλῆς. Ἴδε ὅσα περὶ τούτων λέγει ὁ Foucart, (ἔνθα ἀνωτέρω) μνημονεύων καὶ τοῦ ἀξίου παραθέσεως ἐνταῦθα χωρίου Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος· «τὸ δὲ δὴ μέγιστον καὶ θεϊότατον, μόνην γὰρ ταύτην τὴν πανήγυριν εἰς οἶκος συλλαβῶν εἶχε κλπ.» Εἰς τὸν οἶκον τοῦτον εὐνόητον ὅτι ἀνατίθεται τῷ αὐτῷ πρόνοια.

³ Ξενίων· κατὰ τὴν ἐμὴν ἀνάγνωσιν ὄνομα κέραιον. Ἄλλ' ὁ κ.

τοῦ «δαφνηφόρος» διέγραψα τὸ κακῶς προστεθὲν «ἱερεὺς».

Ἐν στίχῳ 26^ο, «Ἱέρεια Κ'»». Τὰ ἐπὶ τοῦ λίθου φαινόμενα χαράγματα δὲν ἐπιτρέπουσι βεβαίως ὅτι μετὰ τὸ Κ ἔχομεν λείψανα ΑΥ, ὅτε ἀφ' ἐαυτῆς ἐμφανίζεται ἡ Δήμητρα ὡς Καδυστις. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατωτέρω ἔχομεν ἱέρειαν Δήμητρος καὶ Κόρης, ἐκεῖ δὲ ἄλλως βλέπομεν συντετμημένον ταύτης τὸ ὄνομα (τῆς Κόρης) καὶ οὐδὲν ὄνομα θεᾶς ἀπὸ Κ ἀρχόμενον ἔρχεται ἐνταῦθα συνεπαγόμενον δικαίωμα προτιμῆσεως ἢ ἴσον¹, τὸ τῆς Καύστιδος δὲν φαίνεται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἄξιον ἀπελάσεως.

Ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, μετὰ τὴν λέξιν «ἀρχων» (τὸ ΩΝ ἐπιγεγραμμένον τοῦ ἀρχικῶς ἐκ παραδρομῆς χαραχθέντος καὶ ἀτελῶς ἔπειτα ἀποξεσθέντος ΟΝΤ) ἀκολουθεῖ σαφῆς ἕγνος Ε. Ἄρα· «ἀρχων ἐ[πώνυμος]».

Ἐν Ἀθήναις, κατ' Ἀπρίλιον 1900.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Σκιας δέχεται τὴν λέξιν γενικὴν πληθυντικὴν τοῦ ξένια, κατὰ τὸ ὡς ἐπόμενον σημεῖωμα, ὑπερ κατὰ παράκλησίν μου ἔγραψεν ὅπως καταχωρισθῆ ἐνταῦθα :

«Ἐπὶ τοῦ λίθου κεῖται ἀληθῶς ΞΕΝΙΩΝ, ἀδελπέτημα δ' ἐμοῦ ἦτο ὅτι τὸ πρῶτον ἀντὶ τοῦ Ω ἀνεγνώσθη Φ, ἐξ οὗ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτελεσθῆ γνωστὴ τις λέξις. Τὸ ἀδελπέτημα ὀφείλεται εἰς γραμμὴν τινα σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ βύπου τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου κάτωθι τοῦ Ω καὶ φαινομένην ὡς οὐραν Φ, ἥτις διακρίνεται μὲν καὶ ἐν τῇ φωτοτυπίᾳ, ἀλλ' ἔτι ἐμφανεστέρως ὑπάρχει ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λίθου, ἐν ᾧ τὰ χαράγματα τῶν γραμμάτων δὲν ἀποτελοῦσι τοσοῦτον ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, ὡς ἐν τῇ φωτογραφίᾳ. Ἡ ἀνάγνωσις ὅμως αὕτη δὲν ἀναρεῖ τὰ ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1899 σελ. 218 ἐξ. γεγραμμένα, φρονῶ δ' ἔτι καὶ νῦν ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὀρίζονται αἱ μερίδες, ἅς ἕκαστον μέλος τοῦ ἐλευσινιακοῦ ἱερατείου ἐδικαιοῦτο νὰ λαμβάνῃ ἐκ τῶν προσόδων κεφαλαίου τινός, περὶ ὧν προνοεῖ ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐπάρχου. Ἀναγινώσκω λοιπὸν τὸ ΞΕΝΙΩΝ ὡς πληθυντικὴν γενικὴν τοῦ ὀνόματος ξένιον, ἥτοι δῶρον διδόμενον τοῖς ξενιζόμενοις, πιστεύω δ' ὅτι διὰ τοῦ αὐτοῦ ξενίων διπλῆν ὁ ἐπάρχος ὀρίζει τὴν ἑαυτοῦ μερίδα. ἦν ἔμελλε νὰ λαμβάνῃ παρὰ τῶν διοικούντων τὸ ἐν Ἐλευσίνι ἱερόν ἀντὶ ξενίων ἦτοι ὡς ξενιζόμενος ὑπ' αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπάρχου ἡ μερίς αὐτοῦ ὀρίζεται πρωτίστη τῶν ἄλλων, ἐπονται δὲ αἱ μερίδες τοῦ ἱεροφάντου καὶ τοῦ δαδούχου καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τάξιν ἱεραρχίας».

A. N. ΣΚΙΑΣ

¹ Ἐκτὸς ἴσως τῆς Καλλιγενείας.

ΚΕΦΑΛΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ

(Πίναξ 5).

Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1889-1890 παρὰ τὸν Πύργον τῶν Ἀνέμων γενομένων ἀνασκαφῶν¹, αἵτινες, ὡς γνωστόν, προήγαγον εἰς φῶς τὴν καλουμένην Ἀγορὰν τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, εἶνε καὶ ἡ κεφαλὴ ἣν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα (πίναξ 5).

Ἡ κεφαλὴ αὕτη ἔκειτο ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1898 μετὰ καὶ ἄλλων εὐρημάτων ἀρχαιολογικῶν ἤττονος λόγου ἀξίων, ὅτε ἐπισκεψάμενος ἡμέραν τινὰ τὰ ἐκεῖ ἔκτοτε ἀφενθέντα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα ἐπέστησα τὴν προσοχὴν μου ἐπ' αὐτῆς, ἣν καὶ λαβῶν ἐκόμισα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον καὶ κατέγραψα ἐν τῇ συλλογῇ τῶν γλυπτῶν ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 1762.

Ἡ κεφαλὴ αὕτη ὑπερφυσικοῦ μεγέθους καὶ Πεντελησιῶ μαρμάρου οὔσα, σφίζεται μετὰ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τοῦ σημείου, ἐν ᾧ συνεσωματοῦτο μετὰ τοῦ κορμοῦ· ὄλον ὕψος 0.40. Ἡ ῥίς εἶνε ἀποκεκρουμένη, ὀφθαλμοί, κάτω χεῖλος καὶ πώγων μικρὸν ἀποτετριμμένα². Ἐν τῷ μετώπῳ ἐνεχαράχθη ἀτέχνως ὑπὸ χριστιανικῆς βεβαίως χειρὸς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ δι' οὗ ἡ εἰδωλοατρικὴ θεὰ μετεβλήθη εἰς χριστιανὴν ἁγίαν, ἣ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θεομήτορα Μαρίαν. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ἀληθῶς ἡ κεφαλὴ αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ μία τῶν ὠραιότερων τοῦ ἡμετέρου Μουσείου καὶ ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1823 ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Προβηγηκικῆς πόλεως Arles (Ἀρη-

λάτῳ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων) εὐρεθεῖσαν καὶ ἐν τῷ Μουσεῖῳ αὐτῆς ἀποκειμένην κεφαλὴν Ἀφροδίτης, ἀντιτύπου τῆς Κνιδίας. Νομίζομεν περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν Arles ὡς καὶ ἐν τῇ ἀστυγείτονι Μασσαλίᾳ καὶ γενικῶς καθ' ἅπασαν τὴν Προβηγηκίαν μέγας τὸ πάλαι ἀνεπτύχθη πολιτισμὸς καὶ ἡ τέχνη καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἐπιστήμη μέχρι τοῦ 7 μ.Χ. αἰῶνος μεγάλως ἤμασαν αὐτόθι³. Ἀπόδειξις τὰ πολλὰ ἐκεῖ εὐρεθέντα ἀρχαῖα ἀντικείμενα τέχνης ἐναποκείμενα ἐν τῷ Μουσεῖῳ Baurely, ἐν τῷ τῆς Λυῶν καὶ ἄλλοις, ἡ δὲ θεία λειτουργία ἐν Ἀρηλάτῳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 2 αἰῶνος ἐτελεῖτο ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς πρὸς τὴν ἐν Arles καταφανὲς γίνεται ὅτι καὶ αὕτη παρίστησι τὴν θεὰν Ἀφροδίτην εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος, ὡς παρίσταντο σχεδὸν πάντα τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἥτοι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, καθ' ἣν ἐποιήθη καὶ αὕτη κατ' ἀπομίμησιν τῆς Πραξιτέλειου Κνιδίας. Ὡς γνωστόν ὁ Πραξιτέλης ἤρξατο ποιῶν τὸ μὲν Μαυσωλεῖον τῷ 353, τὴν δὲ Κνιδίαν τῷ 350. Μετὰ τὸ τελευταῖον λοιπὸν τοῦτο ἔτος ζητητέον τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τῆς ἡμετέρας Ἀφροδίτης, ἥτις, ὡς ὅλα τὰ ἐκ τῆς ἀριστοτέχνιδος σμίλης τοῦ Πραξιτέλους προελθόντα καλλιτεχνήματα, ἔχει λαμπρὰν ἔκφρασιν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ χεῖλην ἡμίκλειστα, ἐντεῦθεν δ' ἡ ὅλη μορφή προσλαμβάνει προσμειδιῶντά τινα τύπον, χαρακτηριστικὸν τῶν ἔργων τοῦ Ἀθηναίου καλλιτέχνου.

Ἡ κεφαλὴ μικρὸν ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὤμον κλίνουσα

¹ Ἴδὲ Charles Lenthéric, *La Grèce et l'Orient en Provence*, Paris 1878 σελ. 404.

¹ Πρὸβλ. Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 1890 σελ. 18.

² Σημειωθῆτω ἐνταῦθα ὅτι κατόπιν ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως εὗρον ὅτι ἡ κεφαλὴ ἔφερε χρωματισμόν· καὶ δὴ ἡ μὲν κόμη ἦν κυανῆ, τὰ δὲ χεῖλη ὡς καὶ τὰ βλέφαρα ἐρυθρά, μέχρι τοῦδε δὲ σφίζονται γραμμαὶ ἐρυθραὶ κανονικαὶ κάθεται ἄνωθεν τοῦ τασσοῦ τοῦ δεξιῦ βλεφάρου πρὸς δὴλωσιν τῶν βλεφαρίδων.

στέφεται ὑπὸ πυκνοτάτης κόμης, ἥτις περιβάλλεται δι' εὐρείας ταινίας καὶ χωρίζεται μικρὸν πρὸ τοῦ μέσου, ἥτοι ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ ἐσωτερικοῦ κανθοῦ τοῦ δεξιῦ ὀφθαλμοῦ, κυματοειδῶς καὶ καλύπτουσα τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὠτων καὶ καταλήγει ὀπισθεν εἰς κόρυμβον ἐξ οὗ βόστρυχοί τινες καταπίπτουσιν οὖλοι ἐπὶ τὸν αὐχένα. Τὸ ὀπισθεν ἄκρον τοῦ κορύμβου εἶνε ἐξ ἄλλου τεμαχίου λίθου προσηλωμένου ἀρχαιοῦθεν διὰ σιδηροῦ γόμφου. Μικρὸν τεμάχιον τούτου ἐλλείπον συνεπληρώθη νῦν διὰ γύψου¹.

Ὅποια τις παρίστατο ἡ ἡμετέρα Ἀφροδίτη δὲν εἶνε εὐκόλον ἐκ μόνης τῆς κεφαλῆς νὰ μαντεύσωμεν, θὰ ἦτο δὲ τολμηρὰ καὶ παράκεκινδυνευμένη πᾶσα ἀναπαράστασις αὐτῆς, ἐκτὸς ἂν ἀποδεχθῶμεν ὅτι παρίστατο ὑπὸ μίαν τῶν συνήθων τοῦ Πραξιτελείου τύπου μορφῶν.

Καὶ ἐὰν μὲν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐχαράχθη ὅτε ἡ κεφαλὴ ἴστατο εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἰδίου κορμοῦ, τότε προφανῶς πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀρχαία γυναικεία μορφή ἀπεικονίζετο σεμνή τις καὶ χιτῶνα περιβεβλημένη, ἵνα οὕτω κατορθωθῇ νὰ καταστῇ ὑποκείμενον λατρείας χριστιανικῆς ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Μητρὸς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς θρησκείας

ἡμῶν, ἢ ἐν τῷ προσώπῳ ἄλλης τινὸς ἀγίας μάρτυρος, ὧν αἱ εἰκονικαὶ παραστάσεις τόσον ἐν τοῖς περισφζομένοις ἀρχαιοτάτοις χριστιανικοῖς γλυπτοῖς, ὅσον καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγιογραφικαῖς ἀπεικονίσεσιν οὐδέποτε παρεξέκλινεν τῶν αὐστηρῶν τῆς τέχνης κανόνων οἵτινες ὡς ἔστιν ἰδεῖν διήκουσι διὰ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς².

Τὸ ζήτημα οὖτως ἀλλάσσει ἐὰν ἀποδεχθῶμεν τὴν ἐναντίαν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ σταυρὸς ἐνεχαράχθη κατόπιν, τεθραυσμένης ἤδη τῆς κεφαλῆς ἐκ τοῦ κορμοῦ, ὅτε οὐδὲν τὸ ἄσεμνον ὑπῆρχεν ἵνα κωλύσῃ τὸν χριστιανὸν νὰ λατρεύσῃ ἐν τῇ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐκχριστιανισθείσῃ κεφαλῇ τὴν Παρθένον Μαρίαν ἢ ἄλλην τινὰ ἀγίαν.

Ἡμεῖς κλίνομεν νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν δευτέραν θεωρίαν, ἥτις προσφυστέρα φαίνεται, ἀποδειχθέντος ἐκ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὴν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Arles ἀποκειμένην κεφαλὴν, ὅτι εἶνε κεφαλὴ Ἀφροδίτης, διότι ἄλλως τὸ ἄσεμνον τῆς παραστάσεως πάντως θὰ ἀπέτρεπε πάντα χριστιανὸν νὰ ἐπιθέσῃ τὸ κατ' ἐξοχὴν σημεῖον τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ ἀσέμνου ἐθνικοῦ εἰδώλου. Κατὰ ταῦτα φανταζόμεθα τὴν ἡμετέραν Ἀφροδίτην καθ' ὅλα ὅμοιαν πρὸς τοὺς γνωστοὺς αὐτῆς τύπους, ἥτοι ὅτι παρίστατο γυμνή.

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ.

¹ Πρὸ τῆς διὰ γύψου συμπληρώσεως τοῦ ἐλλείποντος μικροῦ τεμαχίου ὁ σιδηροῦς γόμφος ἦτο ὁρατός, ἂν δὲ ἀνέκαθεν ὑπὸ τοῦ τεχνίτου οὕτω κατεσκευάσθη ἢ κατόπιν, ἀγνοοῦμεν.

² Πρὸς W. Amelung ἐν Römische Mittheilungen Τόμ. XII, 1897 σ. 71-74 ἰταλίστι ὑπὸ τὸν τίτλον «*Di statue antiche trasformate in figure di Santi*». Ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ ταύτη ἀναφέρει ὅτι ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Ἀγνῆς ἐν Agone εὑρηται ἀνδρίας τοῦ Ἀγίου Σεβαστιανοῦ, οὗ ὁ κορμὸς εἶνε ἀρχαῖος καὶ παρίστα ἡ Δία, ἢ αὐτοκράτορά τινα καθήμενον, μετεποιήθη δὲ εἰς Ἀγ. Σεβαστιανὸν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ πρὸ τῆς Porta Pia ὑπάρχει ἀγάλματιον τῆς Ἀγίας Ἀγνῆς ἐξ ἀλαβάστρου ἀρχαῖον, ἢ μίμησις

ἀρχαίου. Ἐπίσης τῆς ἀγίας ταύτης ἐν τινὶ κόγχῃ ὑπάρχει ἀγάλμα ἐκ δύο ἀρχαίων τεμαχίων ἀγαμάτων γυναικείων ἐκ κορμοῦ Ἀρτέμιδος καὶ ἐκ κεφαλῆς γυναικείας μὴ ἀνηκούσης εἰς τὸ ἄγαλμα.

Ἐπίσης ἐν τῇ κρύπτῃ τοῦ Παναγίου Σταυροῦ τῆς Ἱερουσαλῆμ ἐν Ρώμῃ ὑπάρχει ἀγάλμα τῆς ἀγίας Ἑλένης κρατούσης σταυρὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ. Διατηρεῖται καλῶς καὶ φαίνεται ἀντίγραφον ἀρχαίας μορφῆς τῆς Ἡρας. Ἐτερον ἀγάλμα τοῦ ἀγίου Ἰωσήφ κρατοῦντος τῆ ἀριστερᾷ ἄνθος κρίνου καὶ τῇ δεξιᾷ εὐλογοῦντος. Ἡ κεφαλὴ εἶνε τοῦ αὐτοκράτορος Πίου. Τοῦτο εὑρηται ἐν τινὶ αὐλῇ ὑπὸ τινα γυναικείαν σχολὴν καλογραφῶν ἐν τῷ Παλατίῳ Σακρινάντε. Καὶ ἐν πλείστοις ἐπιθυμίοις ἀναγλύφοις ἐντετειχισμένοις ἐν τῷ ἐν Ἀθῆναις ἐκκλησιδίῳ τοῦ Ἀγ. Ἐλευθερίου.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

(Μεθ' ενός παρενθέτου Πίνακος).

Κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον σκαπτομένης τῆς αὐλῆς τῆς οἰκίας Ἀρ. Ἀλεγιζάκη, πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς ἐν Πειραιεῖ ὁδοῦ Θεάτρου, τῆς διερχομένης πρὸς δυσμὰς τῆς θέσεως τοῦ θεάτρου τῆς Μουνηχίας, ἀπεκαλύφθη ὄρυγμα ὑπόγειον μετὰ θόλου κυλινδρικοῦ ἄνω, εἰς ἕκτασιν μέτρων ἕξ, ἐκ λίθου Πειραιικοῦ, ἰσοδομικῶς κατεσκευασμένου. Τοῦτο διὰ τῆς γενομένης ἀνασκαφῆς, ἥτις προσέβη μέχρι βάθους μέτρων δέκα τεσσάρων ἐν τῷ βράχῳ, ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο λατομεῖον ὑπόγειον, διερχόμενον ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μετ' ἀντιθέτως φερομένης κλίσεως, ὑπὸ τὴν ῥάχιν τὴν ἀνιούσαν εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τὸ λόφου τῆς Μουνηχίας, ἐφ' ἧς καὶ ἡ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο γραμμὴ τοῦ τείχους τῆς Μουνηχίας. Ἡ κλίσις αὐτοῦ εἶνε τοιαύτη, ὥστε τὸ ἀνοιγμα πίπτει πρὸς ἕξωθεν τοῦ τείχους, κατὰ τὸν καλούμενον Ἰππόδρομον τοῦ Πειραιῶς. Ὅτι εἶνε τοῦτο λατομεῖον εἶνε πλέον ἢ βέβαιον ἐκ τῶν ἐπιπέδων ἐκεῖ κατὰ χώραν κειμένων, περικεκομμένων μὲν, ἀναποσπαστῶν δὲ ἀνέκαθεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τεμαχίων λίθων διαφόρου μεγέθους, ὡς θὰ φανῆ ἐν τῷ δημοσιευθησομένῳ ἐν τοῖς Πρακτικαῖς τῆς Ἐταιρείας διαγράμματι.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὄρυγματος τούτου, τῇ ἐν τῇ ἄνω ῥηθείσῃ αὐλῇ, μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ βαθμίδας κλίμακος προστεθειμένης δι' ὄλου τοῦ πλάτους τοῦ ὄρυγματος τούτου, ἀνευρέθη πλάξ ἐνεπίγραφος, ὕψους 0.80, πλάτους 0.54, πάχους 0.14, ἐφθαρμένη ἄνω καὶ κάτω πρὸς τὰ ἀριστερά, μετὰ φθορᾶς καὶ κατὰ τὰ δεξιὰ, λεία ἐντελῶς ὀπισθεν. Ἀνευρέθη δ' ἐν τοῖς ἐκεῖ χώμασιν ἔχουσα τὴν τῶν γραμμάτων ἐπιφάνειαν πρὸς τὰ κάτω. Καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ ἐξωτερικά τινα σημεῖα, ἐὰν πρέπη καὶ ταῦτα νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει, ὅπως ἰδίως τὸ ἐντελῶς λεῖον τῆς πλακὸς ὀπισθεν, θέτουσιν αὐτὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λυκούργου μετὰ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ τῆς ἐπισκευῆς τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἰδίᾳ τῶν τειχῶν, οἷα ἡ ἐν τῷ C. Inser. Att. τόμῳ II, 167 μεγάλη περὶ τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν μακρῶν καὶ τῶν τοῦ Πειραιῶς, ἀλλὰ τόσον ἐφθαρμένη ἐπιγραφή.

Ἐχει δ' ἡ ἐπιγραφή κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς γραφήν, ὅπως ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι ἐκδίδονται.

Συμπληρουμένη δὲ διὰ τῶν δυνατῶν συμπληρώσεων ἔχει ὡς ἑξῆς:

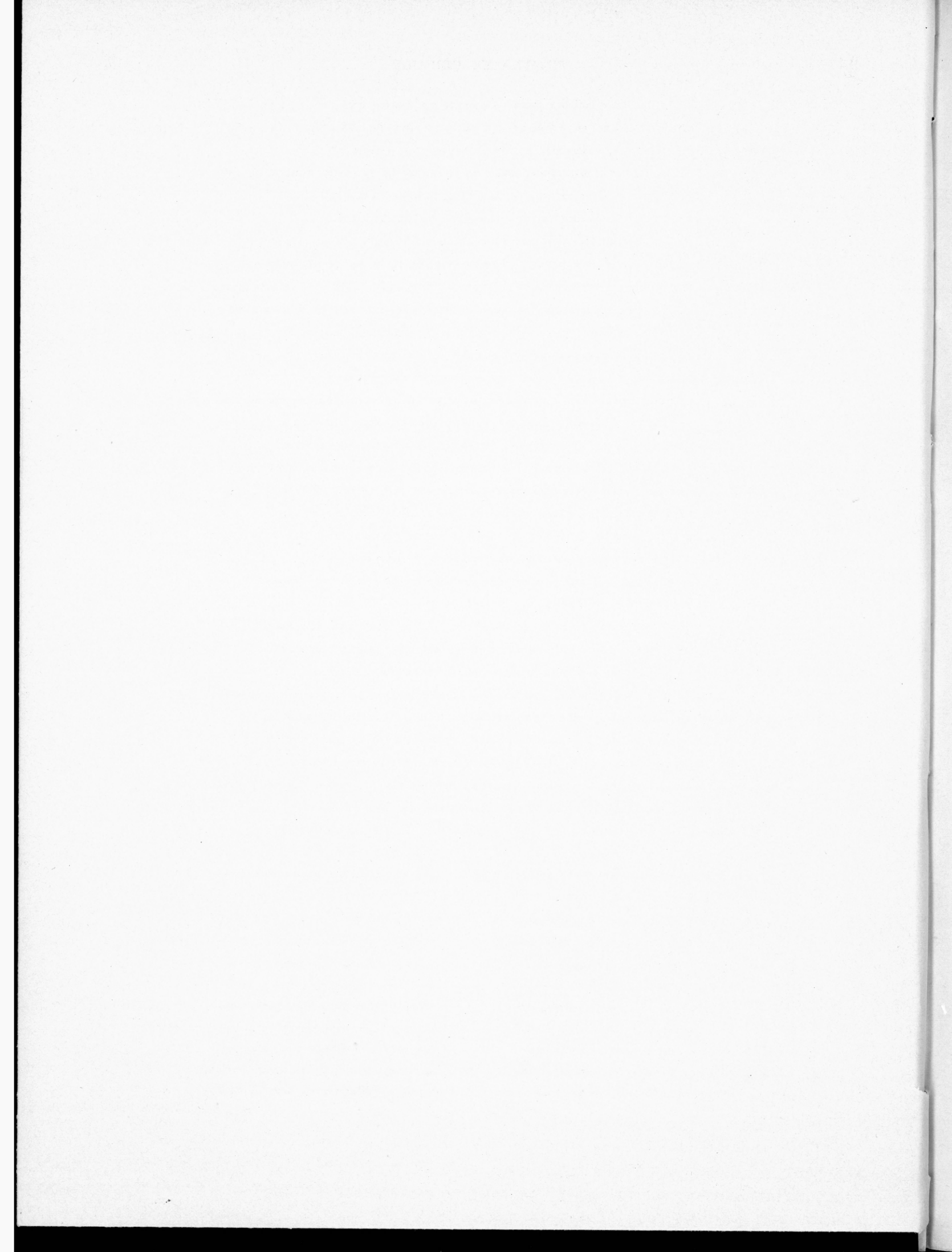
Ε

- .....ιος εἶπεν ἀγαθῇ τύχῃ το.....
 .....τὰ περὶ τὴν Ἡτιώνειαν καὶ τὸν ἄλλο[ν Πειραιᾶ...
 .....δ]ε καὶ τὰ ἔλλοιπα τῶν λιθίνων τειχῶν μ.....
 .....ἐπ]ισκευασθῶσιν ἐπισκευάζεται δὲ καὶ τὰ.....
 5 .....δεδοχθαι τοῖς νομοθέταις τοὺς μὲν ἄρχο[ντας.....
 .....συγγρα]φὰς συγγράψαντας καθ' ἕκαστον τῶν ἔργων.....
 .....πρυτάν]εις καὶ τὸν γραμματέα παραλαβόντας ἐκ τ.....
 .....αν αὐτὸ καθ' αὐτὸ περὶ τούτων τὴν δὲ βουλή[ν.....
 .....όπο]ίας δ' ἂν χειροτονήσει ἡ βουλή κατὰ ταῦτα.....
 10 .....ταλάντων ἔργα σὺν τῷ ἐπὶ φυλὴν διδομένῳ.....
 .....οικοδο]μηθῆ τὰ τείχη. Ὅπως δ' ἂν καὶ χρήματα εἰς τ.....
 .....κατὰ τὸν] ἐνιαυτὸν ἕκαστον ἐκ τοῦ προτέρου νόμο εἶναι.....

Ε

. . . . . \ Φ . . . . . Ι Ο Ξ Ε Ι Π Ε Ν Α Γ Α Θ Η Ι Τ Υ Χ Η Ι Τ Ο . . . . .
 . . . . . Τ Α Ρ Ε Ρ Ι Τ Η Ν Η Τ Ι Ω Ν Ε Ι Α Ν Κ Α Ι Τ Ο Ν Α Λ Λ Ο . . . . .
 . . . . . Ε Κ Α Ι Τ Α Ε Λ Λ Ο Ι Ρ Α Τ Ω Ν Λ Ι Θ Ι Ν Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ω Ν Μ . . . . .
 5 . . . . . Ι Ξ Κ Ε Υ Α Ξ Θ Ω Ξ Ι Ν Ε Π Ι Ξ Κ Ε Υ Α Ϊ Η Τ Α Ι Δ Ε Κ Α Ι Τ Α . . . . .
 . . . . . Δ Ε Δ Ο Χ Θ Α Ι Τ Ο Ι Ξ Ν Ο Μ Ο Θ Ε Τ Α Ι Ξ Τ Ο Υ Ξ Μ Ε Ν Α Ρ Χ Ο . . . . .
 . . . . . Φ Α Ξ Ξ Υ Γ Γ Ρ Α Υ Α Ν Τ Α Ξ Κ Α Θ Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ν Τ Ω Ν Ε Ρ Γ Ω Ν . . . . .
 . . . . . Ε Ι Ξ Κ Α Ι Τ Ο Γ Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ε Α Π Α Ρ Α Λ Α Β Ο Ν Τ Α Ξ Ε Κ Τ . . . . .
 . . . . . Α Ν Α Υ Τ Ο Κ Α Θ Α Υ Τ Ο Π Ε Ρ Ι Τ Ο Υ Τ Ω Ν Τ Η Ν Δ Ε Β Ο Υ Λ Η Ν . . . . .
 10 . . . . . Ι Α Ξ Δ Α Ν Χ Ε Ι Ρ Ο Τ Ο Ν Η Ξ Ε Ι Η Β Ο Υ Λ Η Κ Α Τ Α Τ Α Υ Τ Α . . . . .
 . . . . . Τ Α Λ Α Ν Τ Ω Ν Ε Ρ Γ Α Ξ Υ Ν Τ Ω Ι Ε Π Ι Φ Υ Λ Η Ν Δ Ι Δ Ο Μ Ε . . . . .
 . . . . . Μ Η Θ Η Ι Τ Α Τ Ε Ι Χ Η Ο Ρ Ω Ξ Δ Α Ν Κ Α Ι Χ Ρ Η Μ Α Τ Α Ε Ι Ξ Τ / . . . . .
 . . . . . Ε Ν Ι Α Υ Τ Ο Ν Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ν Ε Κ Τ Ο Υ Π Ρ Ο Τ Ε Ρ Ο Υ Ν Ο Μ Ο Ε Γ . . . . .
 . . . . . Ν Τ Ο Υ Δ Ι Α Μ Ε Ξ Ο Υ Χ Ω Μ Α Τ Ο Ξ Α Ρ Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ν Α Ρ Ο Τ Ο Υ . . . . .
 15 . . . . . Κ Α Ι Μ Η Α Ν Η Λ Ω Τ Α Ι Ε Ι Ξ Τ Α Τ Ε Ι Χ Η Υ Ρ Α Ρ Χ Ε Ι Ν Δ Ε Κ Α . . . . .
 . . . . . Κ Ο Ν Τ Α Ρ Χ Ο Υ Ξ Ε Ρ Ε Ι Δ Η Ο Υ Γ Ι Γ Ν Ε Τ Α Ι Η Α Ι Ρ Ε Ξ Ι Ξ Α . . . . .
 . . . . . Α Ξ Υ Π Η Ρ Ε Ξ Ι Α Ξ Ρ Α Ρ Α Τ Ο Ε Ξ Ξ Α Μ Ω Ι Ε Κ Τ Ο Υ Ε Ν Ι Α Υ . . . . .
 . . . . . Δ Α Ν Ε Ι Ξ Θ Ε Ν Τ Ο Ξ Ε Κ Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ο Ρ Ο Ι Ι Κ Ω Ν Τ Α Λ Α Ν Τ Ο . . . . .
 . . . . . Ε Λ Λ Ε Ι Ρ Η Ι Ε Ι Ξ Τ Α Δ Ε Κ Α Τ Α Λ Α Ν Τ Α Μ Ε Ρ Ι Ξ Ε Ι Ν Τ Ο Υ . . . . .
 20 . . . . . Ε Ι Ξ Φ Ε Ρ Ε Ι Ν Δ Ε Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Μ Ε Τ Ο Ι Κ Ο Υ Ξ Τ Ο Ε Κ Τ Ο Ν Μ Ε . . . . .
 . . . . . Α Υ Ρ Α Ρ Χ Ο Ν Τ Α Χ Ρ Η Μ Α Τ Α Ε Ν Τ Ω Ι Δ Ε Τ Ω Ι Ν Ο Μ Ω Ι Τ Ε Ι Χ . . . . .
 . . . . . Ν Ε Ρ Ι Τ Η Ξ Ρ Ε Μ Ρ Τ Η Ξ Τ Η Ν Δ Ε Τ Ρ Ι Τ Η Ν Ε Ρ Ι Τ Η Ξ Ε Ν Α Τ Η Ξ Κ . . . . .
 . . . . . Μ Ε Λ Ε Ι Α Ν Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ω Ν Κ Α Ι Τ Ο Ν Α Ν Τ Ι Γ Ρ Α Φ Ε Α Τ Α Α Ν Α . . . . .
 . . . . . Ν Α Τ Η Ξ Ρ Ρ Υ Τ Α Ν Ε Ι Α Ξ Π Ρ Ο Τ Η Ξ Κ Α Τ Α Β Ο Λ Η Ξ Ο Ρ Ω Ξ Δ Α Ν Τ . . . . .
 25 . . . . . Υ Γ Ι Ξ Μ Ε Ν Ω Ν Τ Ω Γ Χ Ρ Η Μ Α Τ Ω Ν Ε Ι Δ Ο Τ Ε Ξ Κ Α Τ Α Β Α Λ Λ Ω Ξ Ι Ν Ο . . . . .
 . . . . . Μ Ι Α Ξ Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Ε Ρ Ι Μ Ε Λ Η Τ Α Ξ Τ Ω Μ Μ Ε Τ Ο Ι Κ Ι Κ Ω Ν Ξ Υ Μ Μ Ο Ρ Ι Ο . . . . .
 . . . . . Η Ξ Κ Α Τ Α Β Ο Λ Η Ξ Τ Ω Γ Χ Ρ Η Μ Α Τ Ω Ν Μ Ι Α Ν Η Μ Ε Ρ Α Ν Π Ε Ρ Ι Τ Ο Υ Λ Ο Γ Ι Ξ Α . . . . .
 . . . . . Ε Ν Η Τ Α Ι Η Ο Φ Ε Ι Λ Ε Ι Ν Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ν Τ Ω Μ Π Ρ Ο Ε Δ Ρ Ω Ν Ε Κ Α Τ Ο Ν Δ Ρ Α Χ Μ Α Ξ . . . . .
 . . . . . Ρ Α Ξ Ε Ξ Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Α Ρ Α Ν Τ Ω Ν Ο Ι Τ Ι Ν Ε Ξ Ε Ρ Ι Μ Ε Λ Η Ξ Ο Ν Τ Α Ι Τ Ω Ν Ε Ρ Γ Ω Ν . . . . .
 30 . . . . . Ξ Α Ν Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Ι Ω Ν Τ Α Ι Ο Ι Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ι Κ Α Τ Α Τ Ο Ν Ε Ν Ι Α Υ Τ Ο Ν Ε Κ Α Ξ . . . . .
 . . . . . Α Τ Ε Ρ Ω Ι Α Υ Τ Ω Ν Τ Ρ Ε Ι Ξ Ο Β Ο Λ Ο Υ Ξ Τ Η Ξ Η Μ Ε Ρ Α Ξ Ε Κ Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ο Ρ Ο Ι Ι Κ Ω Ν Τ Ο Υ . . . . .
 . . . . . Ξ Η Ι Ρ Η Μ Ε Ν Ο Ι Ξ Ε Ρ Ι Τ Α Τ Ε Ι Χ Η Η Γ Ε Μ Ο Ν Ι Α Ν Δ Ι Κ Α Ξ Τ Η Ρ Ι Ο Υ Ο Τ Α Η Π Α Ρ Α Γ . . . . .
 . . . . . Η Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Ι Ω Ν Τ Α Ι Ε Ι Ν Α Ι Κ Α Τ Α Υ Τ Ω Ν Τ Α Ξ Α Υ Τ Α Ξ Τ Ι Μ Ω Ρ Ι Α Ξ Κ Α Θ Α Π Ε Ρ Ρ Ε Ι . . . . .
 . . . . . Υ Ξ Μ Ε Τ Α Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ο Ρ Ο Ι Ω Ν Κ Α Ι Τ Ω Ν Τ Α Μ Ι Ω Ν Κ Α Ι Τ Ω Μ Μ Α Κ Ρ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ω Ν Κ Α Ι . . . . .
 35 . . . . . Α Ι Ω Ν Τ Α Ι Τ Α Ε Ρ Γ Α Κ Α Ι Ε Ι Τ Ι Ν Ε Ξ Τ Ω Μ Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ω Ν Η Ε Γ Γ Υ Η Ξ Α Μ Ε Ν Ω Ν / . . . . .
 . . . . . Τ Ο Υ Τ Ο Υ Ξ Ε Ι Ξ Τ Ο Δ Ι Κ Α Ξ Τ Η Ρ Ι Ο Ν Τ Η Ν Δ Ε Β Ο Υ Λ Η Ν Τ Η Ν Α Ε Ι Β Ο Υ Λ Ε Υ Ο Υ Ξ Α Ν Ι . . . . .
 . . . . . Ν Μ Ι Α Ν Η Μ Ε Ρ Α Ν Τ Η Ξ Ρ Ρ Υ Τ Α Ν Ε Ι Α Ξ Ε Κ Α Ξ Τ Η Ξ Β Ο Υ Λ Η Ξ Ε Δ Ρ Α Ν Π Ε Ρ Ι Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ . . . . .
 . . . . . Ο Υ Ξ Η Ι Ρ Η Μ Ε Ν Ο Υ Ξ Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Τ Α Μ Ι Α Ξ Τ Η Ξ Θ Ε Ο Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Τ Ε Ι Χ Ο Ρ Ο Ι Ο Υ Ξ Ο Τ Α . . . . .
 . . . . . Γ Ω Ν Δ Ι Δ Ο Ν Α Ι Ε Ι Ξ Α Ν Α Θ Η Μ Α Τ Η Μ Ε Ν Β Ο Υ Λ Η Ι Ρ Ε Ν Τ Α Κ Ο Ξ Ι Α Ξ Δ Ρ Α Χ Μ Α Ξ Τ Ο Ι Ξ Λ . . . . .
 40 . . . . . Α Ξ Ε Κ Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ο Ρ Ο Ι Ι Κ Ω Ν Χ Ρ Η Μ Α Τ Ω Ν Ο Ρ Ω Ξ Δ Α Ν Κ Α Ι Ο Ι Λ Ι Μ Ε Ν Ε Ξ Κ Λ Ε Ι Ω Ν Τ Α . . . . .
 . . . . . Ρ Α Τ Η Ξ Ρ Ο Λ Ε Ω Ξ Μ Ι Ξ Θ Ο Φ Ο Ρ Ο Υ Ν Τ Α Ξ Κ Α Ι Α Λ Λ Ο Ν Τ Ο Μ Β Ο Υ Λ Ο Μ Ε Ν Ο Ν Ξ Υ Γ Γ Ρ Α Φ / . . . . .
 . . . . . Η Ι Τ Ω Ν Ξ Υ Γ Γ Ρ Α Φ Ω Ν Χ Ε Ι Ρ Ο Τ Ο Ν Η Ξ Α Ι Κ Α Θ Α Ξ Τ Ι Ν Α Ξ Α Ν Δ Ο Κ Η Ι Α Υ Τ Η Ι Ε Γ Δ Ι Δ Ο . . . . .
 . . . . . Π Ι Τ Η Ν Ε Μ Ι Μ Ε Λ Ε Ι Α Ν Τ Ω Ν Τ Ε Ι Χ Ω Ν Ε Ρ Ι Μ Ε Λ Ε Ι Ξ Θ Α Ι Κ Α Ι Τ Ο Υ Τ Ω Ν Τ Ω Ν Ε Ρ Γ Ω Ν Ο . . . . .
 . . . . . Τ Η Ξ Ρ Ο Λ Ε Ω Ξ Τ Ο Δ Ε Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο Ν Ε Ι Ν Α Ι Ε Ι Ξ Τ Α Υ Ψ Α Ε Κ Τ Ω Ν Χ Ρ Η Μ Α Τ Ω Ν Τ Ω Ν Τ Ε Ι . . . . .
 45 . . . . . Ρ Ο Τ Ο Ν Η Μ Ε Ν Ω Ν Υ Ρ Ο Τ Ο Υ Δ Η Μ Ο Τ Ο Ι Ξ Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ι Ξ Τ Α Ε Ρ Γ Α Λ Α Μ Β Α Ν Ο Ν . . . . .
 . . . . . Μ Ο Ξ Τ Ι Μ Ο Ν Ι Δ Ο Α Λ Α Ι Ε Υ Ξ Φ Ι Λ Ο Δ Η Μ Ο Ξ Α Υ Τ Ο Κ Λ Ε Ο Υ Ξ Ε Ρ Ο Ι Α Δ Η Ξ Δ Ι Ο Δ Ω Ρ Ο Ξ . . . . .
 . . . . . Γ Γ Ρ Α Φ Α Ι Τ Ο Υ Τ Ε Ι Χ Ο Υ Ξ Τ Ο Υ Μ Ο Ν Ι Χ Ρ Ο Ι Ω Ν Τ Α Μ Ε Τ Ω Π Α Τ Ω Ν Κ Λ Ι Μ Α Κ Τ Η Ρ Ω . . . . .
 . . . . . Α Ξ Ι Ο Ι Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ι Τ Α Ξ Τ Ο Μ Α Ξ Τ Ω Λ Ε Ι Α Κ Α Ι Ο Ρ Θ Α Κ Α Ι Ε Ξ Α Μ Η Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ν . . . . .
 . . . . . Ν Λ Ι Θ Ω Ν Ε Ρ Ι Τ Α Τ Ε Ι Χ Η Τ Ε Μ Ο Υ Ξ Ι Ν Ρ Ε Τ Η Ν Λ Α Τ Υ Ρ Η Ν Τ Η Ν Ε Γ Κ Ε Χ Ω Μ Ε Ν Η Ν Ε Κ Τ . . . . .
 50 . . . . . Ρ Α Ξ Ο Ρ Ο Θ Ε Ν Α Ν Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ξ Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Η Τ Α Ξ Τ Ρ Ο Γ Γ Υ Λ Ο Π Υ Ρ Γ Ο Α Ρ Α Ξ Α Ν Ρ Λ Η Ρ Ω Ξ . . . . .
 . . . . . Ι Ο Μ Α Λ Ο Υ Ξ Κ Α Ι Υ Γ Ι Ο Υ Ξ Κ Α Ι Ρ Ε Λ Ε Κ Η Ξ Ξ Τ Ο Μ Π Υ Ρ Γ Ο Ν Λ Ι Θ Ο Ι Ξ Μ Η Ε Λ Α Τ Τ Ο Ξ Ι . . . . .
 . . . . . Ο Υ Ξ Ι Ν Ο Ρ Θ Ο Υ Ξ Ρ Α Ν Τ Α Χ Η Ι Κ Α Ι Ε Υ Γ Ω Ν Η Δ Ι Ρ Ο Ξ Ι Ν Ε Α Μ Μ Η Ρ Ο Υ Α Ν Α Γ Κ Η Η Ι Θ Ε . . . . .
 . . . . . Ι Ο Υ Ξ Π Ρ Ο Ξ Τ Α Μ Ε Τ Ρ Α Α Α Ν Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Η Τ Α Ν Α Ι Ε Λ Α Τ Τ Ω Π Ρ Ο Ξ Τ Ο Χ Ω Ρ Ι Ο Ν Τ Ο Δ Γ . . . . .
 . . . . . Ι Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ξ Κ Α Ι Π Ρ Ο Ξ Τ Ο Υ Ξ Α Ν Α Γ Ρ Α Φ Ε Ο Ξ Ι Ξ Ο Υ Ξ Τ Ω Ι Ξ Τ Ο Ι Χ Ω Ι Τ Ω Ι Ε Ξ Ω Θ . . . . .
 55 . . . . . Α Ξ Ο Υ Ξ Α Ν Ο Ι Τ Η Ν Ε Ρ Γ Α Ξ Ι Α Ν Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Υ Ν Τ Ι Θ Ε Ι Ξ Α Ρ Μ Ο Τ Τ Ο Ν Τ Α Ξ Π Ρ Ο . . . . .
 . . . . . Μ Ε Ν Ο Ι Κ Ε Λ Ε Υ Ω Ξ Ι Ν Κ Α Ι Κ Ο Μ Ι Ο Υ Ξ Ι Ρ Ρ Λ Ο Υ Ξ Ρ Α Ν Τ Α Χ Η Ι Ρ Ο Ι Ω Ν Τ Ο Υ Ξ Α . . . . .
 . . . . . Ο Ξ Τ Ο Ε Ρ Γ Ο Ν Α Γ Ο Ν Τ Ε Ξ Ο Ρ Ο Ι Ο Υ Ξ Α Ν Κ Ε Τ Ο Υ Ρ Λ Η Ρ Ω Μ Α Τ Ο Ξ Τ Ο Υ Τ Ο Α Ρ Ο Τ . . . . .
 . . . . . Λ Ε Υ Ω Ξ Ι Ρ Ρ Ω Τ Ο Υ Ξ Ο Ι Τ Η Ν Ε Ρ Γ Α Ξ Ι Α Ν Μ Θ Ο Ι Ξ Δ Ε Χ Ρ Η Ξ Θ Α Ι Ε Ι Ξ Τ Ο Ρ Λ Η Ρ Ω . . . . .
 . . . . . Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ι Κ Α Ι Κ Α Θ Α , Ρ Η Ξ Ο Ν Τ Α Ι Ι Ξ Υ Ρ Α Ρ Χ Ο Υ Ξ Ι Ν Ε Ν Τ Η Ι Μ Ο Υ Ν Ι Χ . . . . .
 60 . . . . . Ρ Ο Ξ Τ Ο Ε Ρ Γ Ο Ν Τ Ο Ν Λ Ι Θ Ο Ν Ε Κ Α Ξ Τ Ο Ν Ο Λ Η Ν Ο Ρ Ο Ξ Ο Ι Α Ν Ε Π Ι Ξ Η Μ Α Ν Θ Ω Ξ Ι Ν . . . . .
 . . . . . Υ Α Ν Ο Ι Τ Η Ν Ε Ρ Γ Α Ξ Ι Α Ν Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Α Μ Ε Ν Ο Ξ Ι Μ Ο Ι Ο Ν Τ Ε Ξ Ε Ι Ξ Τ Η Ν Ο Ι Κ Ο Δ Ο Μ . . . . .
 . . . . . Ι Κ Ε Λ Ε Υ Ω Ξ Ι Ν Ο Υ Α Ν Η Ι Ξ Ε Υ Γ Ε Ι Ρ Ρ Ο Ξ Ο Ω Ν Ν Ε Ω Ρ Ι Ω Ν Κ Α Ι Ε Π Ι Κ Ο Ρ Τ Ε Ι Ν Τ . . . . .
 . . . . . Ρ Ι Ο Ν Μ Η Μ Ε Ι Ι Ο Ν Η Μ Ι Ρ Ο Δ Ι Ο Υ Ο Μ Η Ξ Τ Ρ Ω Μ Α Τ Α Ο Ρ Θ Α Κ Α Τ Α Κ Ε Φ Α Λ Η Ν . . . . .
 . . . . . Α Ν Ε Ρ Ο Ν Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Υ Τ Ο Υ Λ Ι Θ Ο Υ Ξ Ξ Τ Ν Τ Ο Ι Χ Ο Ν Τ Ο Υ Ρ Υ Ρ Γ Ο Υ Τ Ο Ν Ε Ξ Ω / . . . . .
 65 . . . . . Μ Ο Ξ Τ Ε Μ Ν Ε Ι Ν Δ Ε Κ Α Ι Κ Ο Μ Ι Ξ Ξ Τ Η Ξ Τ Η Ξ Ε Φ Ο Δ Ο Υ Τ Α Υ Τ Α Ο Ι Μ Ι Ξ . . . . .
 . . . . . Υ Ξ Ρ Ρ Ο Ξ Τ Ο Ε Ρ Γ Ο Ν Τ Ο Υ Π Α Ν Τ Α Ο Ρ Θ Α Κ Α Ι Α Ρ Μ Ο Τ Τ Ο Ν Τ Α Ρ . . . . .
 . . . . . Ξ Τ Ο Ξ Μ Ι Ξ Θ Ω Ξ Η Τ Α Χ Η Ι Κ Α Ι Π Ρ Ο Ξ Τ Η Ν Ε Ν Τ Ο Ρ Ν Ο Ν Ξ Τ Ρ . . . . .
 . . . . . Η Μ Ε Ρ Α Ν Ε Κ Α Ξ Τ Η Υ Λ Α Κ Α Ι Τ Α Ξ Π Ρ Ο Ξ Α Γ Ω Γ Α Ξ Ο Μ Ο Ι Α . . . . .
 70 . . . . . Ο Ρ Ω Ξ Α Ν Κ Ο Μ Ι Ξ Ω Κ Λ Ω Ι Ο Ρ Ω Ξ Α Ν Η Ι Ο Ρ Θ Α Τ Α Μ Ε Τ Α Ρ Υ . . . . .
 . . . . . Ι Ξ Χ Ρ Ο Ν Ο Ι Ξ Τ Ο Ι Α Κ Α Ι Ο Ι Π Υ Ρ Γ Ο Ι Α Ρ Α Ν Τ Α Χ Η Ι Κ Α Ι . . . . .
 . . . . . Ν Α Ε Τ Ο Υ Κ Ο Μ Λ Ι Μ Α Κ Ε Ξ Π Α Ρ Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Α Υ Τ Ο Ι Α / . . . . .
 . . . . . Ε Κ Α Τ Η Ν Η Μ Ι Ξ Κ Α Ι Τ Ο Ι Ξ Λ Ι Θ Ο Τ Ο Μ Ο Ι Ξ Α Ν Α Γ Ρ Α . . . . .
 . . . . . Λ Α Β Η Ι Τ Α Α Ξ Κ Α Ι Τ Α Λ Λ Α Ρ Α Ν Τ Α Ω Ν Α Ν Δ Ε Ω Ν Τ Α . . . . .
 75 . . . . . Ν Η Τ Α Ι Ρ Ι Ξ Τ Ο Ε Ρ Γ Ο Ν Τ Ο Υ Ξ Λ Ι Θ Ο Υ Ξ Τ Ο Υ Ξ Ε Ι . . . . .
 . . . . . Α Μ Ε Ν Ο Ι Ο Ρ Λ Η Ρ Ω Μ Α Τ Ω Ι Ρ Υ Ρ Γ Ω Ι Ρ Ρ Ο Ξ Α Ξ Ε . . . . .
 . . . . . \ Λ Α Κ Η Α Υ Τ Ο Ξ Α Υ Τ Ω Ι Α Ρ Α Ν Τ Α Ξ Ο Ξ Ω Ν Α Ν . . . . .
 . . . . . Η Ε Ν Α Ι Α Ρ Ο Δ Ω Ξ Ο Υ Ξ Ι Ν Τ Α Υ Τ Α Α Ρ Α Ν . . . . .
 . . . . . Ι Ο Ι Η Μ Ε Ν Α Κ Α Τ Α Τ Α Γ Ε Γ Ρ Α Μ Μ Ε . . . . .
 . . . . . Ι . Κ . . . . . Τ Ω Ι . . . . .

- .....ν τοῦ διὰ μέσου Χώματος ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ.....
 .....καὶ μὴ ἀνήλωται εἰς τὰ τείχη ὑπάρχειν δὲ κα[ι].....
- 15 .....κοντάρχους, ἐπειδὴ οὐ γίγνεται ἡ αἴρεσις ἄ.....
 .....τὰς ὑπηρεσίας παρὰ τὸ ἐς Σάμω ἐκ τοῦ ἐνιαυ[τοῦ].....
 .....δανεισθέντος ἐκ τῶν τειχοποιικῶν τάλαντα.....
 .....ἐλλείπη εἰς τὰ δέκα τάλαντα μερίζειν τοῦ[ς].....
 .....εἰσφέρειν δὲ καὶ τοὺς μετοίκους τὸ ἕκτον μέρ[ος].....
- 20 .....τ]ὰ ὑπάρχοντα χρήματα ἐν τῷδε τῷ νόμῳ τειχ[οποιικῶν].....
 .....τὴν δευτέραν] ἐπὶ τῆς πέμπτης τὴν δὲ τρίτην ἐπὶ τῆς ἐνάτης [πρυτανείας].....
 .....τὴν ἐπι]μείλιαν τῶν τειχῶν καὶ τὸν ἀντιγραφέα τὰ ἀνα[λώματα].....
 .....ἐνάτης πρυτανείας πρὸ τῆς καταβολῆς. Ὅπως δ' ἂν τ. ....
 .....λελο]γισμένων τῶν χρημάτων εἰδότες καταβάλλωσιν.....
- 25 τοὺς τα]μίας καὶ τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν μετοικικῶν συμμορι[ῶν]. ....
 .....τ]ῆς καταβολῆς τῶν χρημάτων μίαν ἡμέραν περὶ τοῦ λογισμ[οῦ].....
 .....γ]ένηται ἢ ὀφείλειν ἕκαστον τῶν προέδρων ἑκατὸν δραχμὰς.....
 .....ἄνδ]ρας ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων, οἵτινες ἐπιμελήσονται τῶν ἔργων .....
 .....ὀπο]σ' ἂν ἐξεργάζωνται οἱ μισθωσάμενοι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον.....
- 30 .....ἐκ]ατέρῳ αὐτῶν τρεῖς ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν τειχοποιικῶν τοῦ.....
 .....τοῖς ἡρημένοις ἐπὶ τὰ τείχη ἡγεμονίαν δικαστηρίου ὅταν παραγ.....
 .....ἢ ἐξεργάζωνται εἶναι κατ' αὐτῶν τὰς αὐτὰς τιμωρίας καθάπερ πε[ρι].....
 .....τοῦς μετὰ τῶν τειχοποιῶν καὶ τῶν ταμιῶν καὶ τῶν μακρῶν τειχῶν καὶ.....
 ἐξεργ]άζωνται τὰ ἔργα καὶ εἴ τινας τῶν μισθωσαμένων ἢ ἐγγυησαμένων.....
- 35 .....τούτους εἰς τὸ δικαστήριον, τὴν δὲ βουλὴν τὴν αἰεὶ βουλευούσαν.....
 .....ν μίαν ἡμέραν τῆς πρυτανείας ἐκάστης βουλῆς ἔδραν περὶ τῶν τειχ.....
 .....τ]οὺς ἡρημένους καὶ τοὺς ταμίας τῆς θεᾶ καὶ τοὺς τειχοποιούς ὅταν.....
 .....γων διδόναι εἰς ἀνάθημα τῇ μὲν βουλῇ πεντακοσίους δραχμὰς τοῖς.....
 .....ας ἐκ τῶν τειχοποιικῶν χρημάτων. Ὅπως δ' ἂν καὶ οἱ λιμένες κλείωνται.....
- 40 πα]ρὰ τῆς πόλεως μισθοφοροῦντας καὶ ἄλλον τὸν βουλόμενον συγγραφέ[ς].....
 .....ἢ τῶν συγγραφῶν χειροτονῆσαι καθ' ἃς τινὰς ἂν δοκῇ αὐτῇ ἐγδίδο.....
 ἐ]πὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν τειχῶν ἐπιμελεῖσθαι καὶ τούτων τῶν ἔργων ὁ.....
 .....τῆς πόλεως τὸ δὲ ἀργύριον εἶναι εἰς ταῦτα ἐκ τῶν χρημάτων τῶν τει[χοποιικῶν].....
 ἰ]ροτονημένων ὑπὸ τοῦ δήμου τοῖς μισθωσαμένοις τὰ ἔργα λαμβάνον.....
- 45 .μος Τιμωνίδο Ἀλαιεύς, Φιλόδημος Αὐτοκλέους Ἐρσιάδης, Διόδωρος.....
 Συ]γγραφαὶ τοῦ τείχους τοῦ Μονιχ- ποιῶν τὰ μέτωπα τῶν κλιμακτῆρων ...
 ἰ]ασι. Οἱ μισθωσάμενοι τὰς τομὰς τῶ λεία καὶ ὀρθὰ καὶ ἐξαμηστάμενον [τ ...
 ν λίθων ἐπὶ τὰ τείχη τεμοῦσιν πετ- ἦν λατύπην τὴν ἐγκεχωμένην ἐκ τ[οῦ] ...
 ρας ὀπόθεν ἂν ἕκαστος μισθώσητα- στρογγύλο πύργο ἄπασαν πληρώσ[α] ...
 50 ἰ ὀμαλοῦς καὶ ὑγιοῦς καὶ πελεκήσ- ς τὸμ πύργον λίθοις μὴ ἐλάττωσι[ν] ...
 ουσιν ὀρθοὺς πανταχῇ καὶ εὐγων- ἢ δίποσιν ἄμ μήπου ἀνάγκη ἢ θε[ι]- ...
 ἰ οὺς πρὸς τὰ μέτρα, ἃ ἂν μισθώσητα- ναι ἐλάττω πρὸς τὸ χωρίον, τὸ δ' [εὐρ. ...
 ἰ ἕκαστος καὶ πρὸς τοὺς ἀναγραφέ- ος ἴσους τῷ στοιχῶ τῷ ἐξωθ[εν] σ- ...
 55 μνοι κελεύωσιν καὶ κομιοῦσι πρ- ος ἄλλή- ...
 ὸς τὸ ἔργον ἄγοντες ὁποῖοις ἂν κε- οὺς πληρώματος τοῦτο ἀποτ... [Λί- ...
 λεύωσι πρῶτους οἱ τὴν ἐργασίαν μ- οίς δὲ χρῆσθαι εἰς τὸ πληρῶ[σαι] το- ...

ι]σθωσάμενοι και καθαιρήσονται
 π]ρὸς τὸ ἔργον τὸν λίθον ἕκαστον ὁ-
 60 ὅ ἂν οἱ τὴν ἐργασίαν μισθωσάμενο-
 ι κελεύωσιν, οὐ ἂν ἤ ζεύγει πρόσο-
 δ]ος. Ἐὰν δέ τις τῶν λίθων ἔχει τι κρ-
 ριον μὴ μείζον ἢ ἡμιποδίου, ὃ μὴ ἐστ-
 ιν φ]ανερόν κειμένου τοῦ λίθου ἐσ-
 65 ται δόκι]μος. Τέμνειν δὲ καὶ κομιζ-
 ειν τοὺς λίθ]ους πρὸς τὸ ἔργον τοῦ-
 ς ἄνδρας οὓς ἂν ἕκασ]τος μισθώσητα-
 [ι ικανοὺς κατὰ τὴν] ἡμέραν ἐκάστη-
 [ν, ἐπιμεληθῆναι δ'] ὅπως ἂν κομιζω-
 70 [σιν αὐτοὺς ἐν το]ῖς χρόνοις τοῖ-
 [ς] ..... ναε του κομ-
 ..... δεκάτην ἡμ-
 ἔραν]..... λάβη τὰ
 ..... νηται π-
 75 ..... οἱ μισθωσ]άμενοι
 ..... λακη-
 ..... νεν
 .....

Ὅτι ἡ ἐπιγραφή, πλὴν τῶν ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ
 λίθου χασμάτων, δὲν εἶνε πλήρης πρὸς τὰ δεξιὰ,
 ἀλλ' ὅτι ἐλλείπει ἰκανὸν μέρος τῆς συνεχείας αὐ-
 τῆς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, φαίνεται ἐκ τοῦ κενοῦ
 τοῦ μεγάλου τῶν φράσεων τοῦ μεταξύ τοῦ σφζο-
 μένου τέλους τῶν στίχων καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐπο-
 μένων· τοῦτο δὲ μάλιστα φαίνεται ἐκ τοῦ τέλους
 τοῦ τελευταίου στίχου τοῦ ἀ' μέρους, ἔνθα κεῖται
 τὸ κύριον μόνον ὄνομα ΔΙΟΔΩΡΟΣ, οὗ ἐλλείπει
 τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, ἴσως δ' ἡχο-
 λούθει καὶ ἄλλου ἀνδρὸς ὄνομα. Πλὴν τούτου, ἡ
 ἐπιφάνεια τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ στενῆς πλευρᾶς τοῦ
 λίθου δὲν εἶνε ὁμοία τῇ πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἐν-
 ταῦθα εἶνε καλῶς ἐξεργασμένη, ἐκεῖ ἀποτόμως
 ἀποκεκομμένη ἢ μᾶλλον ἀπεσχισμένη, πρὸς δὲ τὸ
 ὀπισθεν τέρμα αὐτῆς φέρει καθ' ὅλον τὸ μῆκος λεί-
 ψανα ὀργανικῆς συνδέσεως πρὸς ἕτερον τεμάχιον
 πλακός, ὅπερ ἀπεσπάσθη ἐκεῖθεν. Ἐπειτα, τὸ κυρι-
 ώτατον πάντων, τὸ Ε τῆς λέξεως ΘΕΟΙ, ἧτις
 ἔκειτο ὑπὲρ τὸν πρῶτον στίχον, κεῖται εἰς θέσιν
 τοιαύτην, ὡς πρὸς τὴν ὅλην ἐπιγραφήν, ὥστε ἐκ
 τῆς θέσεως ταύτης τοῦ μόνου σωζομένου γράμ-

ις ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Μουνιχ]ία, π- ...
 λην ὅποσοι ἂν ἐπισημανθῶσιν [χρή- ...
 σιμοι ὄντες εἰς τὴν οἰκοδομ]ήν τ- ...
 ὦν νεωρίων καὶ ἐπικόπτειν τ[ὰ στ- ...
 ρώματα ὀρθὰ κατὰ κεφαλὴν [πρὸς τὸ- ...
 ν τοῖχον τοῦ πύργου τὸν ἐξω [ἐκά- ...
 στης τῆς ἐφόδου. Ταῦτα οἱ μισ[θωσά- ...
 65 μενοι ἀποδώσουσιν πεπονημ]ένα ...
 πάντα ὀρθὰ καὶ ἀρμόττοντα π[αντα- ...
 χῆ καὶ πρὸς τὴν ἔντονον στρ[ογγ- ...
 ῦλα καὶ τὰς προσαγωγὰς ὁμοίαι]ς τῶ κύ- ...
 κλω, ὅπως ἂν ἤ ὀρθὰ τὰ μεταπύργι- ...
 70 α καὶ οἱ πύργοι ἀπανταχῆ καὶ [αἱ κ- ...
 λίμακες, παρεχόμενοι αὐτοὶ τούτ- ...
 ις καὶ τοῖς λιθοτόμοις ἀναγρα[φέ- ...
 ας καὶ τᾶλλα πάντα, ὧν ἂν δέωντα[ι ε- ...
 ἰς τὸ ἔργον τοὺς λίθους τοὺς εἰς τ ...
 ὁ πλήρωμα τῶ πύργω, προσάξε]ιν δ' ...
 αὐτὸς αὐτῶ ἀπαντας, ὧσων ἂν [δέητ ...
 75 αι. Ἀποδώσουσιν ταῦτα ἀπαν[τα πεπ- ...
 ονημένα κατὰ τὰ γεγραμμέ]να. ...
 ..... κ ..... τῶ .....

ματος τῆς λέξεως ταύτης, ἐὰν τεθῶσιν εἰς σύμ-
 μετρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀπόστασιν, θὰ εὐρεθῆ τοῦ Ο
 καὶ τοῦ Ι ἢ θέσις πολὺ πέραν τοῦ νῦν ἄκρου τῆς
 ἐπιγραφῆς.

Τὸ ὅλον αὐτῆς ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο μέρη· τὸ
 πρῶτον ἄνω μέχρι τοῦ στίχου 4^ᾠ, ἐν τῷ ὁποίῳ
 περιλαμβάνεται γενικῶς περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῶν
 τειχῶν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν,
 ὡς καὶ ὁ τρόπος τῆς συντάξεως τῶν καταλλήλων
 συγγραφῶν καὶ τῆς καταβολῆς τῶν χρημάτων
 παρὰ τῶν μισθωσαμένων, εἶτα αἱ εὐκολαί, ἃς
 ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν οὗτοι ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλὰ καὶ
 αἱ τιμωραὶ, ἃς ἔπρεπε νὰ ὑποστῶσιν ἐν περι-
 πτώσει μὴ ἐκτελέσεως τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν.
 Τὸ δεύτερον ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο στήλας ἢ σελίδας
 καὶ περιλαμβάνει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον πλή-
 ρεις συγγραφάς, πλήρες συμβόλαιον, διὰ τὴν ἐπι-
 σκευὴν τοῦ τείχους τοῦ Μουνιχίας. Εἶνε λοιπὸν
 ἀρκετὰ σπουδαία ἡ ἐπιγραφή καὶ διὰ τὰ ἐν τῷ πρῶ-
 τῳ μέρει ἀναφερόμενα, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν
 τόπον, ἐνῶ ἀνευρέθη, καὶ τὸν σαφῆ καθορισμὸν τοῦ
 τείχους τῆς Μουνιχίας καὶ τῆς Μουνιχίας αὐτῆς,

ἦτις οὕτω, διὰ τοῦ νέου τούτου τεκμηρίου τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεως αὐτῆς, ἀσφαλίζεται ἀκόμη περισσότερον ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τοῦ Πειραιῶς κατὰ πάσης ἀποπείρας μεταθέσεως.

Ἐάν, ὡς φαίνεται, ἐλλείπη πρὸς τὰ δεξιὰ ἕτερον πρόσθετον μέρος, βεβαίως ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ τρίτη στήλη ἢ σελὶς συμπληροῦσα τὴν δευτέραν. Ἀλλὰ καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς πλακὸς εἶνε ἀποκεκρυσμένον μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γραμμμάτων, ὧν ἴχνη σώζονται, τὸ δὲ μῆκος τῆς πλακὸς θὰ ἦτο ἀνάλογον τοῦ πλάτους.

Ἐν στ. 2 ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς ἄκρας Ἡετιωνείας ἄνευ τοῦ ε' γράφεται Ἡτιώνειαν ἀντὶ Ἡετιώνειαν. Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Κόνωνος τῷ 394 ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος Εὐβουλίδου καὶ εἶτα τοῦ Διοφάντου καὶ πάλιν ἐλήφθη ἀνάγκη ἐπὶ τοῦ Λυκούργου τῆς ἐπισκευῆς τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ τείχους, ὅπερ σώζεται μέχρις ἡμῶν. Ὡστε τὸ νομιζόμενον ἐκεῖνο τεῖχος τοῦ Κόνωνος μετατάσσεται νῦν καὶ παρουσιάζεται ἐπεσκευασμένον εἰς ἄλλους χρόνους.

Ἐν στ. 3 ἀναγράφεται τύπος λέξεως ἄλλοιπα, ἀντὶ τῆς ἀπλήρης λοιπά, κατὰ τὸ ὑπόλοιπος, κατάλοιπος κ.τ.λ.

Ἐν στ. 5 ἀναγράφεται ἡ ἀρχὴ τῶν νομοθετῶν ὡς ἀποφασίσασα τὰ κατὰ τὰ τεῖχη, ἐνῶ συνήθως ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἐκδίδονται τοιαῦται ἀποφάσεις. Τοῦτο ἔμως ἐρμηνεύεται ἐκ τοῦ ἐν στ. 12 ἐκ τοῦ προτέρου νόμο, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι ἐγένετο διὰ τοῦ παρόντος ψηφίσματος διαρρυθμισίς τοῦ νόμου ἐκείνου, ἐν ᾗ περιπτώσει ἀρμόδιοι ἦσαν οἱ νομοθέται, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐν στ. 20 διαστολὴ ἐν τῷδε τῷ νόμῳ, ὁ ὁποῖος οὕτω διὰ τῶν νομοθετῶν εἰσήγετο ἀντὶ τοῦ προτέρου.

Ἐν τῷ 14 στ. ὑπάρχει ἡ φράσις τοῦ διὰ μέσου χώματος. Πάντως πρόκειται περὶ τοῦ Χώματος τοῦ ἐν Πειραιεῖ, θέσεως ἀγνώστου ἐστὶ τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως. Καὶ δὲν εἶνε μὲν δυνατὸν ἐνταῦθα νὰ καθορισθῇ ποῦ κεῖται ἡ θέσις αὕτη, οὐδὲ προστίθεται νέον τι· ἀποκλείεται ὁμοίως διὰ τῆς φράσεως τοῦ διὰ μέσου ὁ καθορισμὸς ὁ τελευταῖον δοθεὶς ὑπὸ τοῦ Wachsmuth, καθ' ὃν τὸ Χῶμα πρέπει νὰ ζητηθῇ πρὸ τῆς ἄκρας Ἡετιωνείας, ἢ μᾶλλον εἶνε αὕτη αὕτη ἢ πρὸ αὐτῆς χηλή, ἦτοι ὁ βραχίων ὁ πρὸς τᾶριστέρα τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν λιμένα τοῦ

Πειραιῶς. Ἐκ τῆς φράσεως ταύτης ἐξάγεται ὅτι ὠρίζετο ἐν τῷ νόμῳ ἡ θέσις ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ γεινῆ ἡ ἐπισκευή, ἔπειτα τίθεται ὁ καθορισμὸς τοῦ πόθεν ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ διὰ τῆς ἀμέσως ἐπομένης φράσεως: ἀρχάμενον ἀπὸ τοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ ἐξ' Ἀθηνῶν περι τειχῶν ἐπιγραφῇ (C. Insc. Att. 167). Πρόκειται λοιπὸν περὶ θέσεως μεταξὺ δύο ἄλλων, διὰ μέσου, κειμένης, ἐφ' ἧς ἐὰν ἦτο ἡ τῆς Ἡετιωνείας χηλή, πᾶς ἄλλος διορισμὸς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἢ οὕτως, ἀφ' οὗ οὕτως εἰς τὸ τελευταῖον τῆς ἄκρας σημεῖον ζητεῖται νὰ τεθῇ.

Ἐν στ. 17. ἐκ τῶν τειχοποιικῶν, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν στ. 30^φ, ἐν δὲ 38^ω, ἐκ τῶν τειχοποιικῶν χρημάτων καὶ ἐν 42^φ ἐκ τῶν χρημάτων τῶν τειχοποιικῶν. Γνωστὴ εἶνε ἡ λέξις τειχοποιός καὶ ἡ σημασία αὐτῆς (ἴδε στ. 33) καὶ ἀλλαχόθεν, μάλιστα δ' ἐκ τῶν περὶ τὸν Δημοσθένην (Αἰσχ. κατὰ Κτησ. 58 καὶ 31) καὶ ἡ τειχοποιία ἐκ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Δημοχάρους (ἐν τέλει τῶν βίων τῶν δέκα ῥητόρων τοῦ Πλουτάρχου). Τοὺς τειχοποιούς δὲ τούτους νοεῖ καὶ ἡ ἐν στ. 31 φράσις: τοῖς ἡρημένοις ἐπὶ τὰ τεῖχη (τειχοποιὸν ἀπέδειξε Δημοσθένην. Αἰσχ. ἐν. ἀν.). Τὰ ἐνταῦθα σημειούμενα νῦν τειχοποιικὰ δὲν φαίνονται ὅτι εἶνε χρήματα ἰδίου ταμείου διαρκῶς ὠρισμένου, οἷον τὰ θεωρικά, τὰ στρατιωτικά, τὰ δικαστικά κτλ., ἀλλὰ χρήματα τὰ ὅποια ὠρίζοντο ἐκάστοτε κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν καὶ τὰ ὅποια ἀποφάσει τοῦ δήμου ἐψηφίζοντο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένους ἐξάγεται. Ἐν τῷ περὶ τοῦ Στεφάνου αὐτὸς οὕτως λέγει: «Μετὰ γὰρ τὴν μάχην εὐθύς ὁ δῆμος, εἰδὼς καὶ ἐωρακῶς πάντα ὅσα ἔπραττον ἐγὼ . . . . πρῶτον μὲν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως τὰς ἐμὰς γνώμας ἐχειροτόνει, καὶ πανθ' ὅσα τῆς φυλακῆς ἕνεκα ἐπράττετο, ἢ διάταξις τῶν φυλάκων, αἱ τάφροι, τὰ εἰς τὰ τεῖχη χρήματα, διὰ τῶν ἐμῶν ψηφισμάτων ἐρίγγετο». Τὰ εἰς τὰ τεῖχη χρήματα εἶνε τὰ τειχοποιικὰ τῆς ἐπιγραφῆς, περὶ ὧν ἐγένοντο ψηφίσματα προτάσει ἐνός τῶν πολιτῶν, ὡς ἐνταῦθα τοῦ Δημοσθένους, εἰς τοῦτο δὲ συνίστατο ἡ περὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων φροντίς, εἰς τὸ ἐξευρίσκειν δηλ. τὸν τρόπον τῆς συντηρήσεως ἢ ἐπισκευῆς αὐτῶν («ἐπεμελοῦντο γὰρ οἱ

μὲν τῆς τῶν τειχῶν κατασκευῆς, οἱ δὲ τῆς τῶν τάφρων, οἱ δὲ τῆς χαρκαώσεως» Λυκ. κατὰ Λεωκ. 153 § 44).

Ἐν στ. 21 ἀναγράφεται ὁ τρόπος τῆς καταβολῆς τῶν χρημάτων κατὰ δόσεις: *τὴν δευτέραν*] ἐπὶ τῆς πέμπτης τὴν δὲ τρίτην ἐπὶ τῆς ἐνάτης [πρυτανείας. Ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους (ἐν Ἀθ. Πολ. 47) γνωρίζομεν ὅτι τῶν χρημάτων αἱ καταβολαὶ παρὰ τῶν μισθουμένων τὰ ἔργα ἐγίνοντο κατὰ τὴν ἐνάτην πρυτανείαν· «διὸ καὶ πλεῖστα χρήματα ἐπὶ ταύτης συλλέγεται». Ἐκ τοῦ ψηφίσματος ὁμοῦς τούτου ἐξάγεται ὅτι καὶ κατὰ δόσεις ἐγίνετο ἡ καταβολὴ τῶν τειχοποιικῶν, κατὰ τὴν τρίτην ἴσως, τὴν πέμπτην καὶ ἐνάτην, ὅποτε ἐγίνετο ἡ τελευταία δόσις.

Ἐν στ. 25 τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν μετοικικῶν συμμοριῶν. Γνωσταὶ εἶνε αἱ τῶν ἀστῶν συμμορίαὶ καὶ τὰ κατ' αὐτὰς μάλιστα ἐκ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ τὸ ὄνομα τοῦτο φέροντος λόγου αὐτοῦ. Μετοικικαὶ ὁμοῦς συμμορίαὶ νῦν τὸ πρῶτον σημειοῦνται. Ἀναφέρονται «Μετοίκων λειτουργίαι», ἃς ὁ Φώτιος ἐρμηνεύει τὰς αὐτὰς ταῖς σκαφηφορίας: *Μετοίκων λειτουργίαι, αἱ σκαφηφορίαί.* Ἐνταῦθα ὁμοῦς δηλοῦται ὅτι καὶ συμμορίαὶ τούτων ὑπῆρχον καὶ ἐπιμεληταί. Εἰς δὲ τὰς συμμορίας ταύτας ἦσαν ἐπιβεβλημένοι ὑποχρεώσεις τινὲς ὡς καὶ εἰς τὰς τῶν ἀστῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ 19^{ου} στίχου: *εἰσφέρειν δὲ καὶ τοὺς μετοίκους τὸ ἕκτον μέρος.*

Ἐν στ 38 *Ὅπως δ' ἂν καὶ οἱ λιμένες κλείωνται . . .* Ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ λαμβάνεται πρόνοια καὶ περὶ τῆς τῶν λιμένων ἀσφαλείας. Πρόκειται περὶ τῶν καλουμένων κλείθρων τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς (Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 170 στ. 45), περὶ τοῦ τρόπου δηλ. καθ' ὃν τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς εἰσόδου καὶ ἡ εἴσοδος αὐτῆ θὰ κατασκευάζετο οὕτως, ὥστε νὰ δύνανται οἱ λιμένες νὰ εἶνε ἠσφαλισμένοι ἐν ἀνάγκῃ. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ὀνομασία τῶν λιμένων παρὰ τοῖς παλαιοῖς «ἔχει δὲ ὁ Πειραιεὺς λιμένας τρεῖς πάντας κλειστοὺς» (Σχ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 144). Ἡ δὲ φροντίς τῆς κλείσεως τῶν λιμένων βεβαίως θὰ ἀπέβλεπε καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τοιούτους, τὸν μέγαν λιμένα, τὸν τῆς Ζέας καὶ τὸν τῆς Μουνιχίας, οὕτως ὥστε ἐκεῖ, ἔνθα περὶ τὰ στόμια τῶν λιμένων κατέληγε τὸ τεῖχος εἰς τοὺς πύργους τῶν εἰσόδων νὰ ἦσαν οὗτοι ἀσφαλῶς ἐξεργασμένοι ὅπως κλείωνται οἱ λιμένες κατὰ τὸ ψηφίσμα.

Ἐκεῖνο ὁμοῦς διὰ τὸ ὅποιον τὰ μάλιστα ἀξία λόγου εἶνε ἡ ἐπιγραφὴ περιλαμβάνεται ἐν τοῖς ἀπὸ τοῦ 45^{ου} στίχου εἰς δύο στήλας. Ἡ ἀρχὴ τοῦ μέρους τούτου δηλοῖ τὸ ὄλον. Ἀφ' οὗ δηλ. ἀνεγράφη ὁ νέος νόμος τῆς ἐπισκευῆς τῶν τειχῶν, ἥδη ἀναγράφεται τὸ συμβόλαιον τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους τῆς Μουνιχίας ῥητῶς οὕτω: *Συγγραφαὶ τοῦ τείχους τοῦ Μονιχίασι.* Πρόκειται ἀριδῆλως περὶ τοῦ τείχους, ὅπερ διήρχετο ὀλίγον βορειότερον τοῦ μέρους ἔνθα ἡ ἐπιγραφὴ, τοῦ μέρους, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τῶν δυτικῶν κλιτύων τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη οὕτως ἐπικυροῖ τὰ τόσα ἄλλα τεκμήρια τὰ ἀψευδέστατα, ἔρχεται ἐπίκουρος εἰς τὰς τόσας ἄλλας προγενεστέρας περὶ τοῦ διαμερίσματος τῆς Μουνιχίας, τοῦ λόφου αὐτῆς, τοῦ λιμένος τέλος, ὃν ἵνα μεταθέσωσι τινες, μάτην ἐπεχείρησαν νὰ μεταθέσωσι καὶ τὸν λόφον αὐτόν. Οὕτω δ' ὁ λίθος ἐτέθη ἀκριβῶς εἰς τοῦτο τὸ μέρος, διότι ἔφερε τὸ συμβόλαιον τῆς ἐπισκευῆς τοῦ τείχους κατὰ τοῦτο, ὅπως εἰς ἄλλα μέρη ὁμοίαι στήλαι περιλαμβάνουσαι μετὰ τὸ γενικὸν μέρος τὸ συμβόλαιον τῆς ἐπισκευῆς ἄλλου μέρους τοῦ τείχους θὰ ἦσαν ἰδρυμένοι εἰς τὰ ἀνάλογα μέρη.

Ἐν στ. 62^ο τῆς α' στήλης ὑπάρχει ἐν ἀρχῇ τὸ τέλος λέξεως, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου στίχου. Ἐκεῖ ἐν τῷ 61^ο φαίνονται τὰ γράμματα ΚΡ, ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου τὰ γράμματα ΙΟΝ καὶ πρὸ αὐτῶν τὸ ἡμισυ τοῦ φ οὕτω ΔΙΟΝ ὥστε ἀποτελεῖται βεβαίως ἡ λέξις ΚΡΥΦΙΟΝ, ἧς ἐξ ἀβλεψίας¹ τοῦ χαράξαντος ἐξέπεσε τὸ Υ, διότι δὲν ὑπάρχει χώρος, ὥστε νὰ ὑποθεθῆ, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ. Καὶ ἡ ἔννοια δὲ τοῦ ὄλου μέρους δὲν ἀποκρούει τὴν λέξιν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ κατωτέρω δ μὴ *γραφερόν ἐστι.*

Οἱ ἐν στ. 53-54 τῆς πρώτης στήλης ἀναφερόμενοι ἀναγραφεῖς καὶ κατωτέρω ἐν στ. 72-73 εἶνε βεβαίως τὰ σχέδια ἢ τὰ ὑποδείγματα, καθ' ἃ ἔπρεπε νὰ κοπῶσι καὶ νὰ πελεκηθῶσιν ὑπὸ τῶν λιθοτόμων οἱ λίθοι.

Ἐν στ. 55-60: *λίθοις δὲ χρῆσθαι εἰς τὸ πληρωῶ[σαι το]ῖς ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Μουνιχί[α] π[λή]ρη ὁπόσοι ἀνέπισσημανθῶσ[ιν χρῆ]σιμοι ὄντες εἰς τὴν*

¹ Ὅπως ἐξ ὁμοίας ἀβλεψίας ἐν στ. 42 ἐχαράχθη ΕΜΙΜΕΛΕΙΑΝ ἀντὶ ΕΡΙΜΕΛΕΙΑΝ.

οικοδομ[ήν τ]ῶν νεωρίων. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δηλοῦται ὅτι ἦτο καθωρισμένον καὶ τὸ μέρος ἔνθεν ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν οἱ λίθοι διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν πύργων περὶ ἧς πρόκειται. Ἐντεῦθεν δ' ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ἐκεῖ ὑπαρξίς τοῦ λατομίου, ἐν ᾧ ἡ ἐπιγραφή, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ σήμερον ὑπάρχει λίθος μαλακός, κατάλληλος μόνον δι' ὄν σκοπὸν ἀναγράφει ἡ ἐπιγραφή, πλὴν ἐὰν παρουσιάζοντό που καὶ τινες κατάλληλοι διὰ τὴν τῶν νεωρίων οἰκοδομήν, σκληρότεροι δηλ. καὶ στερεώτεροι.

Τὸ δὲ ἐν τῷ στ. 66^α πρὸς τὴν ἔντορον στρογγύλα δηλοῖ τὴν προσαρμογὴν τὴν συμμετρικὴν εἰς τὸ κυκλοτερές καὶ στρογγύλον τοῦ πύργου σχῆμα, τιθεμένης τῆς λέξεως ἔντορον κατὰ παράληψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ γραμμῆν, ἀντὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ, καίτοι ὡς ἐπίθετον εἶνε μόνον γνωστόν.

Ἐκ τῆς ὅλης ἀναγραφῆς τῶν κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐξάγεται ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐν τῶν καλλιτέρων τεκμηρίων τῆς ἐργασίας ἐνός τῶν δρα-

στηριωτάτων τῶν Ἀθηναίων ἀρχόντων, ἐν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τῆς εὐεργετικῆς αὐτοῦ ἐν Πειραιεῖ δράσεως, τῆς περὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ στόλου στραφείσης καὶ περὶ τὴν διαρρύθμισιν τῶν τοῦ ναυστάθμου, καὶ τὴν ἴδρυσιν τῆς σκευοθήκης καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τῶν τειχῶν ἐπισκευῆς. Ὡς ἐκ τοῦ χώρου ἔνθα ἀνευρέθη τὸ ψήφισμα τοῦτο καὶ τῆς Μουνιχίας τὸ ὄνομα ἀσφαλίζεται ἐπὶ τοῦ χερρονησιάζοντος λόφου τοῦ Στράβωνος, καὶ τὸ ὑπόγειον ὄρυγμα σαφῶς δηλοῦται, ὅτι ἐχρησίμευσε πρὸς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐξεδόθη τὸ ψήφισμα. Γνωστόν δ' ὑπάρχει ὅτι οἱ παλαιοὶ πρὸς οἰκονομίαν χρήματος καὶ χρόνου τοὺς λίθους ἀπέκοπτον ἀπὸ τοῦ μέρους ἔνθα ἔμελλον νὰ οἰκοδομήσωσιν, ἐὰν τοιοῦτους καταλλήλους εὑρίσκον ἐκεῖ. Τούτου πανταχοῦ πρόκειται ἐν Πειραιεῖ παραδείγματα, καὶ παρὰ τὰ τείχη καὶ παρὰ τοὺς ναοὺς καὶ παρὰ τοὺς νεωσοίκους, καὶ παρ' αὐτὰ τὰ ἰδιωτικὰ οἰκοδομήματα.

Ἐν Πειραιεῖ τῆ 7 Ἰουνίου 1900.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΒΟΙΩΤΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

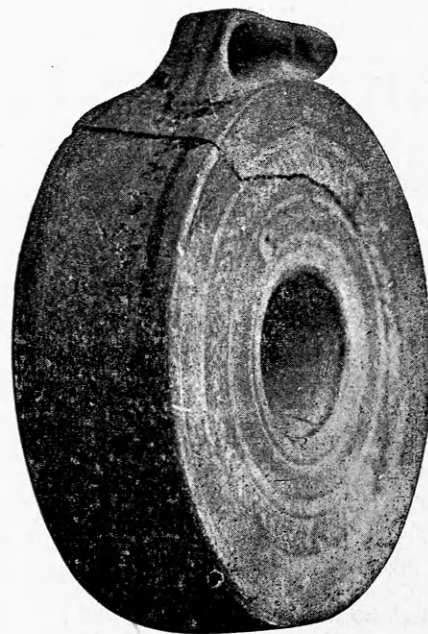
Α

Νέος τεχνίτης προστίθεται εἰς τὴν μικρὰν ὁμάδα τῶν ἐκ Βοιωτίας ἀγγειοπλαστῶν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ παρακειμένου εἰκονιζομένου μικροῦ ἀγγείου¹.

Ὁ κ. Παπαδήμας ἠγόρασε τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐν Θήβαις παρὰ χωρικῶν, ὑπ' αὐτοῦ δ' ἐπωλήθη τοῦτο πέρυσιν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον.

Τὸ ἀγγεῖον ἔχει σχῆμα μικροῦ τροχοῦ ἀποτελουμένου ἐκ δύο ἐπιπέδων δίσκων (διαμ. 0.075) μετ' ὀπῆς (πλ. 0.025) ἐν τῷ μέσῳ, συνηνωμένων κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν ἄκρον καὶ κατὰ τὸ κατὰ τὴν ὀπὴν ἄκρον διὰ μετρίου πάχους ταινίας (πλ. 0.025)· ὁ οὕτω σχηματισθεὶς κυκλοτερὴς τετράπλευρος σωλὴν φέρει μικρὸν πρόσθετον στό-

μιον μετὰ μιᾶς λαβῆς. Ἀμφότεραι αἱ ἐπιφάνεια

τοῦ ἀγγείου καλύπτονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κοσμή-

¹ Εἰς τοὺς τέσσαρας, οὗς μετὰ τοῦ Φιλάδα ἀριθμοῦ ὁ Pollak ἐν Röm. Mitt. 1897 σελ. 107 δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Γρύτων ἐξ ἀγγείου ἐν μορφῇ ὑποδήματος τοῦ μουσείου τῆς Βοστώνης, ἴδε Arch. Anz. 1899, 142 ἀρ. 4.

ματος, δύο πλατέων κύκλων, τοῦ μὲν περὶ τὴν ὀπὴν τοῦ δὲ κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ἀγγείου δι' ἐρυθροῦ χρώματος γεγραμμένων, καὶ κοσμήματος πληροῦντος τὸ μεταξὺ τούτων κενὸν καὶ ἀποτελουμένου ἐκ τεθλασμένων γραμμῶν περιεχομένων ὑπὸ δύο λεπτῶν κύκλων. Ἐπὶ τῆς ἐνούσης τοὺς δύο δίσκους κατὰ τὸ ἔξω ἄκρον ταινίας τῆς ἀποτελούσης τρόπον τινὰ τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ ἀγγείου ὑπάρχει παρὰ μὲν τὴν λαβὴν κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς οἰνοχόης ἐν Bull. 1897, 446 fig. 2 καὶ παρὰ τὴν βᾶσιν τοῦ ἀγγείου ἐν Jahrb. 1888, 338 fig. 14 ἐν συστήματι ἀπαντῶν καὶ σχηματιζόμενον ἐξ ἑνὸς φύλλου κρεμαμένου ἀπὸ εὐθείας γραμμῆς παρὰ τὴν λαβὴν ἐλλειψοειδοῦς περίπου περιγεγραμμένου διὰ δύο γραμμῶν, ὧν τὸ μεταξὺ εἶνε πλήρες κεραιῶν, καὶ μετὰ τοῦτο κατὰ μῆκος τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς ταινίας κυματοειδὲς κόσμημα ἀποτελούμενον ἐκ συστήματος σχημάτων ὁμοίων περίπου πρὸς τὰ ἄγκιστρα, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπαντῶσι συνήθως ἐπὶ πρωταττικῶν ἀγγείων. Τὸ δεῦτερον τοῦτο κόσμημα παύει ὀλίγον κατωτέρω τοῦ στομίου, μένει δ' οὕτω θέσις διὰ τὴν ἐπιγραφὴν, *Μνασάλκης ποίεσε*, γεγραμμένην δι' ὁμοίου πρὸς τὸ τῶν κοσμημάτων χρώματος, δι' ἧς παρουσιάζεται ἡμῖν ὁ τεχνίτης τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου. Τὸ ὄνομα

ΜΝΑΣΑΛΚΕΣΡΟΙ ΕΞΕ

Μνασάλκης ποίεσε

Μνασάλκης ἀπαντᾷ καὶ ἄλλως ὡς ὄνομα Σικυωνίων¹, παραπλήσιον δ' ἐκ Τανάγρας εἶνε τὸ Ἀμφάλκης, ὃ δὲ τύπος ποίεσε ἄνευ τῆς αὐξήσεως εἰ καὶ δὲν εἶνε μοναδικός² ἐν ἐπιγραφαῖς ἀγγειοπλαστῶν, προῆλθεν ἴσως ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως χώρου, ἥτις ἠνάγκασε τὸν γράφαντα νὰ ἀλλάξῃ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Τοῦ σχήματος τοῦ ἄρτι περιγραφέντος³ ἀγγείου ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἐθνικῷ μουσεῖῳ Ἀθηνῶν τέσσαρα ἔτι ὑπὸ τοὺς ἀρ. 2,250, 2,251, 2,252 καὶ

¹ Pape Lex. καὶ JGS.

² Πρβλ. Klein Meisters.² σελ. 47.

³ Τὴν εἰκόνα ὁμοίου ἀγγείου τῆς συλλογῆς Edw. Habich, νῦν ἐν μουσεῖῳ Cassel, δημοσιεύει ὁ Boehlau ἐν Arch. Anz. 1898 σελ. 191 fig. 8.

439· τούτων τὰ τρία πρῶτα ἐκομίσθησαν ἐκ Τανάγρας εὐρεθέντα ἐν ταῖς ἐκεῖ ἀνασκαφαῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1882 μετὰ πολλῶν κορινθιακῶν ἀρυθάλων καὶ μελανομόρφων ληκυθίων προερχομένων ἐκ τῶν αὐτῶν ἀνασκαφῶν, τὸ δ' ὑπ' ἀριθ. 439 ἠγοράσθη ἐν Θήβαις παρὰ Δ. Μπέλλου.

Ὁ ἀριθμὸς 2,250 ἔχει ὕψος 0.08 (διάμετρος σώματος 0.068, ἀνοίγμα τῆς ἐν τῷ μέσῳ ὀπῆς 9.025). Ἀμφότεραι αἱ ἐπιφάνειαι ἔχουσι κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἀγγείου τοῦ *Φιθάδα* (Röm. Mitt. 1897 σελ. 105), ἧτοι εἶδος ἀστέρου ἀποτελουμένου ἐκ δύο παραλλήλων περὶ τὴν κεντρικὴν ὀπὴν βαινουσῶν πολλακίς καὶ κανονικῶς τεθλασμένων γραμμῶν ἐχουσῶν τὸ μεταξὺ διάστημα πλήρες κεραιῶν. Τὸ κόσμημα τοῦτο ὡς καὶ δύο περικλείοντες αὐτὸ ἑκατέρωθεν λεπτοὶ κύκλοι εἶνε γεγραμμένα διὰ μελανωποῦ ὀλίγον στίλβοντος γανώματος, ἐν ᾧ ὁ παρὰ τὸ ἔξωτερικὸν ἄκρον τοῦ ἀγγείου καὶ ὁ περὶ τὴν κεντρικὴν ὀπὴν ὑπάρχων πλατύτερος κύκλος εἶνε γεγραμμένοι δι' ἐρυθροῦ ἔχοντος κλίσην πρὸς τὸ ἰῶδες χρώματος εὐθὺς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πηλοῦ. Ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς ὑπάρχει παρὰ τὸ στόμιον κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ἀγγείου παρὰ τὴν λαβὴν ὑπάρχον ἀλλ' ἄνευ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ φύλλου, περιγεγραμμένον δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς. Τὸ χεῖλος καὶ ἡ λαβὴ κοσμοῦνται διὰ μικρῶν γραμμῶν.

Ὁ ἀρ. 2,251 ἔχει ὕψ. 0.09 διάμ. 0.07 πλάτ. 0.027. Ἡ λαβὴ εἶνέ πως τεχνικώτερον εἰργασμένη, εἶνε πλατυτέρα καὶ κάμπτεται κάτω ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔσω σχηματιζούσα ὀξεῖαν γωνίαν ὀλίγον πρὶν συνδεθῆ μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου. Καλύπτεται τοῦτο σχεδὸν ὀλόκληρον ὑπὸ μελανωποῦ γανώματος, καὶ μόνον ἐπὶ τῶν δύο ἐπιφανειῶν ἔχει μικρὸν κενόν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπάρχει κύκλος φέρων ἑκατέρωθεν στιγμάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ μόνον στιγμαί.

Ὁ ἀρ. 2,252 ὕψ. 0.082, διάμ. 0.07, ὀπῆς ἀνοίγμα 0.022 πλάτ. 0.024. Ὁ διάκοσμος αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἐκ διαφόρου πάχους συγκεντρικῶν κύκλων γεγραμμένων ἐναλλάξ διὰ μελανωποῦ ἢ βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος. Ἐκατέρωθεν τοῦ στομίου ὑπάρχει κόσμημα παραπλήσιον πρὸς τὸ τῶν προηγουμένων ἀγγείων συνι-

στάμενον δ' ἐκ μόνου τοῦ κεντρικοῦ φύλλου πλα-
τυτέρου ἐνταῦθα καὶ ἔχοντος μικρὰν ἀπόφυσιν,
δι' ἧς ἐξαρτᾶται ἀπὸ γραμμῆς παρὰ τὸν λαιμὸν
τοῦ ἀγγείου μετ' ἄλλων τριῶν ὑπαρχούσης, καὶ
τούτου ἑκατέρωθεν δύο ἄμορφα σχήματα ὁμοιά-
ζοντα πρὸς λίαν ἀτέχνως πεποιημένα ἀπὸ τῶν πο-
δῶν ἐξηρητημένα μικρὰ ζῶα, οἷα φέρονται ἐνίοτε
ἀπὸ ράβδων ἐπὶ κακοτέχνων ἀγγειογραφῶν ἀπὸ
τῶν ὤμων κυνηγῶν. Καὶ τοῦ ἀγγείου τούτου τὸ
στόμιον ὡς καὶ ἡ λαβὴ ἔχουσι μικρὰς γραμμὰς
ἐναλλάξ ἐρυθρὰς καὶ μελαίνας. Οἱ ἀποτελοῦντες
τὸ σῶμα δύο δίσκοι εἶνε ὀλίγον συμπεπιεσμένοι ἐκ
σφάλματος κατὰ τὴν ὄπτησιν.

Ὁ ἀρ. 439 (ὑψ. 0.082, διάμ. 0.07, πλ.
0.028) ἔχει ἀφ' ἐνὸς μὲν περὶ τὴν ὀπὴν κομψὸν
στέφανον (ὡς βλέπει τις ἐπὶ τῆς κάτωθι εἰκόνας)

ἐκ καρδιοσχήμων φύλλων συμπεπλεγμένων μετ'
ἀνθεμίων πληρῶν τὰ μεταξύ τῶν φύλλων
κενά· τῶν φύλλων τὰ πλεῖστα εἶνε γεγραμμένα
δι' ἰώδους χρώματος. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἐπιφανείας
ὑπάρχει περιγεγραμμένος ῥόδαξ σχηματιζόμενος ἐξ
ἐπιμήκων φύλλων ἐναλλάξ ἐρυθρῶν καὶ μελάνων
ἐχόντων ὡς κέντρον τὴν ὀπὴν· ὁ ῥόδαξ οὗτος ὁμοιά-
ζει πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ ἀμοροῦς Myk.
Vas. XXXVIII, 393 καὶ τοὺς τῶν Μηλίων ἀμ-
φορέων καὶ τοῦ ἀμοροῦς τῆς Ἐρετρίας (Bull.

1898) ῥόδακας. Ἡ στενὴ πλευρὰ κοσμεῖται διὰ
συστήματος γραμμῶν κατ' ἀποστήματα ἐπανα-
λαμβανομένων καὶ διὰ κιγκλιωτοῦ ἑκατέρωθεν
τοῦ στόμιου.

Ὅμοιον πρὸς τὰ ἡμέτερα ἀγγεῖα διαφέρουν μόνον
κατὰ τὸ ὅτι ὁ ἀποτελῶν τὸ σῶμα αὐτοῦ σωλὴν
εἶνε κυλινδρικός ἀντὶ νὰ εἶνε τετράπλευρος, κέκτη-
ται ὁ Παπαδήμας ἀγορασθὲν ὁμοίως ἐν Θήβαις.
Τοῦτο φέρει ἑκατέρωθεν κόσμημα ἐκ δύο συγκεν-
τρικῶν κύκλων, ὧν τὸ μεταξύ εἶνε πλήρες κε-
ραιῶν, καὶ παρὰ τὸ στόμιον κόσμημα ὁμοιον πρὸς
τὸ ὑπ' ἀρ. 2,250 τοῦ ἐθνικοῦ Μουσείου. Ὑψ. αὐ-
τοῦ εἶνε 0.09.

Ὁ πηλὸς τοῦ μὲν ἀγγείου τοῦ Μνασάλκου εἶνε
ἐρυθρίζων, τῶν δ' ἄλλων ὠχρὸς κλίνων πρὸς τὸ
ἐρυθρὸν μὲν παρὰ τῷ ἀριθ. 2,250, πρὸς τὸ κίτρι-
νον δὲ παρὰ τῷ τελευταίως περιγραφέντι, εἶνε δὲ
λεπτότερός πως ἢ ὁ συνήθης βοιωτικός, εἰ καὶ ἔχει
φουσαλίδας καὶ μικρότατα λιθάρια.

Ἐκτὸς τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως ἢ τῆς ἀγορᾶς
τῶν ἀγγείων τούτων καὶ τοῦ παλαιογραφικοῦ χα-
ρακτῆρος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Μνασάλκου ἄγουσιν
ἡμᾶς εἰς Βοιωτίαν ἥτε τεχνοτροπία ἐν μέρει καὶ ὁ
τύπος τῶν κοσμημάτων. Τὸ παρὰ τὸ στόμιον πάν-
των σχεδὸν τῶν ἀγγείων ὑπάρχον κόσμημα ἀπαντᾷ
συνήθως ἐπὶ Βοιωτικῶν ἀγγείων (ἰδ. ἀνωτέρω).
Τὸ κυματοειδὲς κόσμημα τῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ
ἀγγείου τοῦ Μνασάλκου εὑρηται ὁμοίως ἐπὶ Βοιω-
τικῆς φιάλης τῆς συλλογῆς Παπαδήμα τοῦ τύπου
Jahrb. 1888 σελ. 331 fig 2, ἣτις δὲν ἔχει τὸ
συνήθες λευκὸν ὑπάλειμμα καὶ ἐκτὸς τοῦ κοσμή-
ματος τούτου φέρει καὶ μικροὺς ῥόδακας δι' ἐρυ-
θροῦ χρώματος γεγραμμένους καὶ περιβαλλομένους
ὑπὸ λευκῶν στιγμῶν. Τὴν ζώνην τῶν τεθλασμέ-
νων γραμμῶν μεταξύ δύο συγκεντρικῶν κύκλων
ἀνευρίσκομεν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τοῦ Φιθάδα ὡς
καὶ τῆς οἰνοχόης Bull. 1897 σελ. 446 fig. 2.

Ὡς ἰδιαιτέραν πατρίδα τῶν ἀγγείων ἡμῶν ὑπο-
δεικνύουσι τὰ τρία τοῦ ἐθνικοῦ μουσείου τὴν Τά-
ναγραν. Τῷ ὄντι δ' ἐκεῖ φαίνεται, ὅτι κατὰ τὸν χρό-
νον, καθ' ὃν ὡς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Μνασάλκου
προκύπτει, ἐπλάσθησαν τὰ ἀγγεῖα, πρὸς τὸ μέσον
τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος ἤχημαζεν ἀγγειοπλα-
στική, ἧς οἱ ἐργάται ἰδιαιτέραν ὄλως τέρψιν εἶχον
ἐν τῇ παραγωγῇ ἰδιορρυθμῶν τύπων κατὰ πρότυπα

ἐκ τῆς μεταλλοτεχνίας, διότι πρόδηλον εἶνε ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ἡμετέρων ἀγγείων, ὅτι καὶ ταῦτα κατὰ μίμησιν μεταλλίνων προϊόντων ἐπλάσθησαν.

Ἐν Τανάγρα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων τεχνοπρωπιῶν εἰργάζοντο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Γαμήδης καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ πλάσται τῶν διαφόρων σχημάτων οἰνοχοῶν¹, τριποδίσκων καὶ ἄλλων νεοτρόπων σχημάτων ἀγγείων, ἅτινα τελευταίως συνήθρυσεν ὁ Couve ἐν Bull. 1897 σελ.

444-480 καὶ 1898 σελ. 293 κέ. Ἐκεῖ μετὰ τῶν ἐγγωρίων τεχνιτῶν φαίνεται ὅτι εἶχε τὸ ἐργαστήριον τοῦ καὶ ὁ Ἀθηναῖος Τεισίας².

B

α) Παρὰ τὸ χεῖλος λέβητος, οὗ σφύζεται μόνον τοῦτο μετὰ μικροῦ μέρους τοῦ σώματος ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή:

ΔΕΜΟΘΕΡΕΣ ΗΙΑΡΟΝ ΑΠΟΛΟΝΟΣ ΚΑΡΥΚΕΙΟ

Δεμοθέρες Ηιαρόν Ἀπόλωνος Καρυκεῖο

Εὑρίσκεται αὕτη ἐπὶ ἐνὸς στίχου κεχαραγμένη κάτωθεν καὶ κατὰ μῆκος τοῦ χεῖλους. Τὰ γράμματα εἶνε ἐκκεκρουμένα δι' ἐργαλείου οὐχὶ τόσον ὀξέος ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς τὴν ἔξω ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου, οὕτως ὥστε ἐξέχουσιν ἐπὶ τούτου.

Τὸ σφύζομενον μέρος τοῦ λέβητος, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, εἶνε λίαν κατεστραμμένον καὶ συμπεπιεσμένον, ἐν τούτοις τὰ γράμματα διακρίνονται κατὰ τὸ πλεῖστον σαφῶς, ἂν καὶ μετὰ τινος δυσκολίας. Παρὰ τὸ χεῖλος ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου τῇ ἐπιγραφῇ μέρους ἔχει ὁ λέβης μίαν μικρὰν ὀπὴν προελθοῦσαν ἐξ ἡλίου ἀποπεσόντος νῦν. Διάμετρον ἔχει ὁ λέβης 0,30 περ. τὰ δὲ γράμματα ποικίλλουσι μεταξύ 0,03 καὶ 0,04. Τὰ γράμματα τῆς πρώτης λέξεως καὶ τὰ τελευταῖα τῆς τελευταίας εἶνε τὰ μεγαλύτερα τὰ δὲ ὀμικράεινε τὰ μικρότερα. Μεταξὺ

τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας λέξεως ὑπάρχει κενὸν 0,05 περ.

Τοῦ Σ καὶ Π ἡ μορφή δὲν εἶνε τόσον ἀσφαλής.

Τὸν λέβητα ἔχει νῦν ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ ὁ κ. Παπαδήμας ἠγόρασε δ' αὐτὸν ἐν Θήβαις παρὰ χωρικῶν.

Τῆς ἐπιγραφῆς ἡ βοιωτικὴ προέλευσις προσμαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς μορφῆς τῶν γραμμάτων.

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. 1896 σελ. 243 ὁ Σταυρόπουλλος δημοσιεύσας ἐπιγραφὴν ἐκ χαλκῆς φιάλης ἱερᾶς τῷ Καρυκεῖο συνεπέρανεν ἐπὶ χωρίου τινὸς τοῦ Πausanίου¹ στηριχθεῖς, ὅπως καὶ ὁ ταυτοχρόνως δημοσιεύσας τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἐν Bull. 1896, 242. 243 Perdrizet, ὅτι ὡς Καρυκεῖος ἐλατρεύετο ἐν Τανάγρα ὁ Ἐρμῆς διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἡμῶν δηλοῦται ὅτι οὐχὶ ὁ Ἐρμῆς ἀλλ' ὁ Ἀπόλλων εἶνε ὁ ὡς Καρυκεῖος ἐν Βοιωτίᾳ πιθανώτατα ἐν Τανάγρα λατρευόμενος.

Τὸ ὄνομα Δεμοθέρης εἶνε ἴσως πεποιημένον ἐκ τῆς ρίζης θέρο τοῦ θάρρος καὶ εἶνε γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ Δεμοθέρορος. Πρβλ. τὸ ὄνομα Δαμοθέρης (Bechtel - Fick σελ. 95) ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Θουρίας (Le Bas-Foucart 301, 13). Περίεργος πάντοτε εἶνε ὁ τύπος ἀντὶ Δαμοθέρες.

Ἀπόλλορος ἀντὶ Ἀπόλλορος δὲν εἶνε ἀσύνηθες ἐν Βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς.

¹ Τοῦ σχήματος τῶν ὑπὸ Couve ἐν Bull. ἔ. ἀ. μνημονευθεισῶν οἰνοχοῶν κέκτηται ὁ Παπαδήμας τρεῖς καλυπτομένας ὑπὸ κοσμημάτων τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὰ κοσμήματα τῶν ὑπ' ἐκείνου δημοσιευομένων οἰνοχοῶν, προερχομένας δὲ καὶ ταύτας ἐκ Βοιωτίας καὶ πιθανῶς ἐκ Τανάγρας.

² Klein ἔ. ἀ. σ. 212. Kretschmer Vasensinschr. σ. 52, 1. Εἰς τοὺς τεχνίτας τούτους δέον νὰ ταχθῇ καὶ ὁ Κλεομένης τοῦ Λούδρου (Monuments Grecs 1897, p. 55), ἂν ἀληθεύῃ πληροφορία τις, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐνταῦθα ἐμπόρου ἀρχαιοτήτων Ἡλ. Γελαδάκη διατείνεται δὴλα δὴ οὗτος, ὅτι τὸ ἀγγεῖον τοῦ Κλεομένου ἠγόρασεν αὐτὸς ἐν Τανάγρα, καὶ ὅτι τοῦτο εὑρέθη ἐν τάφῳ ἐν θέσει Κοκκάλι πλησίον τῆς Τανάγρας παρ' αὐτοῦ ἐπωλήθη εἰτα τοῦτο εἰς ἄλλον, ὅστις τὸ ἀπέστειλεν εἰς Γαλλίαν. Πρβλ. ἐν τούτοις Furtwängler Moderne Fälschungen v. Antiken σελ. 21.

6) Παρά τὸ χεῖλος ἐτέρου ὁμοίου ἐκ Θηβῶν λέβητος, οὗ τὸ κάτω μέρος ὀλόκληρον λείπει, τῆς

συλλογῆς Ἀλεξ. Ξακουστῆ, ἐν Ἀθήναις ὑπάρχουσιν αἱ ἐπιγραφαί·

ΞΙΛΡΟΜΤΟΡΙΟΦΙΣΦΟΔΙΡΟΞΑΜΦΦΚΕ

1) ἱερὸν τῷ Πυθίῳ Φισφόδιφος ἀνέθεκε

2) ἐπὶ Ἐκπρόποι

ΙΟΓΟΦΑΚΞΙΠ

3) τῶν ἐπ...

ΤΟΜΕΡ

1 καὶ 2 εἶνε ἐγκεκολλημένοι, ἀφοῦ προεχαράχθησαν ὡς φαίνεται τὰ γράμματα δι' ὀξείας ἐργαλείου, ἐκ τοῦ ἔξω πρὸς τὸ ἔσω τοῦ ἀγγείου, οὕτως ὥστε τὰ γράμματα εἶνε κοῖλα, δὲν εἶνε δὲ πάντα ὁμοίως βαθέα.

Ἡ 3 εἶνε κεχαραγμένη κατὰ τρόπον ὅμοιον πρὸς τὴν τοῦ προηγουμένου λέβητος ὑπὸ χειρὸς διαφόρου¹ ἢ αἱ 1 καὶ 2, δὲν συνετελέσθη δ' ἀρχῆθεν ἢ ἐπιγραφῆ, ἣν ὁ γράφων εἶχεν ἐν νῶ, διότι ἐκ σφάλματος κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐφθάρη ὁ λέβης καθ' ὃ μέρος ἐξεκρούοντο τὰ γράμματα, ἴσως ὅμως καὶ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν. Μετὰ τὸ Γ δῆλα δὴ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπάρχουσιν ἐπιμήκεις μικραὶ κάθειοι ὅπαί προξενηθεῖσαι ἴσως κατὰ τὴν χάραξιν τῆς ἐπιγραφῆς. Παρὰ τὸ χεῖλος ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τοῦ λέβητος τούτου μικρὰ ὀπή.

Καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἢ Βοιωτικὴ προέλευσις εἶνε ἀσφαλῆς καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐκ τοῦ ἐν γένει τύπου τῶν γραμμάτων. Περιέργον καὶ πρωτοφανὲς ἐν Βοιωτίᾳ τουλάχιστον εἶνε τὸ Ξ μετὰ τεσσάρων ὀριζοντίων κεραίων. Τὸ Ξ τετρα-

¹ Ὑπὸ διαφόρων χειρῶν κεχαραγμένοι ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσι καὶ ἐπὶ τοῦ χαλκώματος JHS ἔ. ἀ, σελ. 129 ἀρ. 64^{ab} πρὸς ἐν τούτοις Lolling, Κατάλογος Ἐπιγρ. Μουσ. σελ. 3 III.

σκελὲς καὶ ἀντεστραμμένον ἀπηντήσαμεν ἤδη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Μνασάλκου, πρὸς δὲ καὶ JGS σ. 187 ἀρ. 624 καὶ 664 ἀρ. 3612.

Ἐν Θήβαις, ὡς γνωστὸν, ἐλατρεύετο ὁ Πύθιος Ἀπόλλων καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου προέρχεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ λέβης ἡμῶν.

Φισφόδιφος ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀκραϊφίας JGS 2720. Bechtel-Fick σελ. 130.

Διὰ τὴν ἐπιγραφὴν 2 ἐπὶ Ἐκπρόποι (κατὰ τὸν ὀρθὸν Βοιωτικὸν τρόπον ἔπρεπε νὰ γραφῆ Ἐκπρόποε) πρὸς ὅτι λέγει ὁ Bather ἐν JHS XIII σ. 129 περὶ ὁμοίου τύπου δοτικῶν μετὰ τῆς ἐπὶ ἐν ἐπιγραφαῖς χαλκωμάτων ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Δὲν γνωρίζομεν, ἀν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος ἐν Θήβαις ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ταμεῖον ἰδιωτῶν, δυνατὸν ἐν τούτοις εἶνε ἢ δοτικὴ μετὰ τῆς ἐπὶ νὰ δηλοῖ τὸν ταμίαν ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὁποῖου ἐγένετο ἢ ἀφιέρωσις τοῦ λέβητος. Δὲν εἶνε δὲ καὶ ὅλως ἀπίθανον ὁ τύπος οὗτος νὰ δηλοῖ ἀναλόγως ταῖς ἐπιτυμβίαις ἐπιγραφαῖς τὸν ὑπὲρ οὗ ἐγένετο ἢ ἀνάθεσις ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀπλῆν δοτικὴν λεγοῖς Θηβαίους ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1896, σελ. 243.

Διὰ τὸ ὄνομα Ἐκπρόπος πρὸς τὸ Σπαρτιατικὸν Ἐκπρόπη.

Τὸν ἐπὶ (ἢ τῶ δεῖνι) εἶνε τύπος συνήθης ἐπὶ τῶν ἐξ Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ χαλκωμάτων.

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

εἰς τινὰς τῶν ἀνωτέρω (σ. 51 ἐξ.) ἐκδεδομένων
Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν.

Ἐν δευτέρᾳ ἐπιστολῇ πρὸς φίλον ὁ δημοσιεύσας τὰς ἐπιγραφὰς προστίθησιν ὅτι ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 19 ἐπιγραφῇ δὲν πρόκειται περὶ κυρίου ὀνόματος καὶ ὅτι τὰ σφζόμενα γράμματα εἶνε λείψανα ἐπιγραφῆς ἀγνώστου ὑποθέσεως. Ἐν ἀριθ. 2 στίχ. 7 γράφ. *φυλᾶ[ε* καὶ στίχ. 8 *ἐμ]μεν*, ἐν ἀριθ. 3 *Εὐ-*(*βι*)*οτεῖοι*, ἀριθ. 14 *Ἀρνάειος* πατρωνυμικὸν τοῦ *Ἀρναῖος*, ἀριθ. 28 *Ἀφρο]δεισία*, ἀριθ. 30 *Αῦ-*ξησ(*ι*)*ς*, ἀριθ. 50 *Ζώσιμος Παρδάλις* τῆς *γυναικός*, ἀριθ. 54 *Τ]ρόφιμε*, ἀριθ. 1 στίχ. 11 *Κόραβος*, στίχ. 13 *Βρόχυς*.

Περὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφῆς γράφει ὡσαύτως, ἀποστέλλων ἅμα καὶ ἔκτυπον αὐτῆς καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2, ὅτι φαίνεται τῷ ἀκριβέστερον ἐξετάζοντι τὸν λίθον ὅτι πρὸς ἀριστερὰ ὑπῆρχε περισσότερον μέρος λίθου ἢ ὅσον τὸ πρῶτον ὑπέλαβε. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἰδόντες τελευταῖον τετυπωμένην ἀνωτέρω τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην καὶ τὴν ὑπ' ἀρ. 2 σημειοῦμεν τὰ ἐξῆς, παραλείποντες εἰκασίας περὶ ἄλλων χωρίων τῆς ἐπιγραφῆς. Στίχ. 1 ἴσως συμπληρωτέον ἐν ἀρχῇ *ταγευόντων] Πολυξένοι*. Στίχ. 5 ἴσως - - - *ἐ]ν κίονα λιθίαν ὅσα οἶνε*. Στίχ. 6 ἐξῆς· ἂν τὸ 1^{ον} γράμμα ἦτο *λ*, ἴσως γραπτέον - - - (*ἀκρο]πόλ]* *τὰν κίονα*, ἂν δὲ (ὁ καὶ πιθανώτερον) *α*, τότε ἴσως συμπληρωτέον - - - *καὶ στᾶσαι] τὰν κίονα* κλπ. *ἐν τ]ὸ ἱερόν* (ἢ *κα]ὶ τὰν κίονα* κλπ. *στᾶσαι ἐν τ]ὸ ἱερόν*) *τᾶς Ἀθάνας, τὰν μὰ ὀνά[λαν τὰν γενομένην* (πρβ. *O. Hoffmann Dial. II* ἀριθ. 54 στ. 26, «ἐσσομέ[ν]αν» αὐτ. ἀρ. 7 στ. 39, «γινυμέναν» αὐτ. ἀρ. 16 στ. 45) *τε τὰν κίονα καὶ ἐν τὰν ἐσ-*

[γράφαν (πρβ. «τὰν ὀνγρά[φαν]» *Hoffm. II* ἀρ. 7 στ. 40) *τὸς ταμίας δόμ]εν ἂν τὰν κοινῶν ποθόδο[ον*. Στ. 10 - - -, *γνμ]ρασιαρχέντος Πίθουρος*.

Περὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2 ἐπιγραφῆς σημειοῦμεν ὡσαύτως τὰ ἐξῆς. Στίχ. 2/3 *Κραουρνουρ*· παραλειπομένης τᾶλλα πάσης εἰκασίας παραβάλλομεν κατωτ. στ. 7 *Κ]ραννούριοι* καὶ *Hoffm. II* ἀρ. 53 στ. 7 «Κραουρνίοις» (πρβ. αὐτ. σελ. 477, 482, *Ahrens Dial. II* σελ. 532, *Meister I* σ. 145, 302, καὶ τὴν δι' ἐνός *ν* γραφὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐθνικοῦ). Στ. 6/7 *πιθανῶς καὶ ἐ]ρπ]ασιν*. Στ. 8/9 ἴσως *τᾶς κε δε[ύεϊτα]ι* (ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου ἴχνη τινὰ ὡς τοῦ *ν*), πρβ. ἐν *Τεγέα* «δέατοι» *Hoffm. I* ἀρ. 30 στ. 10, 18, 46 σελ. 137, 315, πρβ. *II* σελ. 291, 568. Στ. 9/10· ἐνταῦθα κατ' ἄλλου ὀρθὴν γνώμην ἔκειτο τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς· ἡ Ἀρχαρέτα δηλ. *εἴλετο ἔμμεν Α...άουρ*, ἤγουν τῆς φυλῆς τῶν τῶν *Α...ών*. Στίχ. 11 ἐξ. *Παν[σουρ]εῖοι*· ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς παράδειγμά τι τῆς εἰς -οιο γενικῆς, τῆς καὶ Θεσσαλικῆς κλπ. ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν καλουμένης, θὰ ἀνεγινώσκετο ἐνταῦθα *Παν[σουρ]εῖοιο*, *Ναῦτα* (*Ahrens II* σελ. 221, *Meister I* σ. 305, *Hoffm. II* σ. 533, *Brugmann Gramm.*² σ. 205, *G. Meyer*³ σ. 444· πρβ. τὰς αὐτόθι ἐρμηνείας)· ἴσως δὲ καὶ κατωτ. ἐν στίχ. 13 τὸ τοῦ 2^{ου} ταγεύοντος πατρωνυμικὸν ἦτο *Φα[...ε]ῖοι[ο* (λ. γ. *Φανοδαμείοιο*); ἀλλὰ καὶ διακρίνονται μὲν ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου μετὰ τὸ *ε]ῖοι* ἴχνη τινὰ ὡς τοῦ *ο*, δύναται ὅμως τὸ ὑποτιθέμενον τοῦτο *ο* νὰ ἀνήκη τῇ ἐπομένη λέξει, ἥτις τεθραυμένου τοῦ λίθου ἐλλεῖπει. Εἶχον ἤδη γεγραμμένα τὰ ἐνθάδε περὶ τούτου εἰκαζόμενα, ὅτε ἀνέγνων καὶ τὰς ἄλλας ἀνωτέρω ἐκδεδομένας Θεσσαλικὰς ἐπιγραφὰς (ἀριθ. 3 ἐξ.)· ἐν τινι τούτων, ἀριθ. 9, ἀπαντῶσα, ὡς φαίνεται, ἐνιαχοῦ τοιαύτη (εἰς -οιο) γενικὴ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 2 ἐπιγραφῇ εἰκασθείσης ὑπάρξεως τοῦ εἰς οιο τύπου.

B. Λ.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩΙ

Α'

Τὸ ἱερόν τοῦ Ποσειδῶνος.

Τῶν ἐν Σουνίῳ ἀνασκαφῶν ἡρξάμεν κατὰ τὸ ἔτος 1897, ἀλλ' ἔνεκα λόγων ὑπηρεσιακῶν ἢ ἀνασκαφῆ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δὲν διήρκεσεν ἢ ὀκτῶ μόνον ἡμέρας καὶ συνεπῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου (παρβ. Πρακτικὰ ἀρχ. Ἑταιρ. 1897 σελ. 16) ἦσαν σχετικῶς ἀσήμαντα. Κατὰ τὰ ἐπόμενα δύο ἔτη εἰργάσθη ἐκεῖ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας¹, τὰ ἐξαγόμενα δὲ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐκτίθημι ἤδη ἐνταῦθα μετὰ τῶν σχετικῶν σχεδιαγραμμμάτων, ἐκπονηθέντων ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰωανήτου, καὶ φωτοτυπικῆς εἰκόνας (πίν. 5) τοῦ ἐπὶ τῆς Σουνιάδος ἄκρας γνωστοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ τέως «τῆς Ἀθηνᾶς» καλουμένου. Ἐν δὲ τῷ πίνακι ὑπ' ἀριθ. 6 ἔχει τις ὑπ' ὄψιν ἅπαν τὸ ἀνασκαφὲν τοῦ ναοῦ τέμενος ἐν σχεδίῳ, μετὰ τῶν προφυλαίων αὐτοῦ, τῆς ἀποκαλυφθείσης παραπλεύρως μακρᾶς στοᾶς καὶ τοῦ ναοῦ ἐν τῷ μέσῳ.

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐπεχείρησα τὴν ἐν Σουνίῳ ἀνασκαφὴν δὲν ἤλπιζον βεβαίως ὅτι αὕτη θὰ ἦγεν εἰς φῶς σπουδαῖα εὐρήματα² ἢ γενομένη πρὸ δεκαπενταετίας περίπου ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἔρευνα³ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ναὸς εἶχεν ὑποστῆ σύλησιν καὶ φθορὰν ὄντως μοναδικήν. Ἐλάχιστα δὲ καὶ τότε εὐρέθησαν λείψανα τοῦ γλυπτοῦ τοῦ ναοῦ κόσμου³, καὶ ταῦτα — ἐκ τῆς ζωοφόρου προερχόμενα — εἰς κακὴν ὄλως κατάστασιν⁴. Ἐπεχείρησα ὅμως τὴν ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐκκαθάρω κύκλῳ ἅπαντα

τὸν ναόν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀρκτικὴν αὐτοῦ πλευράν, ὅπου ὁ κ. Dörpfeld δὲν ἠδυνήθη, ἐλλείψει τῶν καταλλήλων ἐργαλείων, νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δέουσαν ἐκκαθάρισιν. Ἦσαν δὲ ὄντως ἐπὶ τῶν δύο τούτων τοῦ ναοῦ πλευρῶν σεσωρευμένα παμμέγιστα τεμάχια, τῶν ἐπιστυλιῶν ἰδίως, ἅτινα μετὰ πολλοῦ κόπου ἠδυνήθημεν νὰ ἀπομακρύνωμεν ὅπως προβῶμεν εἰς τὴν πλήρη ἐκσκαφὴν τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ. Εὐρέθημεν δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν ἄρσιν τῶν πρώτων τούτων κωλυμάτων πρὸ καταστροφῆς ὄλως πρωτοφανοῦς⁴ τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν αὐτοῦ γωνίαν ἰδίᾳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν καὶ βορείαν αὐτοῦ πλευράν, ἦτο κατεστραμμένον εἰς βάθος δύο καὶ πλέον μέτρων¹ ἢ καταστροφή δὲ αὕτη, ἢ προξενηθεῖσα ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων, ἐδήλου ὅτι ὁ ναὸς ἀνεσκάφη κυριολεκτικῶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ πιθανῆς εὐρέσεως θησαυροῦ ὑπὸ τὸ κρηπίδωμα. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἐνισχύει πρῶτον, τὸ γεγονός ὅτι μέγιστον μέρος τοῦ ὕλικου, ἐξ οὗ τὸ κρηπίδωμα, τὰ ἐκ πύρου λίθου ἐγχωρίου ὀρθογώνια ἐπιμήκη τεμάχια (κεσάρια), παράκεινται τῷ ναῷ, ἐπομένως ἐκλείπει ὁ κύριος λόγος δι' ὃν θὰ προέβαινέ τις εἰς τοιαύτην δαπανηρὰν καταστροφήν, ὁ τῆς χρησιμοποιήσεως δηλαδὴ τοῦ ὕλικου τούτου²· δεύτερον, τὸ ὅτι, ὡς εἶνε γνωστόν, ἐπεκράτησέ ποτε παρὰ τῷ λαῷ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἄλλοτε ἀνάκτορον βασιλίδος τινός, ἐξ οὗ καὶ ἐκαλεῖτο οὗτος «τὸ παλάτι τῆς βασιλοπούλας». Πότε ἔγεινεν ἡ καταστροφή αὕτη, δὲν εἶνε εὐκόλον βεβαίως νὰ ἐξακριβωθῇ². Ἡ καταστροφή

¹ Παρβ. καὶ Dörpfeld Mitth. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 327.

² Περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ ἐν γένει ὀλιγίστας ἔχομεν εἰδήσεις· πρῶτος ποιεῖται τούτου μνείαν ὁ Wheler κατὰ τὸ 1676 ὅστις εὔρε τὸν ναόν ἐρειπωμένον ἤδη καὶ σώζοντα τοὺς καὶ σήμερον ὑπάρχοντας ἐννέα κίονας τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς καὶ πέντε τῆς ἀρκτικῆς. Ὁ Roy (1714) εὔρε 4 μόνον τῆς πλευρᾶς ταύτης. Ὁ Revett καὶ ὁ Chandler (1765) ὡς καὶ ὁ Dodwell (1805) τρεῖς. Τέλος ὁ Rouet (1829) τοὺς δύο μόνον τοὺς τὰ νῦν σωζομένους Ὁ Wheler

¹ Παρβ. Πρακτικὰ ἀρχ. Ἑταιρ. 1898 καὶ 1899 σελ. 98. 92.

² Mitth. d. D. Inst. τόμ. 9 σελ. 324 καὶ 325.

³ Αὐτόθι, Fabricius· σελ. 338 καὶ 339.

⁴ Παρβ. καὶ Lange: Mitth. d. D. Inst. 6, σ. 233-237 (1881).

τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ναοῦ συνεπέφερε καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς στοιβῆς, τοῦ ἐκ λίθων ἀργῶν δηλ. καὶ χώματος παραγεμίσματος τῶν διακένων μεταξύ τῶν τοίχων· οὕτω δὲ ἠναγκάσθημεν, πρὸς ἀποφυγὴν μείζονος καταστροφῆς, κατὰ πρῶτον μὲν νὰ κατασκευάσωμεν ἀπλοῦν τοῖχον (ξηρολιθιᾶν) ἀναλημματικόν, πρὸς συγκράτησιν τῆς στοιβῆς, ἰδίᾳ μεταξύ τοῦ τοίχου τοῦ ὀπισθοδόμου καὶ τοῦ στυλοβάτου, ἀκολουθῶν δὲ νὰ προσώωμεν διὰ καταλήλων ἐργατῶν εἰς τελείαν ἀνακαίνισιν (restoration) τοῦ καταστραφέντος κρηπιδώματος, ἥτις, ἀρξαμένη κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος, θὰ συντελεσθῆ, ὡς ἐλπίζομεν, κατὰ τὸ παρὸν καὶ οὕτω ὁ ναὸς θὰ ἀνακτῆσθαι τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχῆμα, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν βᾶσιν αὐτοῦ.

Ἡ κατὰ τὸ 1884 γενομένη ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἀνασκαφικὴ ἐργασία (Mittheilungen ἔνθ. ἀνωτ.) δὲν ἀπεκάλυψε μὲν τὸν ναὸν ὀλόκληρον, διότι ἔμεινεν ἅπαντα ἡ ἀρκτική αὐτοῦ πλευρὰ κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐρειπίων, ἐπέτρεψεν ὅμως ἡ γενομένη τότε τοῦ ναοῦ ἐκκάθαρσις εἰς τὸν διαπρεπῆ ἀρχιτέκτονα τὴν μελέτην τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ναοῦ κατὰ τρόπον οὕτως ἐπαρκῆ, ὥστε ἠδυνήθη οὗτος, οὐ μόνον τὸ ἐξαιρετικὸν σχέδιον τοῦ ναοῦ νὰ ἐκπονήσῃ (Mitth. ἔνθ. ἀνωτ. πίν. 15^{ος}), ἀλλὰ καὶ τὴν λεπτομέρειαν νὰ ἐξακριβώσῃ, ἣν εἶκασεν ἀπλῶς ὁ ὀξυνοῦστατος Leake¹ ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου, προϋπάρχοντος, πωρίνου τὴν ὕλην, ἀρχαικοῦ ναοῦ, καταστραφέντος πιθανῶς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς Ἀττικὴν.

Αἱ συμπληρωματικαὶ ἡμῶν ἀνασκαφαὶ συνεπῶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ναὸν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτοῦ διάταξιν, δὲν ἐπηγγέλλοντο νέας ἀνακαλύψεις, οὐδὲ προσεδοκῶμεν ἡμεῖς, τὸν ναὸν τελείως ἀποκαθαίροντες ἄλλο τι ἢ τὴν ἀνεύρεσιν λειψάνων τοῦ γλυπτοῦ κόσμου τοῦ ναοῦ. Καὶ ὅμως ὡς πρὸς τὴν προσδοκίαν ἡμῶν ταύτην ἀπογοητευτικῶς διεψεύσθημεν μὴ ἀνευρόντες ἢ ἐν μόνον τεμά-

χιον τῆς ζωοφόρου, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται κρανοφόρος γίγας μαχόμενος¹, μὴ σωζόμενος ὅμως ἢ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω καὶ ἐν διατηρήσει κακίστη, ὅπως καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Fabricius (Mittheilungen ἔνθ. ἀνωτ. πίν. 17-19) ἐκδοθέντα ἄλλα τεμάχια τῆς αὐτῆς ζωοφόρου. Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον τσιγκογράφημα παρέχει ἰδέαν τοῦ γλυπτοῦ τούτου, τοῦ ὁποίου δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαίαν τὴν εἰς φωτοτυπικὸν πίνακα ἔκδοσιν.

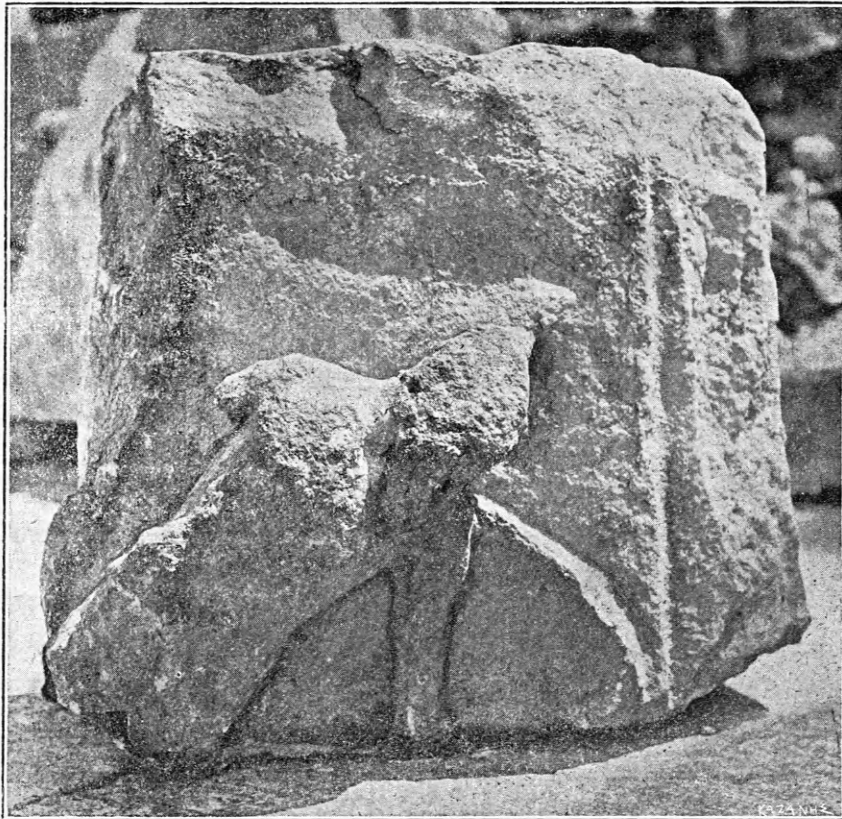
Ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ λοιπόν, ἐξαιρέσει ἀσημάντων τινῶν διαφορῶν ἐπὶ τοῦ καταμετρήματος, ἡ ἀνασκαφὴ ἡμῶν δὲν ἐπέφερον οὐσιώδεις μεταβολὰς εἰς τὸ σχέδιον, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἐκπονηθέν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ναοῦ, ὅπως μὴ ἐπαναλάβωμεν ἐξ ἀνάγκης ὅσα ὁ κ. Dörpfeld μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐξέθηκεν ἐν τῇ σχετικῇ αὐτοῦ πραγματείᾳ. Τὸ μόνον ἄξιον λόγου νέον εἶνε ἡ ἀποκάλυψις ἐσωτερικοῦ στυλοβάτου, διήκοντος κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν πλευρῶν, ἐκατέρωθεν τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίζοντο κίονες ὑποβαστάζοντες τὴν στέγην τοῦ σηκοῦ (Πρβ. σχέδιον πίν. 6). Ἡ ἀπόστασις τοῦ στυλοβάτου τούτου ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ εἶνε ἐλάχιστη (1.25) οἱ δὲ κίονες συνεπῶς, ὅπως καὶ ἐν τῷ Ἡραίῳ τῆς Ὀλυμπίας, καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐφαίνοντο σχεδὸν κεκολλημένοι ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ὑπολείπεται ἐν τούτοις νὰ ἐξακριβωθῆ, ἐὰν ὁ στυλοβάτης οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὸν νέον ἢ εἰς τὸν παλαιὸν ναόν, τοῦ ὁποίου ἅπαν τὸ κρηπιδώμα (Πρβ. σχέδιον Dörpfeld, ἔνθα σημειοῦται τούτο δι' ἐρυθρᾶς γραμμῆς) ἐχρησιμοποίηθη κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου ναοῦ. Τὸ ζήτημα εἶνε πως δυσχερές. Καὶ ὅμως ἐξετάζων τις ἐπισταμένως τὸ κτίριον θὰ πεισθῆ, ἐκ τῆς ἀρμονικῆς κυρίως συνδέσεως τῶν λίθων, ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς οὗτος στυλοβάτης δὲν προσετέθη ἀκολουθῶν ἄλλ' ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχικῶς. Συνεπῶς δ' ἐξάγεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ πώ-

ἀναφέρει δύο σωζόμενας παραστάδας καὶ μέρος τοῦ προνάου, Ὁ Raveil δὲν εὑρεν ἢ τὴν μίαν μόνον, τὴν καὶ σήμερον ὑπάρχουσαν. Οὐδεὶς τούτων ἀναφέρει τι περὶ τοῦ κρηπιδώματος, τὸ ὅποιον ὅμως καὶ ἂν ἦτο ἤδη κατεστραμμένον τότε δὲν θὰ ἐφαίνετο, ἄτε κεκαλυμμένον ὑπὸ τῶν ἐρειπίων. Πιθανώτερον ἐν τούτοις φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῆς βάσεως τοῦ ναοῦ ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος.

¹ Παρβλ. Die Dem. v. Attika (μετάφρ. Γερμ.) σελ. 55. Milchhöfer, Text z. d. C. v. Att. Heft III-VI σελ. 30.

¹ Ἡ πλάς σώζεται κατὰ τὸ ἡμισυ ἀριστερὸν αὐτῆς περίπου, ἔχει δὲ διαστάσεις πλάτος μὲν 0,70 καὶ ὕψ. 0,65. Ἡ θέσις τοῦ πίπτοντος ἤδη ἐπὶ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ γίγαντος εἶνε ἢ συνήθως ἀπαντῶσα ἐν γιγαντομαχίαις σκηναῖς, ἰδίως ἐπὶ ἀγγείων. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἀναγλύφου εἶνε ἀρίστη. Ἡ μορφή δὲ τοῦ γίγαντος ἔκοσμεῖτο δι' ἐνθέτων χαλκῶν ἀντικειμένων, ὡς δηλοῦται τούτο διὰ τῶν σωζομένων ὁπῶν περὶ τὸ κράνος καὶ ἐν τῇ ἀσπίδι· τοιαῦτα κοσμήματα παρετηρήθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς ζωοφόρου πλακῶν. Πρβλ. Fabricius, ἔνθ. ἀνωτ.

ρινος ναός ἐκοσμεῖτο δι' ἐσωτερικῶν κίωνων. Οὕτω δὲ μένει νὰ λυθῆ κυρίως τὸ ζήτημα: ἐχρησιμοποίηθη ὁ στυλοβάτης οὗτος κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ νέου ναοῦ, ἔφερε τουτέστι καὶ ὁ μαρμάρινος ναός ἐσωτερικούς κίονας; Τοῦτο ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ λύσωμεν ἕνεκα τῆς φθορᾶς ἣν ὑπέστη τὸ κτίριον. Εἰκάζομεν ὁμῶς ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχον ἐν τῷ νέῳ ναῷ τοιοῦτοι κίονες, διότι οὐδ' ἐλάχιστον ἴχνος αὐτῶν ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν ἐρειπίων. Ἐὰν δ' οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα ὁ ἀποκαλυφθεὶς στυλοβάτης ἔμεινεν ἄχρηστος ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ.

Τεμάχιον πλακῶς ἐκ τῆς ζωοφόρου

νὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, μικρὰ καὶ εὐτελής, μεταγενεστέρα δὲ πάντως, στοὰ (πίν. 6), πρὸς κατασκευὴν τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποίηθησαν σπόνδυλοι τοῦ παλαιοῦ ναοῦ ταύτης ὁμῶς μοι εἶνε ἄδηλος ἡ χρῆσις.

Ἐπίσης ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἴχνη τοῦ τείχους τοῦ προασπίζοντος μεσημβρινῶς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνώδους βράχου, τὸ ὁποῖον σφίζεται καὶ ὑπὸ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν, κάτωθεν ὁμῶς τοῦ χείλους. Εἰς ταῦτα ἐὰν προσθέσωμεν τὴν ἀποκάλυψιν ὁμαλῶς καὶ ἰσως λελαξευμένου τμήματος βρά-

χίου, κειμένου κατὰ τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν ἄκρον τοῦ ναοῦ, ἔμπροσθεν ἰσοπεδωμένης πλατείας, χρησιμεύσαντος πιθανώτατα ὡς βωμοῦ, ἔχομεν ὅ,τι νέον ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον.

Πρὸς τούτοις ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὴν μεσημβρι-

χου, κειμένου κατὰ τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν ἄκρον τοῦ ναοῦ, ἔμπροσθεν ἰσοπεδωμένης πλατείας, χρησιμεύσαντος πιθανώτατα ὡς βωμοῦ, ἔχομεν ὅ,τι νέον ἔφερον εἰς φῶς αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ναὸν τοῦτον.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ναοῦ ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ περιδόλου, τοῦ ὁποίου τὸ τείχος, δι' ὀγκολίθων ὀρθογωνίων ἐκτισμένον ὄν¹, σώζεται καλῶς, ἰδίως κατὰ τὴν

¹ Ἐνταῦθα δέον ν' ἀναγράψωμεν ὅτι τὸ τείχος τοῦτο προῦπήρχε τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μαρμαρίνου ναοῦ, προφανῶς ἀνήκον εἰς τὸν

ἀρκτικήν αὐτοῦ πλευράν. Τὸ σχῆμα τοῦ περιβόλου εἶνε περίπου τετράγωνον, τὸ δὲ ἐμβαδὸν αὐτοῦ ἐξωμάλισμένον ἐπικλινῶς δι' ἐπιχώσεως τεχνητῆς¹ μέχρι τοῦ βράχου, ἀφ' οὗ ὁ ναὸς ἐγείρεται. Ἀνάθημά τι ἢ βῆθρον (ἐξαιρέσει τῶν φερόντων ψηφίσματα) καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ περιβόλου, παραδόξως, δὲν ἀνευρέθη, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τι πλὴν ὀλίγων ἐπιγραφῶν καὶ λιθίνων σφαιρῶν — τούτων διαφόρου μεγέθους — τινῶν καὶ σεσημασμένων διὰ γραμμῶν δηλούντων τὸ βῆρος αὐτῶν· περὶ τῆς πιθανῆς χρήσεως αὐτῶν κατωτέρω γίνεται λόγος. Ἐπελήφθημεν ἀκολούθως τῆς ἀνασκαφῆς τῶν προπυλαίων, τῶν ὁποίων αἱ ὑπὸ τοῦ Blouet (*Exp. de Morée* III V. 36) καὶ ἐν τῷ συγγράμματι *Ant. Un. of Att.* (ἐκδ. Hittorff. VIII πιν. 1-3) ὅπως καὶ ἐν τῷ *Ant. of Jonia* III π. 9 καὶ ἐξ.) γενόμεναι δημοσιεύσεις οὕτως ἀτελῶς παρέστησαν αὐτά, ὥστε ἐπέτρεψαν εἰς ἀρχαιολόγους τινὰς νὰ εἰκάσωσιν² ὅτι ὁ ἀναζητούμενος ἐν Σουνίῳ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἦτο ἐκεῖ ἔνθα τὰ προπύλαια. Ὡς ὁρᾷ τις ἐν τῷ σχεδίῳ (Πιν. 7) τὰ προπύλαια ταῦτα διηροῦντο εἰς δύο ἀνίσους τὸ μήκος στοᾶς, ὧν ἑκατέρω εἶχε κατὰ τὴν πρόσοψιν ἀνὰ δύο κίονας ὠρικοῦ ρυθμοῦ· ἐν τῷ μέσῳ δὲ περίπου ἔκειτο ὁ κυρίως πυλῶν διηρημένος καὶ οὗτος εἰς τρεῖς εἰσόδους, ὧν ἡ μεσαία, πλάτους 2,20, ἐφωδιασμένη δι' ἐπικλινούσας λιθίνου οὐδοῦ ἐχρησίμευε κατὰ τὰς ἐσρτάς καὶ τὰς πανηγύρεις, ἐν ᾗ αἱ δύο ἑκατέρωθεν μικρότεραι πύλαι, πλ. 1,12 ἐχρησίμευον διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν. Λεπτομέρεια ἀξία προσοχῆς εἶνε ὅτι αἱ παραστάδες τῶν θυρῶν τούτων ἦσαν πώριναί, ἐπενδυμέναί ὅμως διὰ πλακῶν μαρμαρίνων (πάχους 0,055). Ἐπὶ μιᾶς τῶν πωρίνων παραστάδων τούτων διεσώθη τεμάχιον χρίσματος μετὰ βαφῆς ἐρυθρᾶς ὁμοίας τῇ ἐν τῇ παρακειμένῃ στοᾷ, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀκολούθως. Καὶ τοῦτο δὲ εἶνε μία τῶν

πώρινον τοιοῦτον, διὰ πολυγωνικῶν ὅμως λίθων ἐκτισμένον, ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ναοῦ ἐπεσκευάσθη τοῦτο καὶ ἐξωραίσθη διὰ τῆς προσθήκης ἑξῶθεν ἰσοδομικοῦ τείχους· αὐτὸ τοῦτο παρατηρήσαμεν καὶ εἰς τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐπεσκευάσθη οὕτω ὀλόκληρον μέχρι τοῦ λιμένους.

¹ Τὴν ἐπίχωσην ταύτην ἀνηρευνήσαμεν διὰ σκαφῆς πολλαχοῦ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι εὐρέσεως λειψάνων τοῦ πωρίνου ναοῦ ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, ὡς συνέβη ἐν Ἀκροπόλει. Ἄλλ' ἐδείχθη ὅτι ἡ ἐπίχωση ἐγένετο ἤδη, ὅπως καὶ τὸ πολυγωνικὸν τεῖχος τοῦ περιβόλου, κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πωρίνου ναοῦ καὶ ἐπομένως οὐδὲν ἄλλο εὐρέθη ἢ τεμάχια μικρῶν ἀγγείων σφαιρικῶν, τοῦ βου π. X. αἰῶνος.

² Iδ. Frazer: *Paus.* II. σελ. 4, καὶ ἄλλοι.

ἐνδείξεων, ὡς λέγομεν κατωτέρω, ὅτι τὰ μαρμαρίνα προπύλαια κατεσκευάσθησαν ἐποικοδομητικῶς, προὔπαρχόντων πωρίνων τοιούτων. Ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἡμῶν, ἔνθα εὐρίσκει τις πάσας τὰς σχετικὰς διαστάσεις τοῦ οἰκοδομήματος καὶ περὶ ὧν δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ κάμωμεν ἐν τῷ κειμένῳ ἰδιαίτερον λόγον, βλέπει τις διὰ μέλανος χρώματος εἰκονισμένα τὰ ὑπάρχοντα κατὰ χώραν εἰσέτι λειψάνα τοῦ οἰκοδομήματος, ὡς καὶ τὸν ἕτερον τῶν κίωνων τῆς μεσημβρινῆς στοᾶς, ὃν ἐτοποθετήσαμεν ἐπὶ τῶν φανερῶν ἰχνῶν τοῦ σωζομένου στυλοβάτου αὐτοῦ. Τὰ δι' ἐρυθροῦ χρώματος δεδηλωμένα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε πιθαναὶ συμπληρώσεις διὰ τῶν ὁποίων εὐχερῶς δύναται τις ν' ἀναπαραστήσῃ τὸ κτίριον. Ἴσως δὲ καὶ κατὰ μῆκος τῆς μείζονος στοᾶς ὑπῆρχον ἀνὰ δύο κίονες ἑκατέρωθεν.

Παραπλευρῶς τῶν προπυλαίων καὶ δεξιὰ τῶν εἰσερχομένων ὑπῆρχε μικρὸν σχετικῶς, ἀποκεχωρισμένον δωμάτιον, μήκους ἕξ περίπου μέτρων, ἔχον τὴν εἰσόδον πιθανῶς μεσημβρινῶς. Ἐντεῦθεν δὲ πρὸς δυσμὰς ἐκτείνεται μακρὰ στοὰ μήκους 25 καὶ πλάτους ἑννέα μέτρων. Ἐκ τῆς μεσημβρινῆς προσόψεως αὐτῆς ἐλάχιστον μέρος τοῦ τοίχου σώζεται, κατὰ τὴν ἀνατ. γωνίαν, τοῦ φράσσοντος δηλ. τὴν στοᾶν κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῆς· κατὰ τὸ μέσον δὲ ἀπεκαλύφθη ὁ ἐσωτερικὸς στοίχος τῶν κίωνων ὁ ὑποβαστάζων τὴν στέγην τοῦ οἰκοδομήματος, ὅστις ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ κίονας (τοῦ τελευταίου πρὸς δυσμὰς ἐλλείποντος παντάπασιν) εἰς ἀποστάσεις ἀσημάντως ποικιλοῦσας (5,21-5,26) ἀπ' ἀλλήλων τοποθετημένους. Οἱ κίονες οὗτοι, ὧν ὁ τρίτος ἀπ' ἀνατολῶν σώζεται ἔτι (εἰς ὕψος 1/2 μ.) ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἦσαν ἐκ πώρου λίθου κατεσκευασμένοι, ἄνευ ραβδώσεων, ἐπιχεχρισμένοι δὲ διὰ κονιάματος¹. Κατὰ τὰ ἄκρα ἑκατέρωθεν ἡ στοὰ ἐφράσσετο, ὅπως καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πλευρά, διὰ πωρίνου τοίχου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἐσωτερικὸν ἦτο διὰ κονιάματος ἐπιχεχρισμένον καὶ διὰ χρώματος ἐρυθροῦ, ὡς ἐφάνη πολλαχοῦ, κεκοσμημένον. Ἡ πρόσοψις τῆς στοᾶς ταύτης πιθανῶς ἀναπαριστᾶται, ἐὰν συμπληρώσωμεν ἀντιστοίχως πρὸς τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐτέρους ἕξ κίονας ἐξωτερικοὺς, ὑποβαστάζοντας τὴν στέγην· ἡ πρόσοψις ἔφερε μόνον ἀρχιτεκτονικὸν κό-

¹ Αἱ διαστάσεις ἐνὸς σωζομένου σπονδύλου ἔχουσιν οὕτω: ὕψ. 1,20 διάμ. 0,60.

σμον άπλοϋν τριγλυφον, οϋ ελάχιστα ἔχνη εύρέθησαν. Πιθανή όμως εἶνε καὶ ἑτέρα τοῦ οἰκοδομήματος ἀναπαράστασις· νά υποθέσωμεν δὴλα δὴ ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐξωτερικῶς κίονες, ἀλλὰ θύραι χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων δι' ἡμικιόνων στηριζομένων ἐπὶ θωρακίου. Μεταγενεστέρως, συμπληρωματικῶς, προσετέθη καὶ ἑτέρα στοὰ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου, ἀλλ' ἄνευ ἐσωτερικῶν κίωνων αὕτη, συνεπῶς δὲ καὶ στενωτέρα κατὰ τὸ ἤμισυ. Μῆκος ἔχει αὕτη μέτρων 20,80, δὲν σώζονται δ' ἐξ αὐτῆς ἢ τὰ θεμέλια.

Περὶ τῆς χρήσεως τῶν δύο τούτων στοῶν οὐδεμίαν ἔχομεν εἰδησιν· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς αὐτῶν ἐπορίσθημεν θετικόν τι, καθόσον δὲν εύρέθη καὶ ἐνταῦθα ἄλλο τι — κυρίως ἐν τῇ μείζονι — ἢ ἀριθμὸς τις λιθίνων σφαιρῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἶπομεν. Τὸ προχειρότερον εἶνε νά εἰκάσῃ τις ὅτι ἀνηγέρθησαν αὗται χάριν τῶν τελουμένων πανηγύρεων, ὅπως εύρίσκωσι δηλαδὴ ἐν αὐταῖς οἱ προσερχόμενοι ἄσυλον κατὰ τοῦ καύσωνος ἢ τῶν υετῶν. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῶν οἰκοδομημάτων τούτων δὲν δυνάμεθα νά εἰπώμεν ἀκριβῆς τι. Δὲν ὑπάρχει ὅμως λόγος ἀντικείμενος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι αἱ στοαὶ αὗται ἀνωκοδομήθησαν εὐθύς μετὰ τὸν ναὸν καὶ καθ' ὃν χρόνον ἀνεκαινίσθη τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου. Θὰ ἠδύνατο μάλιστα νά υποστηριχθῆ δι' ἱκανῶν ἐπιχειρημάτων, ὅτι ἢ στοὰ αὕτη εἶνε ἀρχαιότερα καὶ τῶν σωζομένων προπυλαίων, τῶν μαρμαρίνων δηλ. προπυλαίων, διότι πιθανώτατα ὡς εἶπομεν ἤδη, προϋπῆρχον ἐνταῦθα πύρινα προπύλαια. Τοῦτο δὲ ὑποδεικνύεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ πωρίνου τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, τοῦ κρυπτομένου ὀπισθεν τῆς νεωτέρας μαρμαρίνης ἐπιστρώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν ἐνδείξεων, ὧν μίαν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

Ἴνα περὶ ἄνωμεν τὸν ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων οἰκοδομημάτων τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ λόγον, μνημονεύομεν πλινθοκτίστου ἐν μέρει πυργίσκου, σωζομένου ἔτι κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου (πρβλ. σχ. 6) καὶ ἐκτισμένου ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου, οὕτινος προέκτασις ἐξικνοῦτο μέχρι τοῦ ναοῦ. Τοιοῦτοι πυργίσκοι, λιθόκτιστοι μέχρις ἱκανοῦ ὕψους ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου, (τοῦ ὁποίου καὶ τούτου τὸ ἄνω μέρος ἦτο πλινθόκτιστον) ὑπάρχουσιν ἔτι πολλοὶ κατὰ

μῆκος τοῦ τείχους μέχρι τοῦ λιμένος· ἀλλὰ περὶ τούτων καὶ τοῦ φρουρίου ἐν γένει, ἐν συμπληρωματικῇ ἡμῶν πραγματείᾳ.

Β'

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἐπιχειροῦντες τὸ πρῶτον τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐν Σουνίῳ περιφανοῦς ναοῦ, τοῦ καλουμένου παρὰ πάντων «τοῦ τῆς Σουριάδος Ἀθηνᾶς» φυσικῶς δὲν ὑπωπτευόμεθα κἂν ὅτι ὁ ναὸς ἐκεῖνος δὲν ἀνήκεν εἰς τὴν θεὰν ταύτην, ἀφ' οὗ ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως ὁ Πausανίας, εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, μνημονεύει τούτου διὰ τῶν ἐξῆς γραμμῶν: ¹ «τῆς ἡπίρου τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ νήσους τὰς Κυκλάδας καὶ πέλαγος τὸ Αἰγαῖον ἄκρα Σούνιον πρόκειται γῆς τῆς Ἀττικῆς καὶ λιμὴν τε παραπλεύσαντι τὴν ἄκραν ἐστὶ καὶ ναὸς Ἀθηνᾶς Σουριάδος ἐπὶ κορυφῇ τῆς ἄκρας». Ἐφ' ὅσον δὲ οὐδὲ ἔχνος κἂν ἄλλου ναοῦ ἐφαίνετό που ἐπὶ τῆς Σουριάδος ἄκρας οὐδεὶς βεβαίως θὰ ἠδύνατο νά φαντασθῆ, ὅτι ἢ μνεῖα αὕτη ναοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Σουνίου δὲν ἀφεώρα εἰς τὸν ὑπάρχοντα καὶ σωζόμενον ἐκεῖ περικαλλῆ ναόν, ἀλλ' εἰς ἄλλον τινὰ ἐξαφανισθέντα τέλεον. Ἐξ ἄλλου ἢ ἔλλειψις πάσης ἄλλης μαρτυρίας δοκίμου συγγραφῆως τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, καθίστα τὴν πλάνην ἐπικρατεστέραν. Καὶ ὅμως διεσώθησαν σχετικὰ χωρία μεταγενεστέρων συγγραφέων εἰς τὰ ὅποια ἐὰν ἐδίδοτο μείζων προσοχή, ἴσως ἢ πλάνη ἠθέλε πολὺ πρότερον τεθῆ ὑπὸ ἔλεγχον. Οὕτω παρὰ Βιτρουβίῳ (De archit. IV, 4) ἀπαντᾷ τὸ ἐξῆς σκοτεινὸν μὲν καὶ ἀσαφές χωρίον, τὸ ὁποῖον, ἐὰν μὴ ἄλλο τι, μαρτυρεῖ τοῦλάχιστον σαφῶς τόδε, ὅτι, ἢ ὁ Βιτρούβιος ἀνέγραψεν ἀνακριβείας προκειμένου περὶ τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἢ ὅτι ὁ σωζόμενος ναὸς ἐκεῖ δὲν ἦτο δυνατὸν νά εἶνε ὁ τῆς Ἀθηνᾶς. Καὶ ὅμως οὐδεὶς τῶν νεωτέρων συγγραφέων τῶν περὶ τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Σουνίῳ γραψάντων, ἐξέφρασε, καθόσον γνωρίζω, τὴν ἐλαχίστην κἂν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν. Τοσοῦτον ἢ πλάνη εἶχε κυριαρχήσει! Ὁ Βιτρούβιος λοιπὸν περιγράφων τὴν διάταξιν διαφόρων ναῶν

¹ Πaus. 1. 1.

προσθέτει: Item generibus aliis constituuntur aedes ex isdem symmetriis ordinatae et alio genere dispositiones habentes, uti est Castoris in circo Flaminio, et inter duos lucos Veiovis, item argutius Nemori Dianae columnis adiectis dextra ac sinistra ad umeros pronai. Hoc autem genere primo factae sunt <uti est Castoris in Circo> Athenis in arce et in Attica Sunio Palladis Minervae earum non aliae sed eadem sunt proportiones. *Cellae enim longitudinibus duplices sunt ad latitudines uti reliquae, sed is omnia quae solent esse in frontibus, ad latera sunt translata.* Ἐὰν ὁ Βιτρούβιος εἶχεν ὑπ' ὄψει τὸν ἐν Σουνίῳ γνωστὸν ναόν, βεβαίως δὲν θὰ παρέβαλλε τοῦτον πρὸς τὸν ἐν Ἀκροπόλει τῆς Ἀθηνᾶς — προφωνῶς τὸ καλούμενον Ἐρέχθειον — οὐδὲ θὰ ἀνέγραφεν ὅτι ἔχει μὲν καὶ ὁ ναὸς οὗτος τὸν σηκὸν διπλασίως μακρότερον τοῦ πλάτους αὐτοῦ, ὅπως οἱ λοιποὶ ναοί, ἀλλ' ὅτι ἔχει, ἰδιορρυθμῶς, τὰ κατὰ τὰς προσόψεις (in frontibus) συνήθως τιθέμενα εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ μετατεθειμένα.

Βεβαίως ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Βιτρούβιου εἶνε ἥκιστα σαφής, ἐλάχιστα δὲ καὶ ἀκριβής, προκειμένου περὶ τοῦ πραγματικοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Σουνίῳ, ὡς ἀκολούθως θὰ ἴδωμεν. Εἶνε ὅμως ἐπαρκῆς νὰ καταδείξη, ὡς εἴπομεν, ὅτι τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὑπὸ τοῦ Βιτρούβιου γραφέντα δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸν θεωρούμενον τέως ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Σουνίῳ, ὅστις πᾶν ἄλλο ἢ ἰδιορρυθμίαν τινὰ ἐν τῇ κατασκευῇ αὐτοῦ παρουσιάζει.

Πρὸς τούτοις καὶ ἐτέρου μεταγενεστέρου συγγραφέως ἢ μαρτυρία, τοῦ Σκύλακος (Περίπλους· Geogr. graeci minores, ed C. Müller I σ. 46) ὄφειλε νὰ ἐπισύρῃ πλείοτερον τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολόγων· λέγει οὗτος: Μετὰ δὲ Μεγαρεῖς εἰσὶν Ἀθηναίων πόλεις. Καὶ πρῶτον τῆς Ἀττικῆς Ἐλευσίς, οὗ ἱερὸν Δήμητρος ἐστὶ, καὶ τείχος. Κατὰ τοῦτό ἐστι Σαλαμίς νῆσος καὶ πόλις καὶ λιμὴν. Ἐπειτα ὁ Πειραιεὺς καὶ τὰ σκέλη καὶ Ἀθηναί. Ὁ δὲ Πειραιεὺς λιμένας ἔχει γ'. Ἀνάφλυστος τείχος καὶ λιμὴν. Σούνιον ἀκρωτήριον καὶ τείχος· ἱερὸν Ποσειδῶνος. Θορικὸς τείχος καὶ λιμένες δύο. κτλ. Ὁ Σκύλαξ δὲν ἀναφέρει ποσῶς ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Σουνίῳ, εἴτε διὰ τὸ εὐτελὲς αὐτοῦ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, εἴτε καὶ διότι,

πιθανῶς, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ χρονογράφου τούτου ὁ ναὸς οὗτος εἶχεν ἤδη καταστραφῆ. Ὅτι ἐξ ἄλλου ὑπῆρχε τοῦ Σουνίου καὶ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος ἤτο γνωστὸν ἐκ διαφόρων ἐμμέσων πηγῶν, διότι παραδόξως οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, πλὴν τοῦ μεταγενεστέρου Σκύλακος ὡς εἴπομεν, ἀναφέρει τοῦτο ρητῶς. Προέκυπτεν ὅμως σαφῶς πρῶτον, ἐκ στίχου τινὸς τοῦ Ἀριστοφάνους (ὄρν. 559) ἐν ᾧ ὁ Ποσειδῶν καλεῖται «Σουνιάρατος». (Πβλ. καὶ ἀρχαῖον Σχολιαστὴν: ᾧ ἐν τῷ Σουνίῳ ἀρῶνται καὶ εὐχονται, κτλ.) δεῦτερον, ἐκ χωρίου τοῦ Εὐριπί. (ἐν Κυκλ. στ. 293 καὶ ἐξ.) ἐν ᾧ μνημονεύονται οἱ διάφοροι τόποι τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνος, ἐν οἷς καὶ τὸ Σούνιον. Τρίτον, ἐξ ἐπιγραφῶν (C. I. A. I 196, 207, 273) ἐν αἷς ἀπαντᾷ καὶ ἡ φράσις «Ποσειδῶνος ἐπὶ Σουνίῳ»¹ καὶ τέταρτον ἐκ χωρίου τινὸς τοῦ Λυσίου (Ἀπολογία Δωροδοκίας 21, 5) ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ἐτελεῖτο ἐν Σουνίῳ ἄμιλλα νηῶν, ἀγὼν πάντως εἰς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος ὀργανωθεῖς². Τὰ τεκμήρια ταῦτα περὶ ὑπάρξεως καὶ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Σουνίῳ προέτρεψαν, ὡς ὄφειλε, πάντας σχεδὸν τοὺς περὶ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Σουνίου ἀσχοληθέντας νεωτέρους συγγραφεῖς εἰς ἀναζήτησιν καὶ τοποθέτησιν τοῦ ναοῦ τούτου· ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν, μὴ ἐξαιρουμένων τῶν κατὰ τὰ πλείστα εὐστοχησάντων ἐκπονητῶν τοῦ Γερμανικοῦ χάρτου³, ἐτοποθέτησαν τοῦτον εἰκαστικῶς εἰς μέρη ἥκιστα κατάλληλα δι' ἀνέγερσιν ναοῦ εἰς μέρη πολλάκις οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἶχνος σώζοντα ἀρχαίου οἰκοδομήματος⁴. Καὶ εἶνε τοῦτο κατὰ τοσοῦτον ἄξιον ἀπορίας, καθόσον ὑπῆρχεν, εἰς ἐλαχίστην ἀπὸ τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ γνωστοῦ ναοῦ ἀπόστασιν (τετρακοσίων περίπου βημάτων), ἐγγύτατα δὲ τοῦ λιμένος τοποθεσία ἀρίστη, ὕψωμα καταλληλότατον δι' ἀνέγερσιν ναοῦ καὶ τὸ ὅποιον, σὺν τοῖς ἄλλοις, διέσωζε λείψανα μεγίστου οἰκοδομήματος, περιεβάλλετο δὲ καὶ ὑπὸ τείχους πολυγωνικοῦ, καλῶς σωζομένου καὶ λίαν ὀρατοῦ. Μόνος ὁ Mileh-höfer, καθόσον γνωρίζομεν, ἐν τῷ κειμένῳ τῷ ἐρμηνευτικῷ τοῦ Γερ. χάρτου (Text z. C. v.

¹ Πβλ. καὶ Arch. Anz. 1854 65, 66. σ. 465.

² Πβλ. Frazer, Paus. II. σελ. 3.

³ Bl. XV.

⁴ Πβλ. Bursian G. v. Gr. I. σελ. 351. E. Ardaillon: Les min. d. Laurion σελ. 215. καὶ χάρτην. Οὕτω ὁ Leake, καὶ ἄλλοι.

Att. ἔνθα ἄνωτ.) μνημονεύει τοῦ μέρους τούτου καὶ τοῦ περιβόλου αὐτοῦ. Λέγει δὲ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐκεῖ λείψανα ἐπιστήμου οἰκοδομήματος, οὐδὲν ὅμως ἀναφέρει περὶ ναοῦ. Ἡμεῖς ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντες τῆς εἰδήσεως ταύτης τοῦ Milchhöfer, προέβημεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου ἐρειπίων παρακινήθentes ἰδίᾳ ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ περὶ τὰ ἐρείπια τείχους, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἡ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ὀλίγον, διότι ὀλίγη μόνον ὑπῆρχεν ἐπίχωσις ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν δὲ τῶν ἐρειπίων, εἰς βῆθος μόλις ἡμίσεος μέτρου, ἀπεκαλύπτετο οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον, καίτοι παρουσιάζον πολλὰς ἰδιορρυθμίας, οὐδεμίαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κατέλειπεν ἡμῖν ἀμφιβολίαν ὅτι ἦτο ἄλλο τι ἢ καὶ δὴ ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος! Διότι ὁμολογῶ εἰλικρινέστατα ὅτι καὶ ἐγὼ οὐδαμῶς ὑπόπτεισα εὐθύς τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τοῦ γνωστοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ. Πρῶτος ὁ κ. Dörpfeld, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ δευτέρου τούτου ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ παράξενον σχῆμα τὴν ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν διαπρεπῆ ἀρχιτέκτονα, ἐπισκεφθέντα τῇ παρακλήσει μου τὰς ἀνασκαφάς, συνέλαβε τὴν ὑπόνοιαν, ἣν καὶ ἀνεκοίνωσε τῷ κ. Βόλτερς, μὴ, ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Βιτρουβίου, ὁ νεωστὶ ἀποκαλυφθεὶς ναὸς ἦτο ὁ τῆς Ἀθηνᾶς! Ἐν τούτοις οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ βεβαιώσῃ τὸ πρᾶγμα στηριζόμενος μόνον εἰς τὴν ἀσαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Βιτρουβίου, καὶ τὸ ἰσχυρὸν χωρίον τοῦ Σκύλακος, ἐὰν μὴ ἐπιγραφικὸν μαρτύριον, τυχαίως ὅλως διασθῆν, ἐπήρχετο ἐπικαίρως εἰς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πράγματος. Ἡ κατωτέρω (ἀριθ. 1) δημοσιευομένη ἐπιγραφή, ἡ προερχομένη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} π. Χ. αἰῶνος, καὶ ἀναγραφεῖσα πρὸς τιμὴν τοῦ στρατηγοῦ Κηφισοδότου τοῦ Ἀχαρνέως, στηθεῖσα δὲ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος, καθ' ἃ δηλοῦται ἐν αὐτῇ, ἡ ἐπιγραφή αὕτη μόνη ἐβεβαίωσε τὸ πρᾶγμα κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον. Διότι, ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἔνθα εὐρέθη αὕτη, ὑπὸ τὰς δεξιμῆς τοῦ ναοῦ, πλησιέστατα τοῦ μέρους ἔνθα ἴδρυντο, παρὰ τῷ ναῷ, τὰ τιμητικὰ ψηφίσματα ταῦτα καὶ τῶν ὁποίων εἰσέτι πλεῖστα βῆθρα κατὰ χώραν ὑπάρχουσι¹, δὲν ἐπιτρέπεται οὐδ'

¹ Ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ ναοῦ τῷ ὑπὸ τοῦ Dörpfeld (Milth. ἔνθ. ἀν. Πιν. 166ς) σημειοῦνται ταῦτα κατὰ τὸν πρόναον δι' ἀριθμῶν.

ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐν ᾧ εὐρέθη καὶ δὲν μετεκομίσθη τυχρὸν κάτωθεν! Οὐδ' ὑπῆρχεν ἀνάγκη τὴν λίθων ἐν Σουνίῳ, ὥστε νὰ μετακομισθῇ οὗτος ἄλλοθεν, εἰς τὸ ὑψηλὰ κείμενον ἱερόν, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς ὑπόστρωσιν δεξιμῆς! Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἰδρύθη ἀρχικῶς ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ, καὶ ὅτι, συνεπῶς, διὰ τῆς ἀναγραφῆς ἐπ' αὐτῆς τῆς ὀνομασίας τοῦ ἱεροῦ ἐν ᾧ ἰδρύθη αὕτη, γνωρίζεται ἡμῖν τὸ ἀληθὲς ὄνομα τοῦ ναοῦ. Τὰ νῦν δὲ μάλιστα ὅποτε εὐρέθη ἐν Σουνίῳ καὶ ὁ ἕτερος ναὸς, ὁ τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου ὡς διόρρυθμος χαρακτηριζόμενος, ὁ καὶ πράγματι τοιοῦτος ὢν, δὲν δύναται τις τὸ παράπαν νὰ ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ πράγματος.

Ὑπολείπεται ἐν τούτοις νὰ ἐξετάσωμεν, διατί ὁ Πausanίας, ὁ προφανῶς τὴν πλάνην περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ σωζομένου ναοῦ δημιουργήσας, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος; Ἐνταῦθα ἀναφύονται δύο ζητήματα· ὁ Pausanίας μνημονεύων τοῦ ναοῦ τῆς Σουινιάδος Ἀθηνᾶς εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸν πραγματικὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν παρὰ τὸν λιμένα, ὃν καὶ ἡμεῖς τὰ νῦν γινώσκομεν; ἀλλὰ τότε διατί οὐδὲν εἶπε περὶ τοῦ ἀσυγκρίτως πολυτελεστέρου ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ περιφανεστέρου, τοῦ ἀπὸ τοῦ πελάγους ὁρατοῦ καὶ δεσπόζοντος, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοῦ; Τὸ δεύτερον ζήτημα εἶνε μὴ ὁ Pausanίας, ἐν τῇ συγχύσει τῶν πληροφοριῶν ἢ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ, ἐμνημόνευσε τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ὡς ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς—διότι δὲν εἶνε ὅλως ἀπίθανον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περιηγήσεως τοῦ Pausanίου ὁ πραγματικὸς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ τὸν σηκὸν αὐτοῦ ἔχων, ὡς θὰ ἴδωμεν, πλινθόκτιστον, νὰ εἶχεν ἤδη καταρρεῦση. Ἐξετάζων τις ὅμως ἐπισταμένως τὸ σχετικὸν τοῦ Pausanίου κείμενον θὰ παραδεχθῆ μᾶλλον τὴν πρώτην ἐκδοχὴν· ὅτι δὴλα δὴ ὁ Pausanίας ἀνέφερε τὸν πραγματικὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Πρῶτον, διότι μνημονεύει τούτου εὐθύς μετὰ τὴν μνησίαν τοῦ λιμένος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, εἰρήσθω καὶ τοῦτο, μόνον ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς ὁρατὸς ἦν· δεύτερον, διότι ἐν τῇ φράσει του «ἐπὶ κορυφῇ τῆς ἄκρας» ἐνέχεται ἀοριστία τις ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν, ἣτις δὲν θὰ ἦτο νοητὴ προκειμένου περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν κορυφῆς

τῆς Σουνιάδος ἄκρας· ἐχούσης δὲ ταύτης καὶ ἄλλα ταπεινότερα ὑψώματα ἢ ἀόριστος ἔκφρασις τοῦ Πausανίου, προκειμένου περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ναοῦ τούτου, ἦτο πράγματι εὐστοχος. Ἄλλὰ διατὶ τότε δὲν ἀνέφερε καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος; Ὡς πρὸς τὴν ἀπορίαν ταύτην πολλὰ θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἰκοτολογήσῃ. Ἄλλ' εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Pausanias πλείστον ἀρχαίων ναῶν καὶ μνημείων παρέλειψε τὴν μνείαν — ὡς προχειρότερον δὲ παράδειγμα ἀναφέρομεν τὸν ἐν Αἰγίνῃ περικαλλῆ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, περὶ οὗ οὐδὲ λέξιν κἂν ἀνέγραψεν — ἐπιλαμβανόμενος τῆς περιγραφῆς μᾶλλον καὶ ἐξιστορήσεως πραγμάτων ἤττονος, πρὸς ἡμᾶς τοῦλάχιστον τοὺς νεωτέρους, σημασίας. Ἡμεῖς ἐν τούτοις δὲν εἴμεθα διατεθειμένοι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ν' ἀποδώσωμεν εἰς ὀλιγωρίαν ἢ ἄγνοιαν τὴν παράλειψιν τῆς μνείας τοῦ ναοῦ τούτου, ἀφ' οὗ μάλιστα πρόκειται περὶ πληροφορίας, ἥτις θὰ ἐτίθετο ἐν ἀρχῇ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ καὶ θ' ἀπετέλει τὴν πρώτην σχεδὸν τοπογραφικὴν εἰδήσιν αὐτῆς, κλίνομεν δὲ μᾶλλον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἴτε παρέπεσον ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ, εἴτε καὶ ἐξέπεσε τοῦ κειμένου τοῦ Pausanίου ἡ σχετικὴ περὶ τοῦ ναοῦ τούτου εἰδήσις· ἀποδίδομεν δηλ. μᾶλλον εἰς σύμπτωσιν τὴν περὶ τοῦ ναοῦ τούτου σιγὴν τοῦ Pausanίου ἢ εἰς ἄλλον τινὰ λόγον χρῆζοντα ἐπιλύσεως.

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς ναὸς τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς εἶνε, ὡς εἴπομεν, ἰδιόρρυθμος· ὡς βλέπει τις ἐν τῷ σχεδιαγράμματι αὐτοῦ (πιν. 8) ἀποτελεῖται ἀπὸ σηκῶν ἐστεγασμένων τῇ βοήθειᾳ τεσσάρων κίωνων τοποθετημένων ἐν τῷ μέσῳ τούτου καὶ ὑπὸ μερικῆς περιστάσεως κοσμούσης τὰς δύο μόνον πλευρὰς αὐτοῦ, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν μεσημβρινήν. Τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ εἶχε κανονικῶς ἐξ ἀνατολῶν, ἀντὶ ὀπισθοδόμου δὲ εἶχε πρὸς τὰ ὀπισθεν τοῦ σηκοῦ διαμέρισμα κεχωρισμένον διὰ κιγκλίδων — ὧν τὰ ἴχνη σώζονται ἔτι ὡς βλέπει τις ἐν τῷ πιν. 9 — ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἰδρυτο τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἐφυλάσσοντο δὲ πιθανῶς καὶ τὰ πολύτιμα ἀναθήματα. Ἐν τῷ διαμερίσματι τούτῳ σώζεται ἐπίστρωσις ἐκ πλακῶν ἀσυμμέτρων, ἥτις ἐπεξετείνετο προφανῶς μόνον κύκλῳ τοῦ βᾶθρου τοῦ ἀγάλματος, διότι τὸ λοιπὸν τοῦ ναοῦ δάπεδον δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐπεστρωμένον ἀλλ' ἐκαλύπτετο διὰ ταρατσας, ἐκ

πηλοῦ ὑπολεύκου κατεσκευασμένης, ἱκανῶς ὅμως στερεᾶς. Τοῦ ναοῦ τούτου δὲν διεσώθησαν, ὡς βλέπει τις ἐν τῷ σχεδίῳ, ἢ τὰ θεμέλια, ἐκ τῆς κατασκευῆς δὲ αὐτῶν κρίνων τις ὀφείλει νὰ συμπεράνη ὅτι δὲν ἦτο ὁ ναὸς οὗτος οὔτε εὐμορφος οὔτε καὶ στερεὸς πολὺ. Οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ, ὧν τὰ θεμέλια εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ λίθων πολυγωνικῶν μικρῶν σχετικῶς καὶ συνδεδεμένων διὰ χώματος ἀπλῶς, δὲν ἔχουσι πανταχοῦ τὸ αὐτὸ πάχος. Ἐνεκα δὲ τῆς εὐτελοῦς ταύτης τῶν θεμελιῶν κατασκευῆς, τὰ ὅποια δὲν θὰ ἦσαν βεβαίως ἐκτισμένα οὕτω ἐὰν ὁ σηκὸς ἦτο, ὡς ὁ τοῦ Ποσειδῶνος, διὰ τετραγῶνων λίθων ἰσοδομικῶς ὀικοδομημένος, συμπεραίνομεν ὅτι οἱ τοῖχοι τούτου ἦσαν, ὑπεράνω τῶν ἐπὶ τῶν σωζομένων θεμελιῶν τεθειμένων ὀρθοστατῶν, πλινθόκτιστοι. Τοῦτο δὲ ἐπιβεβαιῶ καὶ ἡ ἐξαφάνισις παντὸς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἐκ τῶν τοίχων τούτων, τὸ ὅποιον πάντως θὰ παρέκειτο εἰς σωρούς, ἐὰν τυχὸν οἱ τοῖχοι αὐτοῦ ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων ἔστω καὶ πολυγωνικῶν, ὡς ἦτο ἐκτισμένος λ. χ. ὁ ἐν Ρουμνοῦντι ναὸς τῆς Θέμιδος, ὁ παρακείμενος τῷ τῆς Νεμέσεως.

Τὴν μερικὴν δὲ αὐτοῦ περίστασιν ἀπετέλουν κίονες ἐκ πώρου ἐπιχωρίου λίθου. Τῶν κίωνων τούτων τοῦ ναοῦ δὲν διεσώθησαν σπόνδυλοι, ἀλλὰ μόνον τέσσαρα κιονόκρανα, καὶ ταῦτα ὅμως σχεδὸν ἐντελῶς κατεστραμμένα. Πρὸς τούτοις διεσώθη καὶ ἐν μικρότερον φέρον ἐπὶ τοῦ ἐχίνου ἴχνη κιγκλίδων, ὅπερ προέρχεται προφανῶς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τεσσάρων κίωνων τῶν ὑποβασταζόντων τὴν στέγην (Πιν. 9). Ἐκ τῶν ἐπιστυλίων ὑπάρχουσι δύο τεμάχια (μῆκ. 1,75, πλ. 0,58) ἐκ λίθου λευκοῦ, ὡς εἰκός, κατεσκευασμένα. Ἐπίσης τεμάχια τινὰ πλακῶν, κεκοσμημένων διὰ γραπτῶν ἀνθεμίων (Πιν. 9) αἵτινες ἐχρησίμεισαν ὡς κόσμος τῶν φατνωμάτων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς περιστάσεως (Παροβλ. ὁμοίας: Ant. of. Attica c. 2. pl. 10).

Αἱ διαστάσεις τοῦ ναοῦ τούτου ἔχουσιν οὕτω: μῆκος 19 μέτρων καὶ πλάτος 15, τοῦ δὲ σηκοῦ μῆκος 16 καὶ πλ. 11 1/2 μ. Ὡς βλέπει τις ὁ ναὸς οὗτος δὲν ἔχει τὰς συνήθεις ἀναλογίας, δὲν ἔχει δῆλα δὴ, καθὰ ἀνακριβῶς μαρτυρεῖ ὁ Βιτρούβιος, τὸ μῆκος αὐτοῦ διπλάσιον τοῦ πλάτους, ὡς συνήθως. Ὁ ναὸς εἶνε πλατύτερος τοῦ συνήθους οὐ μόνον ἐν ἀναλογία πρὸς τὸ μῆκος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως·

εις τὴν ἀσυμμετρίαν δὲ ταύτην τοῦ σχεδίου αὐτοῦ ὀφείλεται ἢ ἐνίδρυσις τῶν τεσσάρων ἐσωτερικῶν αὐτοῦ κίωνων, τῇ βοήθειά τῶν ὀπίωιν κατωρθώθη ἢ ἐδραία στέγασις τοῦ οἰκοδομήματος, ἔχοντος ὅλον μὲν πλάτος μ. 15, πλάτος δὲ σηκοῦ μ. 11 1/2!

Ἄλλ' οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ ναοῦ ἀνακριβῶς ἔχει ἢ μαρτυρία τοῦ Βιτρουδίου, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ τῆς διατάξεως αὐτοῦ καὶ διακοσμῆσεως ὁ Βιτρούδιος ἀναφέρων ὡς τεχνικώτερον κατεσκευασμένον, τῶν δύο προμνημονευθέντων ὑπ' αὐτοῦ ναῶν, τὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Νέμει (Nemori Dianae) ὅστις ἔφερε κίονας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ προνάου (ad umeros pronai) ἐπιλέγει ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἦσαν κατεσκευασμένοι οἱ ναοὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἀκροπόλει καὶ ἐν Σουνίῳ! Ἄλλ' ὡς βλέπει τις ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τούτου δὲν ἔχει ἀκριβῶς οὕτω τὸ πρᾶγμα· ὁ ναὸς δὲν ἔφερε κίονας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ προνάου ἀλλὰ κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ ἀνισομήκεις πλευράς. Κατὰ δὲ τὸν πρόναον, δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν, ὑπῆρχον δύο ἴσως μόνον κίονες (ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς πλευρᾶς) ἵνα ὁ ναὸς φαίνεται μακρόθεν περίπτερος. Οὐδὲ ἀληθεύει, προκειμένου τοῦλάχιστον περὶ τοῦ ναοῦ τούτου, ἢ τόσον ἀσαφῆς ὅσον καὶ ἀντιφατικὴ πρὸς τὰ προηγούμενα τελευταία τοῦ Βιτρουδίου περὶ τῶν ναῶν τούτων εἰδησις, καθ' ἣν δηλ. οὗτοι ἔχουσι τὰ ἐν ταῖς προσόψεσι συνήθως τιθέμενα εἰς τὰ πλάγια αὐτῶν μετατεθειμένα. Διότι, ἂν ἐνόει διὰ τῆς ἀσαφοῦς ταύτης ἐκφράσεως νὰ δηλώσῃ ὅτι οἱ ναοὶ οὗτοι δὲν εἶχον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν τὴν συνήθη στοάν, ἀλλὰ κατὰ τὰ πλάγια, ἢ μαρτυρία τοῦ αὐτῆ ἐλέγχεται κατὰ τὸ ἤμισυ ἀκριβῆς, διότι καὶ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἢ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ ναοῦ στερεῖται στοᾶς, ἔχει δὲ ἐξ ἄλλου τοιαύτην μόνον ἢ μεσημβρινή. Ὡς εἶπομεν δὲ καὶ ἀνωτέρω τὸ μόνον ἀκριβὲς συμπέρασμα τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατό τις ἀσφαλῶς νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης τοῦ Βιτρουδίου εἶνε τὸ ὅτι ὁ ἐν Σουνίῳ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς εἶχεν ἰδιορρυθμίας τινάς, αἵτινες δὲν ὑπῆρχον ἐν τῷ θεωρουμένῳ τέως ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς.

Τὸ παράξενον δὲ τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ τούτου ὡς πρὸς τὴν μερικὴν στοάν αὐτοῦ, δύναται, πιθανῶς, νὰ ἐξηγηθῇ οὕτω: οἱ ἀνεγείραντες αὐτὸν δὲν

εἶχον ἐπαρκῆ τὰ μέσα ὅπως ἀνοικοδομήσωσιν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ναὸν περίπτερον καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἐν ᾧ ἐξ ἄλλου ἐπεθύμουν νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὸν τοιαύτην τὴν ὄψιν, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Κατεσκευάσαν λοιπὸν τὸ κτίριον οὕτως, ὥστε νὰ φαίνεται ὑπὸ τῶν περιπλεόντων τὴν Σουινιάδα ἄκραν περικαλλῆς καὶ μὴ ὑπολειπόμενον τῶν ἄλλων ἀλλαγῶ τῆς θεᾶς ναῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐπιβολήν. Καὶ ἄληθῶς ἐν ἣ κείται θέσει αἱ δύο αὐτοῦ γυμναὶ πλευραὶ καὶ κυρίως ἢ ἀρκτικὴ δὲν ἦσαν ὁραταὶ ἢ ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς, ὁπόθεν βεβαίως ὀλίγοι ἦσαν οἱ προσερχόμενοι, ὀλίγιστοι δὲ οἱ ὀρώντες αὐτὸν ἐξ ἀποστάσεως. Δὲν ἀποκλείει ἐν τούτοις ἢ ἐξηγήσεις αὐτῆ τὴν πρόθεσιν τῶν ἀνεγείραντων αὐτὸν τοῦ νὰ συμπληρώσωσιν τὸν ναὸν μεταγενεστέρως, ἐὰν ὑπῆρχον τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, τοῦθ' ὅπερ ὅμως καὶ δὲν κατωρθώθη, ὡς φαίνεται. Ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς λεπτομερείας τοῦ ναοῦ καὶ ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους διαστάσεις αὐτοῦ βλέπε σχ. πιν. 8-9.

Τὸν ναὸν περιέβαλλε τέμενος διὰ τείχους πεφραγμένον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου, ὡς φαίνεται ἐν τῷ σχεδίῳ (Πιν. 8), ἀνεκαλύφθη μικρὸν οἶκημα ὀρθογωνίου σχήματος, χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροῦ. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν λειψάνα μικροῦ κτιρίου, βωμοῦ τινὸς ἢ πιθανώτερον ἐξέδρας. Τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου, σωζόμενον εἰς μῆκος 60 μ. καὶ πλ. περίπου 40, εἶνε ἐκτισμένον δι' ἐπιχωρίων ὀγκολίθων, ὁ τρόπος δὲ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ δεικνύει ὅτι εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος, συνεπῶς δὲ τὸ ἱερόν¹ καὶ αὐτὸς ἴσως ὁ ναὸς, ὅστις ἄλλως τε ὑπέστη πολλὰς ἐπισκευάς, δέον νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν αὐτὴν μεμακρυσμένην ἐποχὴν. Ἀκριβὲς τι ὅμως περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν. Πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐν τούτοις χρονολογίαν συμφωνοῦσι τὰ γενόμενα ἐντὸς τοῦ ναοῦ μικρὰ εὐρήματα, ἢτοι τεμάχιον εἰδωλίου πηλίνου ἀρχαῖκου καὶ πληθὺς μικρῶν βωιωτικῶν ἀγγείων, τῶν καλουμένων βομβυλίων, ὡς καὶ τὸ σχῆμα τῶν περὶσθθέντων κιονοκράνων.

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ παρά τινα τῶν ἐσωτερικῶν στύλων (ιδ. σχ. Πιν. 8) ἀπεκαλύφθη βᾶσις κιονί-

¹ Γνωστὸν ἄλλως τε εἶνε ὅτι τὸ Σούνιον ἐκαλεῖτο, ἐνεκα τῆς τῆς λατρείας τῶν ἐν αὐτῷ θεῶν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἱερόν. Πρὸβλ. Ὀδυσ. Γ. 278.

σκου¹, ἐφ' οὗ ἰδρυτο ἀνάθημά τι, ἴσως ἄγαλμα τῆς θεᾶς.

Γ'

Ἐπιγραφικὰ μνημεῖα.

Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Σουνίου τὴν σπάνιν τῶν κινητῶν εὐρημάτων, ἰδίως εἰς γλυπτὰ, ἀνεπλήρωσεν ὅπωςδῆποτε ἢ εὗρεσις ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὧν τινα πολλοῦ ἄξια.

Ἐν τούτοις τὴν πρώτην θέσιν καταλαμβάνει ἢ κατωτέρω (ἀριθ. 1) δημοσιευομένη ἐπιγραφή, περὶ ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐποησάμεθα λόγον, διότι δι' αὐτῆς κυρίως ἐγνώσθη τὸ ἀληθές ὄνομα τοῦ θεοῦ εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ ἐν Σουνίῳ γνωστός ναός. Εἶνε πλᾶξ ὀρθογώνιος περίπου μετ' ἐπικράνου μ.0,97 πλ.0,44-0,46, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πεντελικοῦ. Ἰδρυτο δὲ εἰς βάθρον ἐστημένον κατὰ τὸν πρόναον ἐν ἧ' θέσει καὶ ἄλλα τοιαῦτα βάθρα φαίνονται ἔτι. Ἡ ἐπιγραφή, στοιχηδὸν κεχαραγμένη, σώζεται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ ἀναγινώσκεται εὐκόλως. Ἡ συμπλήρωσις δὲ αὐτῆς, ἐξαιρέσει τῶν ὀνομάτων τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ προτείναντος τὸ τιμητικὸν ψήφισμα, εἶνε εὐχερῆς, καθόσον πρόκειται περὶ συμπληρώσεως λέξεων εὐεικάστων καὶ ἐν τοῖς ἀττικοῖς ψηφίσμασι συνήθων. Ἐκαστος στίχος ἀποτελεῖται ἐκ τριάκοντα γραμμάτων ἐπιμελῶς καὶ ἰσομήκως κεχαραγμένων, τὸ σχῆμα δὲ τούτων εἶνε τὸ ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ^{ου} π.Χ. αἰῶνος ἐν Ἀττικῇ σύνθεσις.

Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς ἐλλείπει τὸ πρῶτον συνθετικόν, ὑπάρχει μικρά τις δυσχέρεια· ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀρχόντων, τῷ ὑπὸ Schoeffler συνταχθέντι (Paoly-Wissowa R. E. I. 589), ἀπαντῶσι τρεῖς ἄρχοντες τῆς σχετικῆς χρονικῆς περιόδου, τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον συνθετικὸν λέγει εἰς δημοσ ὅπως καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἡμῶν. Κατὰ παράδοξον δὲ σύμπτωσιν καὶ τῶν τριῶν τούτων τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματος μετὰ τῆς προθέσεως ἐπὶ θὰ ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸ ἐπὶ τῆς πλακὸς ὑπάρχον κενὸν ἐξ 8 γραμμάτων! ἦτοι:

¹ Εἰς ταύτην πιθανῶς καὶ εἰς ἑτέραν ὁμοίαν ἀνήκουσι τὰ δύο ἐν τῷ σχεδίῳ (Πιν. 9) εἰκονιζόμενα τεμάχια ἰωνικῶν κιονοκράνων.

ἐπ' Ἀριστο]δήμου

ἐπὶ Μνησι]δήμου

ἐπὶ Πειθι]δήμου

Τούτων ὁ πρῶτος (Διοδ. Σικ. III. 37)¹ ἤρξε κατὰ τὴν 107 Ὀλυμπιάδα, ἦτοι κατὰ τὸ ἔτος 352/51. Ὁ δεύτερος κατὰ τὴν 120(3) Ὀλ. ἦτοι κατὰ τὸ ἔτος 298-297 (Δ. Ἀλ. π. Δειν. 9). Καὶ ὁ τρίτος κατὰ μὲν τὸν Schoeffler κατὰ τὸ ἔτος 268/67 ἢ 267/6 (Ὀλ. 128), κατὰ δὲ τὸν G. de Sanctis (Rivista di Filologia ed istruzione classica XXVIII. Fas. I σ. 15 καὶ ἐξ.)² κατὰ τὸ ἔτος 270/69.

Τῶν τριῶν τούτων γνωστῶν ἀρχόντων ὁ πρῶτος ἀποκλείεται, πρῶτον διὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς καὶ δεύτερον διότι ἐν στίχ. 12-13 ἀπαντᾷ ἢ φράσις «καὶ στεφανῶσαι χρυσῶ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον», εἶνε δὲ ἀποδεδειγμένον ἤδη³ ὅτι τῆς φράσεως «κατὰ τὸν νόμον» δὲν ἐποιήσαντο χρῆσιν ἐν τοῖς Ἀττικοῖς ψηφίσμασι ἢ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ^{ου} π. Χ. αἰῶνος· τὸ πρῶτον δ' ἀπαντᾷ αὐτὴ ἐν ἐπιγραφῇ (C. I. A. 203) ἐπὶ Λεωστράτου ἄρχοντος (303-2 π.Χ.). Ὑπολείπονται ὁ Μνησιδήμος καὶ ὁ Πειθόδημος ἢ Πειθίδημος (κατὰ τὴν ἐν C. I. A. 333 ἐπιγραφῇ). Τούτων ὁ πρῶτος, ὑπὸ Διον. τοῦ Ἀλικαρν. (Περὶ Δειν. 9) μόνον μνημονευόμενος ἤρξεν ἀσφαλῶς κατὰ τὸ ἔτος 298/97. Ὁ Πειθίδημος ἀναγράφεται ὡς ἄρχων ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευομένῃ ἐπιγραφῇ (C. I. A. II. 333) καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἤρξε κατὰ τὸ 270/69. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων ὀνομάτων εἶνε δύσκολος ἢ ἐκλογή. Ἐὰν ὁμοῦς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύεται ὡς ἐξεταστής ὁ Κηφισόδοτος Εὐαρχίδου ὁ Ἀχαρνεύς, ὅστις ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ (C. I. A. IV² 179^b 51) ἀναγομένη εἰς τὸ ἔτος 330/29 π. Χ. καὶ δεχθῶμεν, τοῦθ' ὅπερ οὐχὶ ἀδύνατον, ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ πρόκειται προσώπου, τότε, φυσικῶς, θὰ παραδεχθῶμεν τὸν Μνησιδήμον μᾶλλον ὡς τὸν ἀναγραφόμενον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἄρχοντα.

¹ Καὶ Διον. Ἀλ. π. Δειν. 9. 13. C. I. A. II 758, 1238. Ἀρχ. Ἐφ. 1888 σ. 31—31. Bull. d. cor. Hell. XIII. σ. 434.

² Τὴν εἴδησιν περὶ τῆς ἐξόχου ταύτης πραγματείας, τῆς ἄρτι ἐκδοθείσης, (Studi sugli arconti Ateniesi del sec. III av. cr.) ὄφειλω εἰς τὸν παρ' ἡμῖν διακεκριμένον ἐπιγραφικὸν κ. Wilhelm, τῶν τοῦ Αὐστ. Ἰνστιτούτου διευθυντῶν.

³ Πρὸς Schmitthenner. De cor. ab. Ath. honoribus. 1891.

Τὸ ὄνομα τοῦ προτεινάντος τὸ ψήφισμα εἶνε ἐπίσης δύσκολον νὰ συμπληρωθῆ. Ἐὰν ὁμως τὸ δημοτικὸν τούτου ἦτο, ὡς πιθανῶς, Ραμν]ούσιος, τότε τὸ ὑπολειπόμενον κενὸν ἐκ 4 γραμμάτων θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῆ διὰ τοῦ βραχυτέρου τῶν συνθετικῶν εἰς «Τιμοθέου». Καὶ οὕτω θὰ

εἶχομεν τὸ ὄνομα «Λύσις Τιμοθέου Ραμνούσιος». Περὶ τοῦ ἀποσταλέντος ὡς ἐξεταστοῦ¹ Κηφισότου Εὐαρχίδου τοῦ Ἀχαρνέως. Πρβλ. C. I. A. IV² 179^b 51. Mitth. 1883 σ. 211 καὶ ἐξ. Κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ ψήφισμα ἔχει ὁμαλῶς.

Ἄριθ. 1

1 . . . . . Δ Η Μ Ο Υ Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Ε Λ Υ Ξ Ι Ξ Τ Ι Μ Ο
 . . . . . Ο Υ Ξ Ι Ο Ξ Ε . Π Ε Ν Ε Π Ε Ι Α Ν Κ Η Φ Ι Ξ
 . . . . . Ι Ρ Ο Τ Ο Ν Η Θ Ε Ι Ξ Ε Ξ Ε Τ Α Ξ Τ Η Ξ Υ Π
 . . . . . Ο Υ Τ Ο Υ Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Δ Ι Α Τ Ε Λ Ε Ι Π Ε
 5 . . . . . Τ Ο Ν Δ Η Μ Ο Ν Τ Ω Ν Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ
 . . . . . Α Τ Ε Υ Ο Μ Ε Ν Ο Υ Ξ Ε Π Ι Ξ Ο Υ Ν Ι Ω Ι Τ Ω Ν Π Ο Λ
 . . . . . Ν Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Ξ Ε Ν Ο Υ Ξ Λ Ε Γ Ω Ν Κ Α Ι Π Ρ Α Τ Τ
 . . . . . Τ Α Α Ρ Ι Ξ Τ Α Κ Α Ι Κ Ο Ι Ν Ε Ι Κ Α Ι Ι Δ Ι Α Τ Α Γ Α
 . . . . . Ο Ν Υ Π Ε Ρ Ε Κ Α Ξ Τ Ο Υ Ο Τ Ι Α Ν Δ Υ Ν Η Τ Α Ι Α Γ Α Θ
 10 Ε Ι Τ Υ Χ Ε Ι Δ Ε Δ Ο Χ Θ Α Ι Τ Ο Ι . Ξ Τ Ρ Α Τ Ι Ω Τ Α Ι Ξ
 Ε Π Α Ι Ν Ε Ξ Α Ι Κ Η Φ Ι Ξ Ο Δ Ο Τ Ο Ν Ε Υ Α Ρ Χ Ι Δ Ο Υ Α
 Χ Α Ρ Ν Ε Α Κ Α Ι Ξ Τ Ε Φ Α Ν Ω Ξ Α Ι Χ Ρ Υ Ξ Ω Ι Ξ Τ Ε Φ Α
 Ν Ω Ι Κ Α Τ Α Τ Ο Ν Ν Ο Μ Ο Ν Υ Π Ε Ρ Ω Ν Τ Α Ξ Ε Υ Θ Υ Ν Α
 . . . . . Ε Δ Ω Κ Ε Ν Α Ρ Ε Τ Η Ξ Ε Ν Ε Κ Α Κ Α Ι Δ Ι Κ Α Ι Ο Ξ Υ
 15 . . . . . Ξ Η Ν Ε Χ Ω Ν Δ Ι Α Τ Ε Λ Ε Ι Π Ε Ρ Ι Τ Ε Τ Ο Ν Δ Η Μ Ο
 . . . . . Ο Ν Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Κ Α Ι Τ Ο Υ Ξ Ξ Τ Ρ Α Τ Ι Ω Τ Α Ξ Α
 . . . . . Ρ Α Ψ Α Ι Δ Ε Τ Ο Δ Ε Τ Ο Υ Η Φ Ι Ξ Μ Α Ε Ν Ξ Τ Η Λ Ε
 . . . . . Ι Ν Ε Ι Κ Α Ι Ξ Τ Η Ξ Α Ι Ε Ν Τ Ω Ι Ι Ε Ρ Ω Ι Τ Ο Υ
 Π Ο . . . . . Ι Δ Ω Ν Ο Ξ Ο Π Ω Ξ Α Ν Ε Ι Δ Ω Ξ Ι Π Α Ν Τ Ε Ξ Ο Ι
 20 Φ Ι . . . . . Τ Ι Μ Ε Ι Ξ Θ Α Ι Β Ο Υ Λ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Ο Τ Ι Χ Α Ρ Ι
 . . . . . Α Ξ Ι Α Ξ Α Π Ο Λ Η Ψ Ο Ν Τ Α Ι Τ Ω Ν Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Η
 Μ Α Τ Ω Ν

Ἐπί. . . . .]δήμου ἄρχοντος' Λύσις ΤΙΜΟ
 . . . . . ούσιος εἰ]πεν' ἐπειδὴ Κηφισ-
 ὄδοτος χε]ιροτονηθεὶς ἐξεταστῆς ὑπ-
 ὸ τοῦ Δήμ]ου τοῦ Ἀθηναίων διατελεῖ πε]
 5 ρί] τε τὸν Δῆμον τὸν Ἀθηναίων καὶ τοὺς
 στρα]τευομένους ἐπὶ Σουνίῳ τῶν πολ-
 ιτῶ]ν καὶ τοὺς ξένους, λέγων καὶ πράττ-
 ων] τὰ ἄριστα καὶ κοιεῖ καὶ ἰδία τάγα-
 θ]ὸν ὑπὲρ ἐκάστου ὅ,τι ἂν δύνηται: Ἀγαθ-
 10 εἰ τύχει: δεδόχθαι τοῖ]ς στρατιώταις
 ἐπαινεῖσαι Κηφισόδοτον Εὐαρχίδου Ἀ-
 χαρνέα καὶ στεφανῶσαι χρυσῶ στεφά-

νω κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ ὧν τὰς εὐθύνα-
 ς δ]έδωκεν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύ-
 15 νη]ς ἣν ἔχων διατελεῖ περὶ τε τὸν δῆμο-
 ν τ]ὸν Ἀθηναίων καὶ τοὺς στρατιώτας, ἀ-
 ναγ]ράψαι δὲ τότε τὸ ψήφισμα ἐν στήλε-
 ι λι]θίνει καὶ στήσαι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ
 Πο[σε]ιδῶνος, ὅπως ἂν εἰδῶσι πάντες οἱ
 20 φι(λο)τιμείσθαι βουλόμενοι ὅτι χάρι-
 τας] ἀξίας ἀπολήψονται τῶν εὐεργετη-
 μάτων.

¹ Περὶ ἐξεταστῶν καὶ ζητητῶν πρβλ. Gilbert. Περὶ δημ. βίου τῶν ἀρχ. Ἑλλ. I σ. 329 (Ἑλλ. μετάφρασις ὑπὸ Πολίτου).

Ἄριθ. 2. Πλάξ λευκοῦ λίθου μετ' ἐπιγράνου μήκους 0,28 πλ. 0,33. Ἡ χάραξις ἀμελής, τὰ γράμματα δὲ πολλαχοῦ ἀνισομήκη καὶ οὐχὶ στοιχηδὸν διατεταγμένα. Ἡ συμπλήρωσις καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, μέχρι τοῦ σωζομένου μέρους αὐτῆς, δὲν παρέχει δυσχερείας ἀνυπερβλήτους, ἐξαιρέσει δὲ τῶν ὀνομάτων, ἀποκατεστήσαμεν τὸ κείμενον κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ, πιστεύομεν, ἀκριβῶς.

Ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ἐντελῶς, ἐνεκα τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐν αὐτῇ μνείας γεγονότος τινὸς ὠρισμένου καὶ γνωστοῦ ἄλλοθεν ἢ ἀναφερομένη «ἐπισκευὴ τῶν σιτοβολείων» (στ.4) δὲν γνωρίζομεν πότε ἀκριβῶς ἐγένετο, ἀλλ' οὔτε καὶ περὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ φρουρίου ὑπάρχει τι ἄλλοθεν γνωστόν. Ἐκ τοῦ σχήματος δὲ τῶν γραμμάτων κρίνοντες, πρέπει νὰ τάξωμεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὸ τέλος τοῦ Α' ἡμίσεος τοῦ Γ' αἰῶνος.

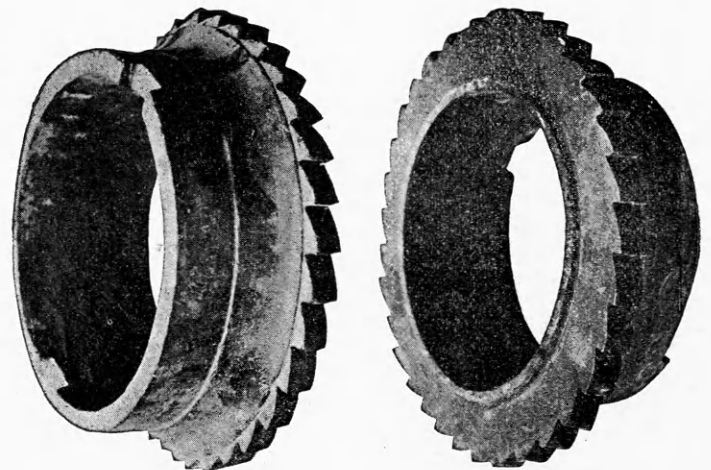
Ὡς πρὸς τὰ μνημονευόμενα «σιτοβολεῖα» δέον νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνεσκάψαμεν μερικῶς¹ οἰκοδόμημα ἰδιόρρυθμον, τὸ ὁποῖον ἔχομεν ἀποχρῶντας λόγους νὰ ἐκλαμβάνωμεν ὡς σιτοβολεῖον. Κεῖται τοῦτο ἀριστερὰ τῶν προφυλαίων, ἐφαπτόμενον τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἐξωτερικῶς, ἡμικυκλικὸν περίπου, βαθύ ἱκανῶς καὶ ἐκτισμένον διὰ διπλοῦ τοίχου, μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἐξικνουμένου, διότι ἄνωθεν τούτου ὑπῆρχε τοίχος πλινθόκτιστος. Ἡ βάση τοῦ οἰκοδομήματος, τοῦ ὅσιν ἔχοντος φρουριακοῦ παραρτήματος, εἶνε ἐκτισμένη διὰ λίθων ὀρθογωνίων, ἰσοδομικῶς ἐπιτεθειμένων ἀλλήλοις καὶ εἰργασμένων ἐπιμελῶς, τὸ ὑπεράνω ὅμως ταύτης κτίριον εἶνε ἀμελέστερον κατασκευασμένον καὶ φέρει προφανῆ καὶ πολλὰ τὰ ἔχνη ἐπισκευῆς, διότι διακρίνονται ἐν τοῖς λίθοις τοῦ τοίχου καὶ βάρη τινὰ καὶ πλάκες ἐξ ἄλλων οἰκοδομημάτων εἰλημμένα.

Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 14 μέτρων περίπου καὶ πλάτος 12· βάθος δὲ μέχρι τοῦ τείχους τοῦ φρουρίου ἀπὸ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους (τὸ ὁποῖον ὅμως

¹ Ἐνεκα τοῦ μεγάλου βάθους αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως δὲν ἀνεσκάφη ἐντελῶς — ἐλπίζομεν ὅμως κατὰ τὸ παρὸν θέρος νὰ συμπληρωσῶμεν τὴν ὀλίγη ἀνασκαφὴν καὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου.

δὲν ἦτο καὶ τὸ δάπεδον τοῦ οἰκοδομήματος) ὅ μέρων· ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς σιτοβολεῖον εἰκάζομεν ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων· πρῶτον, ἐνεκα τῆς στερεᾶς αὐτοῦ, τῆς φρουριακῆς κατασκευῆς, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἢ ἔσωθεν καὶ διὰ κλίμακος κινητῆς (μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐφάνη ἔγχος κτιστῆς τοιαύτης ἢ λελαξευμένης) νὰ κατέλθῃ τις εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ· τοιοῦτο δὲ κτίριον, ἐφαπτόμενον τοῦ φρουρίου καὶ πλησιέστατα κείμενον εἰς δύο πύργους τούτου, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλον προορισμὸν ἢ τὸν τῆς διαφυλάξεως ἐν αὐτῷ τοῦ σίτου καὶ τῶν βελῶν, τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ὧν πρωτίστως εἶχον ἀνάγκη οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ. Γνωρίζομεν δὲ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (8.4) ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 413-412 π.Χ. ὠχύρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐν Σούνιῳ φρούριον ἐπὶ τῷ λόφῳ κυρίως τῆς προστασίας τῶν σιτηρῶν, ὅποτε πιθανῶς κατασκευάσθησαν καὶ τὰ σιτοβολεῖα ταῦτα, περὶ ὧν ἡ ἐπιγραφὴ. Ἡ ἐπισκευὴ δὲ αὐτῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δυστυχῶς δὲν διεσώθη.

Ἄλλος λόγος συντελῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ κτίριον ἦτο σιτοβολεῖον, εἶνε ὅτι ἐν αὐτῷ καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐτοῦ εὑρέθη χαλκοῦν ὀδοντωτὸν μηχάνημα (ἰδ. τὸ κάτωθι τσιγκογράφημα) εἶδος τροχαλίας, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε πάντως εἰς τὴν ἀνέλκυσιν τῆς ποσότητος τοῦ σίτου, τῆς ὁποίας

οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ εἶχον ἀνάγκη ἐπὶ ὠρισμένον τινὰ χρόνον. Εὑρέθησαν δ' ἐν αὐτῷ καὶ πολλοὶ ἔνσημοι λίθινοι σφαιραῖ, περὶ ὧν ἀνεφέραμεν ἀνω-

τέρω, αΐτινες πιθανώτατα ἐχρησίμευον ὡς σταθμὰ διὰ τὴν ζύγισιν τοῦ σίτου.

Στιχ. 5. Συνεπληρώσαμεν: λίθω ἐπ]χωρίω· πρῶτον, διότι τὸ Π δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς βέβαιον ἐπὶ τῆς πλακῶς καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἄλλη φράσις εἶνε ἀδύνατος· δεύτερον, διότι πρὸς τὸν κενὸν χῶρον ἢ συμπληρουμένη οὕτω φράσις ἀρμόζει εὐθέτως. Πρὸς τούτοις δέ, ἄς σημειωθῆ καὶ τοῦτο, ἢ ἐπισκευή, ἐὰν περὶ τοῦ ἀνωτέρω οἰκοδομήματος πρόκειται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ὄντως ἐγένετο διὰ λίθου ἐπιχωρίου, ὡς φαίνεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἰκοδομήματος. Πρὸς καὶ ἐπιγραφὴν ἐκ Πειραιῶς, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Δραγάτση ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τοῦ παρόντος συγγράμματος, ἐνθα γίνεται λόγος σχετικὸς περὶ προελεύσεως λίθων κ.τ.λ.

Ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ συνεπληρώσαμεν «καὶ βελῶν» λαμβάνοντες τὴν φράσιν ἐκ τῆς κατωτέρω ὁμοίας «καὶ τὰ βέλη καὶ σῖτον» — ἢ συμπλήρωσις δὲ αὕτη ἀρμόζει καλῶς εἰς τὸν ὑπάρχοντα κενὸν ἐκατέρωθεν χῶρον. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπὲρ τῆς συμπληρώσεως ταύτης συντελεῖ καὶ τὸ ὅτι διακρίνεται ἀμυδρῶς ἔνθεν μὲν τὸ Κ, κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ κενοῦ τὸ Ν. Ἴσως θὰ ἀνέμενέ τις συμπλήρωσιν «καὶ τῶν βελῶν» ὅποτε βεβαίως δὲν θὰ ὑπῆρχε χῶρος διὰ τὸ ἄρθρον· ἐπειδὴ ὅμως εὐθὺς

κατωτέρω ἔχομεν «καὶ τὰ βέλη καὶ σῖτον» διακαιούμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς παραλειφθὲν τὸ ἄρθρον. «Παράθεσις σίτου» ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς. Πρὸς βλ. Ditteb. Syllog. 2 177 Z. 73 καὶ 2 226 Z. 26. Πολυβ. I, 15, 3. III, 17, 11. Ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐχαράχθη πρὸ ἐπικειμένου τινὸς πολέμου εἶνε φανερόν, ἄλλως τε εἶνε γνωστὸν ὅτι συνήθως εἰς ἀνωμάλους περιστάσεις ἐξεδίδοντο τοιαῦτα ψηφίσματα. Ἐκ τῆς φράσεως δὲ «τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν» προκύπτει τοῦτο σαφῶς (Πρὸς καὶ C.I.A. IV 2. 309^b. Ditt. Syl. 1² 193). Ἀλλὰ περὶ τίνος πρόκειται πολέμου; Τοῦτο δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς· πιθανῶς ὅμως πρόκειται περὶ τῶν Μακεδονικῶν πολέμων, καθ' οὓς (ἐπὶ Ἀντιγόνου) ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Παυσανίας (II. 8. 6. καὶ III. 6. 6.) τὸ τε Σούνιον καὶ ἡ Σαλαμίς, μετὰ τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνηχίας, κατελήφθησαν μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ὁ Ἄρατος δὲ πολὺ ὕστερον κατώρθωσε, μὴ δυνάμενος «πρὸς βίαν αὐτὰ ἐξελεῖν» νὰ πείσῃ τὸν ἐν τοῖς φρουρίοις ἄρχοντα Διογένην νὰ ἀφήσῃ ταῦτα ἀντὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ταλάντων, ἐξ ὧν κατέβαλεν αὐτὸς τοῖς Ἀθηναίοις τὸ ἕκτον μέρος. Ἐὰν δὲ ταῦτα σχετικῶς ἔχωσιν ἢ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐχαράχθη μικρὸν πρὸ τοῦ 263 π. X.

Ἀριθ. 2

. . . . . Μ Α Χ Ο Υ Π Α Λ Λ Η Ν Ε Υ Σ Ε Ι Π Ε .
 . . . . . Π Ρ Ο Τ Ε Ρ Ο Ν Κ Α Τ Α Σ Τ Α Θ Ε Ι Σ Σ Τ . . . . .
 . . . . . Ο Π Λ Ι Τ Α Σ Τ Η Ν Π Α Σ Α Ν Ε Π Ι Μ Ε . . . . .
 . . . . . Τ Ο Υ Τ Α Τ Ε Σ Ι Τ Ο Β Ο Λ Ε Ι Α Ε Π Ι Σ Κ Ε Υ Α . . . . .
 5 . . . . . Γ Ι Χ Ω Ρ Ι Ω Ι Ο Μ Ο Ι Ω Σ Δ Ε Κ Α Ι Τ Η Σ Τ Ο Υ Σ Ι Τ Ο Υ ! . . . . .
 . . . . . Ν Π Α Ρ Α Θ Ε Σ Ε Ω Σ Ε Φ Ρ Ο Ν Τ Ι Σ Ε Ν Κ Α Ι Ν Υ Ν Δ Ε Π Α Λ Ι Ν Χ Ε . . . . .
 . . . . . Η Θ Ε Ι Σ Σ Τ Ρ Α Τ Η Γ Ο Σ Ω Σ Α Υ Τ Ω Σ Π Ε Φ Ρ Ο Ν Τ Ι Κ Ε Ν Τ Ο Υ . . . . .
 . . . . . Ο Υ Ρ Ι Ο Ν Ε Π Ι Σ Κ Ε Υ Α Σ Θ Η Ν Α Ι Κ Α Ι Τ Α Β Ε Λ Η Κ Α Ι Σ Ι Τ Ο Ν Κ . . . . .
 . . . . . Α Λ Λ Α Τ Α Π Ρ Ο Σ Τ Η Ν Σ Ω Τ Η Ρ Ι Α Ν Π Α Ρ Α Κ Ε Ι Σ Θ Α Ι Τ Ο Ι Σ Σ . . . . .
 10 . . . . . Υ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Σ Ε Π Ι Σ Ο Υ Ν Ι Ο Υ Δ Ι Α Τ Ε Λ Ε Ι Δ Ε Κ Α Ι Κ Α Θ Ι Δ Ι Α Ν Ε
 . . . . . Χ Ρ Η Σ Τ Ο Ν Ε Α Υ Τ Ο Ν Κ Α Ι Ι Σ Ο Ν Π Α Ρ Α Σ Κ Ε Υ Α Ζ Ω Ν Ο
 . . . . . Ν Ε . . Μ Ι Λ Λ Ο Ν Ε Ι Τ Ο Ι Σ Κ Α Θ Ι Σ Τ Α Μ Ε Ν Ο Ι Σ Ε Π Ι Τ Η Ν Χ . . . . .
 . . . . . Τ Η Ν Φ Ι Λ Ο Τ Ι Μ Ε Ι Σ Θ Α Ι Π Ρ Ο Σ Τ Ο Υ Σ Ι Δ Ι Ο Υ Σ Π Ο Λ Ι Τ Α Σ
 . . . . . Α Ξ Ι Α Σ Κ Ο Μ Ι Ο Υ Ν Τ Α Ι Α Γ Α Θ Η Ι Τ Υ Χ . . . . .
 15 . . . . . Τ Ο Ι Σ Σ Τ Ρ Α Τ Ε Υ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Σ Ε Π Ι Σ Ο Υ Ν . . . . .
 . . . . .

'Ο δεινα . . . .]μάχου Παλληνεύς εἶπε[ν
 'Επειδὴ ὁ δεινα καί] πρότερον κατασταθεῖς στ[ρατη-
 γὸς ἐπὶ τοὺς] ὀπλίτας τὴν πᾶσαν ἐπιμέ[λειαν ἐ-
 ποιήσατ]ο τοῦ τὰ τε σιτοβολεῖα ἐπισκευα[σθῆ-
 5 ναι λίθω ἐπ]ιχωρίῳ, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς τοῦ σίτου [καὶ βελ-
 ῶν] παραθέσεως ἐφρόντισεν, καὶ νῦν δὲ πάλιν χε]ιροτον-
 θεῖς στρατηγὸς ὡσαύτως πεφρόντικεν τοῦ [τό τε
 φρ]ούριον ἐπισκευασθῆναι καὶ τὰ βέλη καὶ σίτον κ[αί
 τ] ἄλλα τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν παρακεῖσθαι τοῖς σ[τρατ-
 10 ε]υομένοις ἐπὶ Σουνίου, διατελεῖ δὲ καὶ καθ' ἰδίαν ἐ-
 κάστῳ εὐ]χρηστον ἑαυτὸν καὶ ἴσον παρασκευάζων· ὅ-
 πως ἂν οὖ]ν ἐφάμιλλον εἶ τοῖς καθισταμένοις ἐπὶ τὴν χ[ώ-
 ραν ταύ]την φιλοτιμεῖσθαι πρὸς τοὺς ἰδίους πολίτας
 εἰδόσιν ὅτι χάριτας] ἀξίας κομιοῦνται: 'Αγαθῇ τύχῃ:
 15 δεδόχθαι 'Αθηναίων] τοῖς στρατευομένοις ἐπὶ Σουνί]ου
 ἐπαινεῖσαι]. . . κτλ.

Ἄριθ. 3. Πλάξ ὕμηττείου φαιοῦ λίθου μηκ.
 0,34 πλ. 0,41 φέρουσα ἄνω ἀέτωμα, τεθραυσμένη
 δὲ πρὸς τὰ κάτω. Ἡ χάραξις τῶν γραμμῶν ἐγένε-
 νετο ἐπιμελῶς καὶ συμμετρώς, ἀλλ' οὐχὶ στοιχη-
 δόν. Ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφῆς, μέχρι τοῦ
 σωζομένου αὐτῆς μέρους, εἶνε λίαν εὐχερῆς μὴ
 ἐλλειπόντων ἢ γραμμῶν τινῶν εὐεικάστων.

Εὐτυχῶς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ διεσώθη τὸ
 ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, ὅστις, γνωστός τυγχάνων,
 γνωρίζει ἡμῖν ἐπακριδῶς καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς
 ἐπιγραφῆς.

Κατὰ τὸν ὑπὸ Schoeffler (Paol.—Wiss. R. En.
 I 589) συνταχθέντα κατάλογον τῶν ἀρχόντων ὁ
 Μενεκράτης ἤρξε κατὰ τὸ ἔτος 226/5 π.Χ. Ἄλλοι
 θέλουσιν αὐτὸν ἄρξαντα κατὰ τὸ 229/8. Ὁ de
 Sanctis ὁμοίως ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ πραγματεῖᾳ
 αὐτοῦ ἀποδεικνύει, στηριζόμενος ἐπὶ ἐπιγραφῆς ἐν
 Μαγνησίᾳ εὐρεθείσης, ἣτις τὸν διάδοχον τοῦ Με-
 νεκράτους Θρασυ]φῶντα τάσσει εἰς τὸ ἔτος 221/0,
 ὅτι οὗτος ἤρξε τὸ ἔτος 222/1 π. Χ. Λαμβανομέ-
 νης δὲ τῆς ἀποδείξεως ταύτης ὡς ἀσφαλοῦς, ὀφεί-
 λομεν νὰ ὀρίσωμεν τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγρα-
 φῆς ἡμῶν εἰς τὸ ἔτος 221 π. Χ.

Ὁ στρατηγὸς Θεόμνηστος δὲν εἶνε ἡμῖν ἄλλο-
 θεν γνωστός. «Θεόμνηστος» εἶνε κοινὸν ὄνομα καὶ
 ἀπαντᾷ συχνὰ ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ'
 ὡς στρατηγὸν οὐδαμοῦ εὐρομεν αὐτόν.

Στιχ. 1. Μουνιχιῶνος· τὸ πρῶτον τῆς λέξεως ἰ

εἶνε ἐσφαλμένως ὡς T γεγραμμένον. Ἐκ τῆς χρο-
 νολογίας δὲ ταύτης φαίνεται ὅτι τὸ ψήφισμα ἐγένετο
 εὐθύς μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς στρατηγίας, διότι
 ὡς εἶνε γνωστόν, κατὰ τὸν 7^{ον} τοῦλάχιστον αἰῶ-
 να, κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι.
 (Πρὸβλ. Gilbert ἐνθ. ἀν. σελ. 268 ἐλλ. μεταφρ.).

Τὸ σπουδαῖον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε ὅτι
 μαθητόμενος παρ' αὐτῆς ὅτι ἐν Σουνίῳ ὑπῆρχε καὶ
 ναὸς Ἀσκληπιοῦ, πρᾶγμα τὸ ὅποσον δὲν εἶνε ἄλ-
 λοθεν γνωστόν, ὅσον γνωρίζομεν. Πρὸς τούτοις
 δὲ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης προστίθεται μία
 ἔτι μαρτυρία, ὅτι ἐν Σουνίῳ ὑπῆρχον πλείονα τοῦ
 ἐνὸς ἱερὰ καὶ τεμένη, προκύπτουσα ἐκ τῆς φρά-
 σεως «πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν ἱεροῖς προσκατεσκευάσα-
 ναὸν καὶ τέμενος Ἀσκληπιοῦ». Ἡ ἐπιγραφὴ δὲ
 αὕτη δὲν εὐρέθη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τοῦ
 Ποσειδῶνος, ἀλλ' ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ παρὰ τὸν
 ὄρμον τὸν δυτικῶς τῆς Σουινιάδος ἄκρας, ὅστις
 πάντως ἐχρησίμευσεν ὡς λιμὴν τοῦ φρουρίου καὶ
 ὅστις σώζει εἰσέτι ἐκατέρωθεν λείψανα τοῦ προα-
 σπίζοντος αὐτὸν τείχους μετὰ πυργίσκων ἀμυν-
 τικῶν. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκεῖτο πιθανώ-
 τατα ὑπεράνω τοῦ ὄρμου τούτου· αἱ γενόμεναι
 ὁμοίως κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ
 ναοῦ τούτου ἀνασκαφικαὶ ἔρευναὶ δὲν ἀπέληξαν εἰς
 εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα, πρῶτον ἕνεκα τῆς ἀνωμα-
 λίας τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς ἐκ τοῦ λόγου τούτου με-
 γάλῃς πρὸς τὰ ταπεινότερα μέρη ἐπιχώσεως.

Δεύτερον δὲ καὶ ἔνεκα τῆς εὐτελοῦς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ τούτου (οικοδομηθέντος δαπάναις ἐνὸς προσώπου) ὅστις, ὡς φαίνεται, κατεστράφη μέχρι τῶν θεμελίων, διότι ἐν ἐναντία περιπτώσει θὰ ἦσαν ὀρατὰ λείψανα αὐτοῦ. Σκοποῦμεν οὐχ ἤττον κατὰ τὴν προσεχῆ ἐπανάληψιν τῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἔρευναν πρὸς ἀνέυρεσιν αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἐὰν μόνον τὰ θεμέλια διασώζονται.

Στ. 4. « Στρατηγὸς ἐπὶ τὴν παραλίαν » Πρβλ. καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1895 σ. 84. Περὶ δὲ τῆς χειροτονίας τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τεταγμένα ἔργα κατὰ τὸν Δ' καὶ Γ' αἰῶνα. Πρβλ. Gilbert σ. 288 σημ. 2. ἑλλ. μεταφρ.).

Ἀριθ. 3

Θ   Ε   Ο   Ι

Ε Π Ι Μ Ε Ν Ε Κ Ρ Α Τ Ο Υ Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Σ Μ Ο Υ Ν Τ Χ Ι Ω Ν Ο Σ Ε Δ Ο Ξ Ε Ν
Α Θ Η Ν Α Ι Ω Ν Τ . . . Σ Σ Τ Ρ Α Τ Ε Υ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Σ Ε Π Ι Σ Ο Υ Ν Ι Ο Υ
Ε Π Ε Ι Δ Η Θ Ε Ο Μ Ν Η Σ Τ Ο Σ Σ Τ Ρ Α Τ Η Γ Ο Σ Χ Ε Ι Ρ Ο Τ Ο Ν Η
Θ Ε Ι Σ Ε Π Ι Τ Η Ν Π Α Ρ . . Ι Α Ν Ε Ν Τ Ε Τ Ο Ι Σ Α Λ Λ Ο Ι Σ Α Ν Ε Γ
5 Κ Λ Η Τ Ο Σ Ε Γ Ε Ν Ε Τ Ο Τ Ε Π Ρ Ο Σ Τ Ο Ι Σ Υ Π Α Ρ Χ Ο Υ Σ Ι Ν Ι Ε Ρ Ο Ι Σ
Π Ρ Ο Σ Κ Α Τ Ε Σ Κ Ε Υ Α Σ Ε Ν Α Ο Ν Κ Α Ι Τ Ε Μ Ε Ν Ο Σ Α Σ Κ Λ Η Π Ι
Ο Υ Ο Π Ω Σ Α Ν Ο Υ Ν Κ Α Ι Ο Ι Σ Τ Ρ Α Τ Ε Υ Ο Μ Ε Ν Ο Ι Ε Π Ι Σ Ο Υ Ν Ι
Ο Υ Φ Α Ι Ν Ω Ν Τ Α Ι Τ Α Κ Ο Λ Ο Υ Θ Α Π Ρ Α Τ Τ Ο Ν Τ Ε Σ Τ Η Θ Ε .
Μ Ν Η Σ Τ Ο Υ Π Ρ Ο Α Ι Ρ Ε Σ Ε Ι Α Γ . . . . . Χ Η Ι Δ Ε Δ Ο Χ Θ . . . . .
10 Κ Ο Ι Ν Ω Ι Τ . . . Τ Ρ Α Τ Ε Υ Ο Μ Ε Ν . . . . .
Π . . . . . Ν Τ Ο Υ Ι Ε Ρ Ο . Κ Α Τ . . . . .
Μ . . . . . Α Μ Β . . . . . Τ ; . . .

Θεοί

Ἐπὶ Μενεκράτου ἄρχοντος· Μουν(ι)χιῶνος· ἔδοξεν
Ἀθηναίων τ[οῖς] στρατευσόμενοις ἐπὶ Σουνίου·
Ἐπειδὴ Θεόμνηστος στρατηγὸς χειροτονη-
θεὶς ἐπὶ τὴν παρ[αλ]ίαν ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἀνέγ-
5 κλητος ἐγένετό τε πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν ἱεροῖς
προσκατεσκευάσει ναὸν καὶ τέμενος Ἀσκληπι-
οῦ· ὅπως ἂν οὖν καὶ οἱ στρατευσόμενοι ἐπὶ Σουνί-
ου φαίνονται τάκλουθα πράττοντες τῇ Θε[ο]-
μνήστου προαιρέσει: Ἀγ[αθῆ] τύ[χη]: δεδόχθ[αι] τῶ
10 κοινῶ τ[ῶν] στρατευσόμεν[ων] ἐπὶ Σουνίου τὴν ἐ-
π[ι]μέλεια[ν] τοῦ ἱεροῦ[υ] κατ. . . . .
μ. . . . . λ]αμβ[άνον]τ[ε]ς;

Ἀριθ. 4. Πλάξ λευκοῦ λίθου, τεθραυσμένη λοξῶς κατὰ τὸ ἀριστερόν, μηκ. 0.40 πλ. 0,29. Τὰ γράμματα εἶνε λίαν ἐφθαρμένα καὶ δυσανάγνωστα, κυρίως ἔνεκα τοῦ τρόπου τῆς χαράξεως αὐτῶν, διότι ἀποτελοῦνται ἐκ κοκκίδων ἐνουμένων διὰ γραμ-

Στ. 5. Ἡ ἀνωμαλία ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὸ συνδεδεικὸν ἐξηγεῖται ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγράφη τὸ ψήφισμα.

Στ. 11. Συνεπληρώσαμεν ἐ[π]ι[μ]έλεια[ν]· θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῆ καὶ ἐ[π]ιστασία[ν] τοῦ ἱεροῦ. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνταπόδοσις τῆς εὐεργεσίας δὲν ἦτο ἀσυνήθης. Ἡ ἐπομένη λέξις ἴσως εἶνε ἢ πρόθεσις «κατὰ», ἀγνωστον ὅμως τί ἐπηκολούθει. Τοῦ ἐπομένου στίχου δὲν σώζονται ἢ ὀλίγιστα ψήφια, ἐξ ὧν συνεπληρώσαμεν τὴν λ. «λαμβάνοντες»· δύσκολος ὅμως εἶνε ἢ συμπλήρωσις τῶν λοιπῶν τοῦ στίχου λέξεων.

μῆς ἢ κύκλου, ἀναλόγως τοῦ γράμματος. Ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶνε στοιχηδὸν κεχαραγμένη, ὡς ἐκ τούτου δὲ δυσχερεστέρα καθίσταται ἢ συμπλήρωσις αὐτῆς. Δι' ὃ καὶ δὲν προέβημεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν ἢ ἐκείνων ὅσα ἐνομίσασαμεν, ὡς ἐκ τῆς ἐννοίας, λίαν πιθανά. Ἄλλος τις δὲ ἐμπειρότερος ἡμῶν ἂς συμπληρώσῃ τὰ τυχὸν δυνάμενα νὰ συμπληρωθῶσιν ἔτι. Ἐπὶ τῆς στήλης ταύτης, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν ἀναγραφῆς (στιχ. 11 καὶ 14) τῶν στεφάνων καὶ «τῶν ψηφισμάτων» (διότι ἢ συμπλήρωσις αὕτη φαίνεται βεβαία) ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα δύο ὡς εὐεργετῶν τοῦ δήμου κτλ. ἐτιμῶντο δὲ συνεπῶς διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου δύο τῶν ἐν τέλει, ὧν ὁ ἕτερος, καθὰ μαρτυρεῖται, ἦτο «στρατηγός», ὁ δ' ἄλλος, πιθανῶς, ἡγεμῶν συμμορίας. Ὁ Εὐρυκλείδης Μικίωνος ὁ Κηφισιεύς εἶνε καὶ ἄλλοθεν γνωστός ὡς στρατηγός (C.I.A. II 858) καὶ ὡς ταμίας

τῶν στρατιωτικῶν (C.I.A. II¹ 334) ἐπὶ Διομέδοντος ἄρχοντος, ὅστις ἤρξε κατὰ τὸ ἔτος 223/22. Ὡς ἐκ τούτου δὲ δυνάμεθα καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης κατὰ προσέγγισιν νὰ ὀρίσωμεν εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Γ^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Στιχ. 4. Ἄδηλον ἐνταῦθα εἶνε ἐὰν πρόκειται περὶ ἡγεμόνος συμμορίας τινὸς ἢ περὶ ἄλλου τινὸς ὑπουργήματος. Πρβλ. καὶ C.I.A. II. 371 c, 385 f. καὶ ἄλλ.

Στιχ. 6. Συνεπληρώσαμεν «οἱ τεταγμένοι» ἐκ τῆς κατωτέρω φράσεως «Ἀθηναίων οἱ τεταγμένοι».

Στιχ. 8. Ἐκ τῆς κατωτέρω, συμπεπληρωμένης μὲν ἀλλὰ βεβαίως φράσεως «τῆς ἀναγραφῆς τῶν ψηφισμάτων» συνεπληρώσαμεν καὶ ἐνταῦθα τάδε τὰ ψηφίσματα» εἰς πληθυντικόν.

Στιχ. 9. Ἐνταῦθα ἡ συμπλήρωσις ἡμῶν εἶνε προφανής· καὶ ὁμοίως εἶνε ἄγνωστον ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἐκαλεῖτο καὶ σωτήρ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν «ἐπιθέτων τῶν θεῶν» τῷ ἐκδοθέντι ἐν τῷ μυθολογικῷ λεξικῷ τοῦ Rocher, δὲν ἀπαντᾷ ὁμοίον κοσμητι-

κὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Θὰ ἐπερίμενέ τις τὸν Δία ἢ τὸν Ἀσκληπιόν. Ἡ ἐπιγραφὴ ὁμοίως εὐρέθη ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ τούτου πρόκειται. Εἶνε ἄλλως τε καὶ λίαν φυσικὸν οἱ περὶ τὸ Σούνιον πλέοντες νὰ ἐπεκαλοῦντο τοῦ Ποσειδῶνος ὡς σωτήρος¹.

Στιχ. 11. Ἐνταῦθα ἡ συμπλήρωσις εἶνε εὐχερῆς· κατ' ἐννοίαν θὰ ἤρμοζεν ἐπίσης «καὶ τὴν ποιήσιν τῶν στ]εφάνων».

Στιχ. 15. Ἐνταῦθα ἡ ἀρχὴ τοῦ στίχου δὲν συμπληροῦται εὐχερῶς· διότι ἐνῶ πρόκειται, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐννοίας, περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐψηφισμένων καὶ ἐπομένως περὶ τῆς ποιήσεως ἢ ἀγορᾶς τῶν στεφάνων, ἡ πιθανὴ κατάληξις *θεν ἢ εθεν ἀνατρέπει* πᾶσαν σχετικὴν εἰκασίαν.

Στιχ. 17-23. Ἐπειδὴ ἐν τῇ περιλήψει ταύτῃ, τῇ συνήθως ἐντὸς στεφάνου τεθειμένη, ἀναγράφεται ὁ ἕτερος τῶν τιμωμένων, δέον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ ἀπολεσθέντος μέρους τῆς πλακὸς ἡ ἀντίστοιχος περίληψις διὰ τὸν συντιμηθέντα, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν περιεσώθη.

Ἄριθ. 4

..... Τ Ω Ι
 ..... Ε Υ Ρ Υ Κ Λ Ε Ι
 ..... Λ Λ Ε Ι Ν Δ Ε Α Υ
 ..... Ο Υ Η Γ Ε Μ Ο Ν Ο Σ
 5 ..... Α Ι Φ Α Ν Ε Ρ Ο Ν Ε Ι
 ..... Ο Ι Τ Ω Ν Ρ Ο Λ Ι Τ Ω Ν
 ..... Ε Τ Α Σ Τ Ο Υ Δ Η Μ Ο Υ
 ..... Λ Ε Ι Λ Ι Θ Ι Ν Ε Ι Κ Α Ι Σ Τ Η
 ..... Σ Ω Τ Η Ρ Ο Σ Ε Π Ι Σ Ο Υ Ν Ι Ο Υ
 10 ..... Α Ν Α Θ Ε Σ Ι Ν Τ Η Σ Σ Τ Η Λ Η Σ
 ..... Ε Φ Α Ν Ω Ν Μ Ε Ρ Ι Σ Α Ι Τ Ο Γ Ι Ν Ο Μ Ε
 ..... Χ Ο Ν Ε Κ Τ Ο Υ Κ Ο Ι Ν Ο Υ Ε Λ Ε Σ Θ Α Ι Δ Ε
 ..... Π Ι Μ Ε Λ Η Σ Ο Ν Τ Α Ι Τ Η Σ Α Ν Α Γ Ρ Α Φ Η Σ
 ..... Ω Ν Κ Α Ι Τ Η Σ Α Ν Α Θ Ε Σ Ε Ω Σ Τ Η Σ Σ Τ Η Λ Η Σ
 15 ..... Ε Θ Ε Ν Ο Ι Δ Ε Ε Ι Ρ Ε Θ Η Σ Α Ν . . . Σ Τ Ρ Α Τ Ο Σ
 ..... Ο Δ Ο Τ Ο Σ Χ Ο Λ Λ Ε Ι Δ Η Σ

ΑΘΗΝΑΙΩΝΟΙΤΕΤΑ
 ΓΜΕΝΟΙΕΠΙΣΟΥ
 ΝΙΟΥΤΟΝΣΤΡΑΤΗ
 20 ΓΟΝΤΟΝΕΠΙΤΟΥΣ
 ΟΠΛΙΤΑΣΕΥΡΙΚΛΕΙ
 ΔΗΝΜΙΚΙΩΝΟΣ
 ΚΗΦΙΣΙΑ

¹ Ἐν Τήνῳ δὲ εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Ποσειδῶν ἐλατρεύετο καὶ ὡς ἰατρός (=σωτήρ)! Πρβλ. Preller - Robert Gr. Myth. σελ. 519. Σ. 1.

- ..... τῷ
 ..... Εὐρυκλεί-
 δην Μικίωνος Κηφισία]. . . . . λλειν δ'εαυ-
 ..... οὐ ἡγεμόνος
 5 ..... κ]αὶ φανερόν εἶ-
 ναι ..... οἱ τεταγμένοι τῶν πολιτῶν
 ..... τιμᾶν τοὺς εὐεργ]έτας τοῦ δήμου
 ἀναγράψαι δὲ τὰ ψηφίσματα ἐν στή]λει λιθίνει καὶ στή-
 σαι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος;] Σωτήρος ἐπὶ Σουνίου.
 10 Εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς στήλης
 καὶ τὴν ἀγορὰν τῶν στ]εφάνων μερίσαι τὸ γινόμε-
 νον ἀνάλωμα τὸν δήμαρ;]χον ἐκ τοῦ κοινοῦ· ἐλέσθαι δὲ
 δύο ἄνδρας οἵτινες ἐ]πιμελήσονται τῆς ἀναγραφῆς
 τῶν ψηφισμάτ]ων καὶ τῆς ἀναθέσεως τῆς στήλης
 15 ..... εθεν' οἶδε εἰρήθησαν: [Ἐχ]έ]στρατος
 ..... Κηφισ]όδοτος Χολλείδης.

Ἄθηναίων οἱ τετα-
 γμένοι ἐπὶ Σου-
 νίου τὸν στρατη-
 20 γὸν τὸν ἐπὶ τοὺς
 ὀπίτας Εὐρυκλεί-
 δην Μικίωνος
 Κηφισία.

Ἄριθ. 5. Πλάξ λευκοῦ λίθου ὕμηττειοῦ, τεθραυ-
 σμένη κατὰ τὸ ἀριστ. καὶ πρὸς τὰ κάτω· μηκ. 0,30
 πλ. 0,20 (μέγιστον). Τὰ γράμματα εἶνε ἐπιμελῶς
 κεχαραγμένα καὶ εὐδιάκριτα, κατατεταγμένα δὲ
 στοιχηδόν. Ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφῆς δὲν
 εἶνε εὐχερῆς, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ πλεῖστον μέ-
 ρος αὐτῆς, καίτοι ἡ στοιχηδὸν χάραξις αὐτῆς δι-
 ευκολύνει μεγάλως τὴν πρὸς τοῦτο προσπάθειαν.
 Ἡμεῖς ἀπεπειράθημεν νὰ συμπληρώσωμεν μόνον
 ὅ,τι πιθανὸν καὶ φανερόν, καθ' ἡμᾶς, πρόκειται.

Ἐξ ὀλίγων τῆς ἐπιγραφῆς στίχων, ἀσφαλῶς
 συμπληρουμένων, προκύπτει ὅτι ἕκαστος τῆς ἐπι-
 γραφῆς στίχος περιλάμβανε γράμματα 36. Ἐπὶ
 τῇ βάσει δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου προέβημεν εἰς τὴν
 συμπλήρωσιν ἐλλειπῶν τινῶν στίχων. Ἡ χρονολο-
 γία τῆς ἐπιγραφῆς, ἐλλείψει ὀνομάτων, εἶνε δύσκο-
 λον νὰ ἐξακριβωθῇ· ἐκ τοῦ σχήματος ὅμως τῶν
 γραμμάτων καὶ κυρίως τοῦ φ ἐν στιχ. 4. θὰ ἡδύ-
 νατο νὰ ἀναχθῇ αὕτη καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ
 Γ^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲ ἀναφέρονται ἐν τῇ
 ἐπιγραφῇ «οἱ σύμμαχοι», ἔχομεν δὲ καὶ ἐν ἄλλαις
 ἐπιγραφαῖς τῆς αὐτῆς χρονικῆς περιόδου (Πρβλ.

C.I.A. II. 331. 332. 333 κ. ἄλλ.) τὸν αὐτὸν ὄρον
 συχρὰ ἀπαντῶντα, εἰκάζομεν ὅτι ἡ ἀνωτέρω χρο-
 νολογία εἶνε ἡ ἀκριβής.

Στιχ. 3. Πιθανῶς συμπληρωτέον ἐνταῦθα τοῦ
 πλοῦ ἢ ἔκπλου. Ἡ τελευταία λέξις θὰ συνεπλη-
 ροῦτο «τῶν ξυμμάχων» ἐὰν μὴ εὐθύς ἐν τοῖς ἐπο-
 μένοις δὲν εἴχομεν οἱ σύμμαχοι καὶ συμμάχους
 διὰ τοῦ σ.

Στιχ. 4. Τὸ φ ἐν τῇ λέξει ταύτῃ γέγραπται +,
 ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς εἶπομεν, καὶ ὡς
 ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρ-
 χὰς τοῦ Γ^{ου} αἰῶνος. (Πρβλ. C.I.A. II. 254. 270.
 272. 297 κτλ.).

Στιχ. 5. Ὁ στίχος θὰ ἡδύνατο πιθανῶς νὰ συμ-
 πληρωθῇ: τοῖς τε Ἄθηναίοις καὶ τοῖς] συμμάχοις
 καὶ . . . .

Στιχ. 7. Εἶνε ὁ πρῶτος στίχος ὁ ἀσφαλῶς συμ-
 πληρούμενος. Ἐκ τούτου δὲ ἐξάγομεν, ὅτι οἱ στί-
 χοι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀπετελοῦντο ἐκ 36 γραμ-
 μάτων.

Στιχ. 9. περιπόλαρχος· περὶ τῆς λέξεως ταύ-
 τῆς καὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν περιπολάρχων βλ.
 Foucart, ἐν Bull. d. cor. Hell. 13 σ. 265 καὶ ἐξ.
 (decrets ephébiques). Πρβλ. καὶ Hermann's, Lehr.
 d. gr. Rechtsalt. II. 2. σελ. 56. σημ. 4. Ἡ λέξις
 ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφῇ δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Φιλίου ἐν
 Ἄρχ. Ἐφημ. 1888 σ. 31. C.I.A. IV, 2, 104^a.
 Ἐπίσης Ἄρχ. Ἐφημ. 1891 σ. 61 C.I.A. II. 1219.
 IV, 2, 1219^b. Καὶ ἐνταῦθα ἴσως πρόκειται περὶ
 ἐξασκήσεως τῶν ἐφήβων, οὓς, περιπόλαρχος ὁ
 τιμώμενος διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου χειροτονη-
 θεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐξήγαγε πρὸς ἄσκησιν εἰς τὰ
 φρούρια πιθανῶς.

Στιχ. 11. Ἐνταῦθα θὰ συνεπληροῦμεν ὡς ἐκ
 τῆς ἐννοίας, «εἰς [τὰ φρούρια] ἀλλὰ σώζεται, ἂν
 δὲν ἀπατᾷ ἡμᾶς ἡ ἀντίληψις, ἀμυδρῶς ὀρώμενον
 εἰς τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου στίχου τὸ γράμμα
 Γ. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἤρμοζεν ἡ συμ-
 πλήρωσις «εἰς περιπολίαν τῶν περιπόλ]ων τοὺς
 κτλ.» ἢ, ὅπως μὴ ἡγῆ κακῶς ἢ ἐπανάληψις, «εἰς
 περιοδείαν τῶν περιπόλων τοὺς κτλ.». Περὶ τῶν
 ἀσκήσεων τούτων τῶν ἐφήβων, μετὰ τὸ τέλος τοῦ
 Δ^{ου} αἰῶνος πρβλ. Gilbert ἐνθ. ἀνωτ. 392.

Στιχ. 15. Συνεπληρώσαμεν ἄνευ τοῦ ἄρθρου
 «ἐπὶ Σαλαμίνα» ὡς καὶ «ἐπὶ Ἀῆμον» (Bull. d.

.....ν.....
 .....ελλην.....
 .....πλου τῶν ξυ.....
 .....τὰ συμφέροντα.....
 5 .....συμμάχοις καὶ.....
 .....οἱ σύμμαχοι ἀρε[τῆς] ἕ-
 νεκα καὶ δικαιοσύνης, κ]αὶ ἐπὶ τοῦ Πειρα[ιῶς].
 .....ἐπὶ Σούνιον διέρ.....
 .....φ καὶ περιπόλαρχ[ος]
 10 χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐξήγαγεν εἰς.
 .....ων τοὺς β[ου]λ[ο]μένους
 .....ν τῶν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ
 .....φιλο[τι]μῶς ἐπεμελήθη τῆς χ
 ὥρας.....στ]ρατηγὸς χειροτονηθ-
 15 εἰς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ Σχ]λαμῖ[να] χρήματὰ τε πρ-
 οσήνεγκεν τοῖς πολίτ]αις εἰς τὴν ἐπισκευὴν
 τοῦ φρουρίου ὁμοίως ἐ]πεμελήθη τῶν τε τε[ι]χῶ-
 ν.....δικ]αίως καὶ φιλοτιμῶς κα[ὶ]
 διὰ ταῦτα ἐστεφάνωσα]ν αὐτὸν Σαλαμῖν[ιο]ι ἀ[ρ]-
 20 ετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς ἑαυτοῦ[ς]
 .....χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου στρατη-
 γὸς ἐπὶ τὴν χώραν ἐπι]μεμέληται Σουνίου [κ]α[ὶ]
 .....τῆς παραλίας π[ά]σ[ης].
 .....στρ]ατιωτῶν καλ.....
 25 .....ουντων κακο;.....
 .....καὶ διασέσω[κεν].....

Ἄριθ. 6. Τεμάχιον πλακὸς λευκοῦ λίθου εἰς δύο-
 τεθραυσμένον· τῆς πλακὸς ἐλλείπει πλέον τοῦ ἡμί-
 σεος ἐκ τοῦ πρὸς ἀριστερὰν μέρους αὐτῆς. Τὰ γράμ-
 ματα εἶνε χαραγμένα ἀνισομήκως καὶ ἀμελῶς, ἡ
 κατάταξις δὲ αὐτῶν οὐχὶ στοιχηδόν. Εὐρέθη καὶ
 αὕτη ὑπὸ τὰς δεξαμενάς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος·
 τὰ δύο ὅμως ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τεμάχια, εὐρέθησαν
 οὐχὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οὐδὲ συγχρόνως. Τῆς ἐπι-
 γραφῆς ταύτης δημοσιεύομεν τὸ κείμενον μόνον δι'
 ἐπιγραφικῶν ψηφίων, μὴ ἐπιχειροῦντες οὐδὲ κἂν
 τὴν μεταγραφὴν αὐτῆς. Τὰ γράμματα ὅμως ἐν
 τῇ δημοσιεύσει ἡμῶν, δὲν εἶνε ἐντελῶς ὅμοια τοῖς
 ἐπὶ τῆς πλακός, ἰδίᾳ δὲ τὸ Α, Δ καὶ Λ εἶνε πολὺ
 διάφορα, διότι ἔχουσι ταῦτα μικρὰν προεξοχὴν τῆς
 ἐτέρας τῶν πλευρῶν κατὰ τὴν κορυφὴν, ἣν δὲν
 εἶχομεν προσόμοια τυπογραφικὰ στοιχεῖα ὅπως
 ἀποδώσωμεν. Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμ-
 μάτων ἡ ἐπιγραφή δύναται ν' ἀναχθῆ εἰς τὸ πρῶ-
 τον ἡμισυ τοῦ 7^{ου} αἰῶνος, ἀλλὰ πιθανὸν νὰ εἶνε
 καὶ μεταγενεστέρα τῶν χρόνων τούτων. Ὡς πρὸς
 τὸ τυπικὸν τῆς ἐπιγραφῆς παρατηροῦμεν μόνον
 τὴν σπανίαν χρῆσιν τοῦ τύπου (στιχ. 15) παρα-
 σ[κευ]ᾶν, ἀντὶ τοῦ «παρασκευάζειν». Πρβλ. κα-
 τασκευ[ᾶν] (C I.A.II. 383 στ. 10. Βλ. καὶ Gött.
 gel. anz. 1898 σ. 234.

Ἄριθ. 6

..... εἰ] ΠΕΝΕΠΕΙΔΗ
 ..... τῶι δήμ] Ω Ι Τ Ω Ι Α Θ Η
 ναίων] ..... Α; ΑΠΟΔΕΙΚΝΥ
 ..... Ω Σ Α Υ Τ Ω Σ
 5 ..... Ν Α Υ Τ Η Ν
 ..... Σ Α Υ Τ Ο Υ
 ..... Ι Ω Κ Ω Ν
 ..... Δ Ι Ε Τ Ε Λ Ε
 ..... Ι Ω Ι Μ Ε
 ..... Λ Λ Ο Ι Ε Ν Α [Υ] Τ Ω Ι Α Π
 10 ..... καὶ κοιν] Ε Ι Κ Α Ι Ι Δ Ι Α Ε Κ Α Σ Τ Ω Ι
 ..... Τ Ο Υ Κ Ρ Ι Ν Α Σ Α Ρ [Ι Σ] Τ Ο Ν Ε Ι
 ..... Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Ε Ι Ν Ε Ρ Α Γ Γ Ε Λ Λ Ε
 ..... Π Α Ρ Α Κ Α Λ Ω Σ Ι Ν Α Υ [Τ Ο Ν] Ε Υ
 15 ..... Κ Α Ι Χ Ο Ρ Η Γ Ο Ν Π Α Ρ Α Σ [Κ Ε Υ] Α Ν
 ..... τῶν Ἀθηνα] Ι Ω Ν Ο Ι Τ Ε Τ Α Γ Μ Ε Ν Ο Ι [Ε Π Ι Σ] Ο Υ
 νίου]. ..... Ν Ε Υ Π Α Θ Ω Σ Ι Ν Κ Α Ι Α Π [Ο Δ Ι] Δ Ο Ν
 ..... Σ Α Σ Ι Ν Τ Υ .....
 ..... Π Ι Σ .....

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΘΟΥΡΙΑΣ

Ἐπισκεφθεὶς πρὸ ὀλίγων μηνῶν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Θουρίας ἤϊρον ἐν θέσει «Ἑλληνικά» ἐν τέταρτον τῆς ὥρας περίπου ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Βεΐσαγα τῆς Μεσσηνίας ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας ἢ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου κειμένην στήλην ἐνεπίγραφον, τετράγωνον τὰ ἄνω μετ' ἀναγεγλυμμένου ἀετώματος, τὰ κάτω κολοβήν, ἔχουσαν πλάτος 0·625 μ., πᾶχος 0·115 μ., ὕψος νῦν 0·75 μ., φέρουσαν τὸν ὑπὸ τοῦ P. Foucart ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Le Bas ὑπ' ἀρ. 363 καὶ τελευταῖον ὑπὸ τοῦ R. Meister ἐν Griechische Dialektinschriften 4679 ἐκδοθέντα κατάλογον. Ὁ

Ἐπικράτης Δαμοκλέος
 Ἐπίνικος Φιλαίθ[ο]υ
 Φιλόκλειτος Φιλίππου
 Κλεανδρίδας Εὐδάμου
 5 Λεόντιχος Δεινίππου
 Τελίσκος Ταυρίων[ος]
 Κλεόνικος Κλεοσθέν(ε)ος
 Σωσικλῆς Ἐπιτέλεος
 Ὀνάτας Ἐπιτέλεος
 10 Νίκιππος Χαιρήμονος
 Νίκιππος Τίμωνος
 Λεοντεὺς Τίμωνος
 Νικίας Δάμωνος
 Νέων Σωσιδάμου
 15 Κανδόλας Ξενοδάμου
 Κράτων Κάλλων[ος]
 Νικομήδης Ἀριστείδα
 Ἀ]γαθοκλῆς Χηρικράτε[ος]
 . . ασις Δαμοθέρε[ος]

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφή πιθανῶς ἀνήκει εἰς τὸν δεῦτερον πρὸ Χ. αἰῶνα· τὰ ἄλφα ἔχουσι κυρτὴν γραμμὴν, τὰ δὲ θήτα στιγμὴν ἐν μέσῳ, τὰ δὲ μῦ οὕτω παραλλήλους τὰς ἔξω γραμμάς, τὰ δὲ νῦ τὴν πρώτην γραμμὴν ἐνίοτε περιέργως κεκλιμένην, τὰ δὲ πει σχεδὸν ἴσας τὰς δύο καθέτους γραμμάς, τὰ δὲ σίγμα βραχέα καὶ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, τὰ δὲ ὦ εἶνε ἴσα τὸ μέγεθος

Foucart ὑπ' ὄψει εἶχεν ἀντίγραφον τοῦ Le Bas καὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἔκτυπον· σημειώνει δὲ: la première colonne est très-distincte, mais la seconde est presque illisible, καὶ οὕτως ἐν τῷ ἀντιτύπῳ αὐτοῦ ἐλλείπουσιν οὐ μόνον πολλαχοῦ τὰ τέλη τῶν πατρωνυμικῶν τῆς πρώτης σελίδος ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα κύρια ὀνόματα τῆς δευτέρας· ταῦτα δὲ νῦν τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ λίθου καθαρῶς ἀναγινώσκονται. Ἐχει δὲ ὁ κατάλογος κατὰ τὸ ἀντίγραφόν μου, ὅπερ ὁμῶς ἔνεκα τῶν περιστάσεων ἐν σπουδῇ ἔλαβον, ὡς ἐξῆς·

Αὐτολαΐδας Ξενοστράτου
 Δέξων Ὀρθωνος
 Διόδωρος Ἀριστεά
 Πολυκράτης Τιμογένεος
 Νικίας Ἀριστοδάμου
 Δάμων Οἰνέος
 Σώταιρος Ἀσάνδρου
 Θεοκλῆς Λυσικλέος
 Στέφανος Στράτωνος
 Ἀπολλωνίδας Ἀπολλωνίου
 Νικοκλῆς Ξενοδάμου
 Δαμοκλείδας Χαρίνου
 Καλλι[ππ]ίδας Χαίριος
 Φίλων Φιλοκλείδα
 Ἀρ[ισ]τοκλῆς Ἀριστοκλείδα
 Ὀ[νασ]ικλῆς Νικία
 Λο; . . . . . Δαμοτίμου
 . . . . . Δαματρίου
 Εὐ- ; ἢ Ἐχ- ;

τοῖς ἄλλοις γράμμασι καὶ εὐρέως ἀνοικτὰ. Μεταξὺ τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῶν πατρωνυμικῶν ὑπάρχει μικρότερον ἢ μεγαλύτερον κενόν. Ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι στ. 7 κατὰ λάθος παρέλιπεν ὁ γλύπτης ἐν τῷ Κλεοσθένης τὸ τελευταῖον εἶ. Κάτωθεν τῶν σφζομένων ἄλλοι στίχοι ἐπὶ τοῦ λίθου ὡς φαίνεται δὲν ὑπῆρχον.

ADOLF WILHELM.

ΤΡΙΑ ΝΕΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ΤΟΥ

ΥΠΕΡΤΕΛΕΑΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς ἐπιγραφαὶ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κυρίου Κ. Καραπάνου καὶ δημοσιεύονται ἐνταῦθα τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ λίαν φιλοφρόνως παραχωρηθείση.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἠγοράσθησαν ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐν Ἄρχ. Ἐφημ. 1884 σελ. 197 κ.έ. ὑπὸ τοῦ κυρίου Καραπάνου δημοσιευθεισῶν ἐνεπιγράφων χαλκῶν ταινιῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν Collitz-Bechtel

Dial. Inschr. III. 4543-4544 (=Μυλωνᾶ Ἐφ. Ἄρχ. 1884 σ. 85 καὶ Bull. II, 241, 1,) καὶ προέρχονται ἐξ οὗ καὶ ἐκεῖναι χωρίου¹.

Ἐἶνε καὶ αἱ τρεῖς ψηφίσματα προξενικὰ τῆς πόλεως τῶν Κοτυρτατῶν, ἥτις ἦτο πιθανώτατα μία τῶν ἀποτελουσῶν τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων ἢ Ἐλευθερολακῶνων πόλεων².

Ἄριθ. 1

Ε Π Ε Ι Δ Η Α Ρ Ι Σ Τ Α Γ Ο Ρ Ο Σ Α Γ Η Ξ Ε Ν Ο Υ
 Δ Α Ι Μ Ο Ν Ι Ο Σ Ε Υ Ν Ο Υ Σ Ω Ν Δ Ι Α Τ Ε Λ Ε Ι Τ Α Ι Π Ο
 Λ Ε Ι Α Μ Ω Ν Ε Ν Π Α Ν Τ Ι Κ Α Ι Ρ Ω Ι Σ Π Ο Υ Δ Α Σ
 Ο Υ Θ Ε Ν Ε Λ Λ Ε Ι Π Ω Ν Ε Δ Ο Ξ Ε Τ Ω Ι Δ Α Μ Ω Ι
 5 Τ Ω Ν Κ Ο Τ Υ Ρ Τ Α Τ Α Ν Α Ρ Ι Σ Τ Α Γ Ο Ρ Ο Ν Α Γ Η
 Ξ Ε Ν Ο Υ Λ Α Κ Ε Δ Α Ι Μ Ο Ν Ι Ο Ν Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ο Ν Ε Ι
 Μ Ε Ν Κ Α Ι Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Α Ν Τ Α Σ Π Ο Λ Ε Ο Σ
 Τ Ω Ν Κ Ο Τ Υ Ρ Τ Α Τ Α Ν Α Υ Τ Ο Ν Κ Α Ι Ε Κ Γ Ο Ν Ο Υ Σ
 Υ Π Α Ρ Χ Ε Ι Ν Δ Ε Α Υ Τ Ω Ι Γ Α Σ Κ Α Ι Ο Ι Κ Ι Α Σ Ε Ν
 10 Κ Τ Η Σ Ι Ν Κ Α Ι Ε Π Ι Ν Ο Μ Ι Α Ν Κ Α Ι Α Σ Υ Λ Ι Α Ν Κ Α Ι
 Π Ο Λ Ε Μ Ο Υ Κ Α Ι Ε Ι Ρ Α Ν Α Σ Κ Α Ι Τ Α Λ Ο Ι Π Α
 Τ Ι Μ Ι Α Ο Σ Α Κ Α Ι Τ Ο Ι Σ Λ Ο Ι Π Ο Ι Σ Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ο Ι
 Τ Α Σ Π Ο Λ Ε Ο Σ Υ Π Α Ρ Χ Ε Ι Κ Α Λ Ε Σ Α Ι Δ Ε Α Υ
 Τ Ο Ν Κ Α Ι Ε Π Ι Τ Α Ν Κ Ο Ι Ν Α Ν Ε Σ Τ Ι Α Ν Κ Α Ι Δ Ο
 15 Μ Ε Ν Α Υ Τ Ο Ι Τ Ο Υ Σ Ε Φ Ο Ρ Ο Υ Σ Ξ Ε Ν Ι Α Τ Α Μ Ε
 Γ Ι Σ Τ Α Ε Κ Τ Ω Ν Ν Ο Μ Ω Ν Τ Α Ν Δ Ε Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ι
 Α Ν Τ Α Υ Τ Α Ν Α Ν Α Γ Ρ Α Ψ Α Ν Τ Ω Ο Ι Ε Φ Ο Ρ Ο Ι
 Ο Ι Ε Ν Τ Ω Ι Μ Ε Τ Α Β Ι Α Δ Α Ν Ε Ν Ι Α Υ Τ Ω Ι Ε Ι Σ Σ Τ Α
 Λ Α Ν Λ Ι Θ Ι Ν Α Ν Κ Α Ι Α Ν Α Θ Ε Ν Τ Ω Ε Ι Σ Τ Ο Ι Ε Ρ Ο Ν
 20 Τ Ο Υ Α Π Ο Λ Λ Ω Ν Ο Σ Τ Ο Υ Υ Π Ε Ρ Τ Ε Λ Ε Α Τ Α

¹ Ἄρχ. Ἐφ. 1884 σελ. 197 «ἐν τῇ Λακωνικῇ παρὰ τὸ χωρίον Φοινίκι τοῦ δήμου Ἄσωποῦ τῆς ἐπαρχίας Ἐπιδάουρου Λιμηρᾶς».

² Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἐλευθερολακῶνων πρβλ. Le Bas-Fou-

cart II, σελ. 110-112, Frazer, Pausanias III, 376. Περὶ Κοτύρτας ἴδ. Μυλωνᾶν ἐν Bull., IX, 243. Collitz-Bechtel ἔ. ἔ. III. σ. 54.

Ἐπειδὴ Ἀριστάγορος Ἀγηξένου (Λακε)
 δαιμόνιος εὔνους ὦν διατελεῖ τῆ πό-
 λει ἀμῶν ἐν παντὶ καιρῷ σπουδᾶς
 οὐθὲν ἐλλείπων, ἔδοξε τῷ δάμφ
 5 τῶν Κοτυρτατῶν Ἀριστάγορον Ἀγη-
 ξένου Λακεδαιμόνιον πρόξενον εἶ-
 μεν καὶ εὐεργέταν τᾶς πόλεος
 τῶν Κοτυρτατῶν αὐτὸν καὶ ἐκγόνους,
 ὑπάρχειν δὲ αὐτῷ γᾶς καὶ οἰκίας ἐν-
 10 κτησιν καὶ ἐπινομίαν καὶ ἀσυλίαν καὶ
 πολέμου καὶ εἰράνας καὶ τὰ λοιπὰ
 τίμια, ὅσα καὶ τοῖς λοιποῖς προξένοι(ς)
 τᾶς πόλεος ὑπάρχει, καλέσαι δὲ αὐ-
 τὸν καὶ ἐπὶ τὴν κοινὰν ἐστίαν καὶ δό-
 15 μεν αὐτοῖ (sic) τοὺς ἐφόρους ξένια τὰ μέ-
 γιστα ἐκ τῶν νόμων· τὴν δὲ προξενί-
 αν ταύταν ἀναγραψάντω οἱ ἔφοροι
 οἱ ἐν τῷ μετὰ Βιάδαν ἐνιαυτῷ εἰς στά-
 λαν λιθίναν καὶ ἀναθέντω εἰς τὸ ἱερὸν
 20 τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ὑπερτελεάτα.

Ἐπὶ στήλης ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ λίθου τῶν Κροκεῶν
 (rosso antico, πβλ. Lolling Ἀρχ. Ἐφ. 1890 σελ.
 66) μετὰ μικροῦ ἀετωματίου, ὕψ. 0,64 καὶ πλ.
 0,28.

Στ. 15 αὐτοῖ ἐκ σφάλματος τοῦ χαρακτοῦ (s).

Στ. 18 ἐν τῷ μετὰ Βιάδαν ἐνιαυτῷ ὁ στρατη-
 γὸς Βιάδας ἀπαντᾷ καὶ ἐν Collitz-Bechtel, III,
 4556, 4566, 4568, τὸ ἔτος τῆς στρατηγίας αὐ-
 τοῦ πρέπει νὰ τεθῆ κατὰ τὸν Meister (Collitz-
 Bechtel Dial. III σημείωσις εἰς ἀρ. 4556) εἰς τὴν
 πρώτην δεκαετίαν τοῦ α' π. Χ. αἰῶνος.

Στ. 20. Ἄλλας ἐπιγραφὰς ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ
 Ὑπερτελεάτου Ἀπόλλωνος ἴδε ἐν Collitz-Bechtel
 ἔ. ἀ. III σελ. 52 κέ. καὶ τὰς σχετικὰς παρα-
 πομπάς.

Περὶ τοῦ Ὑπερτελεάτου Ἀπόλλωνος ἐπραγμα-
 τεύθη ἐν ἐκτάσει ὁ Καραπάνος ἐν Ἀρχ. Ἐφημ.
 1884 σελ. 197-202, ὀλίγα περὶ τοῦ ἱεροῦ λέγει
 καὶ ὁ Κουμανούδης καὶ Μυλωνᾶς ἐν τῇ αὐτῇ Ἐφ.
 σελ. 82 καὶ 88 (ἴδ. καὶ Bull. IX σελ. 244). Κοι-
 νὴν αὐτοῦ λατρείαν μετὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ δέχεται
 καὶ ὁ S. Wide, Lakonische Culte σελ. 96. Περὶ
 ματαίας ἀνασκαφῆς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἱεροῦ ἴδε
 Lolling Ἀρχ. Ἐφημ. 1890, 65 καὶ Πρακτικὰ
 1885 σελ. 31.

Ὁ Meister ἔ. ἀ. σελ. 54 συμπεραίνει, ὅτι τὸ
 ἱερὸν τοῦ Ὑπερτελεάτου Ἀπόλλωνος ἦτο κοι-
 νὸν τοῖς Ἐλευθερολάκωσιν, διότι ἐν αὐτῷ κατετί-
 θεντο ψηφίσματα διαφόρων πόλεων τῶν Ἐλευθερο-
 λακῶνων.

Ἀριθ. 2

Ε Π Ε Ι Δ Η Π Ε Ι Ι Τ Α Σ Κ Ρ Α Τ Η Σ Ι Ν Ι Κ
 Α Σ Ω Π Ι Τ Α Σ Ε Υ Ν Ο Υ Σ Ω Ν Υ Π
 Ξ Α Ι Π Ο Λ Ε Ι Τ Ω Ν Κ Ο Τ Υ Ρ Τ Α Τ . . . . .
 Π Ρ Ο Γ Ο Ν Ω Ν Ν Υ Ν Τ Ε Τ Α Σ . . . . .
 5 Ξ Ι Α Ν Ε Χ Ο Υ Σ Α Σ Δ Ι Α
 Γ Ε Ν Ο Μ Ε Ν Ω Ν Π Ο - Α

Σ Ω Π Ο Ν Τ Ω Ν Κ Α Τ Α Ξ
 Μ Ε Τ Α Τ Ω Ν Ε Φ Ο Ρ Ω Ν Ε Κ Τ
 Κ Α Ι Ο Ι Ο Μ Ε Ν Ω Ν Δ Ε Ι Ν Δ Α
 10 Π Ο Λ Ε Ι Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο Ν Ε Π Α Γ Γ Ε
 Κ Α Ι Ε Δ Ω Κ Ε Ο Σ Ο Υ Χ Ρ Ε Ι Α
 Ι Σ Α Τ Ο Κ Ο Ν Α Π Ρ Ο Φ Α Σ Ι
 Ε Α Υ Τ Ο Ν Π Ο Ι Ω Ν Ε Δ Ο Ξ Ε
 Λ Ε Ι Τ Ω Ν Κ Ο Τ Υ Ρ Τ Α Τ Α Ν
 15 Κ Ρ Α Τ Η Σ Ι Ν Ι Κ Ο Υ Α Σ Ω Π Ι Τ Α Ν Π Ρ Ο
 Ξ Ε Ν Ο Ν Η Μ Ε Ν Κ Α Ι Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ
 Τ Α Σ Π Ο Λ Ι Ο Σ Α Υ Τ Ο Ν Κ Α Ι
 Υ Π Α Ρ Χ Ε Ι Ν Δ Ε Α Υ Τ Ω Ι Κ Α Ι
 Ε Κ Γ Ο Ν Ο Ι Σ Κ Α Ι Χ Ρ Η Μ Α
 20 Λ Ε Ι Α Ν Κ Α Ι Α Σ Υ Λ Ι Α Ν Κ Α Ι
 Κ Α Ι Ε Ι Ρ Α Ν Α Σ Κ Α Ι Ι Σ Ο Π Ο
 Α Ν Κ Α Ι Ε Π Ι Ν Ο Μ Ι Α Ν Κ Α Ι
 Α Ν Π Α Ν Τ Ω Ν Κ Α Λ Ε Ι Ν
 Κ Α Ι Ε Ι Σ Π Ρ Ο Ε Δ Ρ Ι Α Ν Ε Ν Τ Ο Ι Σ
 25 Μ Ν Ι Κ Ο Ι Σ Α Γ Ω Σ Ι Ν Ο Ι Σ Α
 Τ Ι Θ Η Τ Ι Ο Κ Κ Α Ι Τ Ο Υ Σ Α Λ Λ Ο Υ Σ
 Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ο Υ Σ Κ Α Ι Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Α Σ
 Κ Α Λ Η Κ Α Ι Τ Α Λ Λ Ο Ι Π Α Τ Ι Μ Ι Α Ο Σ Α
 Κ Α Ι Τ Ο Ι Σ Α Λ Λ Ο Ι Σ Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ο Ι Σ Κ Α Ι
 30 Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Α Ι Σ Τ Α Σ Π Ο Λ Ι Ο Σ Τ Ω Ν
 Κ Ο Τ Υ Ρ Τ Α Τ Α Ν Α Ν Α Γ Ρ Α Ψ Α Ι Δ Ε
 Τ Α Ν Π Ρ Ο Ξ Ε Ν Ι Α Ν Τ Α Υ Τ Α Ν
 Τ Ο Υ Σ Ε Φ Ο Ρ Ο Υ Σ Τ Ο Υ Σ Π Ε Ρ Ι
 Κ Ρ Α Τ Ι Δ Α Ν Ε Ι Σ Σ Τ Α Λ Λ Α Ν Λ Ι Θ Ι
 35 Ν Α Ν Κ Α Ι Α Ν Α Θ Ε Μ Ε Ν Ε Ι Σ Τ Ο
 Ι Ε Ρ Ο Ν Τ Ο Υ Α Π Ο Λ Λ Ω Ν Ο Σ Τ Ο Υ
 Υ Π Ε Ρ Τ Ε Λ Ε Α Τ Α Ο Π Ω Σ Π Α Σ Ι Ν
 Φ Α Ν Ε Ρ Ο Ν Η Ι Δ Ι Ο Τ Ι Α Π Ο Λ Ι Σ
 Τ Ο Υ Σ Ι Δ Ι Ο Υ Σ Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Α Σ
 Ε Ι Τ Α Ι Σ Κ Α Τ Α Σ Ι Ο Ι Σ Τ Ι Μ Α Ι Σ

Ἐπειδὴ Πείτας (;) Κρατησινί(κου)
 Ἄσωπίτας εὔνοος ᾶν...
 (τᾶ)ι πόλει τῶν Κοτυρτατ(ᾶν διὰ τε)
 προγόνων νῦν τε τας
 5 ξίαν ἐχούσας δια(τελεῖ; καὶ πα)
 (ρα)γενομένων ποτ' (αὐτὸν εἰς)
 (Ἄ)σωπὸν τῶν καταξ...
 μετὰ τῶν ἐφόρων ἐκ...
 καὶ οἰομένων δεῖν δ(ανεῖζειν τᾶ)
 10 πόλει ἀργύριον, ἐπαγγ(εῖλατο)

καὶ ἔδωκε ὅσου χρεῖα (ἦν αὐ)
 (τ)οῖς ἄτοκον ἀπροφάσι(στον)
 ἑαυτὸν ποιῶν, ἔδοξε (τᾶ πό)
 λει τῶν Κοτυρτατᾶν (Πεῖταν)
 15 Κρατησινίου Ἄσωπίταν πρό-
 ξενον ἡμεν καὶ εὐεργέταν
 τᾶς πόλιος αὐτὸν καὶ (ἐκγόνους),
 ὑπάρχειν δὲ αὐτῷ καὶ (τοῖς)
 ἐκγόνοις καὶ χρημά(των ἀσφά)
 20 λειαν καὶ ἀσουλίαν καὶ (πολέ)

- μου και εἰράνας και ἰσοπο(λιτεῖ)
 αν και ἐπινομίαν και (ἀτέλει)
 αν πάντων, καλεῖν (δὲ αὐτόν)
 και εἰς προεδρίαν ἐν τοῖς (γυ)
 25 μνικοῖς ἀγῶσιν, οἷς ἄ (πόλις)
 τίθητι, ὄκκα και τοὺς ἄλλους
 προξένους και εὐεργέτας
 καλῆ, και τὰ λοιπὰ τίμια, ὄσα
 και τοῖς ἄλλοις προξένοις και
 30 εὐεργέταις τὰς πόλιος τῶν
 Κοτυρτατᾶν, ἀναγράψαι δὲ
 τὰν προξενίαν ταύταν
 τοὺς ἐφόρους τοὺς περὶ
 Κρατίδαν εἰς στάλαν λιθί-
 35 ναν και ἀναθέμεν εἰς τὸ
 ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ

Ἵπερτελεάτα ὅπως πᾶσιν
 φανερόν ἤ, διότι ἄ πόλις
 τοὺς ἰδίους εὐεργέτας (ἀμεί
 40 ἔ)ει ταῖς καταξίους τιμαῖς)

Ἐπὶ στήλης ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὕψ. 0,49,
 πλ. 0,25 και πάχ. 0,08. Μικρὰ ἐξέχουσα ταινία
 ἄνω. Ἐφθαρμένη εἶνε ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἐπιγραφῆς
 κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος πρὸ πάντων ἐν ἀρχῇ.

Στ. 1 *Πεῖτας* ἀναγινώσκειται καθαρῶς· ἄγνω-
 στον, ἂν πρέπη νὰ ὑποθέσῃ τις ἐν τῇ γραφῇ αὐτοῦ
 σφάλμα τοῦ χαρακτοῦ.

Στ. 2 Μετὰ τὸ ὦν διακρίνονται ἴχνη γραμμῶ-
 των ὡς ΥΠ.

Στ. 33-34 *Τοὺς ἐφόρους τοὺς περὶ Κρατίδαν*
 ὁ στρατηγὸς (:) Κρατίδας εἶνε ἄγνωστος.

Ἀριθ. 3

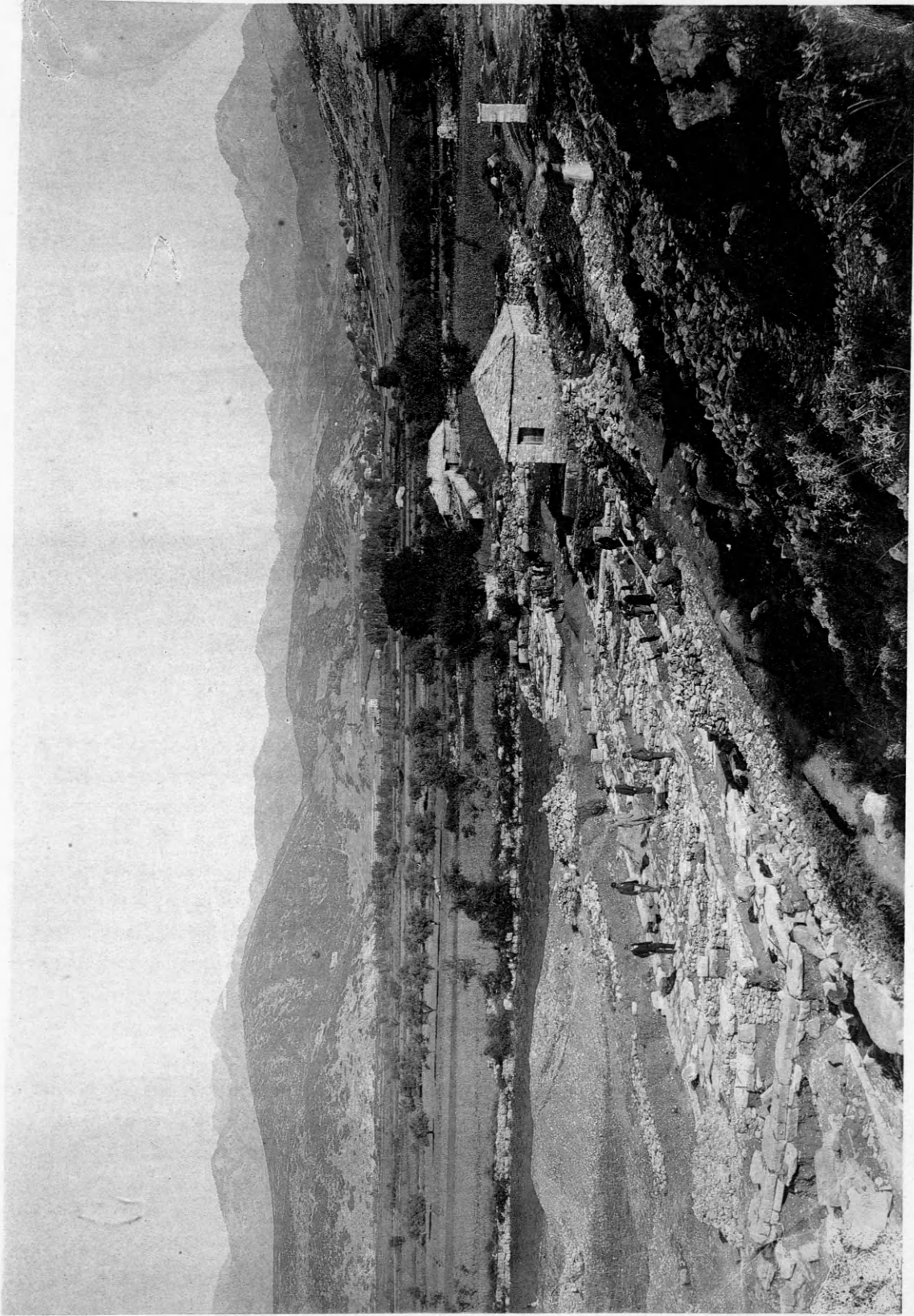
ΕΠΕΙΔΗ ΑΡΧΑΓΟΡΑΣ ΑΡΧΑΓΟΡΑΚΥΘΗΡΙ
 ΟΣΕΥΝΟΥΣΩΝΔΙΑΤΕΛΕΙΤΑΙΠΟΛΕΙΑΜΩΝ
 ΚΑΙΤΟΙΣΠΟΛΙΤΑΙΣΤΟΙΣΧΡΕΙΑΝΕΧΟΥΣΙΝΕΝΠΑΝ
 ΤΙΚΑΙΡΩΙΣΠΟΥΔΑΣΚΑΙΦΙΛΟΤΙΜΙΑΣ
 5 ΠΩΝΠΕΡΙΣΝΑΝΤΙΣΧΡΕΙΑΝΕΧΩΝΤΥΝΧΑΝΕΙΗΚΑΤΑ
 ΚΟΙΝΟΝΗΚΑΘΙΔΙΑΝΕΔΟΞΕΤΩΙΔΑΜΩΙΤΩΝΚΟΤΥΡ
 ΤΑΤΑΝΑΡΧΑΓΟΡΑΝΑΡΧΑΓΟΡΑΚΥΘΗΡΙΟΝΠΡΟΞΕΝΟΝ
 ΕΙΜΕΝΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΑΝΤΑΣΠΟΛΕΟΣΤΩΝΚΟΤΥΡ
 ΤΑΤΑΝΑΥΤΟΝΚΑΙΕΚΓΟΝΟΥΣΥΠΑΡΧΕΙΝΔΕ

- Ἐπειδὴ Ἀρχαγόρας Ἀρχαγόρα Κυθήρι-
 ος εὐνοῦς ὦν διατελεῖ τὰ πόλι ἀμῶν
 και τοῖς πολίταις τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν ἐν παν-
 τὶ καιρῷ σπουδᾶς και φιλοτιμίας (οὐθὲν ἔλλει)
 5 πων, περὶ ὧν ἂν τις χρεῖαν ἔχων τυγχάνει ἢ κατὰ
 κοινὸν ἢ καθ' ἰδίαν, ἔδοξε τῷ δάμῳ τῶν Κοτυρ-
 τατᾶν Ἀρχαγόραν Ἀρχαγόρα Κυθήριον προξένον
 εἶμεν και εὐεργέταν τὰς πόλεος τῶν Κοτυρ-
 τατᾶν αὐτόν και ἐγόνους· ὑπάρχειν δὲ

Στήλη ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ λίθου, ἐξ οὗ και ἡ ὑπ'
 ἀρ. 1, μετ' ἀετωματίου· ὕψ. 0,30 πλ. 0,24 και
 πάχ. 0,05. Σφίζεται μόνον τὸ ἄνω ἤμισυ. Τὰ
 γράμματα εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ τῶν δύο προηγου-
 μένων.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Collitz-Bechtel III 4544 (Bull.
 IX, 241 N° 1) ἐν στ. 7 ἐν τῷ λίθῳ ὑπάρχει ὁρθῶς
 «*χρεῖαν, ἂν ἂν τις*».

Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ.

ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ. ΤΟ ΟΡΟΓΕΔΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΥ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΘΕΡΜΩΙ

(Πίν. 10 και 11)

Ἡ θέσις τοῦ Θέρμου. Τὰ σωζόμενα εἰρηίπια. Ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὄχθων τῆς Τριχωνίδος λίμνης ὑψοῦνται ἀποτόμως καὶ καθέτως σχεδὸν αἰ παρειαὶ τοῦ ὄρους, ὅπερ ὡς ὑψηλὸν διάφραγμα χωρίζει τὴν εὐρείαν, μεταξύ τῶν ὄρων Ζυγοῦ (Ἄρακύνθου τῶν ἀρχαίων, ὡς κοινῶς ὑποτίθεται) καὶ Παναιτωλικοῦ (σήμερον γνωστοῦ μόνον ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑψίστης αὐτοῦ κορυφῆς, τῆς *Kyra-Bregas*) ἐκτεινομένην πεδιάδα ἀπὸ τῆς λοιπῆς παντάπασιν ὄρεινῆς καὶ τραχείας αἰτωλικῆς χώρας.

Ἐπὶ τῶν κρασπέδων τοῦ ὄρους τούτου, ὅπερ σήμερον καλεῖται Ἀγριελῆ διὰ τὰς μεταξύ τῶν πυκνῶν θάμνων τῶν σχοίνων καὶ πρίνων φυομένας ἀγρίας ἐλαίας, ὑψοῦται ὡς σκοπιᾶ πανταχόθεν τῆς πεδιάδος σύνοπτος ὁ βραχῶδης κῶνος, παρὰ τὸν ὅποιον κεῖται τὸ χωρίον *Πετροχωρι*. Πέραν αὐτοῦ ἐκτείνεται εὐρύ, ὁμαλόν, καλῶς καλλιεργούμενον καὶ κατάρρυτον ὑπὸ ὑδάτων πηγαίων ὄροπέδιον, εἰς οὗ τὸ βορειότατον ἄκρον, ἔνθα ἡ ἀφθονο-

τάτη πηγὴ, κεῖται ἡ ἀνθηρὰ ἐκ ταύτης ἑομασθεῖσα κώμη *Κεφαλόβρυσον*. Ἀπ' αὐτοῦ διὰ στενοῦ αὐλῶνος καὶ τραχέων ὑψωμάτων ἀτραποὶ φέρουσι πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐήνου καὶ πρὸς τὴν χιονόβλητον καὶ τραχυτάτην Εὐρυτανίαν. Τὸ ὄροπέδιον περιβάλλεται ὑπὸ χαμηλῶν ὑψωμάτων πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δυσμᾶς, ὁπόθεν ἡ ὁδὸς μεταξύ μακρᾶς σειρᾶς βραχῶδων λόφων κατέρχεται εἰς τὴν βορείαν ὄχθην τῆς Τριχωνίδος λίμνης. Πρὸς ἀνατολὰς ὑψοῦται τὸ βραχῶδες παντάπασι βουνὸν *Μέγα-Λάκκος*. Ὑπὸ τὴν ρίζαν δὲ ἀκριβῶς αὐτοῦ κεῖνται τὰ σπουδαῖα εἰρηίπια μεγάλου περιβόλου, 200 μέτρων τὸ πλάτος καὶ 340 τὸ μῆκος, σχήματος τετραγωνικοῦ ἀκανονίστου, τοῦ ὁποίου μόνον ἡ ἀνατολικὴ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βράχου τῆς ρίζης τοῦ βουνοῦ πλευρὰ ἐξέλιπε, πλήν ἐλαχίστων, βεβαίων ὄμως ἰχνῶν, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ τρεῖς ἐν αὐτῇ τῇ πεδιάδι ἐκτισμένοι σώζονται ἰκανῶς.

Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο εἶνε «ὁ ἐν τοῖς Θέρμοις τόπος» ἢ «ὁ προσαγορευόμενος Θέρμος» ἢ «ὁ Θέρ-

μος» ἀπλῶς, καθὰ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πολυβίου¹· καὶ ὁ περίβολος εἶνε βεβαίως τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος, περὶ οὗ λεπτομερεῖς καὶ λίαν ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις ἔχομεν ὡσαύτως παρὰ τοῦ Πολυβίου καὶ παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου².

¹ Δις ὁ Πολύβιος ἐν Ε' κεφ. 6 ἐν τέλει καὶ κεφ. 7 ἐν ἀρχῇ ὀνομάζει τὴν θῆσιν τὸν ἐν τοῖς Θέρμοις τόπον. Κατόπιν αὐτόθι ἐν κεφ. 7, 8 ἀναφέρει αὐτὴν διὰ τῶν λέξεων τοῦ προσαγορευομένου Θέρμου καὶ ἐν τῷ 8ῳ κεφ. κατωτέρω ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ—εἰς τοῦτον τὸν τόπον—εἰς τοῦτους τοὺς τόπους. Ἐπανειλημμένως δὲ ἐν τῇ αὐτῇ συνεχεῖα τοῦ λόγου ἐξάγει τὴν φυσικὴν «τοῦ τόπου» ὀχυρότητα αὐτόθι κεφ. 7, 2 διὰ τὰς ὀχυρότητας τῶν τόπων, κεφ. 8, 6: «χωρὶς δὲ τῆς χρείας καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἤλιπον (οἱ Αἰτωλοὶ) ἐνταυθοῖ βεβαιοτάτην αὐτοῖς ὑπάρχειν διὰ τὸ μῆτε πολέμιον τετολημῆναι μηδένα πώποτε εἰς τοὺς τόπους τούτους ἐμβαλεῖν, εἶνα! τε τῇ φύσει τοιούτους ὥστε τῆς συμπάσης Αἰτωλίας οἷον ἀκροπόλεως ἔχουν τάξιν». Καὶ ἀπλῶς Θέρμος, ἀρσενικῶς ὡς ἔγινεν ἀποδεκτὸν ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ Πολυβίου ἐκδόσει ὑπὸ Büttner-Wobst, ὀνομάζεται πολλάκις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ συνεχεῖα καὶ ἄλλαχού. Ὅτι δὲ ὁ τύπος ἦτο πεδιάς δηλοῦται ἐν κεφ. 8, 3: «ἦκε πολλῆς ὥρας ἐπὶ τὸν Θέρμον (ὁ Φίλιππος) καὶ καταστρατοπεδεύσας ἀφῆκε τὴν δύναμιν τὰς τε περιοικίδας κώμας πορθεῖν καὶ τὸ τῶν Θερμίων πεδῖον ἐπιτρέχειν».—Ὁ Στράβων ὀνομάζει τὸν τόπον κατὰ πληθυντικὸν (I § 2 p. 463): «ἐν Θέρμοις τῆς Αἰτωλίας ὅπου τὰς ἀρχαιερείας ποιεῖσθαι πάτριον αὐτοῖς ἔστιν». Παρὰ δὲ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ, ἐξ ἐπιπολαίας βεβαίως ἀναγνώσεως τοῦ Πολυβίου, ἀναγινώσκειται ἐν λέξει: «Θέρμος, πολίχνιον Αἰτωλίας, ὡς Πολύβιος. Τὸ ἔθνικόν Θέρμιος καὶ τὸ κτητικὸν Θερμικός». Ἀξιοσημείωτος εἶνε ἡ παρατήρησις νεωτάτου τινὸς σχολιαστοῦ τοῦ Πολυβίου συμειοῦντος ὅτι «τὸ Θέρμον ἔστιν ὁ Λόγγος ὁ νῦν λεγόμενος» (πρβ. Brandstätter, ἐν κατωτέρω παρατιθεμένῳ βιβλίῳ σελ. 133)· πραγματικῶς ἡ νοτιανατολικὴ τοῦ ὄροσπεδίου βράχη ὀνομάζεται καὶ νῦν Λόγγος· καὶ τοῦ τεμένου δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἦτο μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως Λόγγος ἦτοι δρυμὸς. Καὶ χωρὶς ὠκεῖτο ἕως τότε ἐν μόνον, τὸ Πετροχωρι, κείμενον ὅχι ὅπου νῦν εἰσίσκεται, ἀλλ' εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ Λόγγου. Τὸ Κεφαλόδρυσον συνωκίσθη τὸ 1847. Σήμερον ἐξαπλοῦνται αἱ γεωργικαὶ κατοικίαι καὶ εἰς τοὺς ἀνατολικούς μικροὺς αὐλώνας τοῦ ὄροσπεδίου. Αἱ γαῖαι μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀνῆκον εἰς τὰ διαλελυμένα νῦν περίξ μοναστήρια καὶ εἰς σπαχῆν. Ἐντὸς τοῦ τεμένου ὑπῆρχεν ἡρειωμένον παρεκκλησίον ἢ ἀγία Τριάς καὶ παρ' αὐτὸ χριστιανικὸν κοιμητήριον.

² Ὁ Πολύβιος ἀφηγεῖται ταῦτα ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταποτήσεως τοῦ Αἰτωλοῦς αἰφνιδίας καὶ παρατόλμου ἐκστρατείας τοῦ Φιλίππου Ε' ἐν ἔτει 218 εἰς τὴν καρδίαν τῆς αἰτωλικῆς χώρας (πρβ. Πολυβ. Ε' κεφ. 5 κέ). Τὰ περὶ τοῦ πλοῦτου τοῦ Θέρμου, τῶν ἐν αὐτῷ μνημείων καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν ἐκθέτει ὁ ἱστορικὸς αὐτόθι ἐν κεφ. 8, 4 ἔ. Αἱ ἐν Θέρμῳ οἰκίαι ἦσαν «πλήρεις οὐ μόνον σίτου καὶ τῆς τοιαύτης χορηγίας, ἀλλὰ καὶ κατασκευῆς διαφερούσης τῶν παρ' Αἰτωλῶν. Καθ' ἕκαστον γὰρ ἔτος ἀγοράς τε καὶ πανηγύρεις ἐπιφανεστάτας, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν ἀρχαιερείων καταστάσεις ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συντελούντων, ἕκαστοι πρὸς τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς εἰς ταῦτα παρασκευὰς τὰ πολυτελέστατα τῶν ἐν τοῖς βίοις ὑπαρχόντων εἰς τοῦτον ἀπετίθεντο τὸν τόπον. . . Διόπερ εἰρηνευομένης ἐκ παλαιοῦ τῆς χώρας πλήρεις ἦσαν ἀγαθῶν πολλῶν αἰ τε περὶ τὸ ἱερόν οἰκίαι καὶ πάντες οἱ περίξ τόποι. Ἐκεῖνην μὲν οὖν τὴν νύκτα παντοδαπῆς γέμοντες ὠφελείας αὐτοῦ κατηλλίσθησαν· τῇ δὲ ἐπαύριον τῆς μὲν κατασκευῆς τὰ πολυτελέστατα καὶ τὰ δυνατὰ κομίζεσθαι διελέγον, τὰ δὲ λοιπὰ σωρεύοντες πρὸ τῶν σκηνῶν ἐνεπίμπρασαν. Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ὄπλων τῶν ἐν ταῖς στοαῖς ἀνακειμένων τὰ μὲν πολυτελῆ καθαιρούντες ἀπεκόμενον, τινὰ δ' ὑπήλαττον, τὰ δὲ λοιπὰ συναθροίσαντες πῦρ ἐνέβαλον. Ἦν δὲ ταῦτα πλείω τῶν μυρίων καὶ πενταχιλιῶν. . . Λαθόντες γὰρ ἐνοίαν τῶν ἐν Δίῳ καὶ Δωδώνῃ πεπραγμένων τοῖς Αἰτωλοῖς τὰς τε

Ἡ οὕτως ὀρισθεῖσα θῆσις τοῦ Θέρμου εἶχε διαμφοισθητηθῆ ἄλλοτε ὑπὸ δύο τοπογράφων, τοῦ Leake¹ πρῶτον καὶ τοῦ Bazin² κατόπιν, ὅστις πρῶτος τὰ ἐρείπια αὐτοῦ ἐξήτασε καὶ περιέγραψε. Τοῦναντίον ὁ Brandstätter³ καὶ ὁ Bursian⁴ ὀρθότερον κρίνοντες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, τὸν Θέρμον ἀνεζήτησαν πρὸς τὸ μέρος, εἰς ὃ πραγματικῶς κεῖται. Τελευταῖος τὰ κατὰ τὸ ζήτημα διεσάφησεν ὁ Lolling⁵, ὅστις καὶ ἐπιγραφὴν τινα ἐκ τοῦ τόπου ἀνεκοίνωσεν⁶. Ἀσχέτως πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῶν τὸ κατ' ἀρχάς, ἐξ ἄλλων ἀφορμῶν τὴν χώραν περιηγούμενος ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 1897, ἀνεγνώρισα καὶ ἐγὼ εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄροσπεδίου τοῦ Κεφαλόδρυσου ἐρείπια, τὸ Παλαιοπάζαρο ἢ Παζαράκι ἢ ἀπλῶς τὰ Ἑλληνηκὰ, καθὼς καλοῦσιν αὐτὰ οἱ ἐγγύριοι, τὸν Θέρμον τοῦ Πολυβίου, ὅπερ καὶ ἀμέσως κατόπιν διὰ τῆς σκαφῆς ἐβεβαίωθη⁷. Εἶχον δὲ ἤδη ἐνερ-

στοὰς ἐνεπίμπρασαν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀναθημάτων διέφθειρον, ὅνα πολυτελῆ ταῖς κατασκευαῖς καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἔνια τετεωγῶτα καὶ δαπάνης. Οὐ μόνον δὲ τῷ πυρὶ κατελυμῆναντο τὰς ὀροφάς, ἀλλὰ καὶ κατέσκαψαν εἰς ἔδαφος. Ἀνέτρεψαν δὲ καὶ τοὺς ἀνδριάντας, ὅντας οὐκ ἐλάττους δισχίλιων πολλοὺς δὲ καὶ διέφθειραν, πλὴν ὅσοι θεῶν ἐπιγραφὰς ἢ τύπους εἶχον· τῶν δὲ τοιούτων ἀπέσχοντο.—Ὅτι αἱ κοιναὶ τῆς συμπολιτείας σύνδοι συνεκροτοῦντο περὶ τι ἱερόν, ἤθελεν ὑποθέσῃ τις εὐκόλως· ἀλλ' ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ καὶ ἀναφέρει αὐτὸ βῆτως ὁ Πολύβιος· ἐν δὲ ΙΑ' 7 καὶ ἀκριβέστερον ὀρίζει: «εἰς τὸν Θέρμον, ἐνθ' ἦν ἱερόν Ἀπόλλωνος».

¹ Leake, Travels in Northern Greece, 1835, I, 144 ἔ.

² Archives des missions scientifiques et litteraires Tome 1, 2me série, ἐν Παρισίοις 1864. Mémoire sur l'Étolie par M. Bazin σελ. 249 ἔ.

³ Die Geschichten des ätolischen Landes, Volkes und Bundes κτλ. ἐν Βερολίῳ 1844 σελ. 132.

⁴ Geographie von Griechenland, 1862, τόμ. 1 σελ. 136.

⁵ Hellenische Landeskunde und Topographie III τόμ. τοῦ Handbuch der klassischen Altertums Wissenschaft ὑπὸ Ivan Müller, 1889, σ. 140.

⁶ Ἐν Mittheilungen τοῦ ἐν Ἀθήναις γερμαν. ἀρχαιολ. ἱνστιτούτου 4 (1879) σελ. 221.

⁷ Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἐσχεδιάζον μὲν νὰ ἐπιχειρήσω κατὰ τὰ μέσα ἀκριβῶς Φεβρουαρίου τοῦ 1897, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠναγκάσθην ν' ἀναβάλω εἰς τὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀπήντησα σειρὰν ὄλων βάρων ἀνδριάντων πυκνότερα διατεθειμένων πρὸ τοῦ μετώπου μακρᾶς στοᾶς· ἤδη τοῦτο ἀνέμνησέ με τὰς περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀνατραπέυτων ἀνδριάντων εἰδήσεις τοῦ ἱστορικοῦ (ἴδε ἐν στήλῃ 163 σημ. 2). Ἄλλ' ὀλίγον κατόπιν ἀνεῦρον ἐπιγραφὴν τελείως σωζομένην ἐπὶ τοῦ προσθίου λίθου βάρου, ἣτις ἐτελείωνεν εἰς τὰς λέξεις: «τὸ δὲ ψάφισμα τότε ἀναγράψαι καὶ ἀναθέμεν ἐν Θέρμον καὶ ἐν Δελφοῖς». Ἐπειδὴ ἦσαν γνωσταὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Δελφῶν ἀνατεθειμέναι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν, αἴτινες ὦριζον τὴν ἐπὶ στήλῶν ἀναγραφὴν ψηφισμάτων ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Θέρμῳ (πρβλ. ἐν Bulletin de correspondance hellénique 1881 σελ. 372 ἔ: «ἀναγράψαι δὲ καὶ τὸ ψάφισμα τότε ἐν στάλαις λιθίνας καὶ ἀναθέμεν τὴν μίαν ἐν Θέρμον, τὴν δὲ ἐν Δελφοῖς»· ὁμοίως

γῆση ταύτην, ὅτε ἐξεδόθη τοῦ βιβλίον τοῦ Woodhouse¹, ὅπερ διὰ λεπτομεροῦς ἐξετάσεως ἐπηνώρθωσε τὴν σφαλερὰν περὶ τοῦ Θέρμου ἐν μέρει ἰσχύσασαν ἰδέαν². Σήμερον μετὰ τὰ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐπιτευχθέντα καὶ ἐγκαίρως γνωστὰ γενόμενα ἀποτελέσματα, τὸ ζήτημα εἶνε πλέον λελυμένον δι' ἄλλου τρόπου· ἀλλ' ἤδη ὁ Πολύβιος τόσον ἀκριβῶς καὶ σαφῶς τὰ πράγματα ἐξέθηκεν, ὥστε ἀπροσεξία μόνον εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λίαν εὐκρινῶς λεγόμενα ἠδύνατο νὰ γεννήσῃ ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἀληθοῦς τοῦ Θέρμου θέσεως, πρὸς ὃν ἄλλως παντάπασιν ἀτόπως ἐταυτίσθησαν τὰ ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς πυραμίδος τοῦ Βλοχοῦ παρὰ τὸ νῦν Ἀγρίνιον σωζόμενα μεγάλης πόλεως ἐρείπια. Ἡ μὲν πορεία τοῦ Φιλίππου ὀρίζεται ἀσφαλῶς διὰ τῆς μνείας τῶν «στενῶν», τὰ ὅποια εἶνε ἢ παρὰ τὸν σήμερον λεγόμενον *Δαφνιάν* κατὰ τὴν νοτίαν τῆς λίμνης ὄχθην δυσιόδοος ὄντως πάροδος μετὰ τοῦ χωρίου *Μπουρλέσα* καὶ τοῦ χανίου *Καφόραχη*, περὶ ἧς θέσεις πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν πόλιν *Μέταπαν* καὶ τὴν κώμην *Παμφίαν*· ἡ δὲ κατοπιν προσάντης καὶ τραχεῖα διαφερόντως ὁδὸς εἶνε βεβαίως ἢ διὰ τῆς Ἀγριελῆς ἐπισφαλῆς ἀνάβασις ἀπὸ τοῦ Μωροσκλάβου, ἣτις πιθανώτατα ἔφερον οὐχὶ ὡς ἡ σήμερον ἀμαξίτη διὰ τῶν πλαγιῶν τοῦ βουνοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς παλαιᾶς ὀπισθεν ἐν χρήσει ἀτραποῦ, ἐκβάλλουσα ἀμέσως εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Θέρμου δυτικῶς τοῦ Πετροχωρίου ἀμπελόφυτον αὐλῶνα³. Αὐτὸς δὲ ὁ Θέρμος ὡς τόπος μόνον καὶ

παρὰ Cauer, *Delectus inscript. Graec., Inscript. Aetolicae* p. 125, 6 «ἀναγραφῆτω δὲ ταῦτα ἐν τε Μελιτείᾳ καὶ ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Καλυδῶνι καὶ ἐν Θέρμῳ», πρόδηλον πλέον καθίστατο νῦν, ὅτι ὄντως ἐν Θέρμῳ εὕρισκόμεθα. Αὐτὸν δὲ τὸν Ἀπόλλωνα ἐμαρτύρησε συγχρόνως τότε ἐπιγραφή ἠρωτηριασμένη . . . Ο Ν Ἀπόλλωνι Θε[ρμῶ], καὶ τὸ ἱερόν αὐτοῦ τέλος ὠνόμαζον δύο ἄλλαι ἐπὶ χαλκῆς στήλης ἐγκεκολαμμένα ἐπιγραφαί, ἀνευρεθεῖσαι κατὰ Μάϊον τοῦ 1898 κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ναοῦ, ὀρίζουσαι τὴν ἀναγραφὴν τῶν ψηφισμάτων καὶ τὴν ἀνάβασιν τῶν στηλῶν «ἐν Θέρμῳ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος».

¹ Aetolia. Its Geography, Topography and Antiquities, ἐν Oxford 1897, σελ. 252 ἑ. Πρβ. καὶ *Ferdinand Noack* ἐν *Berliner philologische Wochenschrift* τῆς 29 Μαΐου 1897 N° 22 στήλη 699.

² Κατὰ τὴν ὀνομασθεσίαν τῶν δήμων τῆς ἐλληνικῆς ἐπικρατείας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος ἐν ἔτει 1833 ἢ ὁ Βλοχὸς ἐξελέφθη ὡς ὁ Θέρμος καὶ διὰ τοῦτο ἡ περιοχή αὐτοῦ ὀνομάσθη δήμος Θέρμου· ἡ δὲ περὶ τὸ ὄροπέδιον τοῦ Θέρμου περιοχή μέχρι τῆς παρόδου τοῦ Δαφνιά, ὅπῃθεν περίπου ἄρχεται ὁ δῆμος Μακρυνείας, ὀνομάσθη δήμος Παμφίας, οὗ πρωτεύουσα σήμερον εἶνε τὸ Κεραλόβρουσον.

³ Ἐν τῷ τοπογραφικῷ σχεδιογραφίματι δὲν σημειοῦνται αἱ σημει-

οὐχὶ ὡς πόλις χαρακτηρίζεται ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τὸ ὁμαλὸν μετὰ τῶν τραχέων βουνῶν ἐξαπλούμενον ἐνταῦθα ὄροπέδιον εἶνε τὸ τῶν Θερμίων πεδίον ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον.

Τὴν θέσιν ταύτην προσφυῶς ὁ Πολύβιος ὀνομάζει οἶον ἀκρόπολιν συμπάσης τῆς Αἰτωλίας. Ἡ φυσικὴ αὐτῆς ὀχυρότης, ἣν ἐπανειλημμένως, ὡς ἐσημειώθη, ὁ ἱστορικός ἐξαιρεῖ¹, εἶνε προφανής. Ἐκ τῆς πεδιάδος, εἴτε παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ Ζυγοῦ εἴτε παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παναιτωλικοῦ, πᾶσα προέλασις ἐχθροῦ δικαίως ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἀδύνατος². ἐκ τῆς Ναυπακτίας εἶχε δοκιμασθῆ ἄλλοτε μάτην ἢ ἐπὶ τὴν χώραν ἔφοδος³. ἐκ δὲ τῶν ὄρεων τῆς Εὐρυτανίας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν Ἄλπεων τῆς Αἰτωλίας, τοῦ Κόρακος, ἀρχομένης κοιλάδος τοῦ Εὐήνου οὐδεὶς φόβος εἰσβολῆς ὑπῆρχε. Τὸ κυριώτατον ὅμως τοῦ τόπου χαρακτηριστικὸν ἦτο, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ κέντρῳ ἀκριβῶς τῆς χώρας, ἐν τῷ ὄροθεσίῳ οὕτως εἰπεῖν μετὰ τῶν τριῶν ὄρειων τῆς Αἰτωλίας φυλῶν, τῶν Ἀποδωτῶν, τῶν Ὀφιονέων καὶ τῶν Εὐρυτάνων καὶ ἐν τῇ συνόδῳ τῶν μεγάλων ὁδῶν αὐτῆς⁴. Ὅτε αἱ φυλαί

ῖναι ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τῆς λίμνης ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἐξ Ἀγρινίου ἄγουσαι εἰς Κεραλόβρουσον ἀμαξίτοι, ἀλλὰ μόνον αἱ παλαιαὶ ἀτραποί, αἰτίνες, ὅπως συνήθως, περισσότερον ἀντιστοιχοῦσιν ἢ καὶ συμπέπτουσι πρὸς τὰς ἀρχαίας ὁδοὺς.

¹ Ἴδε ἀνωτέρω ἐν στήλῃ 163 σημ. 1.

² Οἱ κρημοὶ τῆς Ἀγριελῆς παρέχουσιν ἐπισφαλῆστάτην ἀνάβασιν, ἀλλ' εἶνε ἤδη ἀπροσπλάστοι ἐκ τῆς μόνης προσιτῆς πλευρᾶς κατὰ τὴν μικρὰν ὑπὸ τὸ Μωροσκλάβον πεδιάδα ἕνεκα τῆς δυσιδιατότου παρόδου τοῦ Δαφνιά, ἣς ἡ εἴσοδος καὶ ἐξοδος ἐξησφαλιζέτο ὑπὸ φρουρίων· διὰ τοῦτο ταῦτα πρῶτον ὁ Φίλιππος κατέλαβεν αἰφνιδίως διὰ καταπληκτικῆς ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς καὶ ὀλίγων πρωϊνῶν ὥρων πορείας ὀδεύσας ἀπὸ τοῦ Καρθασαρά (Λιμναίας), ὅπου ἀπεβίβασε τὸν στρατὸν του, μέχρι τοῦ σημείου τούτου. Ἐκ δὲ τῆς βορείας ὄχθης τῆς λίμνης τὴν μὲν εἴσοδον τῆς στενωτέρας ὀπωσθήποτε πεδιάδος ἐξησφάλιζε τὸ ἀπὸ τοῦ ὄρους μέχρι τῆς λίμνης καθῆκον ἰσχυρὸν φρούριον τῆς σημερινῆς Παραβόλας· ἀπωτέρω δὲ δεύτερον φρούριον (σήμερον ἐρείπιον μονῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ὑπεράνω τῆς Βαρείας) ἀπετέλει ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν σταθμὸν· ἀπὸ δὲ τῶν μέχρι τῆς λίμνης κατερχομένων κρημνῶν τῆς Γορίτσας, ἐνθα σχηματίζεται καὶ μικρὰ πεδιάς (εἰς τῶν ὠραιοτάτων τῆς Ἑλλάδος κήπων λεμονεῶν καὶ κιτρεῶν), ἡ ὁδὸς φέρει διὰ δυσχωριῶν ὅλως ἀδιαβάτων μετὰ βραχῶδων λόφων.

³ Τοῦτο ἀπεπειράθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης ἐν ἔτει 426 πρὸ Χριστοῦ· πρβ. Θεουκιδίδην ἐν βιβλ. Γ' κεφ. 94-99. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐδοκίμασαν τὴν ἀνδρείαν τῶν Αἰτωλῶν, εἰς ἣν πιθανῶς ὑπαινίσσεται ὁ Εὐριπίδης ἐν Φοινίσσαις στ. 139 ἑ:

σακεσφόροι γὰρ πάντες Αἰτωλοί, τέκνον,
λόγχαϊς δ' ἀκοντιστῆρες εὐστοχώτατοι.

⁴ Τὴν κεντρικὴν ταύτην καὶ ἐκτάκτου σπουδαιότητος θέσιν τοῦ Θέρμου ἀντιλαμβάνεται τις κάλλιστα, ὅταν ἐκ τῶν χωρίων Μπροσθοβᾶς καὶ Κρουονερίου (εἰς τὰ πλάγια τοῦ Παναιτωλικοῦ, ὑπὸ τὴν ὑψίστην αὐτοῦ κορυφὴν Κυρὰ-Βγένια τ. ἑ. Κυρὰ Εὐγενία) ἔχη ὑπὸ τὰς ὄψεις

αὐται, χωριστὰ βασιλευόμεναι ἄλλοτε, συνηνώθησαν εἰς μίαν πολιτείαν, ἦτο φυσικώτατον τὸν τόπον τοῦτον νὰ ἐκλέξωσιν ὡς τὸ κοινὸν αὐτῶν θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον. Τοιοῦτον ὅμως ὑπῆρξε τοῦτο ἤδη ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων, καθ' οὓς τὸ πρῶτον οἱ ἐπήλυδες Αἰτωλοὶ ἐγκαθιδρύθησαν ἐνταῦθα. Ἡ λατρεία τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος¹ ἀνάγει ἡμᾶς μέχρι τῶν πηγῶν αὐτῶν τῆς αἰτωλικῆς ἱστορίας καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ αὐτόθι ἰδρυμένον ἱερὸν εἶνε ἐν ἐκ τῶν παναρχαίων τῆς Ἑλλάδος. Ἄγνωστος κοιτὶς πολιτισμοῦ τοῦ τραχέος αἰτωλικοῦ ἔθνους καθ' ἅπαντας τοὺς ἱστορικοὺς αἰῶνας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἔλαμψεν ἐπὶ βραχὺ κατὰ τοὺς δυστυχεστέρους χρόνους αὐτῆς, καταλιποῦσα εἰς ἡμᾶς πρωτοφανῆ μνημεῖα τῆς πρώτης ἀκμῆς τῆς ἀρχαιοτέρας ἐλληνικῆς τέχνης.

Αἱ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφαί. Ὁ περίβολος τοῦ ἱεροῦ καὶ τὰ ἐντὸς μνημεῖα. Τὸν κύριον τῶν ἀνασκαφῶν χώρον ὑπεδείκνυεν ὁ ἐπιβλητικὸς περίβολος τοῦ ἱεροῦ.

Τὰ τεῖχη τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ περιβόλου τούτου, εἰς ὕψος ἀνδρὸς ἢ ἐνιαχοῦ ὀλίγον τι πλέον

του τὸ εὐρύτατον καὶ μεγαλοπρεπέστατον πανόραμα ἐξ ἐνός μὲν τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος καὶ τῆς παραχελωτίδος μέχρι τῶν ἀκαρνανικῶν ὄρεων, ἐξ ἑτέρου δὲ τῆς αἰτωλικῆς ὄρεινῆς χώρας· τὸ ὄροπέδιον τοῦ Θερμίου φαίνεται ἐντεῦθεν ὡς βραχεῖα λεκάνη, περὶ τὴν ὅποιαν ἄλλεπαλλήλως συσσωρεύονται αἱ ἐκτεταμένα ὄροσειραὶ μετὰ τῶν κοιλάδων καὶ αὐλώνων αὐτῶν. — Τὰς ἐδρας τῶν τριῶν αἰτωλικῶν φυλῶν μανθάνομεν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου ἐν Γ' κεφ. 94 καὶ 96. Τῆς Λοκρίδος (τῆς χώρας τῶν Ὀζολῶν Λοκρῶν) γείτονες ἦσαν οἱ Ἀποδωτοί, ἔπειτα ἤρχοντο οἱ Ὀφιονεῖς, μετὰ τούτους οἱ Εὐρυτᾶνες, «ὅπερ μέγιστον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλώσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσίν, ὡς λέγονται», λέγει ὁ Θουκυδίδης· ἔσχατοι δὲ τῶν Ὀφιονέων ἦσαν οἱ πρὸς τὸν Μαλιακὸν κόλπον καθήκοντες Βωμιεῖς καὶ Καλλιεῖς.

¹ Ὁ Παιουσανίας V 15, 7 ἀναφέρει τὸν ἐν Ἡλίδι λατρευόμενον Ἀπόλλωνα Θερμιον λέγει: τὸν μὲν δὴ παρὰ Ἡλείοις Θερμιον καὶ αὐτῶ μοι παρίστατο εἰκάζειν ὡς κατὰ Ἀθηῖδα γλώσσαν εἶη θέσμιος.

Ἄν ἡ ἐρμηνεῖα αὕτη εἶνε ὀρθή, τότε ὁ Ἀπόλλων Θερμιος ἢ Θεσμιος ἦτο ὁ προστάτης τῆς κατὰ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐκχειρίας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τινὰ παράδοσιν (κατὰ τὸν Ἐρρορον παρὰ Στράβωνι p. 463) οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ἐπειῶν ἦτο: Ἡλείων ἐξ Ἡλίδος ὀρμώμενοι κατέσχον τὴν ὑπὸ τῶν Κουρήτων οἰκουμένην χώραν, ἣτις ἔκτοτε ὠνομάσθη Αἰτωλία, κτίσαντες τὰς ἀρχαιοτάτας ἐν αὐτῇ πόλεις, ἐνῶ οἱ Κουρήτες ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος ἐκεῖθεν μετεφέρθη εἰς τὴν νέαν τῶν ἀποίκων πατρίδα. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀπεδέχοντο οἱ τε Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἡλείοι· καὶ ἐκεῖνοι μὲν διὰ τοῦτο ἔστησαν ἐν Θερμῷ ἀνδριάντα τοῦ οἰκιστοῦ τῆς χώρας τῶν Αἰτωλῶν, οὗτοι δὲ ἐν Ἄλτει τοῦ Ὀξύλου, ὅστις δέκα γενεάς μετὰ τὸν Αἰτωλὸν ἔφερον ἀποικίαν ἐξ Αἰτωλίας πάλιν εἰς τὴν Ἡλίδα. Τοῦ Ὀξύλου τούτου ὁ ἀδελφὸς ὠνομάζετο ὁμοίως Θερμιος (Παιουσαν. V 3, 7).

σωζόμενα ἀκέραια, πλάτος ἔχουσι μέτρων 2,50 ἕως 2,70, σύγκεινται δὲ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐξ ὀγκολίθων καλῶς ἐξεργασμένων κατὰ τὰς ἀρμογὰς, ἀνωμάτων δὲ κατὰ τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν, ἐχόντων τομὰς ὀριζοντίας κατὰ τὰς στρώσεις, λοξὰς δὲ κατὰ τὰ πλάγια· τοιοῦτον εἶνε τὸ οἰκοδομικὸν σύστημα πάντων τῶν ἐν Αἰτωλίᾳ τειχισμάτων ἦτοι τὸ ἀκανόνιστον ἰσοδομικόν· τὸ μεταξὺ τῶν δύο παρεῖων τῶν τειχῶν ἀποτελεῖται ἐκ μικροτέρων λίθων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης. Τὸ ὕλικόν τῶν λίθων παρῆσχον τὰ ἐπὶ τοῦ Μέγα-Λάκκου καὶ σήμερον ἔτι εὐδιάκριτα ἀρχαῖα λατομεῖα. Εἶνε δὲ ὁ λίθος ἀσβεστόλιθος, διπλῆς ποιότητος, ὁ μὲν στερεώτερος, ὁ δὲ εὐκόλως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαιρας ἀποσαθρούμενος καὶ εἰς λεπτὰ στρώματα, ὡς εἶδος φλοιῶν, διασχιζόμενος· αἱ ἐπὶ τοιούτων λίθων ἐπιγραφαὶ ὑπέστησαν διὰ τοῦτο βλάβην ἀνεπανόρθωτον. Μαρμάρου οὐδαμοῦ, ὡς φαίνεται, ἔγινε χρῆσις ἐν Θερμῷ, πώρου δὲ μόνον, ὅστις ἐξάγεται ἐκ δύο παρὰ τὴν Γορίτσαν καὶ τὸν Σομπονικὸν λατομείων, εἰς κτίρια τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος.

Πύργοι τετραγωνικοὶ, ἀπέχοντες ἀλλήλων 42 μέτρα, μέτωπον ἔχοντες 7 μέτρων διαδέχονται ἀλλήλους καὶ κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς.

Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ περιβόλου ἦτο κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευράν, τοῦ τείχους σχηματίζοντος ἐνταῦθα ὀρθὴν γωνίαν ὀλίγον πρὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἄκρου αὐτοῦ· τὴν εἴσοδον ταύτην ὑπερασπίζει ἐξ ὑπερδεξίων στρογγύλος ἰσχυρότατος πύργος. Δευτέρα εἴσοδος πιθανῶς ὑπῆρχε κατὰ τὴν βορείαν πλευράν καὶ ἐγγὺς τοῦ βορειανατολικοῦ ἄκρου αὐτῆς, ὅπου ὁμοία μικρότερα γωνία σχηματίζεται μεταξύ δύο τετραγωνικῶν πύργων (ἴδε σχῆμα 1)¹.

Ἄπας ὁ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου χώρος εἶνε ἐπίπεδος καὶ ὁμαλός, μόνον δὲ στενὴ τις ζώνη κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἀμέσως ὑπὸ τὸν βράχον τοῦ Μέγα-Λάκκου εἶνε ὀλίγον τι ὑψηλοτέρα.

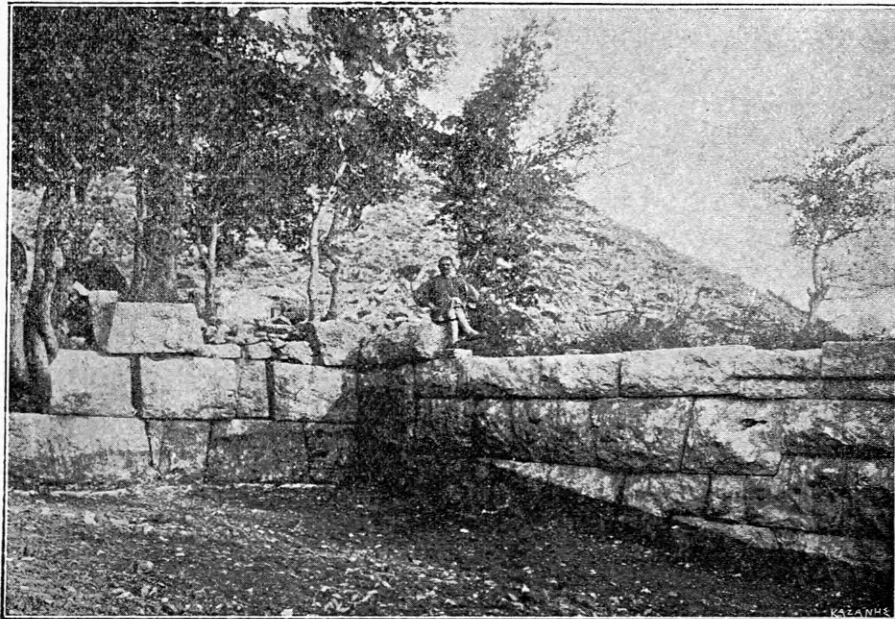
Καὶ ἀρχῆθεν ὡς φαίνεται τὰ τεῖχη δὲν εἶχον ὕψος πολὺ μεγαλειότερον τοῦ σωζομένου, διότι οὐδαμοῦ ὑπάρχουσι καταπεσόντες ἐξ αὐτῶν ὀγκολίθοι. Ὅτι ἐπὶ τοῦ σωζομένου τείχους, οἰοῦναι κρηπιδώματος, ἠδύνατο νὰ ἐγείρεται ἄλλο αὐτοῦ τμήμα

¹ Τὴν εἰκόνα ταύτην ὡς καὶ τὰς ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 3 ὀφείλω εἰς φωτογραφίας τοῦ κ. Ἀλφρέδου Schiff.

ἐκ πλίνθων ὤμων, ἀποκλείεται παντάπασιν ἰχνη τοιαῦτα οὐδαμοῦ παρατηροῦνται.

Ἡ θέσις τοῦ περιβόλου τούτου ἐν τῇ ὀμαλῇ πεδιάδι καὶ ὑπὸ τὴν ρίζαν τοῦ βουνοῦ, ἐξ οὗ ἡ κατὰ τῶν τειχῶν προσβολὴ ἦτο εὐκολωτάτη, ἔτι δὲ ἡ μικρὰ αὐτοῦ περιοχὴ, καθιστῶσι σαφές, ὅτι πόλις δὲν ἔκειτο βεβαίως ἐνταῦθα. Ἀναμφιβόλως ὁ τρόπος οὗτος τῆς ὀχυρώσεως φαίνεται σπουδαιότερος ἢ ὅσον ἀπῆται ἢ προφύλαξις κατ' αἰφνιδίων ληστρικών ἐπιθέσεων ἀπλοῦ τεμένουσ ἱεροῦ· ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολὺ σπουδαιότερος. Οἱ Αἰτωλοὶ, ὅτινες κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ᾤκουν ἔτι κώμας ἀτειχίστους¹,

κατὰ δὲ τὸ 323 ἠναγκάσθησαν βιασθέντες ὑπὸ τῶν ἐπιδρομόντων τὴν χώραν τῶν Ἀντιπάτρου καὶ Κρατεροῦ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς εὐχειρώτους πόλεις, ἵνα ἐκ τόπων φύσει ὀχυρῶν καὶ τραχέων ἀντιταχθῶσι πρὸς τὸν ἐχθρόν¹, κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα, μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν πιθανῶς τῶν Γαλατῶν, ἀνήγαγον εἰς τέλειον σύστημα τὴν ὀχύρωσιν τῆς χώρας, οἰκοδομήσαντες εἰς πάντα τὰ στενὰ καὶ ἐπὶ πάσης σχεδὸν κορυφῆς τῶν βουνῶν τῶν ἰσχυρὰ φρούρια καὶ πύργους, ὧν τὰ ἐρείπια καταπλήττουσι καὶ σήμερον ἔτι. Τότε ὀχύρωσαν καὶ τὰς περὶ τὸ πεδίον τοῦ Θέρμου βραχώδεις σκοπιάς, παρὰ τὸ

Σχ. 1. Γωνία τοῦ βορείου τείχους.

Πετροχωρί, Κεφαλόβρυσον καὶ ἴσως ἐπὶ τῆς ἰσοπεδωμένης κορυφῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ἐπὶ τοῦ Μέγα-Λάκκου, τότε δὲ ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ περιβάλωσι καὶ τὸ ἐθνικὸν ἱερόν δι' ἀνταξίου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ περιβόλου. Διότι ἐνταῦθα ὑπῆρχον τὰ ἀρχεῖα τῆς συμπολιτείας καὶ ἐνταῦθα ἦτο ἐξησφαλισμένη πᾶσα πολυτελής κατασκευὴ καὶ πᾶσα πρὸς πόλεμον χορηγία τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα ἤρξε τοῦ μεγίστου μέρους τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

¹ Θουκυδίδης ἐν Γ' 94, 3: τὸ γὰρ ἔθνος μέγα μὲν εἶναι τὸ τῶν Αἰτωλῶν καὶ μάχιμον, οἰκοῦν δὲ κατὰ κώμας ἀτειχίστους καὶ ταύτας διὰ πολλοῦ.

Ὅπως ὁ κύριος τῶν ἀνασκαφῶν χώρος ὑπεδεικνύετο ὑπὸ τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μνημεῖα ἀπαριθμοῦνται σχεδὸν ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, οἱ ναοί, αἱ στοαί, οἱ ἀνδριάντες οἱ ἀνατραπέντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πλείους ἢ δισχιλίοι. Ἐπιγραφαὶ ἦτο ἐπόμενον νὰ θεωρηθῶσιν ἀναπόφευκτος εἰς ταῦτα προσθήκη. Καὶ ἡ σκαφή, ἥτις κατὰ περιόδους ἐνηργήθη κατὰ τὰ ἔτη 1897, 1898 καὶ 1899 πανταχοῦ ἀπεκάλυψε τὰ βέβαια αὐτῶν ἰχνη ἢ καὶ σπουδαῖα λείψανα. Καὶ αἱ μὲν ἐπιγραφαὶ εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ψηφίσματα προξενίας, ἐπὶ λίθων ἐγκεκολαμμένα, τοῦ τρίτου

¹ Διόδωρος ἐν ΙΗ' 25.

καὶ δευτέρου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, πᾶσαι σχεδὸν ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ καὶ παρὰ τὰς βάσεις αὐτῶν εὐρεθεῖσαι· δύο εἶνε ἐπὶ χαλκῆς στήλης κεχαραγμένα· αὗται, ὡς καὶ δύο ἄλλαι ἐπὶ λίθου, ἀναφέρονται εἰς ἄλλας ὑποθέσεις τῆς συμπολιτείας. Τῶν ἀνδριάντων δέ, οἵτινες ἦσαν ὡς φαίνεται πάντες χαλκοῖ, εὐρέθησαν ἐλάχιστα χαλκᾶ τεμάχια — μαρμάρου οὐδὲν ἔχον —, πάμπολλαι ὅμως βάσεις μεμονωμένα ἢ ἐν ἐξέδραις· τινὲς ἐνεπίγραφοι. Στὸ δὲ μία μακρὰ 173 μέτρα ἀπεκαλύφθη καὶ δύο ναοί, πλὴν ἄλλων οἰκοδομῶν, ἴσως σκευοθηκῶν, καὶ μιᾶς κρήνης. Πάντα τὰ κτίρια ταῦτα κατέχουσι τὴν παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου ὑπ' αὐτὸν τὸν βράχον τοῦ Μέγα-Λάκκου λωρίδα, ἣτις καὶ μόνη μέχρι τοῦδε ἠρευνήθη. Τοῦτο δὲ τὸ μέρος καὶ μόνον ἐπεχώσθη ἱκανῶς, ἐνῶ πᾶσα ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ τεμένους ἐλαχίστην ἐπίχουσι δεικνύει. Πᾶσα σχεδὸν ἡ ῥίζα τοῦ Μέγα-Λάκκου εἶνε συνεχῆς πηγὴ ἀναβλύζοντος ὕδατος, ἰδίως δὲ κατὰ τὸ μέρος τῆς κρήνης. Πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ὀλίγοι μόνον ἀρχαῖοι λαξευτοὶ μεγάλοι λίθοι παρὰ τὸ ἠρειπωμένον παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Τριάδος ἐφαίνοντο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, ὡς καὶ δύο ἄλλοι ἐνεπίγραφοι, ἐξ ὧν ὁ ἕτερος ἐσώθη. Ἄπαν τὸ τέμενος κατεῖχετο ὑπὸ ἀγρῶν.

Τὴν περὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων μέχρι τοῦδε μνημείων πραγματείαν ἀρχίζομεν ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ μεγαλειτέρου τῶν δύο ναῶν, ὅστις, ὅπως κατωτέρω θέλει φανῆ, εὐλόγως δύναται νὰ ὀνομασθῆ ναὸς τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος. Μόνον περὶ τῶν μετοπῶν τοῦ ναοῦ τούτου θὰ διαλάβωμεν ἐν ἀκολουθοῦντι τεύχει.

Α'. Ὁ ναὸς τοῦ Θερμίου Ἀπόλλωνος.

Ὁ στυλοβάτης καὶ οἱ κίονες τοῦ περῶ. Κατὰ τὸ βορειανατολικὸν ἄκρον τοῦ τεμένους καὶ εἰς ἀπόστασιν μικρὰν ἀπὸ τε τῆς βορείας καὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ περιβόλου πλευρᾶς ἀπεκαλύφθησαν εἰς ἐλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βάθος (ἐνιαχοῦ 0,20 μ. μόνον) κατὰ Μάιον τοῦ 1898 τὰ ἔχνη τοῦ ναοῦ τούτου. Ἡ σκαπάνη προσέκρουσε τὸ πρῶτον εἰς τὴν νοτίαν αὐτοῦ στενὴν πλευρὰν, ἣτις πρώτη ἀπεκαλύφθη, μετὰ ταύτην δὲ ἡ ἀνατολική, ἡ βορεία καὶ ἡ δυτικὴ. Ὁ ναὸς ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν.

Ἐξαιρέσει τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας ὁ στυλοβάτης ἅπας εὐρέθῃ ἀνέπαφος· ἐκ δὲ τῶν κίωνων εὐρέθησαν οἱ κατώτατοι μόνον σπόνδυλοι κατὰ χώραν ἐπὶ ὀκτῶ ἐν συνόλῳ βάσεων τῆς ἀνατολικῆς, βορείας καὶ δυτικῆς πλευρᾶς.

Ὁ στυλοβάτης οὗτος ἀπεδείχθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κατασκευάσμα οὐχὶ παλαιότερον τοῦ τέλους τοῦ τρίτου αἰῶνος. Διότι τινὲς τῶν πλακῶν αὐτοῦ προδήλως προέρχονται ἐκ μνημείων ἄλλων τοῦ τρίτου αἰῶνος, ὅποια πρὸς σύγκρισιν παρέχονται πολλὰ ἐν Θέρμῳ· ἀποδεικνύει τοῦτο τὸ σχῆμα τῶν ἐξειργασμένων κορωνίδων τῶν λίθων. Πολλοὶ αὐτῶν εἶνε συντρίμματα μεγαλειτέρων· ἐν τοιοῦτο θραῦσμα φέρεται ἐπιγραφὴ τῶν μέσων περιόδου τοῦ τρίτου αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὰς ἐν ἔτει 168 πρὸ Χριστοῦ εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐνσκηψάσας συμφορᾶς¹ καὶ τὴν παντελεῖ αὐτῆς ὑποδούλωσιν, δύσκολον εἶνε νὰ υποτεθῆ ὅτι τὸ ἔθνος ἀνυποχώρητον ἢ ἀνήγειρε ναοὺς ἐν τῷ παλαιῷ κέντρῳ τῆς ὁμοσπονδίας, ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις γνωρίζομεν καλῶς ἐκ τοῦ Πολυβίου, ὅτι ὁ Φίλιππος Ε' βαρβάρως ἐπόρθησε τὸν Θέρμον ἐν ἔτεσι 218 καὶ 206 πρὸ Χριστοῦ, εὐθύς ἐκ πρώτης ἀρχῆς ὑπέθεσα ὅτι πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον κτίριον ἀνοικοδομηθὲν ἢ ἀνεγερεθὲν μετὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος καὶ περὶ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου μακεδονικοῦ πολέμου, ὅποτε συμμαχοῦσα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐφάνη πρὸς στιγμὴν τὴν παλαιὰν αὐτῆς ἀναλαβοῦσα ῥώμην ἢ συμπολιτεία.

Ὁ στυλοβάτης εἶνε καὶ κατὰ πᾶ ἄλλα ἰδιόρρυθμος. Θεμέλιον κυρίως εἰπεῖν δὲν ἔχει, ἀλλὰ σύγκειται ἀπλῶς ἐκ δύο στρώσεων πλακῶν, ἐξ ὧν ἡ

¹ Τὸ τέλος τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Περσέως περιγράφει διὰ ζοφερωτάτων χρωμάτων ὁ Πολύβιος (Α' 14): «Αἰτωλοὶ, Ῥωμαίων ἐπιστάντων τοῖς πράγμασι, κωλυθέντες τῆς ἔξωθεν ἐπικουρίας (δηλονότι τῆς ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ληστρικῶν αὐτῶν πολέμων) εἰς ἑαυτοὺς κατήντησαν. Καὶ πρότερον μὲν κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον οὐκ ἔστιν ὃ τῶν δεινῶν οὐκ ἔπραξαν· βραχὺ δ' ἀνωτέρου χρόνου γεγευμένοι τοῦ φόνου τοῦ κατ' ἀλλήλων ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀρσινόαν σφαγαῖς ἐτοιμοὶ πρὸς πᾶν ἦσαν, ἀποτεθριωμένοι τὰς ψυχάς, ὥστε μηδὲ βουλὴν διδόναι τοῖς προσεστώσιν. Διόπερ ἦν ἀκρισίας καὶ παρανομίας καὶ φόνου πλήρη τὰ κατὰ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τῶν πραττομένων παρ' αὐτοῖς ἐκ λογισμοῦ μὲν καὶ προθέσεως οὐδὲν ἐπετελεῖτο, πάντα δ' εἰκὴ καὶ φύρδην ἐπράττετο καθάπερ εἰ λαίκαπός τις ἐκπεπτωκυίας εἰς αὐτοὺς». Κατὰ δὲ τὸ 167 ἡ τὰ Ῥωμαίων φρονοῦσα μερίς, ἀρχηγούς ἔχουσα τὸν Λυκίσκον καὶ Τίσιππον, ἀπέσφαξε διὰ Ῥωμαίων στρατιωτῶν πεντακοσίους πενητήκοντα τῶν ἐγχρίτων Αἰτωλῶν. Ἡ κατ' ὄνομα καὶ κατόπιν ὑπαρξίς τοῦ «κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν» δὲν προσέθετέ τι εἰς τὴν πρὸ πολλοῦ ἐκλιπούσαν ἰσχύν. Μετὰ τὴν ἐπ' Ἀκτίῳ νίκην καὶ τῶν Αἰτωλῶν πολλοὶ ἐξεπατρίσθησαν ἀναγκασθέντες, ἵνα αὐξήσωσι τὸν πληθυσμὸν τῆς Νικοπόλεως.

μία μόλις κρύπτεται εἰς τὸ ἔδαφος, ἢ δὲ ἄλλη ἀποτελεῖ τὸν στυλοβάτην. Αἱ βάσεις δὲ τῶν κίωνων εἶνε ἀπλαῖ πλάκες, τραχύτερον αἱ πολλαὶ εἰργασμέναι καὶ αὐταὶ ἄνευ ὑποστρώσεως. Βαθυμίθας δὲν ἔχει ὁ στυλοβάτης εἰμὴ μίαν καὶ μόνην κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ τὰς συνεχομένης γωνίας τῆς βορείας καὶ τῆς νοτίας.

Δὲν εἶνε δὲ καὶ ὁμοιόμορφος πανταχοῦ ὁ στυλοβάτης. Ἐνῶ κατὰ τὴν νοτιάν, ἀνατολικὴν καὶ βορείαν πλευρὰν αἱ πλάκες αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦλάχιστον φαίνονται προερχόμεναι ἐκ μνημείων ἄλλων, κατὰ τὴν δυτικὴν δὲν ἀποδεικνύονται ὡς τοιαῦται· εἶνε μικροὶ ἀκανόνιστοι λίθοι, μὲ τυχαίαν ἀρμογὴν καὶ ἀμελῶς εἰργασμένην τὴν προσθίαν ἐπιφάνειαν. Τὸ σπουδαιότερον δὲ εἶνε, ὅτι κατ' αὐτὴν τέσσαρες βάσεις κίωνων ἀποτελοῦνται ἐκ δακτυλιοειδῶν προεξοχῶν, ὅποια παρατηροῦνται εἰς τοὺς κίονας τοῦ ἐν Τίρυνθι ὁμηρικῷ ἀνακτόρου καὶ τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο ξύλινοι στῦλοι. Εἰς μίαν τῶν βάσεων τούτων, ἐπειδὴ ὁ σπόνδυλος τοῦ λιθίνου κίονος δὲν ἐφηρμόζετο καλῶς, εὐρέθη κεχυμένος μόλυβδος πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ καὶ ἐξασφάλισιν ἐπομένως τοῦ κίονος.

Ἐκ τούτου ὑπέθεσα ἢ ὅτι οἱ λίθοι τοῦ στυλοβάτου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἐλήφθησαν ἐκ μνημείων ἐχόντων τοιαύτας βάσεις ἢ ὅτι ἀρχῆθεν ὑπῆρχον αὐταὶ ἐν τῷ περῶ τοῦ ναοῦ, ὅπου καὶ νῦν κεῖνται, ἐξ ἐποχῆς πολὺ ἀρχαιοτέρας τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἐξ ἐποχῆς δηλονότι καθ' ἣν οἱ ναοὶ ἦσαν ξύλινοι καὶ ὅτι καὶ ὁ ναὸς οὗτος ἐπομένως ἀρχῆθεν ἦτο ξύλινος. Ἡ δευτέρα δὲ αὕτη ὑπόθεσις διὰ τοῦτο κυρίως μοὶ ἐφάνη πιθανωτέρα, διότι πάντες οἱ λίθοι τῆς πλευρᾶς ταύτης καὶ τῶν δύο ἐκατέρωθεν γωνιῶν φαίνονται μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνταῦθα συνηρμοσμένοι ἐξ ὑπαρχῆς.

Πρὸς τούτοις ἐνῶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τῶν ἀντιστοιχούντων μερῶν τῆς νοτίας καὶ βορείας αἱ πλάκες φέρουσιν ἀγκῶνας, οὗτοι οἱ τῆς δυτικῆς δὲν ἔχουσι τοιούτους. Καὶ εὐθυντηρίαν δὲ ἔχει ἢ δυτικὴ πλευρὰ μετὰ τῶν ὁμοίων μερῶν τῆς βορείας καὶ νοτίας, ἐνῶ ἢ ἀνατολικὴ μετὰ τῶν ὁμοίων μερῶν τῶν εἰρημένων στερεῖται αὐτῆς.

Ἐπειδὴ αἱ βάσεις πᾶσαι σώζονται, ὁ ἀριθμὸς τῶν κίωνων τοῦ περοῦ εἶνε βέβαιος. Αἱ μακρὰὶ πλευραὶ ἠρίθμουν δεκαπέντε, αἱ δὲ στεναὶ πέντε

κίονας. Τὸ μῆκος τῶν μακρῶν πλευρῶν εἶνε μέτρων 38,23, τῶν δὲ στενῶν 12,132. Ἡ μεταξὺ τῶν ἄξόνων τῶν κίωνων ἀπόστασις εἶνε κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς ἐν γένει μέτρων 2,70 μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν (δις μόνον 2,55), ἀλλ' ἐν ταῖς στεναῖς πλευραῖς ποικίλλει μεταξὺ 2,91 καὶ 2,74. Οἱ σωζόμενοι κατώτατοι σπόνδυλοι, διαμέτρου 0,70-0,75 μ. (οἱ κατὰ τὰς στενάς πλευρὰς εἶνε κατὰ τι παχύτεροι τῶν κατὰ τὰς μακρὰς), ἔχουσιν ἀβαθεῖς ραβδώσεις ἀλλ' ὄχι πάντες, οὐδὲ καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν· ἐπειδὴ δὲ φέρουσι καὶ ἀγκῶνας οἱ μὴ ἔχοντες ραβδώσεις, φαίνεται ὅτι οὐδὲ ἀρχῆθεν εἶχον τοιαύτας οὗτοι· διότι ἄλλως τὸ ἀβαθὲς τῶν ραβδώσεων καὶ ἢ ἔλλειψις αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἐκ τῆς διαβρώσεως τοῦ λίθου.

Ὁ σηκός. Ὁλόκληρον τὸ σχῆμα τοῦ σηκοῦ σώζεται εὐκρινές. Πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἀποχωρίζεται ἀπὸ τοῦ κυρίως σηκοῦ ὁ ὀπισθόδομος, ἀνοικτός πρὸς τὸ βόρειον, διὰ τοίχου δὲ χωριζόμενος ἐκείνου. Κατὰ τὴν ἀνοικτὴν πλευρὰν σώζονται ἐκατέρωθεν αἱ δύο βάσεις τῶν παραστάδων, εἰς δὲ τὸ μέσον ὑπάρχει βάσις ξυλίνου πάντως στύλου, διότι λιθινὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικάθηται ἐπ' αὐτῆς λεπτῆς οὔσης καὶ μικρᾶς· (ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι οὐχὶ ὀρθῶς φαίνεται τοῖχος μεταξὺ τοῦ κίονος καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀπισθοδόμου· ἀλλ' ὁ τοῖχος οὗτος εἶνε χρόνων βαρβαρικῶν εὐτελὲς κτίσμα). Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὀπισθοδόμου ὑπάρχει μεγάλη πλάξ, βάσις στύλου ἀναμφιβόλως. Ἡ ἀνοικτὴ πρόσοψις ἀπέχει τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ περοῦ μέτρα 3,31. Αὐτὸς δὲ ὁ ὀπισθόδομος ἔχει σχῆμα σχεδὸν τετραγωνικὸν πλάτους μέτρων 4,43 × 4,70. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ καὶ τοῦ σηκοῦ ὅλου, ὁμοιόμορφοι παντελῶς καὶ ἐκ μικρῶν λίθων συνιστάμενοι, πάχος ἔχουσι 0,78, εἶνε δὲ ὡς καὶ ὁ στυλοβάτης ἄνευ βαθυτέρου θεμελίου. Ὁ κυρίως οὗτος σηκός πλάτος ἔχει μεταξὺ τῶν ἐσωτερικῶν παρεῖων τῶν τοίχων μ. 4,70, μῆκος δὲ μ. 25,40. Ἡ εἴσοδος εἶνε ἀπὸ τοῦ νότου· εἶχε δὲ δύο θύρας ἐνταῦθα ἐκατέρωθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς προσόψεως ταύτης στύλου, οὗ σώζεται ἢ βάσις· σώζεται καὶ τὸ κατώφλιον τῆς δυτικωτέρας θύρας μετὰ τοῦ τόρμου, εἰς ὃν ἐφηρμόζετο ἢ στρόφιγξ, καὶ τοῦ λαξευτοῦ πλαισίου, εἰς ὃ προσέκρουεν αὕτη κλειομένη. Πρόναος δὲν φαίνεται. Ἡ ἀπόστασις τῆς εἰσό-

δου από τοῦ πτεροῦ εἶνε μ. 3,70. Ἡ δὲ τῶν μακρῶν πλευρῶν ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου ἐκατέρωθεν μ. 2,94.

Τὸ ἰδιάζον τοῦ στενοῦ τούτου σηκοῦ εἶνε τοῦτο, ὅτι καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἔχει μέσσην σειρὰν δέκα κίωνων ἢ στύλων ξυλίνων, ὧν σώζονται αἱ βάσεις. Αὐταὶ εἶνε πλάκες οὐχὶ κανονικοῦ σχήματος καὶ τινες τόσον λεπταὶ καὶ μικραὶ, ἀμέσως ἐπὶ τοῦ χώματος κείμεναι, ὥστε ἀπίθανον εἶνε ὅτι κίονες λίθινοι ἐπ' αὐτῶν ἔβαινον, ἀλλὰ μόνον ξύλινοι στύλοι. Ἡ ἀπόστασις αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων εἶνε μέτρων 2,60, πλὴν τοῦ πρώτου ἀπὸ τοῦ τοίχου, ἐξ οὗ ἀπέχει μόνον μ. 2,29.

Τὸ δάπεδον τοῦ τε σηκοῦ καὶ τοῦ πτεροῦ βεβαίως

δὲν ἦτο πλακόστρωτον· τοῦλάχιστον οὐδὲν ἶχνος τοιαύτης στρώσεως παρατηρεῖται. Διότι αἱ κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τοῦ πτεροῦ φαινόμεναι ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι πλάκες εἶνε ἀτάκτως διεσκορπισμέναι, ἀνήκουσαι πιθανῶς εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπὶ τοῦ ἔρειπίου τοῦ ναοῦ ἐκτίσθη χωρική τις κατοικία. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἀναμφιβόλως προέρχονται καὶ αἱ κεραμίδες, αἵτινες εὐρέθησαν τοποθετημέναι παρὰ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ. Αἱ κεραμίδες αὗται εἶνε θραύσματα τῶν στρωτήρων τῆς στέγης. Τὸ δάπεδον λοιπὸν πιθανῶς ἀπετελεῖτο ἐκ πεπατημένων πηλοῦ, οἷον ἦτο π.χ. καὶ τὸ τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας.

Σχ. 2. Πίθος παρὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ στυλοβάτου.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ καὶ τοῦ ὀπισθοδρόμου πανταχοῦ μέχρι τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς ὕψους ἐσώθησαν, ὡς ἐὰν ἀπετέλουσαν τὸ λίθινον κρηπίδωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦντο πλίνθινοι τοῖχοι, διαλυθέντες ὡς ἦτο ἐπόμενον ἐντελῶς σὺν τῷ χρόνῳ. Ἄλλ' ἐκ πλίνθων ὠμῶν κτίσματα εἰς τὸν βρισθόντα λίθου τούτου τύπον εἶνε παντάπασιν ἀπίθανα, καθὼς εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστα καὶ εἰς τὴν σημερινὴν οἰκοδομικὴν αὐτόθι. Ἡ μήπως ἦσαν καὶ τὰ τοιχώματα ταῦτα τοῦ σηκοῦ ἀπλοῦν πῆγμα ξύλινον;

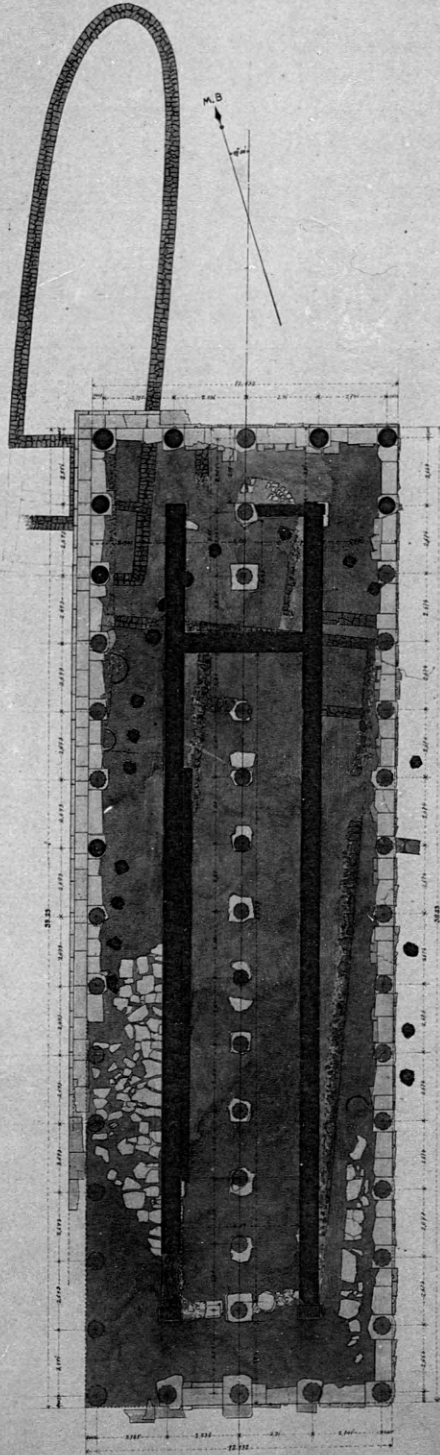
Τὸ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ στρῶμα. Βω-

μὸς μέγας. Μόλις ἀπεκαλύφθησαν ὁ στυλοβάτης καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ καὶ ἀμέσως κατέστη προφανές, ὅτι τὸ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἔδαφος ἐσχηματίσθη ἐκ χυτῶν ἢ τοι φερτῶν χωμάτων πάχους δύο περίπου μέτρων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα εὐρίσκεται ἡ φυσικὴ στερεὰ γῆ.

Τοῦτο παρατήρησα τὸ πρῶτον ἔξωθεν τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ στυλοβάτου, ὁπόθεν τὸ πρῶτον ἡ σκαφή ἐπλησίασε πρὸς τὸν ναόν. Τὸ χῶμα ἦτο μέλαν, ὁποῖον παρατηρήθη καὶ ἀλλαγῶς εἰς τὰ ἐμποτισθέντα αἰμάτων τῶν σφαγίων¹ χῶματα

¹ Τοῦτ' αὐτὸ παρατηρήθη ἐν Ἐπιδαύρῳ (ἴδε Δελτίον ἀρχαιολογι-

ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΘΕΡΜΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

ΚΑΤΟΥΙΞ

ΚΛΙΜΑΞ 1:100

ΑΛΕΞ. Ν. ΛΥΚΑΚΗΣ ΕΞΕΓΡΑΦΗΣΕΝ

ΕΝ ΕΤΕΙ 1898

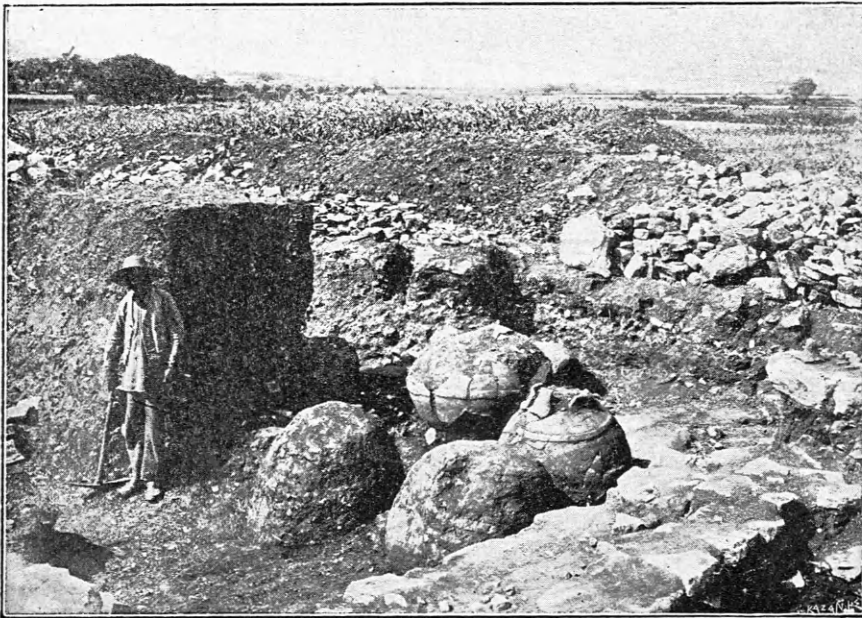

βωμοῦ καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἀναμειγμένα ἦσαν μετ' αὐτοῦ ἀνθράκων τεμάχια καὶ ἀναρίθμητος πληθὺς τεμαχίων μικρῶν κεκαυμένων ὀστῶν, ἀποτελούντων στρώμα συνεχές σπιθαμιαῖον. Ὀλίγον τι βαθύτερον ἀπεκαλύφθη μέγας πίθος πλήρης χώματος ἀναμίχτου μετ' ἀνθράκων καὶ ὁμοίων ὀστῶν (ἴδε σχ. 2).

Τὸ στρώμα δ' ἐκεῖνο εὖρον ἔπειτα ἐκτεινόμενον καθ' ἅπαντα σχεδὸν τὸν ναὸν καὶ ἔξω αὐτοῦ πρὸς δυσμὰς ἰδίως. Παχύτατον δὲ εὖρον αὐτὸ (ἐν μέτρον καὶ πλέον), συνιστάμενον ἐκ καθαρᾶς σχεδὸν τέφρας, ἀναμίχτου πάντοτε μετ' ἀπείρου πληθύος κεκαυμένων ὀστῶν, καὶ ἐκ πεπυρακτωμένης γῆς

(πᾶσα ἡ γῆ ἐνταῦθα εἶναι ἐρυθρὰ κεραμίτις) κατὰ τὸ μέσον που τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ καὶ εὐθὺς ἀμέσως ὑπ' αὐτόν¹. Ἐντὸς ταύτης τῆς τέφρας εὐρέθησαν καὶ χαλκᾶ τινὰ ἀρχαῖκὰ ἀγαλμάτια, ἱππάρια χαλκᾶ ἄτεχνα, τροχοὶ μικροὶ χαλκοὶ ἀρμάτων, ἐξ ἀναθημάτων βεβαίως προερχόμενα πάντα. Τὰ ὀστᾶ ἀπεδείχθησαν ἀνήκοντα εἰς ζῶα ἡμερα καὶ ἄγρια ἢ πτηνά. Ἐν ἄλλῃ θέσει ἐν τῷ στρώματι τῆς τέφρας καὶ τῶν κεκαυμένων ὀστῶν εὖρον μακρὰ ξίφη χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ καὶ ὀλίγιστα θραύσματα ἀγγείων τοῦ γεωμετρικοῦ τρόπου. Καὶ τῶν πύθων δὲ εὐρέθη καθ' ἅπαν τὸ στρώμα τοῦτο πολὺς ἀριθμὸς, πεπληρωμένων ὁμοίως χωμάτων

Σχ. 3. Πίθοι παρὰ τὸν δυτικὸν στυλοβάτην.

μετ' ἀναμίχτων ἀνθράκων καὶ πληθύος κεκαυμένων ὀστῶν. Ὀλόκληρος μάλιστα συστάς αὐτῶν, ἐπτὰ ἐν συνόλῳ, εὐρέθη ἔξωθεν τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου τοῦ πτεροῦ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ μνημονευθὲν στρώμα τοῦ σπιθαμιαίου τὸ πάχος μίγματος τῆς τέφρας καὶ τῶν ὀστῶν (ἴδε σχ. 3). Εἰς μόνος εὐρέθη παντάπασι κενός, κεκαλυμμένος ἐπιμελῶς διὰ πλακός.

κόν 1891 σελ. 65) ὁμοίως ἐν τῷ Ἀμυκλαίῳ (ἴδε Ἐφημερίδα ἀρχαιολογικὴν 1892 σελ. 11: «τὸ μέρος ἦν πλήρες χωμάτων μελανῶν, ὡσεὶ ἐκ καύσεως καὶ αἵματος ζῶων χρωματισθέντων»)· ἔτι δὲ ἐν Ἐλευσίνι (ἴδε Ἐφημερ. ἀρχαιολ. 1888 σελ. 173: «στρώμα χώματος, ὅπερ ἔφερε ζωηρὰ ἔχνη καύσεως»). Πρὸς. Jahrbuch des Kais. deutschen archäolog. Instituts, Band. XI, 1896, σ. 72 σημ. 36.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1900.

Εἶνε λοιπὸν βέβαιον, ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ χώρου, ἐν τῷ ὁποίῳ πρότερον ἠγείρετο βωμὸς μέγας². Ἐκ τοῦ κέντρου αὐτοῦ καταρρέουσα ἡ τέφρα ἐσχημάτισε κατὰ μικρὸν περίξ τὸ νῦν παρατηρούμενον στρώμα. Ἴσοπεδωθέντος δὲ κατόπιν ὀψω-

¹ Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει καὶ ὀλίγον τι ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ εὐρέθη ἡ χαλκῆ στήλη, ἣτις, καθὰ ὀρίζεται ἐν ταῖς ἐκατέρωθεν ἐπιγραφαῖς, ὄφειλε νὰ στηθῇ «ἐν Θέρμῳ ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος». Ἐπειδὴ εὐρέθη ἐν ναῷ, ὁ ναὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλος ἢ ὁ τοῦ θεοῦ τούτου.

² Καὶ ἐν τῷ τέως μόνῳ γνωστῷ ἀρχαιοτάτῳ τῆς Ἑλλάδος ναῷ, τῷ Ἡραίῳ τῆς Ὀλυμπίας, παρατηρήθη εἰς βαθύτερον στρώμα βωμὸς, ὅστις προηγῆθη τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ. ἴδε Olympia, Textband II σελ. 28 (ὑπὸ W. Dörpfeld).

δήποτε τοῦ ἐδάφους, ἀνηγέρθη ὁ ναός. Μόνον πῶς οἱ μνημονευθέντες πίθοι εὐρέθησαν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ εἶνε ὀυσεξήγητον. Διότι πρὸς τὸν βωμὸν τοῦ ἱεροῦ ἴσως δὲν σχετίζονται. Ἐν ἀρχῇ μάλιστα, ὅτε δὲν εἶχον ἔτι τὴν βεβαιότητα, ὅτι τὰ τεμάχια τῶν ἐν αὐτοῖς μετὰ τοῦ χρώματος ἀναμιχθέντων ὀστῶν ἦσαν ζῶων καὶ οὐχὶ ἀνθρώπων, ἐπίστευσα ὅτι ἐνώπιόν μου εἶχον μέγαν τύμβον καὶ ὅτι οἱ πίθοι ἦσαν ὀστεοδόχοι κάλπεις¹. Ἄλλὰ τὰ ὀστᾶ ταῦτα, ὅπως πάντα τὰ ἐν τῷ στρώματι τῆς τέφρας τοῦ βωμοῦ, ἀπεδείχθησαν ἀνήκοντα εἰς ζῶα, ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι οἱ πρὸς ἄλλον σκοπὸν ἐκεῖ εὐρισκόμενοι πίθοι, ἄχρηστοί ποτε μείναντες, ἐπληρώθησαν τῶν ἐκ τοῦ βωμοῦ καταρρευσάντων χρωμάτων κατὰ τινὰ οἰονδήποτε τρόπον.

Παλαιότερα κτίρια ὑπὸ τὸν ναόν. Πρῶτος ὅμως ἐν τῷ μεταβαλόντι προορισμὸν χώρῳ τοῦ πρῶην βωμοῦ δὲν ἀνηγέρθη ὁ ναὸς οὗτος. Ἐν τῷ αὐτῷ ὑπὸ τὸ δάπεδον στρώματι ἀπεκαλύφθη τὸ κτίριον, ὅπερ παρατηρεῖται ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι μικρὸν τι παραλλάσσον τῆς διευθύνσεως τοῦ ναοῦ, καὶ ὅπερ προὑπήρξε πάντως αὐτοῦ. Οἱ τοῖχοι τοῦ κτιρίου τούτου δὲν ἀνυψοῦνται καθέτως ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια συγκλίνει βαθμηδὸν πρὸς τὰ ἔσω, καθ' ὅσον ἀνέρχονται τὰ τοιχώματα, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς ἀναλήμματα μᾶλλον· σύγκεινται δὲ ἐκ χυδῆν λίθων διαλεκτῶν, οὐχὶ κατειργασμένων. Τὸ σχέδιον αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σηκοῦ καὶ προνάου ἢ σηκοῦ καὶ ὀπισθοδόμου, βεβαία ὅμως περὶ τούτου εἰκασία εἶνε ἀδύνατος.

Τὸ κτίριον περιθεῖ σειρὰ βάσεων στύλων, σχηματιζουσῶν ἑλλειψοειδῆς περιστύλιον. Αἱ βάσεις εἶνε μικραὶ, λεπταὶ πλάκες, αἵτινες μόνον ξυλίνους στύλους ἠδύνατο νὰ φέρωσι. Οὐδόλως ὅμως εἶνε σαφές, ἂν τὸ περιστύλιον τοῦτο πρέπει νὰ συνδυασθῆ πρὸς τὸ εἰρημένον κτίριον ἢ πρὸς τὸν βωμὸν, ἂν καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν βάσεων πιθανὸν εἶνε μόνον τὸ πρῶτον².

Πλὴν αὐτῶν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν

¹ Ἐν Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι τοῦ ἔτους 1885 σ. 36 σημ. 2 ἀναφέρονται ἐκ προϊστορικῶν χρόνων «ἄπειροι τύμβοι βωμῶν ἔχοντες ἐν τῷ κέντρῳ», ὅπως κατὰ Schliemann βωμὸς ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ βωμὸς ἐπὶ τοῦ τετάρτου τάφου τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.

² Αἱ βάσεις αὗται κεῖνται ἐπὶ φερτῶν χρωμάτων, ἄρα ὑπεράνω τοῦ φυσικοῦ στερεοῦ ἐδάφους, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἀμέσως ἄρχεται ἡ πεπυρακτωμένη γῆ καὶ ἡ τέφρα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ βωμοῦ.— Οὐχὶ ἴσως ἀνά-

τοῦ ναοῦ παρατηροῦνται ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι τοῖχοι, οἵτινες ἐκτεινόμενοι πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὸ ἑλλειψοειδῆς κτίριον, ὅπερ φαίνεται ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι. Οἱ τοῖχοι οὗτοι σύγκεινται ἐκ λίθων μικρῶν κανονικῶν συνδεδεμένων διὰ πηλοῦ. Πόσον ὁ οἰκοδομικὸς τρόπος στενῶς σχετίζεται πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ὑλικοῦ, μαρτυροῦσιν οἱ τοῖχοι οὗτοι· διότι μέχρι σήμερον ἀπαραλλάκτως κτίζουσιν ἐν τῷ Θέρμῳ, ἂν καὶ ὄχι μετὰ τῆς αὐτῆς φροντίδος καὶ φιλοκαλίας· οἱ λίθοι προσφέρονται σχεδὸν φύσει τοιοῦτοι ἐκ τῶν λατομείων. Καὶ εἰς ἄλλους ἐν Θέρμῳ τοίχους, οἵτινες ἀποδεδειγμένως εἶνε νεώτεροι τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, παρατηρεῖται ὁ αὐτὸς οἰκοδομικὸς τρόπος.

Τοῦ εἰρημένου ἑλλειψοειδοῦς κτιρίου οἱ τοῖχοι, πάχους 0,55 καὶ ὕψους ἐνὸς μέτρου, ἔχουσι μέτωπον ἐκατέρωθεν, ὥστε πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἔσθθεν αὐτῶν ὁ χώρος ἦτο κενός· ἔχει δὲ καὶ καθόλου τὸ κτίριον τοῦτο ὁμοιότητα πρὸς τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ βουλευτήριον. Ἄλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πρώτη αὐτοῦ χρῆσις, κατόπιν, πάντως ὅμως εἰς χρόνους προγενεστέρους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ, ἔλαβεν ἄλλον προορισμὸν. Διότι ἀνασκάψας εἰς τὸ βορειότερον αὐτοῦ μέρος τὸ χῶμα ἐκ τῆς ἐντὸς τοῦ τοίχου πλευρᾶς εὔρον τρεῖς τάφους, ἐν οἷς νεκροὶ ἐκάλυπτο. Ὁ εἷς ἐκ τῶν τάφων τούτων ἦτο βεβαίως μικροῦ παιδίου. Τὰ ἔγνη τῆς πυρᾶς ἦσαν ὀφθαλμοφανῆ: στρώμα ἀνθρώκων μετὰ τέφρας, ἐλάχιστά τινα τεμάχια ὀστῶν καὶ πεπυρακτωμένη

ἔξιν σημειώσεως θὰ θεωρηθῆ, ὅτι αἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐήνου παρὰ τὴν ἀρχαίαν Καλυθῶνα διεσπαρμένοι σήμερον καλύβαι τῶν ποιμένων καὶ χωρικῶν ἔχουσι ἐπίμηκες ἑλλειψοειδῆς σχῆμα μετὰ καταχύτου τῆς στέγης ἱκανῶς προέχοντος. Ἄν ὁ πρωτογενὴς ναὸς τῶν παναρχαίων κατοίκων τῆς χώρας ἦτο καθὼς ὁ Semper λέγει (Der Styl, Band 1, 1878) «ἀπλή σκηνή, στέγη βασταζομένη ὑπὸ στύλων ὡς οὐρανία σκεπάζουσα τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀργότερα μόλις ἐκτίσθη ὁ περιτείχιστος σηκός», τότε δὲν εἶνε ἴσως παράλογος εἰκασία, ὅτι τὸ ξύλινον ἑλλειψοειδῆς τοῦ Θέρμου περιστύλιον ἐκπροσωπεῖ πανάρχαιον θεοῦ κατοικητήριον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο διάφορον ἀπλῆς ἀρχαίας κατοικίας τοῦ ἀρχεγόνου ἔτι λαοῦ καὶ τῆς καλύβης ἐπομένως τοῦ σημερινοῦ, γνωστοῦ ὄντος πόσον καὶ διὰ χλιετηρίδων ἀμετάβλητα μένουσιν ὄχι ὀλίγα στοιχεῖα εἰς τὰς συνθηκῆς καὶ χρήσεις τοῦ ποιμενικοῦ ἰδίου καὶ γεωργικοῦ λαοῦ τῆς αὐτῆς χώρας, ὅπως καὶ εἰς τοὺς μύθους καὶ τοὺς θρύλους αὐτοῦ. Καὶ σήμερον ἔτι εἰς ἐν τῶν παραμυθίων τοῦ αἰτωλικοῦ λαοῦ δύο βασιλεῖς ἀρχοῦσιν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εὐήνου καὶ τοῦ Ἀχελώου καὶ εἰς ὀλεθρον περιπίπτουσιν ὁ βασιλόπαις καὶ ἡ βασιλοκῶρη τῶν δύο ἀντιζήλων δυναστεῶν, εἰς τὰς τύχας τῶν ὁποίων ἀπὸ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος ἀπηχεῖ ἴσως ἡ μυθικὴ ἱστορία τοῦ γέροντος Οἰνείως καὶ τοῦ ἡρωικοῦ ζεύγους τοῦ Μελεάγρου καὶ τῆς Ἀταλάντης.

γῆ. Ἐν τῇ τέφρᾳ ὑπῆρχον θραύσματά τινα εὐτελῶν ἀγγείων χρώματος μελανοφαίου, ὡς τὰ ἐν Ἰλίου ἐπικληθέντα «λυδικά»¹. Ὅτι ὁ εἰς τάφος ἦτο γυναικός, ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ χρυσοῦ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντος ἐλικτοῦ τέτιγος τῆς κόμης. Ὁ ἐπίλοιπος ἐσωτερικός χώρος δὲν ἠρευνήθη ἀκόμη, ἵνα γνωρίσωμεν ἂν καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι τάφοι ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. Τὸ χῶμα ὅμως δὲν εἶνε φερτόν, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν τοῦ ἐδάφους τοῦ Θέρμου, ὅπερ ὡς προείπομεν εἶνε ἅπαν κεραμίτις γῆ καὶ διὰ τοῦτο ὅπου ἐπυρακτώθη, ὡς ἐν τῷ βωμῷ καὶ ἐν τοῖς τάφοις τούτοις, μετεβλήθη σχεδὸν εἰς πλίνθον ὀπτῆν. Ἐπειδὴ τὸ χῶμα εἶνε τὸ φυσικὸν τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, κατ' ἀρχὰς ὑπέθεσα ὅτι ὁ ἐλλειψοειδῆς τοῦχος περιέκλειεν ἴσως τύμβον· ἀλλὰ ποῖον σκοπὸν θὰ εἶχον τότε τὰ κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ κτιρίου τούτου διαχωρίσματα, ὅπου μάλιστα κατόπιν παρατήρησα καὶ σημεῖα εἰσόδου; Καὶ πρὸς τί θὰ εἶχε καὶ ἔσωθεν μέτωπον ὁ περίβολος οὗτος, ἂν ἦτο ἀπλοῦν ἀνάλημμα; Ὅπως δὲ ποτε τοῦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ κτίριον καὶ ἄλλο παντάπασιν ὅμοιον αὐτοῦ ὀλίγον πρὸς νοτον τοῦ ναοῦ καὶ τὸ μνημονεὺθεν περιστύλιον ἔχουσιν ἐλλειψοειδῆ σχῆμα². Τὸ πρὸς νότον τοῦ ναοῦ δὲν ἐξήτασα ἀκόμη, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη κατὰ τὸν τρίτον πάντως πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἄλλο κτίριον, ὅπερ ἀνάγκη ἐν μέρει νὰ καθαιρεθῆ ἵνα ἐξετασθῆ τί ὑπ' αὐτὸ κρύπτεται.

Καὶ δύο ἄλλα τειχία τῆς αὐτῆς ἐντελῶς κατασκευῆς ἀπεκαλύφθησαν ἐν τῷ αὐτῷ στρώματι κατὰ τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ μεταξὺ τοῦ σηκοῦ καὶ τοῦ στυλοβάτου· ἴσως εἶνε λείψανα ὁμοίων διαχωρισμάτων, ὅποια εἶνε καὶ τὰ τοῦ ἀπέναντι αὐτῶν ἐλλειψοειδοῦς κτιρίου.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή καὶ ὁ διάκοσμος τοῦ ναοῦ. Πλὴν τοῦ στυλοβάτου, τῶν λειψάνων τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ καὶ τῶν κατὰ χώραν

¹ Ἐν γένει τοιούτων ἀγγείων πλείστα θραύσματα εὐρέθησαν εἰς ἅπαν τὸ ἀντιστοιχοῦν στρώμα ἐντός καὶ ἐκτός τοῦ ναοῦ. Εἰς τοὺς τάφους τούτους εὐρέθη καὶ εἰς κύαθος τοῦ γεωμετρικοῦ τρόπου. Μεταξὺ τῶν χαλκῶν τοῦ αὐτοῦ στρώματος πλεονάζουσιν οἱ δακτύλιοι καὶ πόρπαι χαλκαὶ καὶ χαλκῆ σιλεγγίς ἐν αὐτῷ εὐρέθησαν.

² Ὅμοίου σχήματος κτίριον παρατήρησα ἐν Πάρῳ, ἐν τῷ προϊστορικῷ στρώματι παρὰ τὴν ἀκρόπολιν κατὰ τὰς αὐτῆς ἐν ἔτει 1899 ἀνασκαφῆς τοῦ κ. Rubensohn. Ἄλλ' ὁ χώρος δὲν ἠρευνήθη περισσότερον.

ἐπὶ τῶν βάσεων αὐτῶν σωθέντων κατωτάτων σπονδύλων τῶν κίωνων τοῦ πεπερῶ οὐδὲν ἀπολύτως λιθινοῦ ἀρχιτεκτονικὸν μέλος τοῦ ναοῦ ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον συντριμμα. Εἶνε ἀληθές ὅτι παραλλήλως πρὸς τὸν ἀνατολικὸν στυλοβάτην καὶ εἰς ἐνὸς περίπου μέτρου ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν εὐρέθη χαμηλὸν ἀνάλημμα συνιστάμενον ἀποκλειστικῶς ἐκ σπονδύλων πωρίνων κίωνων ἢ συντριμμάτων αὐτῶν καὶ ἐκ τριγλύφων καὶ συντριμμάτων ἐπιστυλίων ἐκ τοῦ ἐγχωρίου ἀσβεστολίθου. Τὸ ἀνάλημμα τοῦτο ἐκτίσθη βεβαίως μετὰ τὴν ἐπὶ Φιλίππου καταστροφὴν· διότι ἐν τῶν συντετριμμένων ἐπιστυλίων φέρει ἐπιγραφὴν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος· τὰ τεμάχια ἐπομένως πάντα προέρχονται ἐκ μνημείων καταστραφέντων κατὰ τὸ 218 ἢ 206 πρὸ Χριστοῦ. Εἶνε δὲ καὶ τόσον ἐπιμελῶς συνηρμοσμένοι ἄνευ συνδετικῆς ὕλης οἱ λίθοι, ὥστε βεβαίως δὲν ἐκτίσθησαν, ὡς ἔχουσι νῦν, μετὰ τοὺς ἐλληνικοὺς χρόνους. Ἄλλ' εἰς τὸν καταστραφέντα ναὸν ἀναμφιβόλως δὲν ἀνῆκον· διότι πωρίνων κίωνων ἴχνη εἰς τὸν ναὸν δὲν εὐρέθησαν, ἀλλὰ μόνον οἱ κατὰ χώραν σπόνδυλοι κοινοῦ λίθου· ἡ δὲ ἐπιγραφή τοῦ ἐπιστυλίου μαρτυρεῖ ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ «παστάδος» ἦτοι στοᾶς, ἐξ ἧς βεβαίως καὶ τὰ λοιπὰ συντρίμματα ἐλήφθησαν. Σημειωτέον πρὸς τούτους, ὅτι οἱ ἐν τῷ ἀναλήματι τούτῳ σπόνδυλοι δεικνύουσι καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς τῶν μνημείων.

Ἄλλ' ἐκ τῆς ὀροφῆς ἐν γένει καὶ τοῦ θριγκοῦ εὐρέθησαν καθ' ἅπαν τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ, παρὰ τὴν στυλοβάτην ἀκριβῶς, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα λείψανα, ὥστε καὶ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ διακόσμου νὰ ἔχωμεν ἱκανῶς σαφῆ ἰδέαν.

Ἐν πρώτοις ἀμέσως ὑπὸ τὸ σπιθαμιαῖον περίπου φυτικὸν ἔδαφος, ὅπερ ἐκάλυπτε τὸν ναὸν καὶ ἐκαλλιεργεῖτο πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν, εὐρέθη καλύπτον αὐτὸν ἱκανῶς παχὺ στρώμα ἀνθράκων καὶ ξύλων ἀπηνθρακωμένων μετὰ μεγάλου πλήθους κεράμων τῆς ὀροφῆς καλυπτῆρων καὶ στρωτῆρων καὶ πολλῶν ἤλων. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ τεμάχια τινα πηλίνων χρωματιστῶν σιμῶν καὶ ἀνθεμίων τῆς κορυφαίας. Τούναντίον ἐξαιρεγασμένου λίθου ἐξ οἰουδήποτε ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους, ἐπι-

στυλίου ἢ τριγλύφου, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον θραῦσμα εὐρέθη· ἢ ὑπόθεσις λοιπὸν καὶ αὖθις καθίστατο πιθανωπάτη, ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ξύλινον οἰκοδόμημα. Ἡδύνατο μόνον νὰ φανῆ ἀμφίβολον, ἂν ἦτο τοῦτο ἀπλούστατον τοιοῦτο ἢ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων ναῶν, οἵτινες ἐπὶ τοῦ ξυλίνου πήγματος πανταχοῦ ἔφερον ἐπένδυσιν ἐξ ὀπτῶν χρωματιστῶν πλίνθων, αἵτινες κατόπιν ἐφηρμόσθησαν ἐπὶ τῶν ἐκ πωρίνων λίθων ναῶν τῆς Σικελίας καὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ θησαυρῶν¹. Ἄλλ' αἱ χρωματισταὶ σίμαι, τὰ ἀνθέμια τῆς κορυφαίας καὶ τινες κορωνίδες ἐκ πλινθίνων προδήλως περιβλήματων τῶν ξύλων, ζωηρὰ φέρουσαι τὰ χρώματα τοῦ διακόσμου, αἵτινες εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ μνημονευθὲν ἀνάλημμα, καὶ πρὸ παντὸς μέγα τεμάχιον γείσου πηλίνου φέροντος χρωματιστὸν κυμάτιον, ὅπερ εὐρέθη παρὰ τὸν νότιον στυλοβάτην ἀμέσως ἔξωθεν αὐτοῦ, ὡσαύτως ὁ πῆ εἰς ἀνθέμιον, πρὸς καθήλωσιν βεβαίως εἰς τὴν κεφαλὴν προεχούσης δοκοῦ, καθίστων ἀναμφισβήτητον τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα διεφώτιζον τελείως τὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μορφῆς τοῦ ναοῦ. Ἡ συγγένεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέρους ναοὺς τῆς Σικελίας, πρὸς τὸν παλαιότερον ναὸν τῶν Λοκρῶν, πρὸς τὸν ἐνεάστυλον τῆς Ποσειδωνίας, ὅστις συνήθως εἶνε γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς βασιλικῆς τοῦ Paestum², καὶ πρὸς τὸν ναὸν τῆς ἐν Τρωάδι Νεανδρείας³ ἦτο προφανής. Ἡ στενότης καὶ τὸ μέγα μῆκος τοῦ ση-

¹ Πρὸβ. τὴν θεμελιώδη περὶ τούτου πραγματείαν: Ueber die Verwendung von Terrakotten am Geison und Dache griechischer Bauwerke, von W. Dörpfeld, F. Graeber, R. Bormann, K. Siebold, 41tes Winckelmanns Programm, ἐν Βερολίῳ 1881. — Ἐπι δὲ Rayet et Colignon, Ceramique grecque, ἐν Παρισίῳ 1888, σελ. 379 ἔ. — Handbuch der Architektur, 4er Band. Die Keramik in der Baukunst, von Richard Bormann, ἐν Stuttgart 1897 σελ. 29 ἔ. — Handbuch der Architektur. Die Baustile, 1er Band Die Baukunst der Griechen ὑπὸ Durm, ἐν Stuttgart, σελ. 129 ἔ. — Wilisch, Die Altkorinthische Thonindustrie ἐν Δελφίς, 1892 σελ. 103 ἔ. — Jules Martha, L'art étrusque, ἐν Παρισίῳ, 1889 σελ. 327 ἔ. — Architecture antique de la Sicile. Recueil des monuments de Ségeste et de Sélinonte, par Hittorf et Zanthe, ἐν Παρισίῳ 1876 (κεῖμενον καὶ ἄτλας).

² Πρὸβ. περὶ ἀμφοτέρων τούτων: Die griechischen Tempel in Unteritalien und Sicilien, von Koldewey und Puchstein, erster Band. Text, zweiter Band Tafeln, ἐν Βερολίῳ 1899, σελ. 3, 13, 201.

³ Neandria. 51tes Winckelmanns Programm, ἐν Βερολίῳ 1891, ὑπὸ Koldewey.

κοῦ εἶνε χαρακτηριστικὸν τῶν ναῶν τῆς Σικελίας¹· ἢ τὸν σηκὸν κατὰ μῆκος εἰς δύο διαχωρίζουσα σειρὰ κίωνων παρετηρήθη καὶ εἰς τὸν παλαιότερον ναὸν τῶν Λοκρῶν, εἰς τὸν τῆς Ποσειδωνίας καὶ τῆς Νεανδρείας· ἀλλὰ καὶ ὁ χρωματισμὸς πηλίνων τινῶν λειψάνων, ἀνθεμίων τῆς κορυφαίας, ἀπεδείχθη τελείαν ἔχων ὁμοιότητα τεχνικῆς ἐκτελέσεως πρὸς τὰς ἐξ ὀπτῆς γῆς ἐπενδύσεις τῶν σικελικῶν ναῶν καὶ τῶν συγχρόνων θησαυρῶν τῆς Ὀλυμπίας. Καὶ ἐλλειπόντων ἄρα πλειοτέρων στοιχείων, ταῦτα εἶνε ἰκανὰ πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς μορφῆς τοῦ ναοῦ. Βεβαίως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων παραδειγμάτων ξυλίνων ναῶν μετ' ἐπενδύσεως ἐξ ὀπτῶν πολυχρῶμων πλίνθων.

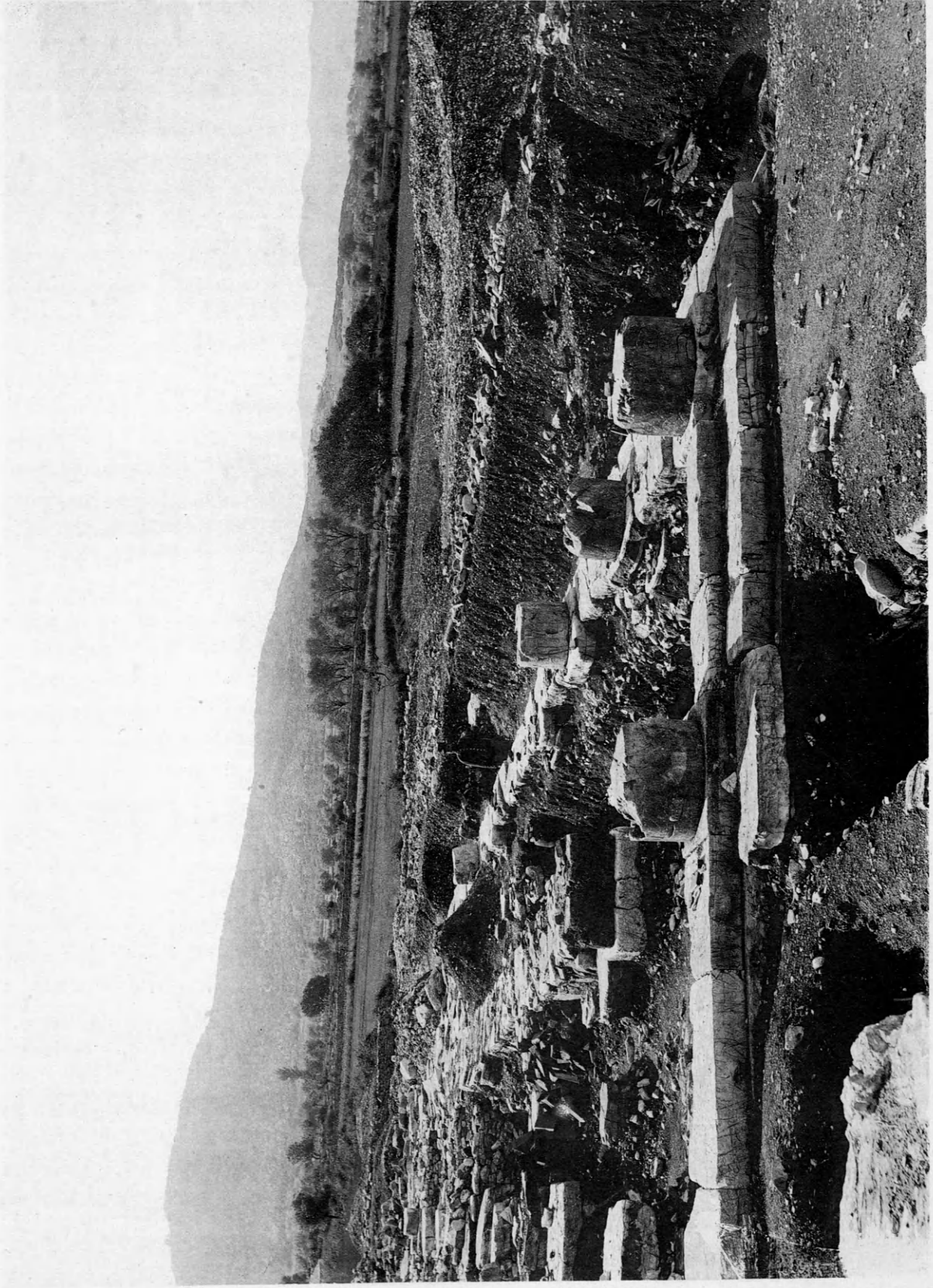
Ἐκ τῶν λειψάνων τούτων ἔλειπε μόνον βεβαίον τι ἔχνος τοῦ θριγκοῦ, ὅστις, ἂν ὁ ναὸς ἦτο ξύλινος, θὰ εἶχεν ὁμοίως ἐπένδυσιν τῶν ἐπιστυλίων ἐκ πλίνθου χρωματιστῆς καὶ πήλινα τρίγλυφα· διότι ἢ γενικῆ τοῦ ναοῦ ὁμοιότης πρὸς τοὺς δωρικοὺς ναοὺς τοιοῦτον ῥυθμὸν καὶ ἐναυθὰ προϋπέθετε. Ζήτημα δὲ θὰ ἐγενεῖτο τότε, ὁποῖαι θὰ ἦσαν καὶ αἱ μετόπαι. Ἄλλ' ἡ σκαφή καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα ἔλυσε ἐπαρκῶς.

Καθ' ἅπασαν τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ ἀνατολικοῦ στυλοβάτου καὶ δὴ κατὰ τὴν στενὴν μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀναλήμματος δίοδον, ὁμοίως καθ' ὅλην τὴν βορείαν, ἔξωθεν πάντοτε, καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν ὡσαύτως μέχρι σημείου τινός, εἰς τὸ βάθος τῆς κατωτέρας στρώσεως τοῦ στυλοβάτου εὐρέθησαν μετὰ κεράμων τῆς ὀροφῆς ὀρθοκέραμοι ἢ ἡγεμόνες κεραμίδες περὶ τὰς τριάκοντα, κοσμούμεναι ἔμπροσθεν διὰ προσώπου ἢ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς ἢ Σειληνοῦ, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ πολλὰ τεμάχια πηλίνων πλακῶν φερουσῶν παραστάσεις, ἐξ ὧν πέντε καθ' ὀλοκληρίαν σχεδὸν ἢ κατὰ μέγα μέρος συναπηρτίσθησαν, καὶ τέλος σφιγξ πηλίνη καὶ διάφορα τεμάχια πηλίνων ἀναγλύφων. Αἱ πλάκες αὗται ἦσαν αἱ μετόπαι τοῦ ναοῦ, ὡς ἀκολούθως θέλει καταδειχθῆ, ἢ δὲ σφιγξ ἦτο βεβαίως ἀκρωτήριον γωνιαῖον. Πῶς ἦσαν διατεθειμέναι αἱ μετόπαι αὗται, ἂν ὀηλονότι ἐναλλάξ αὐτὰς διεδέχοντο τρίγλυφα, πήλινα πάντως, καὶ ὁποῖαι ἦσαν τῶν ἐπιστυλίων αἱ πήλινα βεβαίως ἐπενδύσεις εἶνε ἐκ πρώτης ὄψεως ἐντελῶς ἀβέβαιον· διότι οὐδὲν αὐτῶν

¹ Καὶ ὁ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιοτάτος ναὸς, τὸ Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας, ἔχει στενὸν σηκόν.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1900.

(ΠΑΡΕΝΘΕΤΟΣ ΠΙΝΑΞ, ΣΕΛ. 183).

ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ἔχοντες ἐσώθη. Ἄπορον πρὸ πάντων πῶς οὐδὲν λείψανον τῶν ὀγκωδῶν τριγλύφων ἐκρύβη εἰς τὴν γῆν, ὅπου τοσαῦτα τεμάχια τῶν μετοπῶν διεσώθησαν καὶ τοσοῦτον πλῆθος τῶν ὀρθοκεράμων ἢ ἡγεμόνων κεραμίδων. Ἄλλὰ τῶν γείσων τὴν ὑπαρξίν μαρτυρεῖ ἐν τεμάχιον, καὶ ἐκ τῶν κομψῶν παισίων τῶν ἐπενδύσεων ἀνευρέθησαν ἐπίσης μικρὰ τεμάχια. Ὡστε ἐκ τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων δὲν θὰ κρίνωμεν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων. Ἐπειδὴ αἱ μετόπαι ἔχουσι περιθώριον, τὸ ὅποιον προδήλως ἐκρύπτετο εἰς τὴν πέριξ ξύλωσιν, ἵνα στηρίζωνται αὐταὶ ἀσφαλῶς ἐν τῷ θριγκῷ, βεβαίως ὑπῆρχον καὶ τρίγλυφα καὶ τὰ ἐπιστύλια ἐπομένως εἶχον τὴν οἰκείαν ἐπένδυσιν. Πήλινον τρίγλυφον μέγα καὶ ὀγκῶδες εὐρέθη ἄλλως παρὰ τὸν ναόν, ἂν καὶ δὲν ἀνῆκεν εἰς τοῦτον, ὡς δεικνύει ἢ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν μετοπῶν σύγκρισις, ἀλλ' εἰς ἄλλο τι κτίριον.

Διὰ τῶν βεβαίων ὁμοῦς τούτων στοιχείων συμπληροῦται ἢ εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς τοῦ ναοῦ μορφῆς. Ἦτο βεβαίως δωρικός ναός, ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἶχον ξύλινον πῆγμα ἐπενδεδυμένον διὰ πλίνθων χρώμασι καὶ ποικίλμασι κεκοσμημένων, ἀναγκαίως καὶ οἱ κίονες αὐτοῦ ἦσαν στυλοὶ ξύλινοι. Πιθανώτατα δὲ καὶ οὗτοι ἦσαν καταλλήλως μετεσκευασμένοι, ὥστε νὰ ἀποκρύπτεται τὸ ξύλινον ὑλικόν, ὅπερ καὶ καθ' ἅπαντα τὸν θριγκὸν ἦτο ἀφανές.

Ἡλικία τοῦ ναοῦ. Ἡ σχέσηις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἐτρουρίᾳ ναοὺς. Ἡ μορφή αὕτη τοῦ ναοῦ ἀνάγει ἡμᾶς εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τῶν καλῶν ἐλληνικῶν. Ἦδη ἢ διὰ πλίνθων πολυχρώμων ἐπένδυσιν λιθίνων ναῶν ἀνέρχεται εἰς χρόνους, καθ' οὓς δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη μαρμάρου χρῆσις εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ναῶν· ἀλλ' ἢ περικάλυψις τοῦ κατωτέρου καὶ ἀνεπιδέκτου στυλοβάτου λιθίνου ὑλικοῦ διὰ τῶν πολυχρώμων καὶ πεποικιλμένων πηλίνων ἐπενδύσεων δὲν ἐφευρέθη ἐπίτηδες δι' αὐτό, ἀλλὰ παρεδόθη ἐξ ἀρχαιοτέρας συνηθείας, ἥτις τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔλαβεν οὐσιωδῶς ἐκ πρακτικῶν λόγων, πρὸς προφύλαξιν τοῦ ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν εὐπροσβλήτου ξυλίνου ὑλικοῦ¹. Καὶ δύναται μὲν νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι

¹ Πρὸς Dörpfeld ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 12 ε.

τὰ ἐξαγόμενα τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης ἐν ταῖς μάλιστα προηγημέναις χώραις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σικελίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας δὲν ἔχουσιν ἄμεσον ἐφαρμογὴν εἰς τὰς συνηθείας τῶν ἀποκέντρων ἐλληνικῶν τόπων· ἀλλ' ἢ τεχνοτροπία τῶν κεφαλῶν τῶν ἡγεμόνων κεραμίδων καὶ τῶν μετοπῶν παρέχει τὴν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ ἀρχαιότερος πῆλινος διάκοσμος τοῦ ἐν Θέρμῳ ναοῦ δὲν εἶνε νεώτερος τοῦ 6^{ου} ἢ ἡμίσεος τοῦ 6^{ου} πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος· αἱ ἀρχαιόταται τῶν κεφαλῶν τούτων ἀνάγονται εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν τέχνην, τὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἀκμάσασαν, αἱ δὲ ζωγραφισταὶ ἐπὶ τῶν μετοπῶν παραστάσεις ἀνάγονται ὁμοίως εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην ἀρχαϊκὴν, ἥτοι εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τούτου¹. Καὶ ὁ ἐν Θέρμῳ λοιπὸν ναός ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν τῆς κοινῆς ἐν Ἑλλάδι ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ ἡ ξυλίνη αὐτοῦ μετὰ τῶν πλινθίνων ἐπενδύσεων κατασκευὴ ἀνάγκη νὰ τεθῇ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἵτινες ἂν δὲν εἶνε παλαιότεροι, δὲν εἶνε ὁμοῦς καὶ νεώτεροι τῶν ἐν Σικελίᾳ ναῶν, ὅπῃθεν ἔχομεν τὸ ἀρχαιότατον μετὰ τὸ Ἡραῖον τῆς Ὀλυμπίας παράδειγμα ὁμοίων πλινθίνων ἐπενδύσεων. Ἰσως καθ' ὃν χρόνον αἱ ἐν Σικελίᾳ ἐλληνικαὶ πόλεις μετεχειρίζοντο ἤδη ἐκεῖ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸς κτίσιν ναῶν καὶ θησαυρῶν τὸ πῶρινον ὑλικόν, ἥτοι ἀρχομένου τοῦ ἔκτου αἰῶνος, οἱ Αἰτωλοὶ δὲν εἶχον ἀκόμη παραιτηθῆ τοῦ εὐτελεστεροῦ ξυλίνου πῆγματος, ὅπερ οἱ δρυμοὶ τῆς ὄρεινῆς χώρας — δρύινον ἰδίως, ὅπως ἐκ τῶν ἀπηρθρακωμένων ξύλων ἀπεδείχθη — ἀφθονώτατον καὶ πρόχειρον παρεῖχον· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐπέμειναν εἰς τὸν ἀρχαῖσμον τοῦτον, τὰ ἐκ τῆς τεχνοτροπίας τῶν κεφαλῶν καὶ τῶν γραπτῶν πλακῶν θετικὰ ἐξαγόμενα περιορίζουσιν ἡμᾶς εἰς τὸν ἀνωτέρω δηλωθέντα χρόνον.

Πρὸς τὴν χρονολογίαν ὁμοῦς ταύτην, ἣν ἀπαιτεῖ ἢ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή καὶ ὁ διάκοσμος τοῦ ναοῦ, ἀσυμβίβαστος ὅλως διόλου εἶνε ἢ πολὺ μεταγενεστέρα ἡλικία τοῦ στυλοβάτου αὐτοῦ, ὅστις ὡς ἐλέ-

¹ Ὑποθέτω αὐτὰς συγχρόνους πρὸς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν μεγάλων κορινθιακῶν ἀγγείων (κελέβαι), τὰ ὅποια ἐγκαταλείποντα πλέον τὰς ζώνας τῶν ζώων καὶ τῶν τρεχόντων ἀνθρώπων, εἰσάγουσιν εἰς τὰς παραστάσεις μάχας καὶ συμπόσια καὶ σηνᾶς ὅλας εἰκόνων μυθολογικῶν, πάντως μιμούμενα μεγάλα ἔργα τῆς τότε ζωγραφικῆς. Ἡ ἐποχὴ αὐτῶν εἶνε περὶ τὸ 600 καὶ κατόπιν μᾶλλον. Πρὸς Catalogue des vases antiques de terre cuite (musée du Louvre) par E. Pot-tier, ἐν Παρισίῳ 1899, deuxième partie, σελ. 445 ε.

χθη δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ τέλους τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Ἀνωτέρω ἐδέχθημεν διὰ τοῦτο μεταγενεστέραν τοῦ ναοῦ ἀνοικοδόμησιν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἰχνῶν τοῦ παλαιοῦ, ἂν καὶ ἐκ τοῦ νεωτέρου τούτου κτιρίου οὐδὲν ἀπολύτως ἄλλο λείψανον ἔχομεν πλὴν τοῦ στυλοβάτου, τούτῳλάχιστον μέρους αὐτοῦ. Ἡ δύνατο ἴσως νὰ ὑποτεθῆ καὶ ἄλλο τι, ὅτι δηλονότι πάντα τὰ πήλινα μνημονευθέντα εὐρήματα ἀνήκον εἰς τὸν ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἀποκαλυφθέντα παλαιότερον, ἐφ' οὗ καταχωσθέντος μετὰ τὴν πυρκαϊάν ἀνηγέρθη ὁ νεώτερος. Ἀλλὰ τοῦτο ἢ μετὰ πάσης τῆς ἀπαιτουμένης φροντίδος καὶ προσοχῆς γενομένη σκαφή ἀποκλείει παντελῶς. Διότι πᾶσαι ἀνεξαίρετως αἱ κεφαλαὶ τῶν ἠγεμόνων κεραμίδων καὶ τὰ πολυάριθμα τῶν μετοπῶν τεμάχια καὶ τὸ μόνον ἀκρωτήριον, ἢ σφίγξ, εὐρέθησαν πάντοτε παραλλήλως καὶ ἔξω τοῦ στυλοβάτου εἰς τὸ σπιθαμιαῖον μόλις στρῶμα τῆς γῆς, τὸ ὑπὸ τὴν κατωτέραν τοῦ στυλοβάτου στρώσιν. Ἐκ τούτου ὅμως ἐν μόνον συμπέρασμα δύναται νὰ ἐξαχθῆ, ὅτι ὁ ἀρχαῖος πυρποληθεὶς ναὸς εἶχεν ἀκριβῶς τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ μέγεθος, ὅπερ ὁ στυλοβάτης δεικνύει, παντελῶς διάφορον τοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον κρυπτομένου κτιρίου. Ἄν ἄλλως εἶχε τὰ πρᾶγμα, τὰ πήλινα ἐκεῖνα τοῦ θριγκοῦ καὶ καταχυτοῦ τῆς στέγης εὐρήματα θὰ ἦσαν καὶ ἀλλαχοῦ διεσκορπισμένα, οὐχὶ δὲ πάντοτε ἀκριβέστατα ἀμέσως ἔξωθεν τοῦ στυλοβάτου. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ οἱ Αἰτωλοὶ, ἀπομακρύναντες τὸ πολὺ τὰ ὀγκωδέστερά πως τρίγλυφα, ἐτοποθέτησαν τὰς πλάκας τοῦ στυλοβάτου, λαβόντες ἐκ μνημείων καταστραφέντων, καὶ ἀνωκοδόμησαν τὸν νέον ναόν. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου δὲ αὐτοῦ ἔμειναν ὅπωςδῆποτε κεκρυμμένα πλεῖστα τεμάχια τῶν κεράμων τῆς στέγης καὶ τῶν λοιπῶν πηλίνων, ὅσα μέχρι σήμερον διεσώθησαν. Ὅτε ὅμως ἀργά ποτε καὶ ὁ νεώτερος οὗτος ναὸς κατεστράφη, τὰ λείψανα αὐτοῦ ἔμειναν ὑπεράνω τοῦ παλαιοῦ δαπέδου. Ὅτι ταῦτα ἔπειτα ὀλοσχερῶς ἐξέλιπον, οὐδὲν θαυμαστόν. Πρὸ δεκάδων τινῶν ἐτῶν ἤδη οἱ καλλιεργοῦντες τὸν τόπον γεωργοὶ ἤρχισαν καθαρίζοντας τὸ ἔδαφος καταθρυμματίζοντας διὰ τῆς σφύρας τοὺς προστυγχάνοντας λίθους, ἵνα ἀροτριάσωσιν ἔπειτα τὴν γῆν. Γῆ δὲ φυτική, ἐξ ἐπιχώσεως σχηματισθεῖσα, ὀλι-

γίστη ὑπῆρχε, διότι τὸ ὑπερκείμενον ὄρος εἶνε καθαρὸς βράχος, οὐδαμῶς γεῶλοφον. Εἰς παρελθόντας ὅμως αἰῶνας οἱ καλλιεργηταὶ εἶχον ἤδη βεβαίως πράξῃ πολλάκις τὸ αὐτὸ καὶ ποτε ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ναοῦ ὑπῆρξεν ἰδρυμένον νεροτριβεῖον, τοῦ ὁποίου ἀναμφισβήτητα εὔρον τὰ λείψανα τῶν τοίχων. Εἰς τοιαύτας ἐποχὰς ἐξηφανίσθη διὰ παντὸς πᾶν τὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σωζόμενον ὑλικόν, οἰωνοδήποτε ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐσώθη δὲ εὐτυχῶς μόνον ὅ,τι μετὰ τῆς τέφρας καὶ τῶν ἀπηνθρακωμένων ξύλων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ δισχίλια ἤδη πρὸ ἡμῶν ἔτη ἀπεκρύβη. Μόνον τοιοῦτοτρόπως δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν μέχρι σήμερον ἱστορίαν ἐνὸς τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἑλλάδος ναῶν.

Τὴν ἡλικίαν δὲ ταύτην ἀδιστακτικῶς πλέον πρέπει ν' ἀπονεύωμεν εἰς αὐτόν. Ὁ ἐν Θέρμῳ ναὸς δὲν ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν φαινόμενον τῆς τεχνικῆς συνηθείας ἐν χώρᾳ κειμένη ἔξω τῆς περιφερείας τοῦ γενικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀρχαιοτέρας Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶνε τὸ μόνον διασωθὲν λείψανον σειρᾶς βεβαίως ὅλης μνημείων τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, περὶ ἧς εἰδήσεις μόνον μέχρι τοῦδε εἶχομεν, οὐδὲν δὲ πραγματικὸν δείγμα. Ἀνέφερα προηγουμένως τὸ ὑπὸ τὸ δάπεδον αὐτοῦ ἀποκαλυφθὲν κτίριον, ὅπερ καθ' ὑπόθεσιν ὠνόμασα παλαιότατον ναόν. Ἀλλὰ καὶ μέγαρον ἐὰν ἦτο μὲ τὸ πρόπυλον καὶ τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ — διότι εὐτελές τι ἐνδιαίτημα βεβαίως δὲν ἦτο —, τὸ πρᾶγμα εἶνε τὸ αὐτό: εἰς τὸ πρῶτον ὑπὲρ τὸ φυσικὸν ἔδαφος στρῶμα εὐρέθη παλαιὰ οἰκησις, ἣτις ἐξάπαντος εἶνε ἱκανῶς παλαιότερα τοῦ 600 περίπου πρὸ Χριστοῦ· τοῦτο συμπεραίνω ὅχι μόνον ἐκ τοῦ ἐν ᾧ κεῖται τὸ κτίριον στρώματος, διότι εἶνε προφανές ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο διεδέχθη ἀμέσως τὸν βωμόν, τὸ πρωτογενὲς δηλονότι ἐνταῦθα σημεῖον τῆς ἱερότητος τοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κτίσεως τῶν τοίχων αὐτοῦ, ὅστις ἔτι εἶνε λίαν ἀρχαϊκὸς καὶ ἀρχαικώτερος τοῦ ἀρχαιοτέρου τοῦ ναοῦ ἐλλειψοειδοῦς κτιρίου. Εἴτε ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς οἰκήσεως εἴτε ἐκ ταύτης ὁμοῦ καὶ ἄλλης τινὸς συγχρόνου παρακειμένης εὐρέθησαν πήλινα πάλιν ἀντικείμενα ἐμφαίνοντα ὅχι μόνον τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα τῶν ἐν λόγῳ κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ παρέχοντα ἀσφαλῆ τεκμήρια τῆς ἀπὸ παλαιοτάτων

χρόνων συνεχούς θεραπείας τῆς τέχνης, ἥς τὰ κάλλιστα δείγματα ἔχομεν βραδύτερον εἰς τὸν πήλινον διάκοσμον τοῦ κατόπιν ναοῦ.

Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα εἶνε εἰς ἀσυνήθους μεγέθους καλυπτῆρ, ὀρθοκέραμος καὶ οὗτος, φέρων προσωπεῖον τοῦ τύπου τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι· μία κολοσσιαία ὁμοίως λεοντοκεφαλή ὑδρορρόη ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ παχυτάτου γεισοειδῶς προέχοντος, κάτωθεν κυμάτιον ζωγραφιστὸν φέροντος γωνιαίου στρωτήρος· ὀρθοκέραμοι, ὁμοίως ἐκ τῆς αὐτῆς ὀροφῆς προερχόμενοι, μετ' ἀνθεμίου ἐκτύπου, σχεδὸν παντελῶς ὁμοίου πρὸς τὸ ἐν Τίρυνθι ἄλλοτε ἀνευρεθέν· πολλοὶ καλυπτῆρες, ὅχι ἐκ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνωτέρω ἐκτάκτου πάχους καὶ μεγέθους καὶ τελευταῖον πήλινον ὠσαύτως τρίγλυφον ἐκ θριγκοῦ μεγαλειτέρων διαστάσεων τοῦ κατόπιν ναοῦ.

Τὰ προϊόντα ταῦτα τῆς ἀρχαικωτάτης ἐλληνικῆς τέχνης ἀνῆκον προδήλως εἰς κτίρια ξύλινα· ἐν αὐτοῖς ἔχομεν ἄρα τὰ πρῶτα ἐν Ἑλλάδι ὑποδείγματα τοῦ πρωτογενοῦς δωρικοῦ ναοῦ, ὅστις ἐκ ξύλου κατεσκευάσθη μετ' ἐπενδύσεως ἐκ πλίνθων χρωματιστῶν. Καὶ ἐπειδὴ αἱ πλίνθοι αὗται ἐν Θέρμῳ, τοῦλάχιστον τὸ τρίγλυφον καὶ τὸ γεισοειδῶς προέχον μέρος τοῦ στρωτήρος τῆς λεοντοκεφαλῆς, ὡς χρῶμα τοῦ ἐδάφους φέρουσιν ὠρισμένως οὐχὶ ἀκόμη τὸ ὑποκίτρινον τῶν ἐπενδύσεων τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἐξ οὗ τὰ κοσμήματα αἴρονται ἐξ ὑπαμιθῆς δύο σκοτεινῶν χρωμάτων, τοῦ μέλανος καὶ τοῦ ἐρυθροῦ, ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸν καὶ θαμπὸν τῶν τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας, μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν αὐτὰς εἰς τὴν σύγχρονον τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ναοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐποχῆν, ἀναμφιβόλως οὐχὶ νεωτέραν τοῦ ἐβδόμου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, εἰς ὃν καὶ ὁ τύπος τῶν δύο κεφαλῶν τῶν ἡγεμόνων κεραμίδων ἀνάγεται.

Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀκριβῶς κατονομάζει καὶ ἡ παρὰ Πλινίῳ παράδοσις περὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ ἐφευρέσεως ὑπὸ τοῦ Βουτάδου τῶν ἐκτύπων κεφαλῶν τῶν ἡγεμόνων κεραμίδων καὶ τῆς ἐκ Κορίνθου εἰς τὴν Ἐτρουρίαν μεταδόσεως τῆς τέχνης διὰ τοῦ Δημαράτου καὶ τῶν τεχνιτῶν Εὐχειρος καὶ Εὐγράμμου. Κατὰ τὸ 655 πρὸ Χριστοῦ μετέβησαν εἰς τοὺς Ταρκυνίους οἱ Κορίνθιοι οὗτοι φυγάδες καὶ μετέφεραν εἰς τὴν Ἐτρουρίαν τὴν ἐν τῇ πατρίδι

τῶν ἀκμάζουσιν τέχνην, ἥτις καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἤδη εἶχε γίνῃ γνωστὴ εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν¹. Ἐκ τῶν μνημείων δὲ τῆς Ἐτρουρίας καὶ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἦτο μέχρις ἐσχάτων γνωστὴ ἡ παλαιὰ αὕτη ἱστορία τῆς. Τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἡραῖον παρέσχεν ἔπειτα τὴν πρώτην ἀπόδειξιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ ἐν Ἑλλάδι εἰς χρόνους προγενεστέρους πιθανῶς καὶ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, τὸ βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ἀλλὰ τὸ ἔδαφος τῆς ὑπὸ τῆς παραδόσεως πιστουμένης πατρίδος αὐτῆς, τῆς Κορίνθου, δὲν εἶχε παράσχη οὐδὲν τοιοῦτο τεκμήριον. Σήμερον τὸν ἐλλείποντα τοῦτον κρίκον ἀναπληροῖ ὁ Θέρμος καὶ λύει τὸ τεθὲν ἄλλοτε ζήτημα περὶ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς καὶ ἀρχικῆς πηγῆς². Διότι τὰ εὐρήματα τοῦ Θέρμου δὲν εἶνε βεβαίως προϊόντα τέχνης γεννηθείσης ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰς ἀποικίας πρὸς δυσμὰς διαδοθείσης. Ἡ πατρὶς αὐτῶν εἶνε ἡ Κόρινθος, εἴτε Κορίνθιοι τεχνῖται εἰργάσθησαν ἐν Αἰτωλίᾳ εἴτε Κορίνθιοι ἐργοστασιάρχαι ἐπρομήθευσαν αὐτὰ εἰς τὸν Θέρμον εἴτε Αἰτωλοὶ τεχνῖται ἐξέμαθον καὶ παρέλαβον ἐκ Κορίνθου τὴν τέχνην, μεταχειρισθέντες ἔτοιμα ὑποδείγματα καὶ τύπους, ἐκεῖ κατασκευασθέντας, ὁποίους καὶ πραγματικῶς εἰς φῶς ἔφεραν αἱ ἐν Θέρμῳ ἀνασκαφαί. Οἱ Κορίνθιοι ἐδέσποζον διὰ τοῦ ἐμπορίου τῶν κατὰ τὸν ἐβδόμον αἰῶνα πασῶν τῶν πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ἀγορῶν μέχρι τῆς Ἐτρουρίας. Ἀναμφισβητήτως δὲ αὐτοὶ ἴδρυσαν ἐνωρὶς ἤδη τὸς ἐν τῇ αἰτωλικῇ παραλίᾳ ἀποικίας Μολύκρειον καὶ Χαλκίδα, αἵτινες ἐκράτουν τῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κορινθιακὸν κόλπον εἰσόδου. «Καθόλου πᾶσα ἡ περὶ τὸν Ἀγελῶν χώρα εἶχεν ἐνωρὶς τοσοῦτον στενωῶς πρὸς τὴν Κόρινθον, ὥστε ὁ ποτάμιος οὗτος θεὸς κατέστη πατήρ τῆς Πειρήνης, τῆς πηγῆς τῆς πόλεως». Ἡ ἐμπορικὴ δὲ καὶ βιομηχανικὴ αὕτη τῶν Κορινθίων ἐπιρροὴ ὑπῆρξε τόσον βαθεῖα, ὥστε καὶ κατὰ τὸν πέμπτον ἔτι αἰῶνα, ὅπως οἱ Οἰνιάδαι καὶ

¹ Πλησίον τῶν Ταρκυνίων ἔκειτο ἡ παλαιὰ ἐλληνικὴ ἀποικία Ἄγυλλα, ἥτις περὶ τὰ τέλη τοῦ 6^{ου} αἰῶνος κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἐτρούσκων μετωνομάσθη Caere, Καιρέα (σήμερον Cervetri). Ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἀρχαίῳθεν σχέσεις πρὸς τὴν Κόρινθον. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀναγνωρισθέντες ὡς Ἑλληνες μετέσχον τῆς λατρείας τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἔκτισαν δὲ ἐν Δελφοῖς θησαυρόν.

² Ἰδ. Dörpfeld ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 12.

ἔτι ἀπωτέρω οἱ Ἑπειῶται πολιτικῶς δὲν ἠθέτησαν τὴν πρὸς αὐτοὺς πίστιν, οὕτω καὶ αἱ φυλαὶ τῶν Αἰτωλῶν. Ταῦτα ὅμως ἐξηγοῦσιν ἱκανῶς καὶ τὴν ἐν Αἰτωλίᾳ ἐπικράτησιν τῆς κορινθιακῆς τέχνης. Ἐὰν δὲ κατόπιν ἐν αὐτῇ εὐρωμεν καὶ ἔχνη νησιωτικῆς ἐπιρροῆς, ἐκτεινομένης ἴσως μέχρι τινὸς καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφαβήτου¹, οὐδὲ τοῦτο δύναται νὰ τροποποιήσῃ οὐσιωδῶς τὴν ἀνωτέρω γνώμην. Τῶν Κορινθίων εἶχον προηγηθῆ εἰς τὰς αἰτωλικὰς ἀκτὰς οἱ Χαλκιδεῖς ἄποικοι· αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς αἰτωλικῆς Χαλκίδος καὶ τὸ παρ' αὐτῇ μνημονεύμενον Ληλάντιον πεδῖον μαρτυρεῖ πόθεν τὸ

πρῶτον ἢ πόλις αὕτη ᾤκίσθη· ἀλλὰ καὶ τότε ἔτι μετέσχε τοῦ χαλκιδικοῦ ἀποικισμοῦ λαὸς ἐκ Κορίνθου, κατόπιν δὲ καὶ παντελῶς ἡ ἐπιρροὴ ταύτης τῆς πόλεως ἐπεκράτησε¹. Αὐτὴν τέλος τὴν τέχνην ἀμέσως θέλομεν ἰδῆ ὀδηγοῦσαν ἡμᾶς διὰ τοῦ τύπου τῶν προσώπων τῶν ὀρθοκεράμων εἰς τὴν κορινθιακὴν τῶν ἐν Θέρμῳ τεχνιτῶν πατρίδα, ἧς τὰ σπάνια τοιαύτης φύσεως προϊόντα σπουδαίως ἀυξάνουσι καὶ διαφωτίζουν οἱ χαρακτηριστικοὶ ἀκριβῶς οὗτοι τύποι.

Κεραμίδες τῆς στέγης. Ἡγεμόνες κεραμίδες. Ἐκ δύο διαφορῶν κτιρίων καὶ ἡλικίας

Σχ. 4. Ὀρθοκέραμοι.

οὐχὶ τῆς αὐτῆς προέρχονται οἱ ἐν τῷ ναῷ καὶ παρὰ τὸν ναὸν εὐρεθέντες στεγαστήρες καὶ αἱ ἡγεμόνες κεραμίδες. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν στεγαστήρων εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ δαπέδου αὐτοῦ ἐντὸς στρώματος ἀνθράκων ἢ ἀπηνθρακωμένων ξύλων, ὥστε εἶνε ἀναμφίβολον, ὅτι εἰς τὸν ναὸν ἀνήκουσιν· ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ περὶ τὸν στυλοβάτην εὐρεθεῖσαι ἡγεμόνες κεραμίδες αἱ φέρουσαι ἐκτύπους κεφαλὰς

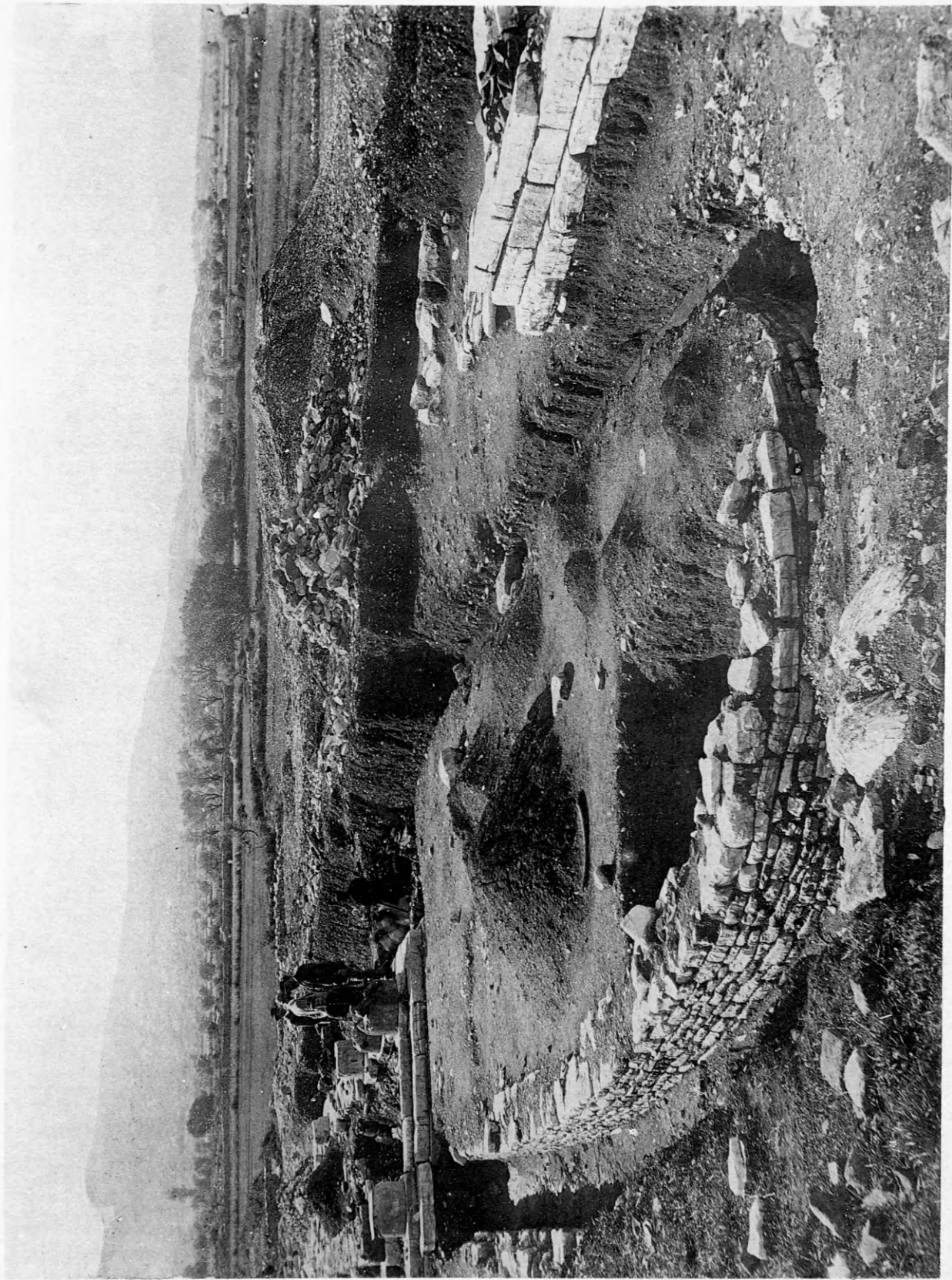
¹ Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ πλινθίων πλακῶν ζωγραφιστῶν εὐρεθεῖσαι ἐν ἄλλῳ κτιρίῳ τοῦ Θέρμου κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1899, αἵτινες ἴσως ὁμοίως εἶνε μετόπισι ἢ καὶ ἐπενδύσεις τοίχων, παρέχουσιν ἐνδόσιμον πρὸς τοῦτο. Ἴδε πρακτικὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἔτους 1899 σελ. 59.

ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς μέγεθος καὶ τὴν αὐτὴν μορφήν καὶ τεχνικὴν ἐκτέλεσιν τῶν καλυπτῆρων ἐκείνων, γνωρίζομεν θετικῶς, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ τὸ αὐτὸ κτίριον ἀνήκουσιν. Ἐκ τῶν λοιπῶν καλυπτῆρων, οἱ δύο εἰκονιζόμενοι ἐν πίνακι 10, 1 καὶ ἐν σχήματι 4 (ἐν μέσῳ), οἱ φέροντες τὰς «αἰγυπτιαζούσας» ἐκτύπους κεφαλὰς κατὰ πρόσωπον, εὐρέθησαν ἐντετελιχισμένοι εἰς τοῖχον μεσαιωνικὸν ἢ νεώτατον παρὰ τὴν βορειανατολικὴν τοῦ ναοῦ

¹ Πρὸς E. Curtius, Studien zur Geschichte von Korinth, ἐν Hermes X (1875) σελ. 217 ἔ.—Busolt, Griechische Geschichte, 1893, I 446.—Holm, Geschichte Griechenlands I 345.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1900.

(ΠΑΡΕΝΘΕΤΟΣ ΠΙΝΑΞ, ΣΕΛ. 191).

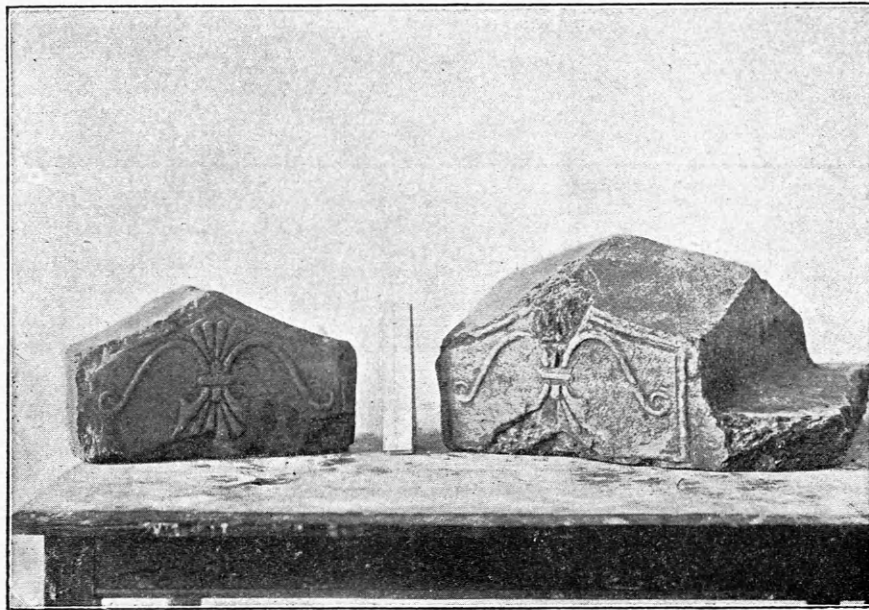

ΕΛΛΕΙΥΟΕΙΔΕΣ ΓΑΡΑ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΚΤΙΡΙΟΝ

γωνίαν. Ἄλλ' οἱ λοιποὶ πάντες κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφήν ὅμοιοι πρὸς αὐτούς, ὡσαύτως δὲ ἡ λεοντοκέφαλος ἡγεμών (ἐν σελ. 161/2) καὶ οἱ ἀνθεμοτοὶ καλυπτῆρες (σχ. 5 καὶ πίν. 10, 4 καὶ 5) ἔκειντο ἱκανῶς μακρὰν τοῦ ναοῦ παρὰ τὴν κρήνην καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὸ στῶμα τῶν κτιρίων τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Προδήλως λοιπὸν ἀνήκον εἰς κτίρια ἐκλιπόντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ οἰκοδομητικοῦ ζήλου τῶν Αἰτωλῶν, ἧτοι κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς ἀκμῆς τῆς συμπολιτείας. Ἴσως ὁμοίως ἦτο ἐστεγασμένον καὶ τὸ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ παλαιότερον κτίριον.

1. Οἱ παλαιότεροι οὔτοι καλυπτῆρες — στῶμα τῆρ οὐδεὶς εὐρέθη, οὐδὲ θραῦσμα αὐτοῦ — ἔχουσι στεγοειδῆ μορφήν (ἴδε σχ. 6 δεξιόθεν)· αἱ ἐπικλινεῖς πλευραὶ ἔχουσι πλάτος 0,15 μ., αἱ δὲ στεναὶ ἐκατέρωθεν ὀρθαὶ πλευραὶ 0,40 μ., ἡ ὅλη διάμετρος ἐκ τοῦ κοίλου 0,31. Ἴνα ἐπικάθηνται ἐπ' ἀλλήλων οἱ παχεῖς οὔτοι καλυπτῆρες ἔχουσι, βεβαίως πᾶς δεύτερος ἐναλλάξ, ἐκατέρωθεν λεπτοτέραν γλωσσοειδῆ προεξβολήν. Ἡ κεραμίτις γῆ αὐτῶν εἶνε ἡ ἐν τῷ Θέρμῳ πανταχοῦ εὕρισκομένη ἐρυθρά. Ἡ ἐπιφάνεια εἶνε λεία, σωζει δὲ ἱκανὰ τὰ ἴχνη ἀλοιφῆς λευκῆς, λεπτοτάτης, ἐφ' ἧς διακρίνεται πολ-

Σχ. 5. Καλυπτῆρες ἀνθεμοτοί.

λαχοῦ καὶ ὁ μέλας ἢ καστανὸς ἴσως χρωματισμὸς ὁ καλύπτων πᾶσαν τὴν ἐκτεθειμένην ἐπιφάνειαν τοῦ κεράμου, ἐξωραϊζῶν ἅμα αὐτὸν καὶ ὑδατοστεγῆ καθιστῶν.

Τῶν δὲ ὁμοιομόρφων τούτοις ἡγεμόνων κεραμίδων αἱ κεφαλαὶ ἐξέχουσι ὡς ἔκτυποι ἐπὶ πλακὸς ἀποτελούσης τὸ πρόσωπον τῆς κεραμίδος καὶ συμπεπλασμένης εἰς ἐν σῶμα μετ' αὐτῆς, κατερχομένης δὲ καθέτως πρὸς τὰ κάτω ἀμέσως ἐκ τῆς στεγοειδοῦς ἐπιφανείας, 0,18 μ. ἐκ τῶν ἄκρων γωνιῶν· ὥστε καὶ κατὰ τὴν πρόσοψιν ὁ καλυπτῆρ διατηρεῖ τὸ σχῆμά του ὡς καλυπτῆρος. Τὰ ἔκτυπα πρόσωπα

ἔχουσι τὸν τύπον τοῦ ἐκ Τεγέας ἀρχαίου ἀγάλματος τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου¹, ὅπερ ἀπεικονίσθη ἐν Bulletin de correspondance hellénique τόμ. 14 (1890) πίν. XI καὶ περιεγράφη αὐτόθι ἐν σελ. 382 ἐ.² Τὸ σχῆμα εἶνε ὡσειδὲς ἐπίμηκες. Τὴν κόμην κατὰ τὴν κορυφὴν σχεδὸν τοῦ κρανίου περιβάλλει ταινία. Ἐπειδὴ τὸ μέτω-

¹ Ὑπ' ἀρ. 57 ἐν Καταλόγῳ γλυπτῶν ὑπὸ Π. Καβαδίου.

² Πλὴν τοῦ ἀγάλματος τούτου ὑπάρχει νῦν ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ ὑπ' ἀρ. εὐρετηρίου 3992 καὶ μαρμαρινὴ κεφαλὴ ἐκ τοῦ δωρικοῦ ναοῦ τῶν Μυκηναίων τοῦ αὐτοῦ ἐντελῶς τύπου. Πρὸς καὶ τὸ ἐν Κρήτῃ εὐρεθὲν, ὑπὸ Loewy δημοσιευθὲν ἄγαλμα ἐν Rendiconti della reale accademia dei Lincei τόμ. VII, 1891, σελ. 599—603.

πον εἶνε ἀποκεκρουσμένον, δὲν φαίνεται πῶς ἦτο διατεθειμένη ἐνταῦθα ἡ κόμη· ἀλλ' ἐκατέρωθεν κατέρχονται πλόκαμοι ἀνὰ τρεῖς χανδροειδῶς ἐν εἴδει κομβολογίου διατεθειμένοι, οἵτινες ὡς φαίνεται κατὰ τὸ ἄκρον ἦσαν δεδεμένοι διὰ λεπτῆς ταινίας, καθ' ὃν τρόπον τελευτῶσιν οἱ ἐπὶ τῶν νώτων πλόκαμοι τοῦ ἐκ Τεγέας ἀγάλματος. Τὰ ὦτα κεῖνται ἐντελῶς κατ' ἐνώπιον ὡς πτερυγία καθέτως προσκεκολλημένα εἰς τὸ κρανίον. Τὰ μῆλα τοῦ προσώπου εἶνε ἐξωγκωμένα. Παρὰ πάντα τὸν καθόλου αἰγυπτιαζόντα τοῦτον τύπον, τὸ στόμα μὲ τὰς γωνίας πρὸς τὰ ἄνω τοξοειδῶς τεινούσας δεικνύει βεβιασμένον τι μειδιάμα· διὸ ρυτιδοῦται παρὰ τὰς γωνίας αὐτοῦ τὸ πρόσωπον. Ὁ ἀνθερῶν κάμπει ὀλίγον ὀξέως πρὸς τὰ ἄνω. Τὰ πρόσωπα ἦσαν βεβαίως λευκά· ἔχνη τοῦ λεπτοτάτου λευκοῦ ἐπιχρίσματος σώζονται· ὁμοίως σώζονται ἔχνη τοῦ μέλανος χρωματισμοῦ τῶν ὀφρύων· μέλανα κύκλον εἶχεν ὡς φαίνεται καὶ ἡ κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ· τοῦ αὐτοῦ χρώματος ἦτο καὶ ἡ κόμη. Τὸ λεπτότατον τοῦτο λευκὸν ἄλειμμα εἶνε ὅλως διάφορον — καὶ πολὺ ἀτελὲς βεβαίως ἀκόμη, διὸ καὶ ἐξηλείφθη — τοῦ λευκοκιτρίνου στερεοῦ ἐπιστρώματος τῶν κατωτέρω περιγραφομένων νεωτέρων ἡγεμόνων κεραμίδων ἢ ἀπλῶν καλυπτῆρων καὶ στρωτήρων.

Ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχαιοτάτων καλυπτῆρων εὐρέθησαν τοῦ αὐτοῦ τύπου καλλίτερον τοῦ ἐν πίνακι 10, 1 ἀπεικονιζομένου σωζόμενα πρόσωπα μόνον, ὧν σώζονται οἱ ὀφθαλμοί, ὡς ἐν σχήμ. 4 (ἐν μέσῳ), κείμενοι ἐν τῷ αὐτῷ ἰσοπέδῳ τοῦ μετωπιαίου καὶ προσωπικοῦ ὀστοῦ καὶ προεκβεβλημένοι. Ἐπὶ τοῦ μετώπου ἡ κόμη εἶνε διατεθειμένη εἰς κοχλιοειδεῖς πλοκαμίδας, οἱ δὲ ἐκατέρωθεν κατερχόμενοι πλόκαμοι διαιροῦνται κυλινδροειδῶς ὀριζοντίως, ὅπως οἱ τοῦ «Ἀπόλλωνος» τῆς Τενέας.

Οἱ δὲ ἀνθεμωτοὶ καλυπτῆρες, τοῦ αὐτοῦ καὶ οὗτοι σχήματος, πλάτος ἔχουσι κατὰ τὴν πρόσοψιν 0,23 μ. Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀπεικονίσεως ἐν πίν. 10, 5 καὶ 4 καὶ ἐν σχήματι 5 ἡ ὁμοιότης αὐτῶν εἶνε τελεία πρὸς τὸν ἐκ Τίρυνθος ἐν Schliemann, Tiryns σελ. 327 σχ. 123 καὶ Jahreshefte der K. K. österr. archäol. Instituts II σελ. 41 σχ. 43 ἀπεικονισμένον¹· ἀλλ' οἱ τοῦ Θέρμου δεικνύουσι ποικι-

¹ Καὶ ἐν Ἐλευσίνι εὐρέθησαν καλυπτῆρες, ὧν τὸ ἔκτυπον ἀνθέμιον εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ ἐκ Τίρυνθος· ἀλλ' αἱ ἑλευσιανικαὶ αὐτὰι κερα-

λίαις τινὰς τοῦ αὐτοῦ τύπου· τὸ ἔκτυπον ὡς καὶ ἐν ἐκείνῳ κόσμημα σχηματίζει καὶ κάτωθεν ἀνθέμιον μεταξὺ τῶν δύο ἡμίσεων οὕτως εἶπεῖν αἰχμῆς δόρατος, εἶνε δὲ καὶ οἱ ἐκατέρωθεν κλάδοι δύο διαφοροὶ ποικιλίαι τοῦ αὐτοῦ τύπου. Καὶ οἱ ἀνθεμωτοὶ οὗτοι καλυπτῆρες ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, κρίνοντες ἐκ τῶν κοινῶν καλυπτῆρων καὶ τῶν ἡγεμόνων κεραμίδων, ὅτι ἔφερον λεπτόν ἐπιχρίσμα λευκὸν, χρωματισμένον μέλαν ἢ καστανὸν ὡς ὁ τῆς Τίρυνθος, καὶ οἱ τῆς Ἐλευσίνας ἔτι.

Ὁ τῆς Τίρυνθος ἀνθεμωτὸς καλυπτῆρ περιγράφεται εὐρεθεὶς μετὰ δωρικοῦ ἐπικράνου, ἀνήκοντος εἰς ἀρχαιοτάτον κτίριον¹, κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν δὲ θεωρεῖται² ἀρχαιότερος τῶν στεγαστήρων τοῦ Ἡραίου τῆς Ὀλυμπίας. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι τὸ πολὺ δύνανται νὰ καταβιβάσθωσιν εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, οἱ τοῦ Θέρμου ἄρα, ὡς ὁ τῆς Τίρυνθος, ἀνέρχονται εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν.

Εἰς ταύτην δὲ τότε κατ' ἀνάγκην θὰ ἀναχθῆ καὶ ὁ τύπος τῶν προσώπων τῶν καλυπτῆρων. Καὶ ἡ ἡλικία μὲν αὕτη ἴσως κριθῆ ὑπερβαλλόντως προγενεστέρα τῆς πρώτης περιόδου τῆς πρωτογενοῦς ἐν Ἑλλάδι τέχνης, ἥς προϊόντα εἶνε οἱ περὶ ὧν λαλοῦμεν τύποι. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι οἱ χρόνοι αὐτῶν εἶνε πολὺ ἀρχαῖοι, τοσοῦτον ἀρχαῖοι ὥστε ὁ Πausanias, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ τοῦ τεχνίτου τοῦ ἐκ Τεγέας ἀγάλματος³, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζῃ πλεόν, βεβαίως ἔνεκα τῆς ἀρχαιότητος, πότε οὗτος ἦκμασεν. Ἐνεκα τοῦ πωρίνου ὑλικοῦ τοῦ ἐκ Τεγέας ἀγάλματος, ἐπειδὴ πῶρος δὲν εὐρίσκεται ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἐξηνέχθη ἡ γνώμη⁴ ὅτι τὸ εἰς τοὺς

μίδες (κορινθιακῆς τεραῆς γῆς) ὁμοιάζουσι κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ πάχος πρὸς τὰς τοῦ Θέρμου νεωτέρας (τὰς τοῦ 6ου αἰῶνος)· καὶ κατὰ τὸν χρωματιστὸν διάκοσμον εἶνε αἱ μετὰ τῶν καλυπτῆρων τούτων ὁμοῦ εὐρεθεῖσαι λοιπαὶ κεραμίδες (γεῖσα, κορωνίδες κττ) ὡς αἱ συνήθεις οὐχὶ παλαιότεραι τοῦ ἔκτου αἰῶνος.

¹ Ἴδε Schliemann, Tiryns ἐνθ. ἄνωτ.

² Ἴδε Benndorf ἐν Jahreshefte des K. K. österr. arch. Inst. II, 1899, σ. 41.

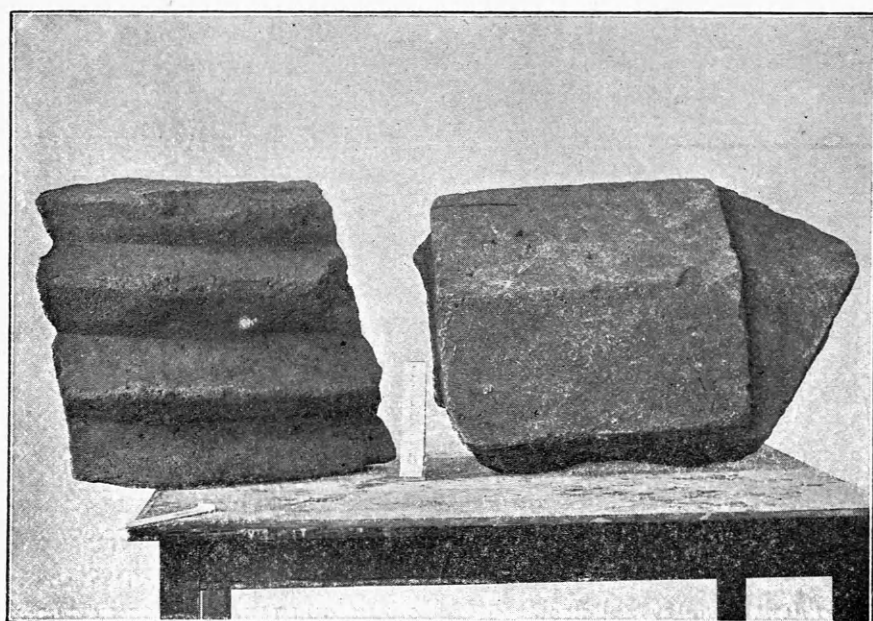
³ Pausan. VIII 53, 7-8: "Ἔστι δὲ καὶ Δημήτρος ἐν Τεγέᾳ καὶ Κόρης ναὸς, ἧς ἐπονομάζουσι καρποφόρους, πλησίον δὲ Ἀφροδίτης καλουμένης Παφίας... Τούτου δὲ ἔστιν οὐ πόρρω Διονύσου τε ἱερὰ δύο καὶ Κόρης βωμὸς καὶ Ἀπόλλωνος ναὸς καὶ ἄγαλμα ἐπίχρυσον. Χειρίσσοφος δὲ ἐποίησε, Κρῆς μὲν γένος, ἡλικίαν δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν διδάξαντα οὐκ ἴσμεν. Ἡ δὲ δίαιτα ἢ ἐν Κνώσῳ Δαιδάλω παρὰ Μένω συμβῆσα ἐπὶ μικρότερον δόξαν τοῖς Κρησὶ καὶ ἐπὶ ξοάνων ποιήσει παρεσκεύασε. Παρὰ δὲ τῷ Ἀπόλλωνι ὁ Χειρίσσοφος ἔστηκε λίθου πεποιημένος.

⁴ Ἴδε Loewy ἐνθ' ἀνωτέρω.

Δαιδαλίδας αναγόμενον ἔργον ἐποιήθη ἐν Κρήτῃ, διότι πῶρος εἶνε καὶ τὸ αὐτόθι εὐρεθὲν ὁμοιόμορφον καθήμενον ἄγαλμα. Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε ὁ τύπος ἦτο πλέον γνωστός ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἡ κρητικὴ τέχνη εἶχεν ἐπιχωριάσῃ αὐτόθι μέχρι τοσούτου, ὥστε αἱ μορφαὶ αὐτῆς νὰ γίνωσι κοιναὶ καὶ εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν κατωτέρων τεχνιτῶν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου.

Ἐν τούτοις ὡς ἐκ Κορίνθου ἢ Ἀργολίδος ἐξαχθέντες δὲν δύνανται οἱ προσωπειοφόροι τοῦ Θέρμου κέραμοι νὰ θεωρηθῶσι, διότι ὁ πηλὸς αὐτῶν δὲν εἶνε ἐκεῖνος, ὃν εὕρισκομεν εἰς ἄπειρα δεῖγματα

θραυσμάτων κεραμίδων ἐκ τοῦ Ἡραίου τοῦ Ἄργους, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἄργους καὶ ἐκ Κορίνθου, καὶ εἰς αὐτὸν δὲ τὸν ἀνωτέρω ἐκ Τίρυνθος μνημονευθέντα ἀνθεμωτὸν καλυπτῆρα. Καὶ οὗτος καὶ πάντα ἐκεῖνα κατασκευάσθησαν ἐκ τῆς τεφρᾶς καὶ πολὺ ἀνοικτῆς γνωστῆς ἐκ Κορίνθου κεραμίτιδος γῆς, ἐνῶ τὰ τοῦ Θέρμου εἶνε τῆς ἐγγωρίας ἐρυθρᾶς. Ἄλλ' εἶνε εὐνόητον ὅτι οὐδαμῶς εἶνε δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι διὰ τῶν μετακομιζομένων καὶ ἀλλαγῶν, πανταχοῦ ἐπομένως κοινῶν γενομένων μητρῶν, κατασκευάζοντο ὁμοία προϊόντα ὅπου ἐν γένει ὑπῆρχε κεραμίτις γῆ.

Σχ. 6. Καλυπτῆρες ἀρχαιότατοι.

Τὸ ἐν σχήματι 6 (ἀριστερόθεν) ἀπεικονιζόμενον τεμάχιον ἀνήκει διὰ τὸ μέγεθος, τὴν μορφήν καὶ τὴν ὕλην, καὶ διὰ τὸν τόπον ἔτι τῆς εὐρέσεως εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων κεράμων. Ὑποθέτω ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν κορυφαίαν. Εἶνε ἡμικυλινδρικὸν τὸ σχῆμα καὶ τοιαῦται ἦσαν αἱ κεραμίδες αἱ ἐπικαλύψασαι τὴν μακρὰν καὶ παχεῖαν ὀσὸν τῆς κορυφῆς τῆς στέγης¹. Ὑποθέτω ὅτι ἐκάλυπτε δύο συνεχῶν καλυπτῆρων τοιούτων τὸ κατὰ τὴν ἀρμογὴν ἀμφοτέρων τμημα, τὸ μὲν ἵνα μὴ εἰσδύη δι' αὐτῆς ἡ

¹ Ἴδε τὰ σχήματα ἐν Olympia τόμ. II πίν. 99 καὶ παρὰ Bendorff ἐν Jahreshefte des K. K. österr. arch. Inst. II σελ. 37.

βροχή, τὸ δὲ πρὸς κόσμον· διὸ καὶ αἱ περὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ σπεῖραι. Ὅτι δὲν ἦτο μεγαλείτερον, μαρτυροῦσι τὰ μὴ ἀποκεκρουσμένα ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἄκρα καὶ ἡ κοιλότης δὲ καὶ ἡ στρογγυλότης ἀρμόζει καλῶς εἰς ὃν εἶπον σκοπὸν.

Τὸ ἐν σχήμ. 5 (δεξιόθεν) ἀνθεμωτὸν τεμάχιον, φέρον ἐν τῇ προσόψει τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ οἱ καλυπτῆρες ἀνθέμιον, βεβαίως δὲν ἦτο καλυπτῆρ, ἀλλ' ἴσως μᾶλλον γωνιαῖόν τι ἀκρωτήριον ἐξ ἐνὸς μὲν ἐν σῶμα ἀποτελοῦν μετὰ τοῦ παραπλεύρως στρωτῆρος, ἐξ ἐτέρου δὲ ἐφαπτόμενον τοῦ πλησιάζοντος καλυπτῆρος, ὡς δεικνύει ἡ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τραχεῖα

στενή πλευρά. Ὡς δὲ δηλοῖ ἡ κάτωθεν τραχεῖα ἐπιφάνεια, δὲν προεξείχε τοῦ καταχύτου δόλου, ἀλλ' ἐπεκράτητο ὀλόκληρον.

Ἡ λεοντοκεφαλή (ἐν σελ. 161/2) ἦτο βεβαίως ὑδρορρόη καὶ δὴ εἰς γωνίαν τινά. Προεξέχουσα ἰκανῶς, ἐδείκνυε τὴν κάτω ἐπιφάνειαν, ἣτις φέρει ζωγραφιστὸν μέλαν κυμάτιον. Ἡ διατύπωσις τῆς χαίτης καὶ μάλιστα τῶν πτυχῶν τοῦ δέρματος τοῦ συνοφρουομένου μετώπου εἶνε λίαν χαρακτηριστική. Καὶ ἄνευ τοῦ ἐκλιπόντος βεβαίως χρώματος καὶ παρὰ τὴν φθορὰν κατὰ τὴν ρίνα καὶ τὸ στόμα ἢ ἔκφρασις εἶνε ἀγρία καὶ ἔμπνουσ. Ἰγνη ἄλλως τοῦ μέλανος χρώματος τοῦ προσώπου σώζονται ἰκανά· εἰς δὲ τὴν δεξιὰν παρεῖαν φαίνεται καὶ τὸ λευκὸν λεπτότατον ἄλειμμα, δι' οὗ ἐχρίετο ἢ τραχεῖα ὅπωςδὴποτε ἐπιφάνεια τοῦ χονδροκόκκου κεράμου, ἵνα ἐπιτεθῆ ἐπ' αὐτοῦ ἔπειτα τὸ χρῶμα. Ἄνωθεν κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὕδατος πρὸς τὴν διὰ τοῦ στόματος ροὴν εἶνε δύο ῥαβδοειδεῖς ἐξογκώσεις, φαίνεται δὲ καὶ τρίτη ἐν μέρει, αἵτινες φέρουσι ἀυλακοειδῆ διάτρησιν. Βεβαίως διήρχετο δι' αὐτῶν μετάλλινός τις ἰμάς, ἵνα συγκρατῆ τὴν προεξέχουσαν γεισοειδῶς πλάκα· αἱ ἐξογκώσεις εἶνε ἰκανῶς παχεῖαι ἵνα ἀντέχουσι πρὸς τοσοῦτον βᾶρος, ἐὰν ἄλλως ἦτο καὶ καθηλωμένη ἢ βαρυτάτη πλάξ.

Ἡ λεοντοκεφαλή αὕτη δίδει ἰδέαν καὶ τῶν στρωτήρων τῆς στέγης, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε λεπτότεροι καὶ πιθανώτατα εἶχον τὸ κοιλόν πως τοῦτο σχῆμα. Ἐκ τῶν κολοσσιαίων ὅμως τούτων λειψάνων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν καὶ περὶ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς στερεότητος τῶν εἰς ἃ ἀνήκον κτιρίων. Κολοσσιαία βᾶσις μετὰ προεξοχῆς δακτυλοειδοῦς πρὸς ὑποδοχὴν ξυλίνου ὡς φαίνεται στύλου, εὑρεθεῖσα πλησίον τοῦ ναοῦ, ἀνῆκε πιθανῶς εἰς τι τοιοῦτο κτίριον. Ἡ διάμετρος τοῦ ξυλίνου τούτου στύλου δὲν ἦτο μικρότερα τῶν 0,60 μ.

2. Οἱ νεώτεροι κέραμοι, οἱ τοῦ ναοῦ δηλονότι, καλυπτῆρες, στρωτῆρες καὶ ὀρθοκέραμοι ἢ ἡγεμόνες κεραμίδες εἶνε κατὰ τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴν κατασκευὴν παντάπασι διάφοροι τῶν ἀνωτέρω.

Οἱ καλυπτῆρες φυλάττουσι τὸ αὐτὸ σχεδὸν στεγνοειδῆ σχῆμα, ἀλλ' εἶνε πολὺ στενωτέρω καὶ ἐπιμηκέστεροι καὶ λεπτότεροι. Μῆκος ἔχουσι 0,58 μ., πλάτος δὲ 0,20. Προεξοχὰς γλωσσοειδεῖς δὲν ἔχουσι, διότι ἐπικαθήμενοι ἀλλήλων στηρίζονται

ἐπαρκῶς ἐπὶ τοῦ στρωτήρος, καθ' ὃν τρόπον δεικνύει τὸ ἐν σχήματι 7 τεμάχιον· ἢ τριγωνοειδῆς ἐγκοπὴ ἐφηρμόζετο εἰς τὰς ἀκμὰς τῶν στρωτήρων καὶ συνεκράτει ἀσφαλῶς τὸν καλυπτῆρα. Τὸ ἐκ τῆς ἐπιτοπίας κεραμίτιδος γῆς κατεσκευασμένον σῶμα τῆς κεραμίδος φέρει στρώμα ἄλλου καθαρωτέρου λευκοκιτρίνου πηλοῦ, ὅπερ εἶνε ἀχωρίστως συγκεκολλημένον ἐπ' ἐκείνου καὶ φέρει μέλανα ἢ καστανὸν ἀνεξίτηλον χρωματισμὸν.

Οἱ στρωτῆρες (σχ. 8), τοῦ αὐτοῦ ἐννοεῖται μήκους, πλάτους δὲ 0,51 μ., εἶνε ἐπίπεδοι, ὀμαλοὶ μὲ ὀλίγον κυρτουμένας πρὸς τὰ ἄνω τὰς πλαγίας ἀκμὰς, ἐφ' ὧν ἔβαινον οἱ καλυπτῆρες. Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἔχουσι γλωσσίδαι, ἴσας τὸ πλάτος, ἵνα ἐφαρμόζονται εἰς ἀλλήλους καὶ ἐμποδίζωσι τὴν διαρροὴν τοῦ ὕδατος. Ἡ ἐπίχρισις καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶνε ὁ αὐτός.

Πάντες οἱ ἄχροι καλυπτῆρες καὶ στρωτῆρες τοῦ καταχύτου ἐκοσμούντο διὰ προσώπων γυναικῶν, ἀνδρῶν, Σειληνῶν.

Τὰ πρόσωπα ταῦτα εἶνε ἔκτυπα ἐπὶ τῆς ὀρθῆς πλακῆς, ἣτις ἀποτελεῖ τοῦ καλυπτῆρος ἢ στρωτήρος τὴν πρόσοψιν, εἶνε τετραγωνικὴ τὸ σχῆμα καὶ ὑπερέχει κατὰ τι τὴν κεραμιδα, ἀποκρύπτουσα αὐτήν· ἐνῶ τῶν ἀνωτέρω ἀρχαιοτέρων κεραμίδων ἢ κατὰ τὴν πρόσοψιν πλάξ φυλάττει, ὡς εἶδομεν, ἄνωθεν τὸ αὐτὸ στεγνοειδῆ τοῦ καλυπτῆρος σχῆμα.

Ὁ καλυπτῆρ ἢ ὁ στρωτῆρ μετὰ τῆς πλακῆς καὶ ἀμόρφου τινὸς πυρῆνος τῆς κεφαλῆς εἶνε εἰς ἓν σῶμα συμπεπλασμένος ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρυθρᾶς κεραμίτιδος γῆς. Κατόπιν δὲ εἶνε ἐπιτεθειμένον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον παχὺ στρώμα καθαρῶ λευκοκιτρίνου πηλοῦ κεραμικοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διὰ πίεσεως τῆς μήτρας ἐσχηματίσθη ἢ μορφή τελείως. Ἀκολούθως ὁ τεχνίτης διὰ τοῦ οἰκείου ὄργανου διέπλαττε καὶ διέκρινε διὰ λεπτοτέρας ἐπεξεργασίας τὰς μορφάς.

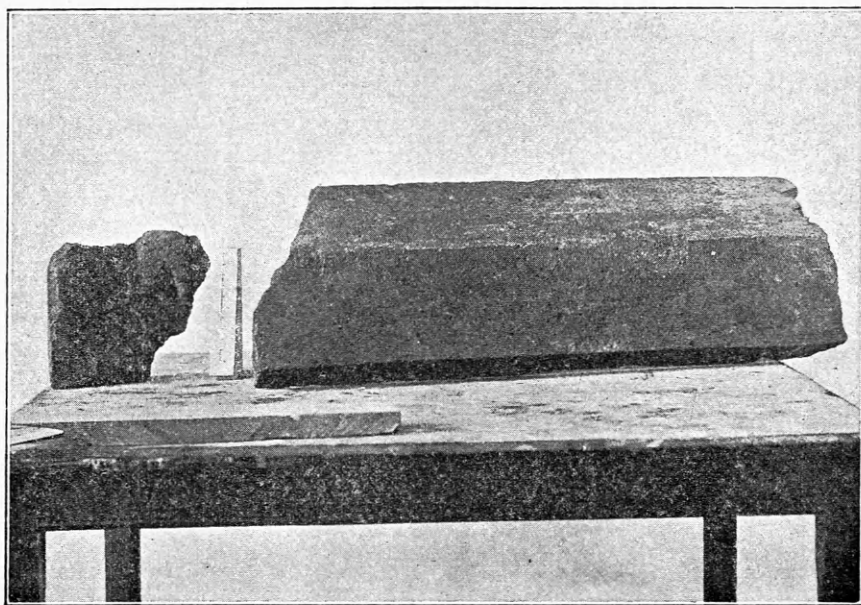
Οἱ καλυπτῆρες ἀνεξαιρέτως φέρουσι γυναικείας μορφάς, οἱ δὲ στρωτῆρες ἀνδρῶν ἢ Σειληνῶν. Τῶν μὲν Σειληνῶν ὑδρορροὴν ἀποτελεῖ τὸ χαῖνον στόμα, τῶν δὲ ἀνδρῶν ὀπῆ ὀπισθεν τοῦ πώγωνος κατὰ τὸν λαιμόν. Λεοντοκεφαλή ὑδρορροὴ μία μόνη εὑρέθη, ἴσως τυχαίως· ἀλλ' ὡς φαίνεται, λεοντοκεφαλαὶ ὑδρορροαὶ, ἐὰν ὅλως ὑπῆρχον, ἦσαν τοποθετημέναι μόνον εἰς τὰς γωνίας. Διότι δύ-

σκολον εἶνε νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ἀνεμιγνύοντο καὶ αὐται μεταξύ τῶν κεφαλῶν τῶν Σειληνῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν ἡ ποικιλία δὲν πιστεύω ὅτι ἦτο αὐθαίρετος. Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι γυναικεῖται καὶ ἀνδρῶν κεφαλαὶ ἐναλλάξ διεδέχοντο ἀλλήλας ὡς προσόψεις στρωτήρων καὶ καλυπτῆρων· ἀλλὰ πῶς ἦσαν τοποθετημένοι τότε οἱ Σειληνοί; Ἴσως ἢ ὅλη παράστασις τῶν ποικίλων τούτων προσώπων ἀπετέλει θίασον ἢ ὄμιλον νυμφῶν καὶ θεῶν. Δύο τῶν ἀνδρικῶν κεφαλῶν (σχ. 4) εἶνε πωγωνοφόροι καί, ἂν περὶ τῆς μιᾶς ὑπόνοιαν μόνον

δύναμαι νὰ ἐκφράσω ὅτι παριστάνει ἴσως τὸν Δία¹, ἂν καί, ὅσον γνωρίζω, οὐχὶ γνωστοῦ τινος τύπου, ἢ ἄλλη ὁμως γενεᾷ ἀμέσως τὴν ἰδέαν ὅτι εἶνε ὁ Διόνυσος. Ἔχει τι τὸ ἡδονικὸν ἐν τῷ μειδιάματι ἢ κεφαλῇ αὐτῇ, ἣτις πλαγίως φαίνεται προσβλέπουσα μετὰ τινος εὐαρεσκείας — τὰ μελανῶς χρωματισμένα τοῦ προσώπου μέρη καθιστῶσιν εὐκρινέστεραν τῆς κεφαλῆς ταύτης τὴν ἐκφρασιν, διότι σώζουσι καλῶς τὸν χρωματισμὸν —, ἐνῶ ἡ ἑτέρα διὰ τοῦ πρὸς τὰ κάτω νεύοντος βλέμματος καὶ τῶν ρυτίδων τοῦ μετώπου προσλαμβάνει πολὺ σοβαρὸν χαρακτῆρα. Ἄν ἡ εἰκασία αὕτη ἔχει τινὰ ὑπό-

Σχ. 7. Καλυπτὴ τοῦ ναοῦ.

στασιν, τότε ἐννοοῦμεν καὶ τὴν παρουσίαν τῶν Σειληνῶν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν συνήθων λεοντοκεφαλῶν.

Ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι καὶ ἡ εἰκασία αὕτη δὲν ἐξηγεῖ καλλίτερον τὴν σημασίαν τῶν λοιπῶν ἀνδρικῶν προσώπων, τὰ ὅποια οὐδὲν χαρακτηριστικὸν ἰδιαιτέρον διακρίνει ἀτομικῶς ἀπ' ἀλλήλων. Ἐμφαίνουσιν ἄρα γε θεοὺς ἢ ἀνθρώπους καὶ πρόσωπα ὠρισμένα ἢ ἀόριστα — τύπους καλλιτεχνικοὺς ἰσχύσαντας κατὰ τὴν ἐποχὴν των, οὓς ὁ τεχνίτης παρέλαβεν ἀπλῶς ὡς κοσμητικὰς μορφάς;

Τόσον μόνον ἐν τῷ παρόντι εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ

ποικιλία αὕτη καὶ ἡ κατὰ τινὰ λόγον μᾶλλον, ὅπως κλίνω νὰ ὑποθέσω, διάταξις τῶν παραστάσεων, ἀποτελεῖ λίαν οὐσιώδη διαφορὰν μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν ἀναλόγων κοσμημάτων τοῦ κατὰ τὸν τύπον τῶν ναῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑτρουρίας. Τὸ κυριώτατον, μυριάκις ἐπαναλαμβανόμενον πρόσωπον ἐν τούτοις εἶνε τὸ Γοργόνειον ἐν τῷ κέντρῳ κογχοειδοῦς πλαισίου συγκυρτου-

¹ Κεφαλὴ Διὸς πιθωνώτατα, ἀποτελοῦσα τὸ προσωπεῖον ὀρθοκεράμου, σημειοῦται καὶ μεταξύ τῶν πηλίνων τῆς Πομπηίας ἴδε Die Terrakotten von Pompeji, von Herm. v. Rohden, ἐν Στουτγάρτῃ 1880 πίν. XI, 2.

μένου και δι' ἀνθεμίων ἢ τῶν τοιούτων διακεκοσμημένου¹· ὑπάρχουσι καὶ γυναικεῖαι κεφαλαὶ ὡς κοσμηματα προφανῶς ἀπλᾶ ἀντὶ τοῦ Γοργονείου ἢ ἄλλαι ὀρθαὶ μορφαί, ἐν δὲ τῷ ναῷ τῆς Conca² παρατηρεῖται καὶ πολὺ πλουσιωτέρα κοσμητικὴ ἀρχή, ἢ διὰ μεγάλων συμπλεγμάτων Σειληνῶν καὶ Νυμφῶν.

Ἄλλὰ πᾶσαι αἱ ποικιλίαι τῶν προσώπων ἐκείνων φαίνονται ὡς καθαρῶς κοσμητικοὶ τύποι, ἄνευ συγκεκριμένης ἐννοίας, οἷτινες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον ἀπετέλουν σειρὰν ὁλόκληρον ὁμοίομορφον, ἐνῶ αἱ τοῦ Θέρμου κεφαλαὶ φαίνονται ὡς χαρακτηριστικαὶ παραστάσεις προσώπων ὠρισμένων, παριστανόντων τρόπον τινὰ ζωφόρον ὁλόκληρον. Πραγματικῶς δὲ σειρὰν συνεχῆ, ἐντελῶς ἀδιάκοπον ἀπετέλουν οἱ πρὸς ἀλλήλους δι' ἀρμογῶν καλῶς συναπτόμενοι οὔτοι ἄχροι καλυπτῆρες καὶ στρωτῆρες, μεγαλοπρεπῶς ἅμα καὶ σοβαρῶς προβάλλοντες ἐπὶ τοῦ μετώπου τὰς μορφὰς των καὶ ὡς ἄλλη ζωφόρος περιστέφοντες τὸν ναὸν ὁλόκληρον.

Τὸ μέγεθος τῶν μὲν γυναικείων κεφαλῶν εἶνε ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ μετώπου μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ ἀνθερεῶνος περίπου 0,9 μ., τῶν δὲ ἀνδρῶν περίπου 0,43.

Ὅτι πᾶσαι ἦσαν χρωματισμέναι, εἶνε ἀναμφίβολον, ὡς δηλοῦσι πάμπολλα τῶν χρωμάτων ἴχνη. Καὶ αἱ μὲν γυναικεῖαι τὸ πρόσωπον ἔχουσιν ἐπαλληλιμμένον λευκόν, ἐνῶ αἱ ὀφρύες, ἡ κόμη, ἡ ἴρις καὶ ὁ κύκλος τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν εἶνε καστανόχροα· αἱ δὲ ἀνδρικαὶ καὶ αἱ τῶν Σειληνῶν κατὰ τοῦτο μὲν εἶνε ὁμοιαί, τὸ δὲ πρόσωπον ἔχουσιν ἐρυθρόν. Τῆς ἐν πίνακι 11, 5 γυναικείας κεφαλῆς τὰ χεῖλη σώ-

ζουσι χρωματισμὸν ἐρυθρόν, βεβαίως δὲ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ προσώπου ἐδηλοῦντο καλλίτερον διὰ χρώματος ἰδιαίτερου.

Κατὰ ταύτην τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν οὐσιώδης εἶνε ἡ διαφορὰ τῶν κεφαλῶν τοῦ Θέρμου πρὸς τὴν ἐκ Βοιωτίας προερχομένην, κορινθιακῆς ὡς ὑπέτεθη τέχνης, ἣν περιγράφει ὁ E. Pottier ἐν Monuments Piot ἐν τόμῳ VI 1899 σελ. 133-142 πίνακι XII. Ἡ κεφαλὴ αὕτη εἶνε Σφιγγός, ἐπιτυμβίου πιθανῶς, ἀλλὰ καὶ ἡ Σφίγξ, τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Θέρμου εἶνε ὁμοία πρὸς αὐτὴν, ὥστε κατὰ τοῦτο ἀμφοτέραι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν. Ἐκτὸς ὁμοῦ τῆς διαφορῆς ἐκατέρων τεχνοτροπίας, ἡ βοιωτικὴ κεφαλὴ, ἣτις ἐνθυμίζει ἄριστα ἔργα τῆς ἀρχῆς τοῦ ε' αἰῶνος, ἀντὶ τῆς λευκῆς χροιάς τῶν θερμιακῶν φέρει κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὸν λαιμὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὠχρᾶς κορινθιακῆς κεραμιτιδος γῆς, ἣτις ἀποτελεῖ ἀμφοτέρων τὸ κατ' ἐπιφάνειαν στῶμα, ἐπίχρωσιν τινα διαφανῆ καὶ στιλπνὴν, ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν γάνωσιν τῶν γυμνῶν μερῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, ἣτις ἔδιδε ζωὴν εἰς τὰς σάρκας διὰ λάμψεως ἡσύχου καὶ γλυκειάς, ἀναπολούσης τοῦ δέρματος τὴν στιλπνότητα. Ἄν ἦτο τοῦτο συνηθεῖα τῆς τέχνης, ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῆς ὁποίας ἐξῆλθον αἱ ἐν Θέρμῳ κεφαλαί, βεβαίως θὰ ἐφηροῦτο καὶ εἰς αὐτάς· διότι καὶ πρὸς ἀντοχὴν κατὰ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπιδράσεων ἦτο ἀρμοδιώτατον τοῦτο τὸ μέσον τῆς γανώσεως τῶν κεράμων. Ἄλλ' ἡ τεχνικὴ ἐκτέλεσις εἰς ἐκάτερον τῶν τρόπων τούτων ἦτο, ὡς φαίνεται, κατ' ἀρχὴν πάντῃ διάφορος. Αἱ λευκαὶ γυναικεῖαι τοῦ Θέρμου μορφαὶ καὶ αἱ ἐρυθραὶ τῶν ἀνδρῶν ἀντιστοιχοῦσιν ἔτι πρὸς τοὺς τρόπους ἐκείνους, οὓς βλέπομεν ἐφηροσμένους κατὰ τὴν περίοδον τῆς παραγωγῆς τῶν μεγάλων κορινθιακῶν ἀγγείων¹, ἐνῶ ἡ βοιωτικὴ δεικνύει συνηθείας ἄλλας, νεωτέρας. Ἴσως καὶ ἡ ἐκ Κορίνθου προέλευσις αὐτῆς δύναται ἕνεκα τούτου νὰ διαμριστηθῆ, καθόσον μάλιστα καὶ ἡ διακόσμησις τοῦ διαδήματος δεικνύει ἰωνικὸν τρόπον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Pottier. Τούναντίον αἱ θερμιακαὶ κεφαλαί, διαφέρουσαι ἤδη κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, εἶνε βεβαίως καὶ κατὰ τὸν τύπον ξέναι ὅλως διόλου πρὸς τὴν ἰωνικὴν τέχνην, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Πᾶσαι αἱ γυναικεῖαι κεφαλαὶ φέρουσι πόλον,

¹ Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 186 σημ. 1. Pottier, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 446.

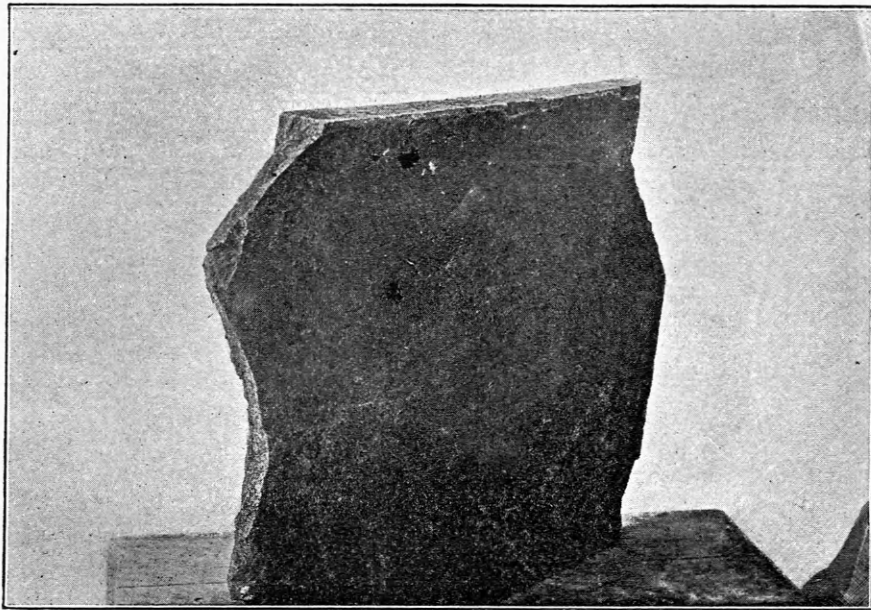
¹ Τοιαύτην πολύχρωμον διακόσμησιν μετὰ προσομοίωσιν γυναικῶν ἐν μέσῳ δεικνύει π. χ. ὁ ὀρθοκέραμος, ὃν ἐδημοσίευσεν ὁ Adler ἐν Archäologische Zeitung 1871 σελ. 1 ἐ. πίν. 41. Πλουσιωτάτη τοιούτων κεράμων συλλογὴ εἶνε ἡ ἐν Καπύῃ ἐν τῷ museo Campano, ἧς τὸν κατάλογον ἐκδίδει ὅσον οὕτω ὁ ἐν Νεαπόλει καθηγητῆς τῆς ορχαιολογίας G. Patroni. Καὶ ἐν museo Gregoriano ἐν τῷ Βατικανῷ καὶ ἐν museo industriale ἐν Ρώμῃ, ὡς καὶ ἐν Παρισίῳ ἐν τῇ ἀγγειοθήκῃ τοῦ Λούβρου ὑπάρχουσιν ὅχι ὀλίγα δείγματα ὀρθοκεράμων ἢ ἀκρωτηρίων ὁμοίων. Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων παραδλητέον: Campana, Antiche opere in plastica, ἐν Ρώμῃ 1851.—Minervini, Le terrecotte del museo Campano, ἐν Νεαπόλει 1880 (ἀσυμπλήρωτον). Πρὸς Furtwängler, Meisterwerke σελ. 250 ἐ.

² Ἴδε Notizie degli scavi anno 1896 σελ. 23 ἐ. Di un antico tempio scoperto presso le Ferriere nella tenuta di Conca κτλ. Πρὸς αὐτόν: σελ. 28 fig. 12 πρὸς Furtwängler, Meisterwerke σελ. 251 fig. 32.—(Τὰ εὑρήματα ἐν Ρώμῃ ἐν museo del Papa Giulio)

ὄν διακρίνει ὀδοντωτὸν κόσμημα, εἶδος ἐπάλληλων τείχους, ἐναλλάξ ἐρυθρὸν καὶ καστανόν. Δύο χρωματισταὶ ζῶναι, ἐρυθρὰ καὶ μέλαινα, δηλοῦσι καὶ τὸν χιτῶνα ὑπὸ τὸν λαιμόν. Ἐρυθρὰ εἶνε καὶ ἡ περὶ τὴν κόμην ταινία. Αἱ ἀνδρικαὶ κεφαλαὶ εἶνε πᾶσαι γυμναί, ἡ δὲ κόμη εἶνε περιδεμένη διὰ ταινίας. Καὶ εἰς πάσας μὲν ταύτας ἀπολήγει ἡ κόμη ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ κατὰ τοὺς κροτάφους εἰς σπειροειδεῖς ἤτοι κοχλιοειδεῖς πλοκαμίσκους· ἀλλ' ὅπισθεν τῆς ταινίας κατὰ τὸ κρανίον εἰς ἄλλας μὲν διακρίνονται βραχεῖς παχεῖς βόστρυχοι, εἰς ἄλλας δὲ ἡ κόμη φαίνεται ὡς ἐπι-

μελῶς κτενισμένη, κατὰ τρίχας δὲ διακρίνονται οἱ λεπτοὶ βόστρυχοι.

Κατὰ τὴν τεχνοπροπίαν πᾶσαι εἶνε ἡ ἀρχαὶ καὶ ἡ τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν γυναικείων εἶνε σχεδὸν ὁμοίμορφον ἀρχαϊκόν· ἡ κόμη αὐτῶν ἐπὶ μὲν τοῦ μετώπου εἶνε ὀδοντωτῶς διατεταγμένη, ἐκατέρωθεν δὲ κατέρχεται εἰς τρεῖς χονδρὰς πλεξίδας κυματοειδεῖς, αἵτινες περὶ τὸ ἄκρον εἶνε δεδεμέναι διὰ ταινίας λεπτῆς, τρόπον τινὰ μικρὸν θύσανον ἐνταῦθα σχηματίζουσαι. Ἄλλαι τινές, ὧν τρεῖς καὶ κάλλιστα διατηροῦνται, δεικνύουσι τὸν τύπον τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Σχ. 8. Στρωτὴ τοῦ ναοῦ.

Ἡ κόμη διαχωρίζεται κατὰ βοστρύχους κυματοειδεῖς ὑπὲρ τὸ μέτωπον ἐκατέρωθεν τῆς χωρίστρας καὶ ὁμοίως κατὰ βοστρύχους ἐκατέρωθεν παρὰ τὸν λαιμόν κατέρχεται. Ἡ ἐν πίνακι 11, 3 ἀνακαλεῖ ἀσθενῶς τὸν τύπον τῆς ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπ' ἀρ. 686 ἔξω πλέον τοῦ κύκλου τῶν ἀρχαϊκῶν Ἀθηναίων, εἰ καὶ μόνον κατὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ στόματος καὶ τοὺς ὀφθαλμούς¹. Αἱ δύο ἄλλαι ὑπ' ἀριθμὸν 1-2 ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι ὠραῖοι τύποι τοῦ πέμπτου αἰῶνος, δεικνύουσι

¹ Ἴδε ἀπεικόνισιν τοῦ ἀττικῆς τούτου ἔργου ἐν Ρωμαίων, Μουσεῖα τῶν Ἀθηνῶν πίν. XIV.

περιέργον ἀνδρῶδες καὶ θρασύ πως ἦθος· ἡ προαναφερθεῖσα τρίτη δεικνύει αὐστηρὸν καὶ σκυθρωπὸν χαρακτήρα. Πόσον τὴν χαρακτηριστικὴν ταύτην ἔκφρασιν ἐξωογόνει ὁ χρωματισμὸς, εἶνε εὐκὸλον νὰ φαντασθῶμεν. Αἱ δύο ἐν πίνακι 11, 5-6 ἀπεικονιζόμεναι ἀνδρῶν κεφαλαὶ ἀνακαλοῦσιν ὡς τὸν αἰγινητικὸν λεγόμενον τύπον. Ὁ πῶγων, ὅστις πλαστικῶς δηλοῦται κατὰ τὸν ἀρχαϊκὸν τρόπον διὰ πλατείας ζώνης ὡς παραγναθίδος, ἐχαρακτηρίζετο βεβαίως σαφέστερον διὰ τοῦ χρώματος. Αἱ δύο ἄλλαι ἀνδρικαὶ κεφαλαί, αἵτινες ἀπεικονίζονται ἐν σχήματι 4, εἶνε νεώτεραι τούτων· ὁ καθεμιένος

πώγων δηλοῦται πλαστικῶς κατὰ φυσικὸν τρόπον καὶ φέρει μέλανα ἢ καστανὸν χρωματισμόν.

Ἄλλὰ καὶ πέραν τοῦ γενικοῦ τούτου χαρακτηριζομένου εἶνε δυνατόν, νομίζομεν, νὰ προβῶμεν εἰς ἀκριβέστερον ὄρισμόν τῶν πλείστων ἐκ τῶν γυναικείων καὶ ἀνδρικών τούτων τύπων.

Ἐν πρώτοις οὐδαμῶς ἀμφίβολον εἶνε, ὅτι οἱ γυναικεῖοι ἀρχαῖοι τύποι οὐδὲν κοινὸν γνώρισμα ἔχουσι πρὸς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ κρατήσαντας ἐν ταῖς πηλίναις ὀρθοκεράμων κεφαλαῖς. Παρὰ τὸν κοινὸν ἀρχαϊσμόν, εἰς τὰς τοῦ Θέρμου καὶ τῆς Conca γυναικείας μορφὰς ἡ μεγάλη τῶν δύο τύπων διαφορὰ καθίσταται προφανής, ἐὰν μίαν οἰανδὴποτε τῶν θερμιακῶν παραβάλωμεν π. χ. πρὸς τὴν ἐν σελίδι 37 fig. 10 τῆς μνημονευθείσης πραγματείας ἐν Notizie ἀπεικονιζομένην. (Αἱ ἀνδρικοί τοῦ Θέρμου δὲν ἀνήκουσιν ἐν γένει εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν ἀρχαϊκῶν). Ὁ ἰωνικὸς γυναικεῖος τύπος τῆς Conca μὲ τοὺς λοξοὺς ὀφθαλμούς, τὸ πρὸς μειδίαμα τὰς γωνίας ἀνυψοῦν στόμα, τὸ ὀξὺ πρόσωπον, τὸν στενὸν ἀνθερεῶνα εἶνε ἀκριβῶς ὁ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς τὸν θερμιακὸν μὲ τοὺς κανονικωτέρους ὀφθαλμούς, τὸ παχύχειλον εὐθὺ μᾶλλον στόμα, τὸ στρογγύλον πρόσωπον, τὸν ἰσχυρὸν ἀνθερεῶνα. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀπτικοῦ ἀφίσταται οὗτος ὁμοίως παντελῶς καὶ ἐνῶ ἡ μνημονευθεῖσα τῆς Conca κεφαλὴ ἀνακαλεῖ πιστὸν τὸν τύπον τῆς μαρμαρίνης γιγαντομάχου Ἀθηνᾶς τοῦ αἰτώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Πεισιπτράτου, αἱ θερμιακαί, ἐν ἀντιθέσει ἀκριβῶς πρὸς ταύτην ὡς καὶ πρὸς πάντα τὰ προϊόντα τῆς ἰωνικῆς ἐν Ἀθήναις τέχνης, ἀνάγουσιν ἡμᾶς εἰς πρότυπα οὐχὶ βεβαίως ἄλλα ἢ πελοποννησιακά.

Καὶ ἡ ὠραιότερου τύπου ἐν πίνακι 11, 3 κεφαλὴ κατὰ τοῦτο μόνον ἀνακαλεῖ τὸν τύπον τῆς ἐν τῇ Ἀκροπόλει κεφαλῆς ὑπ' ἀρ. 686, καθ' ὅ,τι καὶ αὕτη ἀνάγει ἡμᾶς εἰς καθαρῶς πελοποννησιακὰς ἐπιδράσεις. Ἄλλο κυρίως εἰπεῖν οὐδεμίαν πρὸς αὐτὴν ἀναφορὰν δεικνύει κατὰ τὸ σκυθρωπὸν καὶ βαρὺ πρόσωπον, τὸν στρογγύλον αὐτοῦ σχηματισμόν, τὸν ἰσχυρὸν ἀνθερεῶνα. Ἄν ζητήσωμεν νὰ παραβάλωμεν αὐτὴν πρὸς γνωστὸν τινα τύπον, τότε κατὰ τὸν τεχνικὸν τρόπον θὰ καταφύγωμεν πρὸς ἔργον αὐθις καθαρῶς πελοποννησιακόν. Πελοποννησιακοῦ χαλκοῦ τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ

μουσείου¹ ἡ κεφαλὴ ἔχει τὸν τύπον ἀκριβῶς τῆς ἐν λόγῳ τοῦ Θέρμου.

Ἡ ἀνδρική δὲ ἐν πίνακι 11, 6, ἣτις γενικῶς μόνον παρέχει τι τὸ ἀντίστοιχον πρὸς τὸν αἰγινητικὸν λεγόμενον τύπον, φέρει ὁμοίως πολὺ προδηλότερον τὸν πελοποννησιακὸν χαρακτῆρα. Τὸ ἀνδρικὸν πρόσωπον τοῦ ἐκ Σπάρτης ἀναγλύφου τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου² εἶνε κατὰ μίαν μόνον βαθμίδα προγενέστερον τῆς τοῦ Θέρμου κεφαλῆς, ἀλλὰ τὰ γνωρίσματα πάντα τῆς μορφῆς συγχωνεύονται εἰς τὸν αὐτὸν τύπον.

Τῆς κορινθιακῆς τέχνης ἡ ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Θέρμου ἀμεσος ἐπίδρασις δὲν χρήζει ἄλλων τεκμηριῶν. Καὶ εἶνε ὄχι ἀμφίβολα τῆς τέχνης ταύτης, νομίζομεν, δείγματα ὅσα ὁ Θέρμος παρέχει.

Οὐδὲ εἰς τύπος προσώπου νεώτερος τῶν εἰρημένων εὐρέθη. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἀνευρεθέντων ἄκρων καλυπτῆρων καὶ στρωτήρων δὲν πιστεύω ὅτι τοῦτο εἶνε σύμπτωσης, ὑποθέτω ὅτι ὁ ναὸς κατὰ τὴν καταστροφὴν του διετήρει οὐσιωδῶς τὸν αὐτὸν ἀπαρράλλκτως χαρακτῆρα, ὃν εἶχε κατὰ τὰ μέσα ἢ τὰ τέλη τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Καὶ αὐτοὶ οἱ τύποι τῶν προσώπων, οἵτινες εἶνε νεώτεροι τῶν περὶ τὸ 500 πρὸ Χριστοῦ ἀρχαϊκῶν, ἀνεπλήρωσαν ὡς φαίνεται παλαιότερους φθαρέντας ἢ διὰ τινα λόγον ἀντικατασταθέντας κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Ἄλλὰ κατόπιν τὰ εὐρήματα τοῦλάχιστον δὲν βοηθοῦσιν ἡμᾶς ἵνα βεβαιώσωμεν γενομένης ἀντικαταστάσεως κεραμίδων. Ὅτι δὲ καὶ ἐν Θέρμῳ κατὰ τὸν τρίτον τοῦλάχιστον αἰῶνα ἡ κεραμοουργία ἦτο ὅλως διάφορος τῆς ἀρχαιοτέρας ταύτης κατὰ τε τὸ σχῆμα τῶν στεγαστήρων κεράμων καὶ κατὰ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν, ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς στοᾶς καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐποχῆς ταύτης κτιρίων. Οἱ καλυπτῆρες αὐτῶν εἶνε σχήματος ἡμικυλινδρικοῦ καὶ ἐκ κοινοῦ πηλοῦ ἄνευ ἐπιχρίσματος καὶ χρωματισμοῦ, ἐντελῶς σχεδὸν ὁμοιοὶ πρὸς τοὺς σημερινοὺς κοινοτάτους. Ὑποψία ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐγερεθῇ, ὅτι ὁ ναὸς ἤδη κατὰ

¹ Ἀπεικονίζεται ἐν Mittheilungen τοῦ ἐν Ἀθήναις γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου III, 1878, σελ. 14 ἔ. πίν. 1 ἢ ἐν μέσῳ μορφῇ.

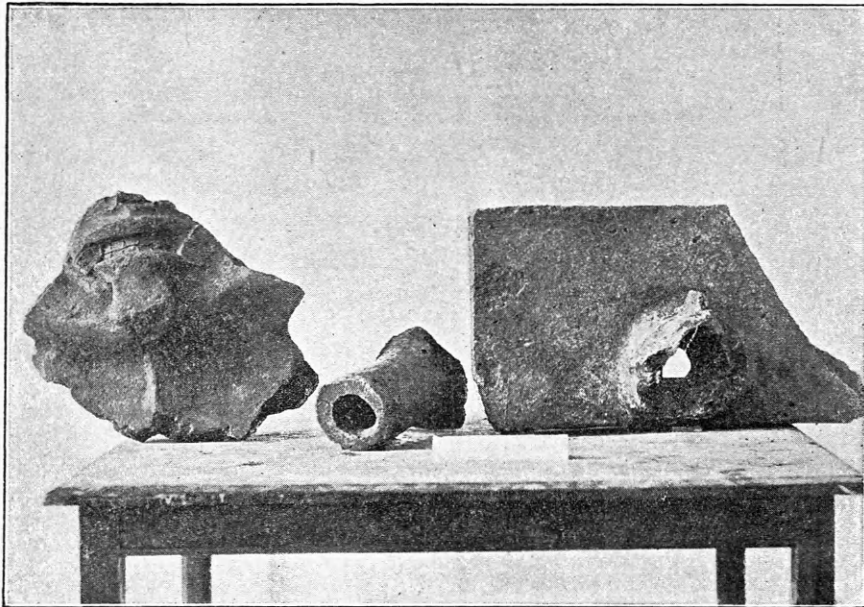
² Die antiken Kunstwerke in Sparta und Umgebung beschrieben von A. Dressel und A. Milchhofer ἐν Mittheilungen τοῦ ἐν Ἀθήναις γερμαν. ἀρχαιολ. ἰνστιτούτου II, 1877, σελ. 293 ἔ, ἰδίως σελ. 303 ἔ, 446 ἔ, πίν. XXI κατ' ἐνώπιον ἀπεικόνισις.

τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐξέλιπε, μόνον ἐπειδὴ τοῦ πηλίνου αὐτοῦ διακόσμου δὲν ὑπάρχει ἴχνος νεώτερον τοῦ χρόνου τούτου. Ὅτι ὑφίστατο κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα, τεκμηριοῖ ἢ μνημονευθεῖσα ἐν τῷ ναῶ ἀνακειμένη χαλκῇ στήλῃ, ἣς ἢ ὀπισθόγραφος ἐπιγραφή δὲν εἶνε προγενεστέρα τῶν μέσων τοῦ τρίτου αἰῶνος.

Ἄκρωτήρια. Ἐν μόνον ἀκρωτήριο, ἐξάπαντος γωνιαῖον, εὔρεθη. Τοῦτο εἶνε σφίγξ, ἣς ἢ κεφαλή μόνον δὲν ἐσώθη, ἀλλ' ἦτις ἦτο βεβαίως ὡς μία τις τῶν λοιπῶν ἀρχαϊκῶν, ὡς δηλοῦσι τὰ σωθέντα μέρη τῆς ἐκατέρωθεν καταπιπτούσης κόμης. Εὔρεθη ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν βορειανατολικὴν τοῦ ναοῦ

γωνίαν. Ὁ πυρὴν καὶ ταύτης σύγκειται ἐκ τῆς ἐπιχωρίας κεραμίτιδος γῆς, παχὺ δὲ ὁμοίως στρώμα τοῦ λευκοκιτρίνου καθαροῦ πηλοῦ ἐπικάθηται αὐτοῦ. Τὸ γυναικεῖον αὐτῆς στῆθος μεταξὺ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν μαστῶν δεικνύει ποικίλον χρωματισμόν. Ποικίλος εἶνε καὶ ὁ χρωματισμὸς τῶν πτερύγων, μέλανος καὶ βαθέος ἰώδους.

Λεῖψανα ἐπενδύσεων. Ἄνθemia. Γεῖσα. Σῆμαι. Ἐλάχιστα μόνον τεμάχια κορωνίδων τῶν πηλίνων ἐπενδύσεων τοῦ ναοῦ εὔρεθησαν. Τὰ χρωματιστὰ αὐτῶν κοσμήματα εἶνε μαϊανδροὶ καὶ ἀνθemia. Ἐκ τῆς κορυφαίας προέρχονται ἀνθemia

Σχ. 9. Γοργόνειον, σίμη.

τινα, ὅποια τὰ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Γελῶων¹. Τὸ ἔδαφος ἀποτελεῖ ὁ λευκοκίτρινος καθαρὸς πηλός, διὰ κανόνος δὲ καὶ διαβήτου εἶνε περιχάρακτα ἐκατέρωθεν τὰ φύλλα τοῦ ἀνθemia, τῶν ὁποίων τὸ χρῶμα εἶνε ἐναλλάξ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν. Ἄλλο ἀνθemia φέρει ὀπὴν εἰς τὸ μέσον, ἄρα ἦτο καθηλωμένον εἰς κεφαλὴν δοκοῦ. Τὸ εὔρεθὲν μέγα τεμάχιον γείσου φέρει κυμάτιον μέλαν ἢ καστανόχρουν. Ἡ σίμη φέρει ἀντικρυστὰ ἀνθemia καὶ λωτοῦ κάλυκα χρωματιστόν. Ἡ δὲ ἐν σχήματι 9

σίμη καὶ ὁ παρακείμενος τῆς ὑδρορροῆς σωλὴν εὔρεθη μετὰ πολλῶν ὁμοίων ἐν τῷ μνημονευθέντι ὑπερβεν τοῦ ναοῦ κτιρίου. Ἡ προσθία αὐτῆς ἐπιφάνεια φέρει δικτυωτὸν πλέγμα. Καὶ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι τεμάχιον τοῦ Γοργονείου εὔρεθη ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ εἶνε ἐρυθρῶς χρωματισμένον. Ἐκ τοῦ κτιρίου τούτου προέρχεται καὶ ἀκρωτήριο, ἀνῆκον πάντως εἰς τὸ ἄκρον τῆς κορυφαίας, φέρον δὲ ζωγραφιστόν, οὐχὶ ἔκτυπον ἀνθemia.

Ἄγαλματα καὶ ἀνάγλυφα πήλινα. Μεταξὺ τῶν κεραμίδων τῆς στέγης τοῦ ναοῦ εὔρεθησαν καὶ τεμάχια ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων πη-

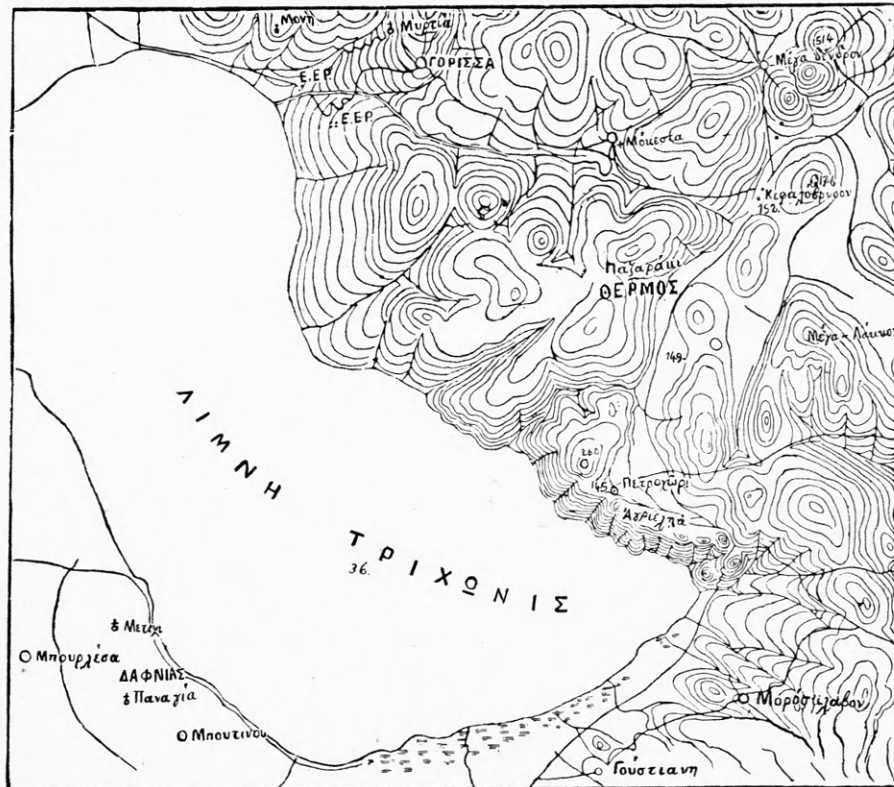
¹ Ἀπεικονίζονται ἐν Olympia, Tafelband II, 2te Hälfte πλν. 116 ἀρ. 2. Πρβ. Jahreshefte öst. arch. Inst. II σ. 37 fig. 40.

λίνων. Μία κεφαλή γυναικεία εἶνε ἐξ ἀναγλύφου ἐξέχοντος, σχεδὸν στρογγύλου. Ἄλλο τεμάχιον εἶνε πτέρυξ πτερυγοφόρου μορφῆς. Τρίτον δεικνύει χεῖρα ἀνάγλυφον τεταμένην. Ἄλλα τεμάχια εἶνε ἐκ τοῦ ἱματίου μορφῆς τινος. Τελευταῖον σημειώσεως ἄξιον εἶνε ποὺς ἵππου καὶ τεμάχιον τῆς κνήμης αὐτοῦ. Ἄν ταῦτα ἀνήκον εἰς τὰ ἀετώματα τοῦ ναοῦ ἢ εἰς ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα ἀνακείμενα ἐν αὐτῷ, εἶνε ἄδηλον.

Μῆτραι. Καὶ μῆτραί τινες εὐρέθησαν μεταξὺ

τῶν λοιπῶν τοῦ ναοῦ λειψάνων τινὲς μὲν τῶν μορφῶν τῶν ἐκτύπων Σειληνῶν τῶν ἡγεμόνων κεραμίδων, μία δὲ ἀναγλύφου κεφαλῆς καλλίστου τύπου καὶ ἄλλη ἀνθεμίου, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἂν πῆλινα τῆς τέχνης ἀντικείμενα ἀλλαχόθεν εἰσήγοντο, τὰ πολλὰ ὅμως ἐπλάσσαντο ἐπὶ τόπου διὰ τῶν κοινῶν, ὡς φαίνεται, καταστάτων τύπων, οἰαδῆποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αὐτῶν πατρίς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ.

Περίχωρος Θέρμου.

ΝΕΑΝΙΚΗ ΚΕΦΑΛΗ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

1

3

2

1. ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΡΕΤΡΙΑΣ. — 2-3. ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΛΑΡΙΣΗΣ

(ΠΙΝΑΚΙΣ Α')

ΜΗΤΡΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΚ ΣΙΤΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

(ΠΙΝΑΚΙΣ Β')

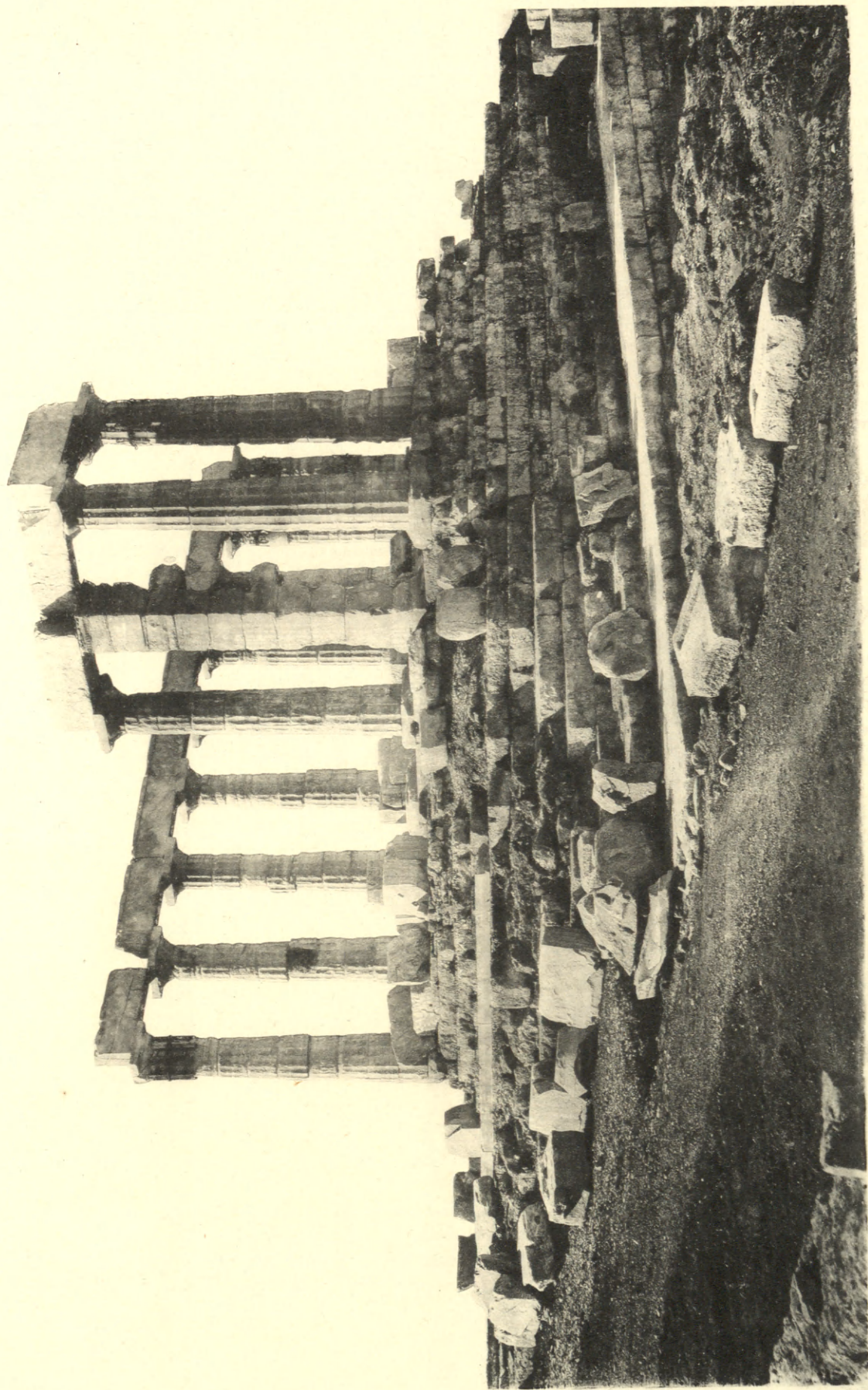
ΜΗΤΡΑΙ ΑΡΧΑΙΑΙ ΕΚ ΣΙΤΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

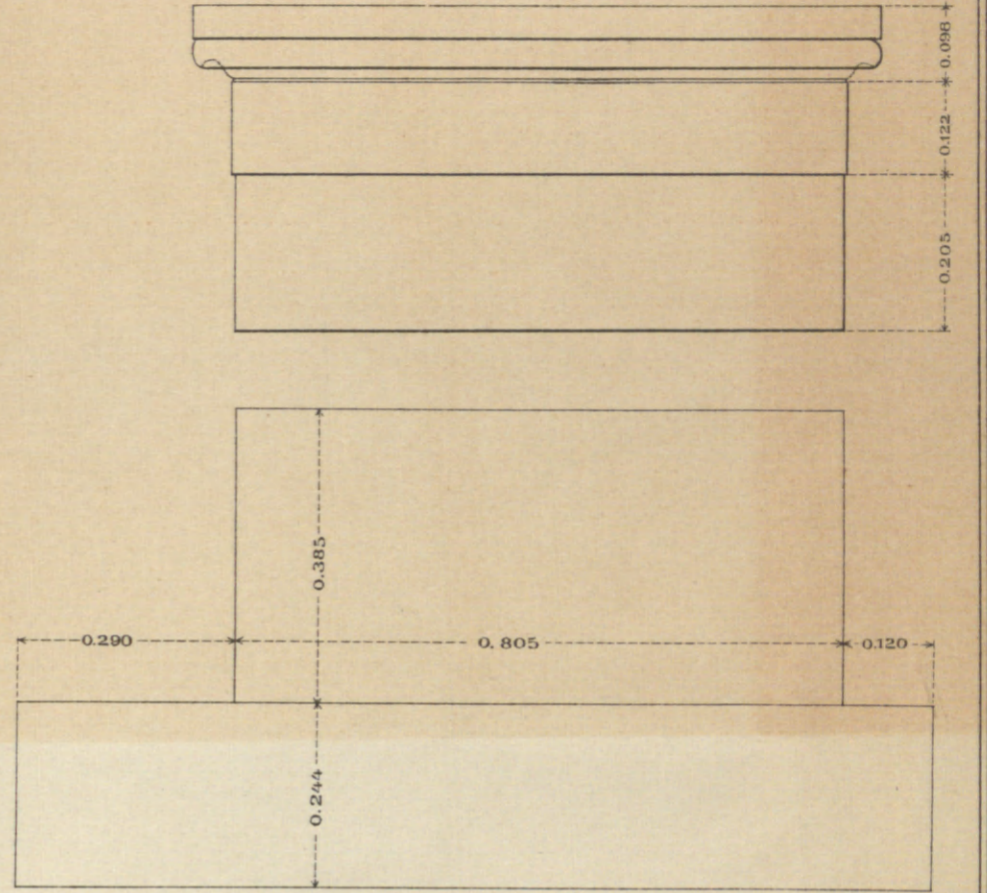
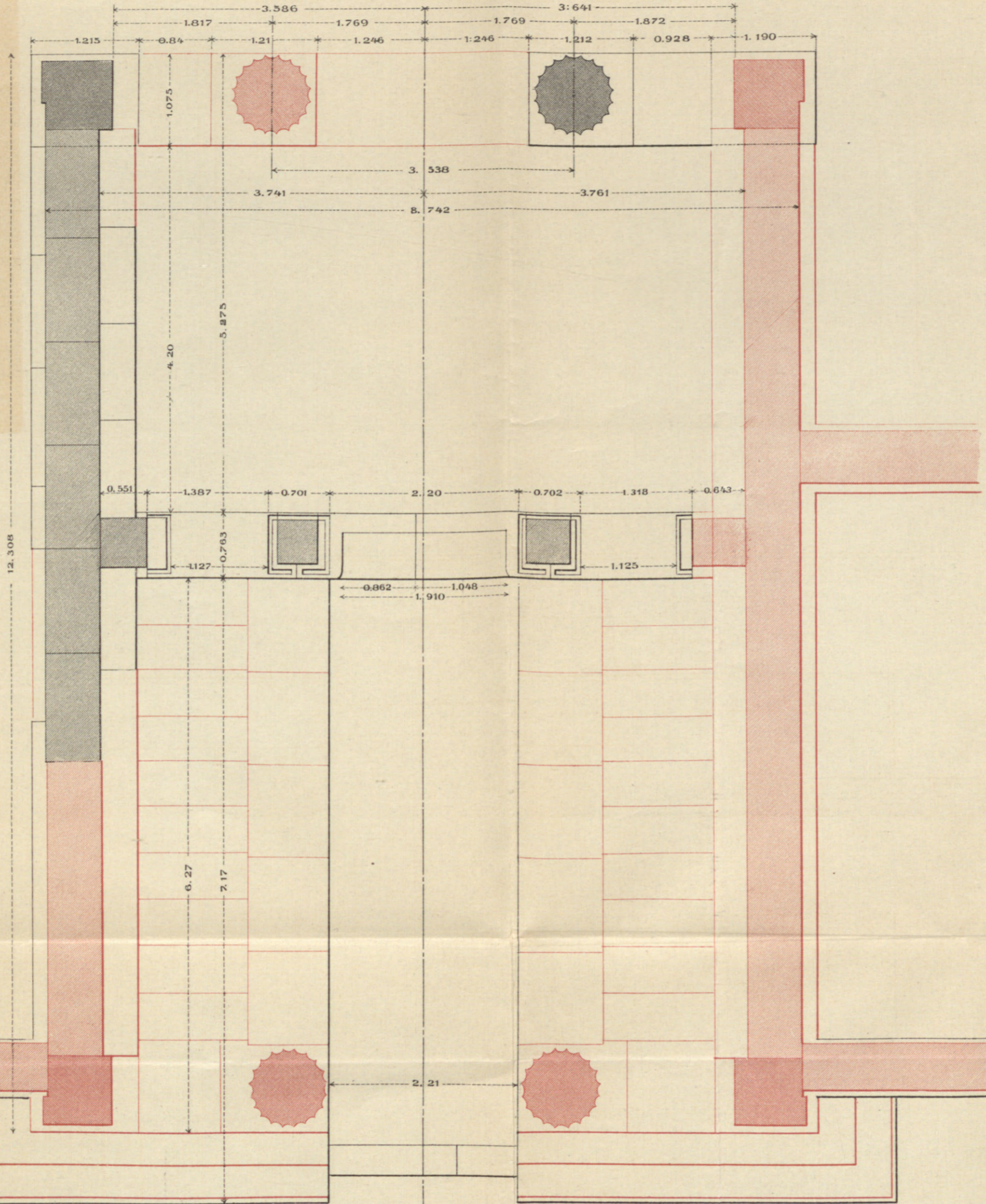
ΝΑΟΣ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩΙ

ΙΕΡΟΝ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ ΕΝ ΞΟΥΝΙΩ

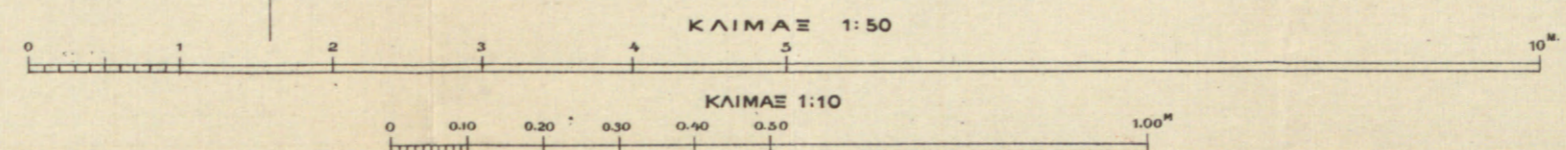
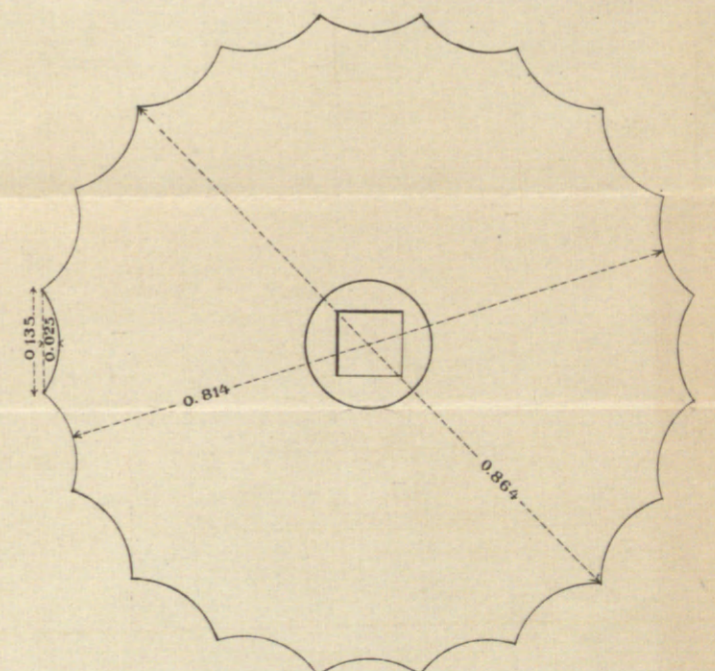
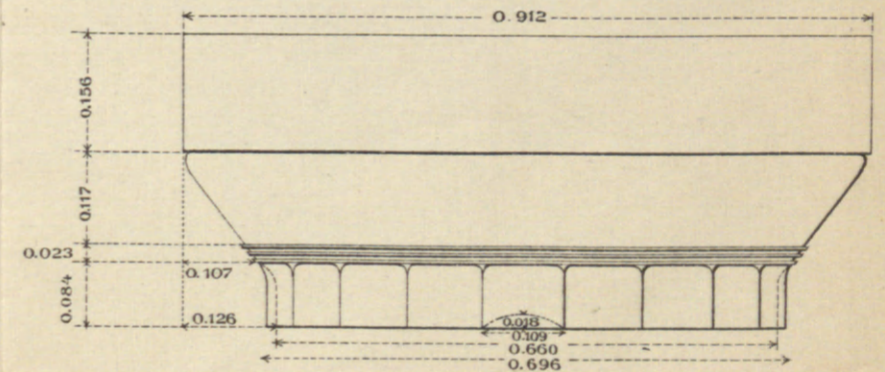
ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΟΨΙΣ
(1:50)

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΔΟΣ
(1:10)

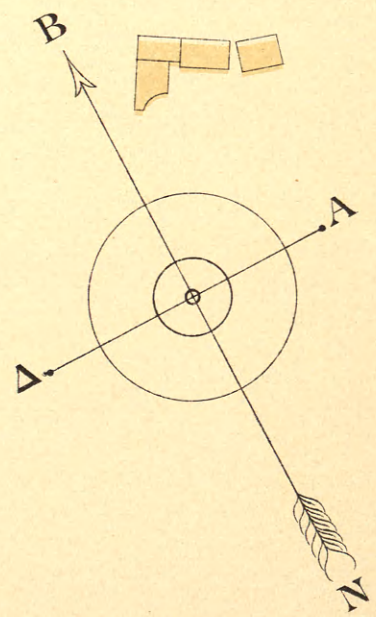
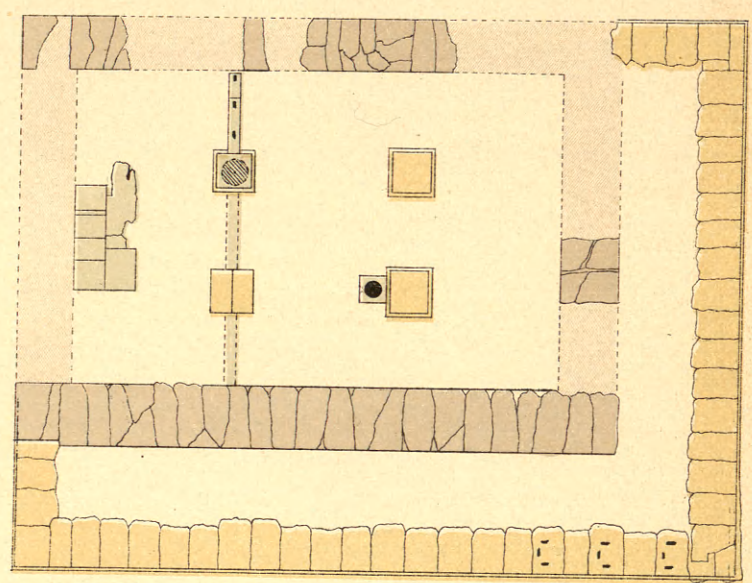
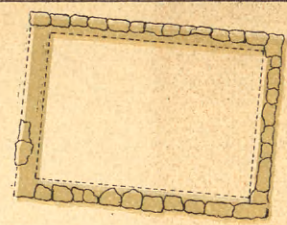

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΚΙΟΝΩΝ
(1:10)

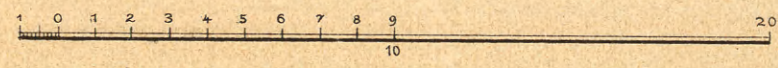
ΝΑΟΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΓΕΝΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1898
Ν. Δ. ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ

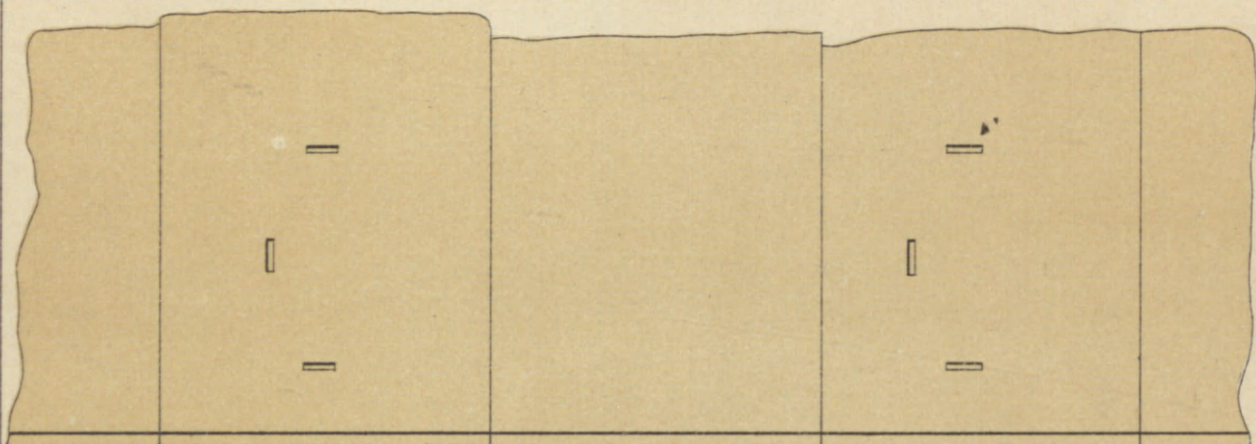
ΚΛΙΜΑΞ 1:200

ΝΑΟΣ ΑΘΗΝΑΣ

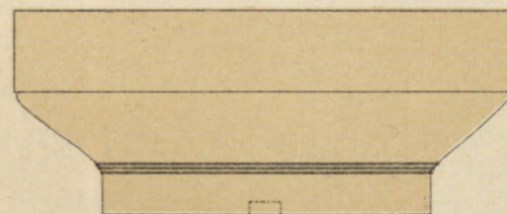
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ

ΚΡΗΠΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΣ

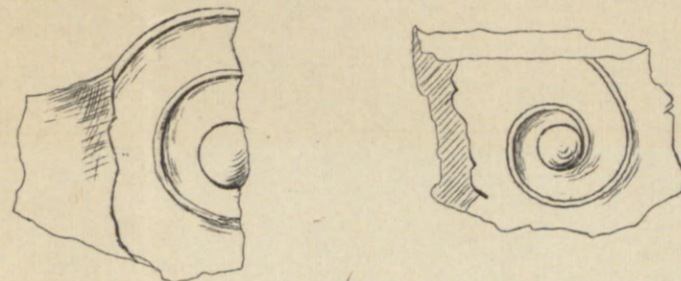

1/10

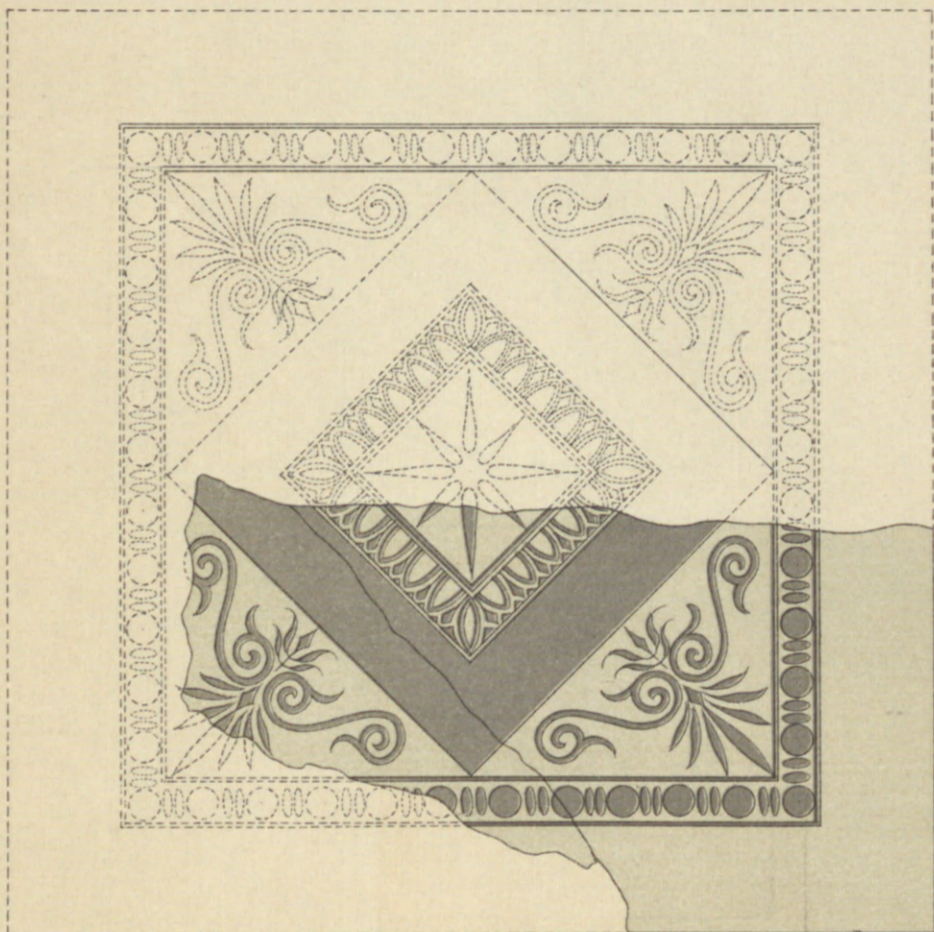
ΕΠΙΚΡΑΝΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΚΙΟΝΩΝ

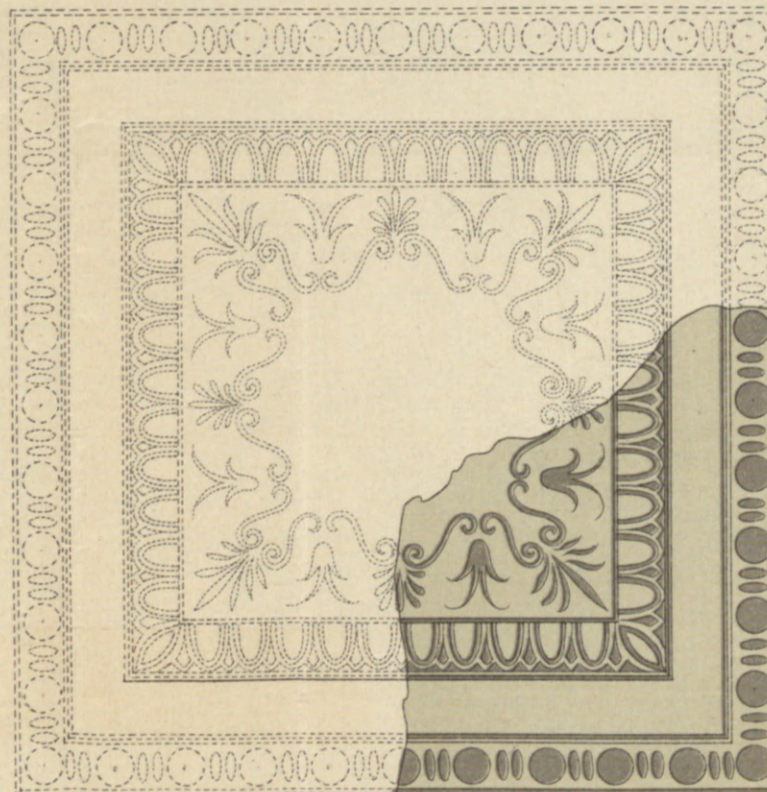
ΤΕΜΑΧΙΑ ΕΠΙΚΡΑΝΩΝ

1/10

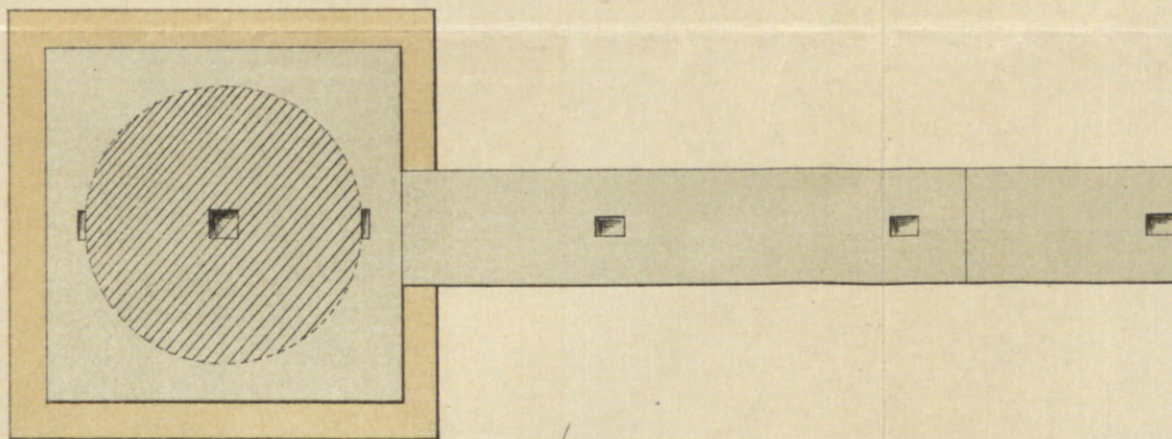
1/5

1/5

ΠΛΑΚΕΣ ΦΑΤΝΩΜΑΤΩΝ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΚΙΓΚΛΙΔΩΝ

1/10

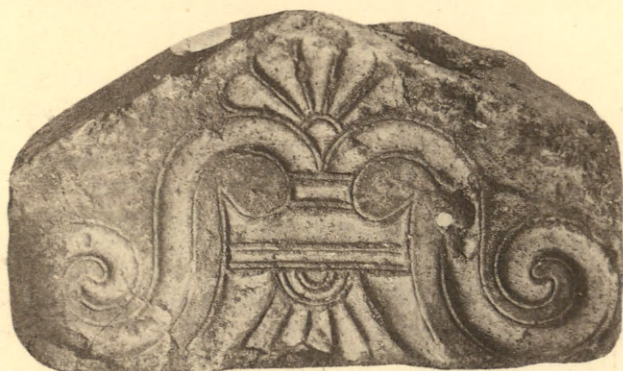
1

2

3

4

5

1

2

3

4

5

6

